

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. Maddesine İlişkin Rehber

Adil yargılanma hakkı
(Medeni hukuk yönü)

Güncelleme tarihi: 31 Ağustos 2024

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme açısından bağlayıcılığı
bulunmamaktadır.

Bu raporun tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için [iletişim formunu: bir çeviriyi çoğaltma veya yeniden yayımlama talebini doldurabilir](#).

Şu anda hangi içtihat rehberlerinin tercüme edilmekte olduğunu öğrenmek istiyorsanız, lütfen bk. Devam eden tercümeler listesi.

Bu rehberin orijinal hâli Fransızca dilinde hazırlanmıştır. Bu rehber, düzenli olarak güncellenmekte olup, en son 31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir. Bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece **Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının** sorumluluğu altındadır.

İçtihat rehberleri, <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncellemeler için, Mahkemenin Twitter hesabını (https://twitter.com/ECHR_CEDH) takip edebilirsiniz.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2024

İçindekiler Tablosu

Okuyuculara Notlar.....	6
I. Kapsam: “medeni hak ve yükümlülükler” kavramı	7
A. 6 § 1 Maddesinin Uygulanabilirliğine İlişkin Genel Şartlar.....	7
1. Kesin sonuçlu “gerçek ve ciddi” “ihtilaf”.....	8
2. İç hukukta savunulabilir hakkın veya yükümlülüğün varlığı.....	11
3. Hakkın veya yükümlülüğün “medeni” niteliği.....	17
B. Kapsamın Diğer Uyuşmazlık Türlerini de İçerecek Şekilde Genişletilmesi	19
C. Kamu görevlilerine ilişkin ihtilaflar.....	22
1. İki yönlü Vilho Eskelinen testinin uygulanması	23
a. Kanun belirli bir ihtilaf türü için mahkemeye erişimi kapsam dışı bırakır mı?	23
b. Devletin menfaatleri açısından kapsam dışı bırakmayı haklı kılan objektif gerekçeler mevcut mudur?	25
2. Hâkim ve savcılara ilişkin ihtilaflar	26
D. 6. maddenin esas yargılamalar dışındaki yargılamalara uygulanabilirliği.....	28
E. Kapsam dışında kalan hususlar	31
F. Sözleşme’nin diğer hükümleri ile olan bağlantılar	33
1. Sözleşme’nin 2. maddesi (Yaşam hakkı)	33
2. Sözleşme’nin 5. maddesi (özgürlük hakkı)	33
3. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi (adil ceza yargılaması)	33
4. Sözleşme’nin 6 § 2 maddesi (masumiyet karinesi)	34
5. Sözleşme’nin 8. maddesi (özel hayat ve aile hayatı).....	35
6. Sözleşme’nin 10. maddesi (ifade özgürlüğü)	35
7. Diğer Maddeler	36
II. Mahkemeye başvuru hakkı	36
A. Mahkemeye başvuru hakkı ve mahkemeye erişim.....	36
1. Somut ve etkili bir hak	38
2. Sınırlamalar: Mahkeme masrafları, süre sınırları, zorunlu yasal temsil, dokunulmazlık vb. .	48
B. Feragat	54
1. Genel ilkeleri	54
2. Şartları.....	54
C. Adli Yardım.....	55
1. Adli yardım sağlanması	55
2. Sağlanan adli yardımın etkinliği	57
III. Kurumsal gereklilikler	58
A. “Yargı yeri” kavramı	58
1. Özerk kavram	58
2. Yargı Yetkisinin Düzeyi	60
3. Tam yargı yetkisine sahip olan mahkeme tarafından denetim yapılması	61

4. Kararların icrası	66
a. Kesinleşmiş ve bağlayıcı bir yargı kararının ivedilikle icra edilmesini isteme hakkı.....	66
b. Kesinleşmiş bir yargı kararının yerindeliğinin sorgulanmamasını isteme hakkı	70
c. Yabancı mahkemeler tarafından veya Avrupa Birliğinde bulunan bir ülke tarafından verilen kararların karşılıklı olarak tanınması ve icra edilmesi	72
B. Yasayla Kurulmuş Olma.....	73
1. Genel İlkeleri	73
2. Bu ilkelerin uygulanması	75
C. Bağımsızlık ve tarafsızlık.....	76
1. Genel hususlar	76
2. Bağımsız mahkeme	78
a. Yürütme Karşısında Bağımsızlık	79
b. Parlamento Karşısında Bağımsızlık	80
c. Dava Tarafları Karşısında Bağımsızlık.....	80
d. Belirli bir davadaki Adalet Yüksek Konseyi karşısında hâkimlerin bağımsızlığı.....	80
e. Bağımsızlığın Değerlendirilmesine İlişkin Ölçütler	80
i. Üyelerin Atanma Şekli	80
ii. Üyelerin Görev Süresi	81
iii. Dış Baskılara Karşı Güvencelerin Sağlanması.....	81
iv. Bağımsızlık Görüntüsü	82
3. Tarafsız mahkeme	82
a. Tarafsızlığın Değerlendirilmesine Yönelik Ölçütler	82
i. Öznel Yaklaşım	83
ii. Nesnel Yaklaşım	84
b. Yargının taraflı olmasının gündeme gelebileceği durumlar	85
i. İşlevsel nitelikteki durumlar.....	85
α. Aynı davada hem istişari hem de adli görevlerin ifa edilmesi	85
β. Aynı davada hem adli hem de yargı dışı görevlerin ifa edilmesi.....	86
γ. Farklı adli görevlerin ifa edilmesi	86
ii. Şahsi nitelikteki durumlar	88
IV. Usuli gereklilikler	90
A. Adillik.....	90
1. Genel ilkeler	90
2. Kapsam.....	93
a. İlkeler	93
b. Örnekler ve sınırlar	96
3. Dördüncü Derece	103
a. Genel ilkeler	103
b. Mahkeme denetiminin kapsamı ve sınırları	103
c. Ulusal İçtihatların Tutarlılığı.....	106
4. Çekişmeli yargılama	109
5. Silahların eşitliği	111
6. Delil getirme.....	113
a. Tanık ifadeleri	115

b. Bilirkişi görüşleri.....	115
c. Delillerin açıklanmaması.....	118
7. Yargı kararlarının gerekçelendirilmesi	119
B. Kamuya açık duruşma	121
1. Duruşma.....	121
2. Kararların açıklanması.....	127
C. Yargılamaların uzunluğu	129
1. Yargılamaların uzunluğunun belirlenmesi	130
2. Makul süre şartının değerlendirilmesi.....	131
a. İlkeler	131
b. Ölçütler	132
i. Davanın karmaşıklığı	132
ii. Başvuranın davranışı.....	133
iii. Yetkili makamların davranışı.....	133
iv. Uyuşmazlıkta önemli husus	135
Alıntılanan davaların listesi	137

Okuyuculara Notlar

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“Mahkeme”, “Avrupa Mahkemesi” veya “Strazburg Mahkemesi”) tarafından verilen temel kararlar hakkında hukukçulara bilgi sağlamak amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan Sözleşme Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (“Sözleşme” veya “Avrupa Sözleşmesi”) 6. maddesine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır. Okuyucular, bu Rehberin yanı sıra cezaî yöne ilişkin 6. madde Rehberine başvurmaya davet edilmektedirler.

Alıntılanan içtihatlar, emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.¹

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme ile tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır ([İrlanda/Birleşik Krallık](#), § 154, 18 Ocak 1978, Seri A no. 25 ve daha yakın tarihli [Jeronovičs/Letonya](#) [BD], 2016 no. 44898/10, § 109, AİHM 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konuları kamu yararı çerçevesinde değerlendirmek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşmeci Devletlerin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır ([Konstantin Markin/Rusya](#) [BD], 2012 § 89).

Bu bağlamda Mahkeme, Sözleşme’nin rolünün insan hakları alanında “Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi” olduğunu vurgulamıştır ([Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda](#) [BD], 2005, no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI, ve daha yakın tarihli, [N.D. ve N.T. /İspanya](#) [GC], 2020, § 110).

Sözleşme’ye Ek 15 No.lu Protokol, yakın zamanda, ikincilik ilkesini Sözleşme’nin Girişine eklemiştir. Söz konusu ilke, insan haklarının korunması konusunda “Taraf Devletler ve Mahkemeye ortak bir sorumluluk yüklemekte” ve ulusal makamlar ve mahkemeler, iç hukuku Sözleşme ve Protokollerinde tanımlanan hak ve özgürlüklere tam olarak etki edecek şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır ([Grzeđa / Polonya](#) [BD], § 324).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Ek Protokollerinin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Ek Protokolleri metninden alınan (pek çok davada) terimler dizininden seçilen Anahtar kelimeler listesinde özetlenmektedir.

Mahkemenin içtihatlarının yer aldığı [HUDOC veri tabanı](#), anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip grup halindeki belgelere erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkemenin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC’ta Dava Bilgileri düğmesine tıklayarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için, lütfen bk. [HUDOC kullanım kılavuzu](#).

¹ Alıntılanan içtihat, Mahkemenin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce ve Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. “(k.k.)” kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve “[BD]” kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncelleme yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle (*) belirtilmiştir.

Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi - Adil Yargılanma Hakkı

“1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar hakkında ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir yargı yeri tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde yürütülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. ...”

HUDOC anahtar kelimeleri

Medeni haklar ve yükümlülükler (6-1) – Karar verme (6-1) – İhtilaf (6-1) – Yöneltilen suçlar (6-1) – Karar verme (6-1) – Mahkemeye erişim (6-1) – Adil duruşma (6-1) – Çekişmeli duruşma (6-1) – Silahların eşitliği (6-1) – Adli yardım (6-1) – Kamuya açık duruşma (6-1) – Sözlü duruşma (6-1) – Basının dâhil edilmemesi (6-1) – Kamunun dâhil edilmemesi (6-1) – Demokratik bir toplumda gereklilik (6-1) – Ahlakın korunması (6-1) – Kamu düzeninin korunması (6-1) – Ulusal güvenlik (6-1) – Çocukların korunması (6-1) – Tarafların özel hayatlarının korunması (6-1) – Kesinlikle gerekli olması (6-1) – Adil yargılamaya zarar verme (6-1) – Makul süre (6-1) – Bağımsız mahkeme (6-1) – Tarafsız mahkeme (6-1) – Yasayla kurulan mahkeme (6-1) – Aleni karar (6-1)

I. Kapsam: “medeni hak ve yükümlülükler” kavramı**Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi**

“1. “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ... konusunda karar verecek olan, ... adil bir şekilde ve ... görülmesini isteme hakkına sahiptir ...”

A. 6 § 1 Maddesinin Uygulanabilirliğine İlişkin Genel Şartlar

1. “Medeni haklar ve yükümlülükler” kavramı sadece taraf Devletin ulusal yasalarına atıfta bulunarak yorumlanamaz. Bu kavram Sözleşme'den doğan özerk bir kavramdır (*Grzęda / Polonya* [BD], 2022, § 287). Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi; tarafların sıfatından, “ihtilafın” (medeni, ticari, idari hukuk vs.) hükme bağlanmasını düzenleyen yasaların niteliğinden ve bu konuda yargılama yetkisine sahip makamın niteliğinden bağımsız olarak uygulanır (*Bochan / Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015, § 43; *Naït-Liman / İsviçre* [BD], 2018, § 106; *Georgiadis / Yunanistan*, 1997, § 34).
2. Bununla birlikte, Sözleşme içerisinde yer alan özerk kavramların günümüz koşulları ışığında yorumlanmasının gerekli olduğunu kabul eden ilke, Mahkemeye 6 § 1 maddesini “medeni” sıfatının (söz konusu maddenin uygulandığı “hak ve yükümlülükler” bu sıfat ile birlikte kaçınılmaz olarak getirilen kısıtlamalarla birlikte) metin içerisinde yer almıyormuş gibi yorumlaması yetkisi vermemektedir (*Ferrazzini/İtalya* [BD], 2001 § 30).
3. *Grzęda / Polonya* [BD] davasındaki karar, uygulanabilir içtihat ilkelerini özetlemiştir (§§ 257-259). 6 § 1 maddesinin medeni hukuku ilgilendiren konularda uygulanabilirliği, öncelikle bir “ihtilafın” varlığına bağlıdır (Fransızca, “*contestation*”). İkinci olarak söz konusu ihtilaf, Sözleşme tarafından korunup korunmamasından bağımsız olarak savunulabilir gerekçeler temelinde iç hukuk kapsamında tanınan bir “hakla” ile ilgili olmalıdır. Söz konusu ihtilaf ciddi ve gerçek olmalıdır. Bu ihtilaf, gerçek bir hakkın mevcudiyetinin yanı sıra bu hakkın uygulanma şekline ve kapsamına ilişkin de olabilir. Son

olarak, yargılamaların sonucunun söz konusu “medeni” hak ile doğrudan alakalı olması gerekmektedir. Bu hakka ilişkin olarak belirsiz bir şekilde bağlantı kurulması ya da bu hakla uzaktan ilgili olan sonuçlar Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin öne sürülebilmesi için yeterli değildir (*Károly Nagy / Macaristan* [BD], 2017, § 60; *Regner / Çekya* [BD], 2017, § 99; *Nait-Liman / İsviçre* [BD], 2018, § 106; *Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, § 44).

4. Sözleşme’nin 6. maddesinin medeni ve cezai yönünün birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesi zorunlu değildir. Eğer, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi medeni başlık altında uygulanabiliyorsa Mahkeme, aynı maddenin cezai başlık altında da uygulanabilir olup olmadığını inceleyebilir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá / Portekiz* [BD], 2018 § 121, ve *Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, § 43). Hükümet, Sözleşme’nin 6. maddesinin uygulanabilirliğine ilişkin bir itirazı gündeme getirmiş olmasa da Mahkeme, bu hususu re’sen inceleme yetkisine sahip olduğu kanaatindedir (*Selmani ve Diğerleri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 27).

1. Kesin sonuçlu “gerçek ve ciddi” “ihtilaf”

5. “İhtilaf” kelimesi şekli anlam yerine daha maddi anlam kapsamında değerlendirilmelidir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981 § 45; *Moreira de Azevedo/Portekiz*, 1990 § 66; *Miessen/Belçika*, 2016 § 43). Kullanılan dil ve görünür olayların ötesine bakılarak her davanın kendine özgü durumları ve gerçeklikleri değerlendirilmelidir (*Gorou/Yunanistan (no.2)* [BD], 2009, § 29; *Boulois/Lüksemburg*, [BD], 2012, § 92). Dolayısıyla, çekişmeli ve çekişmeli olmayan hususların bir karışımını içeren davalar 6 § 1 maddesi kapsamına girebilir (ölen bir kişinin mirasının mirasçılar arasında paylaşılmasına ilişkin, *Omdahl/Norveç*, 2021, § 47). Ancak Sözleşme’nin 6. maddesi, karşı tarafın bulunmadığı ve haklara ilişkin herhangi bir ihtilafın söz konusu olmadığı çekişmesiz ve tek taraflı usullere uygulanmamaktadır (*Alaverdyan/Ermenistan* (k.k.), 2010 § 35) Benzer şekilde, Sözleşme’nin 6. Maddesi, diğer yetkili makamlarca yapılacak -kovuşturmaya ilişkin, düzenleyici, disiplin veya yargısal- bir işlemin temelini teşkil etmesi için kullanılabilir ilgili olguları kaydetmek ve kesinleştirmek amacıyla gerçekleştirilen bir soruşturmaya dair raporlara (söz konusu bu raporlar ilgili kişinin itibarını zedeleyecek nitelikte olsa bile) uygulanmamaktadır (*Fayed/Birleşik Krallık*, 1994 § 61).

6. “İhtilaf,” ciddi ve gerçek nitelikte olmalıdır (*Sporrong ve Lönnroth/İsveç*, 1982, § 81; *Cipolletta/İtalya*, 2018, § 31; *Yankov/Bulgaristan*, (k.k.), 2019 §§ 26-27). Bu durum, örneğin sadece cezaevinde HIV ile enfekte mahkûmların bulunması nedeniyle cezaevi yetkilileri aleyhine açılan hukuk davalarını kapsamamaktadır (*Skorobogatykh/Rusya*, (k.k., 2006)). Ek olarak, temyiz başvurusunda bulunması için Cumhuriyet savcısına yapılan bir talebin bulunduğu davaya ilişkin olarak Mahkeme söz konusu talebin, başvuranın tazminat elde etme amacıyla müdahil taraf olarak katıldığı yargılamaların bütünüdür ayrılmaz bir parçasını teşkil etmesi dolayısıyla bu “anlaşmazlığın” gerçek olduğuna karar vermiştir (*Gorou/Yunanistan (no. 2)* [BD], 2009, § 35).

7. Yargılamaların sadece kabul edilebilirlik kriterlerinin değerlendirilmesine ilişkin olması hâlinde, “medeni” haklar ve yükümlülükler hakkında genellikle herhangi bir “ihtilaf” bulunmamaktadır (*Nicholas / Kıbrıs* (k.k.), 2000; *Neshev/Bulgaristan*, (k.k.), 2003; ve burada atıfta bulunulan ek içtihatlar; hâkimler tarafından yapılan ve salt şekil şartlarıyla sınırlı olmayan bir incelemeyle karşılaştırınız, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, §§ 206-209). Usule ilişkin olan (daha önce kullanılması gereken hukuk yolunun kullanılmaması ya da nezdinde davanın açıldığı mahkemenin söz konusu husus hakkında yargı yetkisi bulunmaması gibi) gerekçeler temelinde ulusal mahkemelerin reddettiği başvurularda Mahkeme, başvuranlar tarafından ulusal mahkemeler önünde gündeme getirilen “anlaşmazlığın”, “ciddi” veya “gerçek” olmadığına ve dolayısıyla Sözleşme’nin 6 § 1 maddesine uygulanabilir olmadığına karar vermiştir. Mahkeme, bu karara varırken, söz konusu davaların reddedilmesinin öngörülebilir olduğunu ve başvuranların şikâyette bulunduğu durumun

etkilerini tersine döndürme gibi bir olanağa sahip olmadığını belirtmiştir (*Astikos Oikodomikos Synetairismos Nea Konstantinoupolis/Yunanistan* (k.k.) 2005; *Arvanitakis ve Diğerleri / Yunanistan* (k.k.); *Stavroulakis/Yunanistan* (k.k.), 2014). Yargılama yetkisini reddeden ulusal mahkemelerin ilk kez gündeme getirilen hukuki sorunu tespit etmeye çağrıldığı hâllerde durum farklıdır (*Markovic ve Diğerleri/İtalya* [BD], 2006, §§ 100-01). Ayrıca başvurunun yapıldığı ulusal mahkemenin yargı yetkisinin bulunmadığı, uygulanabilir hukukun detaylı incelenmesi neticesinde de tespit edilebilir (*Károly Nagy/Macaristan* [BD], 2017, §§ 60, 72 ve 75).

8. İhtilaf, bir hakkın güncel varlığına ilişkin olabileceği gibi, söz konusu hakkın kapsamına veya kullanış biçimine ilişkin de olabilir (*Bentham/Hollanda, 1985, § 32; Cipolletta/İtalya, 2018, § 31*). Örneğin; taraf Devletin, işkence mağduru bir şahsın tazminat alma hakkının mevcut olduğuna itiraz etmemesi fakat bu hakkın sınır dışı uygulanmasına itirazda bulunması, Sözleşmenin amaçları doğrultusunda söz konusu hakka ilişkin bir “ihtilaf” olamayacağı anlamına gelmemektedir (*Naït-Liman/İsviçre* [BD], 2018, § 107). İhtilaf, olgularla ilgili de olabilir.

9. *Cipolletta/İtalya, 2018* davasında Mahkeme, bir şirketin idari tasfiyesini ilgilendiren yargılamalarda ciddi ve gerçek bir anlaşmazlığın varlığına ilişkin içtihadını açıklamıştır. Mahkeme, iflas işlemleri ya da özel idari tasfiye işlemleri çerçevesinde alacaklılara verilen teminatlara ilişkin içtihatlarını uyumlu hâle getiren yeni bir yaklaşım benimsemenin uygun olduğuna karar vermiştir (§§ 33-37). Bir bankanın tasfiyesine ilişkin olarak bk. *Capital Bank AD / Bulgaristan, 2005, §§ 86-88*.

10. Yargılamaların sonucu, söz konusu hak yönünden doğrudan bir belirleyiciliğe sahip olmak zorundadır (bk. örneğin *Ulyanov/Ukrayna* (k.k.), 2010 ve *Alminovich / Rusya* (k.k.), 2019, §§ 31-32). Sonuç olarak, zayıf bir bağlantı veya uzaktan ilişkili olan sonuçlar, 6 § 1 maddesinin devreye girmesi için yeterli değildir (*Boulois/Lüksemburg* [BD], 2012 § 90). Örneğin; başvuruların bir nükleer santralin işletme ruhsatının uzatılmasının kanuna uygunluğuna itirazda buldukları yargılama bakımından Mahkeme, başvurular tarafından net ve aynı zamanda yakın bir tehlikeye bizzat maruz kalındığının ispat edilememesi sebebiyle yaşam hakkı, vücut bütünlüğünün korunması ve mülkiyet hakları ile süre uzatma kararı arasındaki bağlantının “çok zayıf ve uzak” olması gerekçesiyle başvurunun bu yönünün 6 § 1 maddesinin kapsamına girmediğine karar vermiştir (*Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre, 1997 § 40; Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre, [BD], 2000 §§ 46-55; daha yakın örnekler için bk., Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2006; bir fabrikada gürültü kirliliğinin olduğuna ilişkin dava için bk., *Zapletal/Çek Cumhuriyeti*(k.k.), 2010), veya bir fabrikanın maden atıklarının tasfiyesinin çevreye etkisi için bk., *Ivan Atanasov/Bulgaristan, 2010 §§ 90-95; kıyaslayınız: Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye, 2018, §§ 127-128*).

11. *Okyay ve Diğerleri/Türkiye, 2004, § 65* davasında Mahkeme, işletilen bir termik santralin başvuruların bulunduğu Ege bölgesi nüfusunun yaşamı ve sağlığına yönelik risk teşkil etmesi sebebiyle başvuruların anayasal hakkı olan “sağlıklı bir çevrede yaşama” hakkının etkilendiğini tespit etmiştir. Bu davada, başvurular herhangi bir ekonomik veya başka bir zarara uğramamış olmalarına rağmen Türk hukuku uyarınca termik santrallerin tehlikeli faaliyetlerine ilişkin başvuruların şikâyetle bulunma hakları mevcuttu ve yerel mahkemeler de bu bağlamda başvurular lehine karar vermiştir. Sonuç olarak Mahkeme, 6. maddenin yerel yargılamalara uygulanabilir olduğuna karar vermiştir. Buna karşın, *Cangı ve Diğerleri / Türkiye, 2023* davasında Mahkeme, altın madenine yalnızca “yakın mesafede” yaşayan başvuruların, madenin nihai olarak kapatılmasına ilişkin yargılamaların medeni hakları üzerinde doğrudan belirleyici olduğunu iddia edebileceklerine karar vermiştir. Söz konusu yargılamalara “kamu gözlemcisi” olarak katılan ve madenin faaliyetlerinden “doğrudan ve kişisel olarak etkilenmeyen” başvuruların 6. madde kapsamındaki şikâyetleri ise konu bakımından kabul edilemez bulunmuştur (§§ 33 - 38).

12. Mesleği icraya devam etme hakkına doğrudan müdahale etmeyen disiplin yargılamaları, böyle bir

sonuç ayrı bir yargılamanın başlatılmasını gerektirdiğinden, Sözleşme'nin 6. maddesi anlamında "belirleyici" olarak değerlendirilmemektedir (*Marušić/Hrvatistan* (k.k.), 2017 §§ 74-75; bk. farklı bir bağlamda *Morawska / Polonya* (k.k.), 2020, § 72). *Aktay / Türkiye* (k.k.), 2024, §§ 36 - 46 davasında başvuran, Anayasa Mahkemesi nezdindeki yargılamalarda mesleği kötüye kullanma gerekçesiyle disiplin para cezası verilmesinin avukatlık yapma hakkını ve mesleki itibarını etkilediğine yönelik olarak şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, başvurana karşı para cezası dışında başka bir tedbir alınmadığını ve bu olayın itibarı üzerindeki etkisinin asgari düzeyde olduğunu tespit ederek bu argümanı kabul etmemiştir. Daha da önemlisi Mahkeme, Anayasa Mahkemesi tarafından alınan disiplin tedbirinin usuli nitelikte olduğunu, adaletin düzgün bir şekilde teceli ettirilmesini sağlamayı amaçladığını ve medeni hak veya yükümlülüklerin belirlenmesini içermediğini kaydetmiştir: "maddi" bir unsurun söz konusu olması, 6 § 1 maddesinin "medeni yön" başlığı altında uygulanabilirliği için tek başına yeterli değildir.

13. İhtilal iddiasına dayalı olarak bir yazar aleyhine açılan davaların, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında bu yazarın iyi bir itibardan yararlanmasına ilişkin medeni hakkı yönünden doğrudan belirleyici olmadığına karar verilmiştir (§§ 72 ve 73). Bununla birlikte Mahkeme, başvuranın talip olduğu bir göreve başka bir adayın atanmasına ilişkin bir ihtilafın sonucunun, kanuna uygun şekilde ve adil olarak terfi hakkı açısından belirleyici olduğunu tespit etmiştir (*Bara ve Kola/Arnavutluk*, 2021, § 58 ve atıfta bulunulan içtihat referansları; ayrıca bk. *Oktay Alkan / Türkiye*, 2023).

14. Buna karşın Mahkeme, köyünde su taşkını yaşanmasına neden olabilecek bir baraj inşaatına ilişkin olarak başvuranın açtığı bir davada (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004 § 46) ve başvuruların köylerinin yakınında siyanürle yıkama tekniğini kullanan bir altın madenine işletme ruhsatı verilmesi hakkındaki bir davada (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004 § 133; *Zander/İsveç*, §§ 24-25), 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olduğuna karar vermiştir.

15. Yerel bir çevre koruma derneği tarafından planlama izninin yargısal denetime tabi tutulmasına ilişkin olarak yapılan bir temyizi ilgilendiren davada Mahkeme, derneğin statüsü ile kurucularını ve dernek tarafından gözetilen amacın mekân ve esas bakımından sınırlı olduğunu nazara alarak ihtilaf ile tüzel kişiliğin öne sürdüğü hak arasında yeterli bir bağlantı olduğunu tespit etmiştir (*L'Érablière A.S.B.L./Belçika*, 2009, §§ 28-30). İlâveten; hukuki ehliyet iadesine ilişkin yargılamalar, kişinin medeni hak ve yükümlülükleri açısından doğrudan belirleyicidir (*Stanev/Bulgaristan* [BD], 2012 § 233).

16. *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018 davasında başvuran, idari görevlerini düzgün olarak yerine getirmemesi nedeniyle idari temyiz mahkemesinin başkanlığı görevinden alınmıştır. Başvuran, aynı mahkemede hâkim görevine devam etmiştir. Mahkeme, başvuranın beş yıllık bir süre için atandığı idari görevine devam etme hakkından faydalanmasına ilişkin anlaşmazlığın, ulusal hukuk kapsamında bir mahkemenin başkanına verilen görevi ve söz konusu işten çıkarılmanın doğurabileceği maddi sonuçları göz önünde bulundurarak ciddi bir ihtilaf olduğuna karar vermiştir (§§ 47-49).

17. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v. İsviçre* [BD], 2024 kararında Mahkeme, iklim değişikliği davası bağlamında, bir çevre derneği tarafından ulusal mahkemeler nezdinde açılan ve Hükümetin mevzuatta belirlenen emisyon azaltma hedeflerini uygulamamasına ilişkin davanın -bu tür derneklerin iklim değişikliği bağlamındaki rolünü göz önünde bulundurarak- üyelerinin yaşam, sağlık ve fiziksel bütünlüğe ilişkin medeni haklarıyla doğrudan ve yeterli bir bağlantısı olduğu sonucuna varmıştır: Başvuran derneğin, dava konusu hususla ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı koruma arayan bireysel üyeleriyle gerçek ve yeterince yakın bir bağlantısı mevcuttu ve dernek, iklim değişikliğinden etkilenenlerin haklarının savunulabileceği bir araç sıfatıyla hareket etmiştir. Aynı zamanda Mahkeme, ulusal yargılamaların, bu yargılamalara katılmış olan bireysel başvurular açısından "doğrudan belirleyici" olduğunu kabul etmeyi reddetmiştir, zira hükümetin eylemsizliğinin etkileri "yakın ve kesin" nitelikte değildir (§§ 619 - 625).

18. *Levrault / Monako* (k.k.), 2024 davasında, Monako'da çalışmak üzere görevlendirilen bağımsız bir Fransız hâkim olan başvuran, olağan uygulamaya ve yetkili Monako makamının olumlu ön görüşüne aykırı olarak görev süresinin uzatılmadığına ilişkin şikâyette bulunmuştur. Ancak Mahkeme, bu tür geçici görevlendirmelerin diplomatik ilişkiler bağlamında gerçekleştiğini, Monako makamları üzerinde bağlayıcı olmadığını ve başvuran açısından bir "hak" yaratmadığını kaydetmiştir. Mahkeme ayrıca (§ 57), başvuran için bir "hakkın" ne yargı bağımsızlığını güvence altına alan anayasal ilkelerden (geçici görevlendirmelere ilişkin oldukça özel bir yasal çerçeve göz önüne alındığında) ne başvuranın asıl görevini ifa ettiği özel bağlamdan ne de başvuranın atıfta bulunduğu "hizmet menfaatlerinden" çıkarılabileceğini kaydetmiştir. Yalnızca Monako Hükümeti'nin egemen bir eylemi böyle bir hak yaratabilirdi: bu tür bir eylem de daha önce gerçekleştirilmemiştir. Mahkeme, 6. maddenin uygulanabilir olmadığı sonucuna varmıştır. Geçici yargılamalarda (diğer bir deyişle davanın ana konusu için doğrudan belirleyici olmayan yargılamalarda) 6. maddenin uygulanabilirliği aşağıdaki D alt bölümünde tartışılmaktadır.

2. İç hukukta savunulabilir hakkın veya yükümlülüğün varlığı

19. Sözleşme'den kaynaklanan "özerk" bir kavram olan "hakkın" varlığına ilişkin olarak, "Sözleşme kapsamında korunup korunmadığına bakılmaksızın, en azından tartışılabilir gerekçelerle iç hukukta tanındığı söylenebilecek bir 'hak' ile ilgili bir 'ihtilaf' olmalıdır" (*Boulois / Lüksemburg* [BD], 2012, § 90; *Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, § 44; *Bilgen / Türkiye*, 2021, §§ 56 ve 63).

20. Dolayısıyla, ulusal mahkemeler önünde başvuranın atıfta bulunduğu temel hakların veya "yükümlülüğün" (*Evers / Almanya*, 2020, §§ 67-68), ilgili Devletin hukukunda yasal bir temeli olmalıdır (*Roche / Birleşik Krallık* [BD], 2005, § 119; *Boulois / Lüksemburg* [BD], 2012, § 91; *Karoly Nagy / Macaristan* [BD], 2017, §§ 60-61). Başvuranın başarılı olup olmayacağı değil argümanlarının "yeterince savunulabilir" olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir (*Grzçda / Polonya* [BD], 2022, §§ 268-269, ayrıca bk. § 286).

21. Söz konusu "hakkın" veya yükümlülüğün ulusal hukukta gerçek bir temelini olup olmadığına karar vermek için ilgili ulusal kanun hükümleri ve bu hükümlerin ulusal mahkemeler tarafından yorumlanması referans noktası olarak alınmalıdır (*Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016 § 97; *Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 § 100; *Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, § 45; *Evers /Almanya* 2020,§ 66), ve Mahkeme, bir "hakkın" varlığının yorumlanmasına ilişkin karar verirken uluslararası hukuk kaynaklarına veya Avrupa Konseyi'nin ortak değerlerine atıfta bulunabilir (*Enea / İtalya* [BD], 2009, § 101; *Boulois / Lüksemburg* [BD], 2012, §§ 101-102; *Naft-Liman / İsviçre* [BD], 2018, §§ 106 ve 108; ve daha yakın tarihli olarak, *Bilgen / Türkiye*, 2021, §§ 53, §§ 62-64).

22. İç mevzuatın yorumlanmasından kaynaklanan sorunları çözme görevi öncelikli olarak ulusal makamlara aittir. Mahkemenin görevi, ulusal mahkemelerin ilgili hükümleri yorumlamasının Sözleşme ile uyumlu olup olmadığına karar verme ile sınırlıdır. Dolayısıyla, açıkça bir keyfiliğin mevcut olması dışında Mahkeme ulusal mahkemelerin ulusal hukuku yorumlama şeklini sorgulamayacaktır (*Naît-Liman/İsviçre* [BD], 2018 § 116). Bu nedenle, yüksek ulusal mahkemelerin başvuruya konu olan kısıtlamaların niteliğini kapsamlı ve ikna edici bir şekilde incelemesi halinde, Mahkeme Sözleşme'nin ilgili içtihadı ve burada tesis edilen ilkeler temelinde ulusal mahkemelerin ulaştığı sonuçtan daha farklı bir sonuca ulaşmak ve ulusal mahkemelerin söz konusu kanunu yorumlamasının tersine kendi yorumlamasını öne sürmek için çok kuvvetli gerekçelere ihtiyaç duyacaktır. Zira ulusal kanunu yorumlama görevi ulusal mahkemelere tanınmıştır (*Karoly Nagy / Macaristan* [BD], 2017, §§ 60ve 62; *X ve Diğerleri / Rusya*, 2020, § 48).

23. *Naît-Liman/İsviçre* [BD], 2018 davasında, Mahkeme, İsveç hukuku kapsamında tanınan bir hakka dair iddiada bulunulup bulunulamayacağına karar verirken uluslararası hukukun belirli kısımlarını da

göz önünde bulundurmıştır. Mahkeme, İsviçre'nin onaylamasından sonra ulusal hukuk sisteminin ayrılmaz bir parçası haline gelen ve dolayısıyla ulusal makamların hükümlerine uymak zorunda olduğu Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'ye özellikle atıfta bulunmuştur (§ 108; bk. ayrıca *Enea / İtalya* [BD], 2009, § 101; ve karşılaştırınız *Boulois / Lüksemburg* [BD], 2012, § 102).

24. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olup olmadığına karar verilirken davalının ulusal yargılamalar önünde öne sürdüğü hakkın göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çekilmelidir (*Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2013, § 120). Yargılamaların başında böyle bir hakkın varlığına ilişkin olarak ciddi ve gerçek bir anlaşmazlığın bulunduğu durumlarda ulusal mahkemelerin söz konusu hakkın mevcut olmadığına dair bir karara varması, ulusal mahkemelerin söz konusu hususu ilk defa değerlendirmesinin talep edildiği durum da dâhil olmak üzere (*Markovic ve Diğerleri/İtalya* [BD], 2006, §§ 100-02), başvuranın şikâyetini savunulabilirliğinden geriye dönük bir şekilde mahrum bırakmamaktadır (*Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 88-89; kıyaslayınız: *Károly Nagy/Macaristan* [BD], 2017, §§ 75-76 ve *X ve Diğerleri / Rusya*, 2020, § 47). Benzer şekilde başvuranın, yabancı uyruklu kişiler tarafından yurtdışında işlendiği iddia edilen bir savaş suçu sonucunda meydana gelen bir yakınının ölümü için tazminat almaya çalıştığı hâllerde, ulusal mahkemeler nihayetinde bu tür ihtilafları karara bağlama yetkileri olmadığı sonucuna varmış olmalarına rağmen 6. maddenin uygulanabilir olduğu kabul edilmiştir (*Couso Permy / İspanya*, 2024, §§ 109 - 111).

25. İç hukukta "savunulabilir" bir hakkın bulunup bulunmadığı konusunda yapılan bir incelemede, kanunda bir değişiklik olması hâlinde ilgili zaman dikkate alınmalıdır (bk., *Baka/Macaristan* [BD], 2016 § 110; ve Mahkemenin, bir hakkın iç hukukta "var olup olmadığı" sorusunun yeni mevzuat temelinde cevaplanamayacağını tespit ettiği *Grzçda/Polonya* [BD], 2022, § 285). Dolayısıyla, başvuranların (Yüksek Mahkeme Başkanı/Ulusal Yargı Konseyi üyesi olarak) görev sürelerinin kanunen sona ermiş olması, atandıkları tarihte yürürlükte olan kurallar uyarınca 6 § 1 maddesi kapsamında talep edebilecekleri "hakkın" "tartışılabilirliğini" geriye dönük olarak ortadan kaldırdığı şeklinde değerlendirilemez. *Stoianoglo / Moldova Cumhuriyeti*, 2023, § 29 davasında Mahkeme, Başsavcının, görevden uzaklaştırılmasına itiraz ettiği yargılamada benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Mahkemeye göre, Başsavcının görevlerini yerine getirmeye devam etmek için savunulabilir bir hakka sahip olup olmadığı sorusu, yeni mevzuat temelinde değil, atandığı esnada mevcut olan mevzuat temelinde yanıtlanmalıdır. Benzer şekilde, Mahkeme, hâkimler için emeklilik yaşını düşüren ve görev süresinin yeni (daha düşük) emeklilik yaşını geçmesi için yeni bir usul getiren yeni bir mevzuatın uygulanmasıyla ilgili olan *Pajqk ve diğerleri / Polonya*, 2023, §§ 120-125 davasında, başvuranların savunulabilir bir hakka sahip oldukları sonucuna varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, bir devlet memuru olan başvuranın, bir yasal reformun ardından hakkın kapsamı veya kullanılmasına ilişkin usuli yöntemler değiştirilmiş olsa bile belirli hizmet koşullarına sahip olma hakkının olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde, *Gyulumyan ve Diğerleri / Ermenistan* (k.k.), 2023 davasında Mahkeme, aynı yaklaşımı birçok hâkimin ve Anayasa Mahkemesi Başkanının görev sürelerinin erken sona erdirilmesinden kaynaklanan bir uyuşmazlığa da uygulamıştır; fakat söz konusu sona erdirme, kendiliğinden bir anayasa değişikliğinden kaynaklanmıştır (§§ 65 - 67).

26. İç hukukta tanınan temel bir hakkın mahkemeler yoluyla icra edilmesi için usuli hakların mevcut olması durumunda Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında bir "haktan" bahsedilebilir (*Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 § 99, ve örneğin, *M.K. ve Diğerleri / Fransa*, 2022, § 110). Yetkililerin başvuran tarafından talep edilen tedbirin kabul edilip edilmemesine karar verirken takdir yetkisi kullanıp kullanmadığı dikkate alınabilir ve hatta belirleyici olabilir (*Boulois/Lüksemburg* [BD], 2012 § 93; *Fodor/Almanya* (k.k.), 2006). Bununla birlikte, salt bir kanun hükmünün lafzında bir takdir unsurunun bulunuyor olması, bir hakkın varlığını tek başına hükümsüz kılamaz (*Pudas/İsveç*, 1987 § 34;

Miessen/Belçika, 2016, § 48). Sözleşme'nin 6. maddesi, takdir yetkisinin kullanılmasının başvuranın haklarına müdahale teşkil ettiği davalara da uygulanmaktadır (*Obermeier/Avusturya*, 1990 § 69; *Mats Jacobsson/İsveç*, 1990 § 32).

27. Dolayısıyla, *Wick / Almanya*, 2024 davasında, başvuran, bir ceza infaz kurumundan diğerine tekrar tekrar nakledilmesine ilişkin bir dizi karara itiraz etmiştir. Alman hukuku uyarınca, belirli bir ceza infaz kurumunda ceza infaz etmeye ilişkin bir hak mevcut değildir ve ceza infaz kurumu idaresinin bir mahkûmu nakletme kararında önemli bir takdir yetkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu tür kararların makul olup olmadığı mahkemelerde tartışılabilirliğinden ötürü, diğer bir deyişle yetkililerin takdir yetkisi sınırsız olmadığından ötürü, başvuranın Sözleşme'nin 6. maddesi anlamında bir "hak" bulunmaktadır (§ 76).

28. *Zouboulidis / Yunanistan* (no. 3), 2024 davasında Mahkeme, iç hukuk düzeninde adli bir hata nedeniyle tazminat talep etme hakkının mevcut olup olmadığını incelemiştir. 1998 yılında, başvuranın bir hukuk davasındaki temyiz başvurusu kabul edilemez bulunmuştur. Mahkeme 2007 yılında, bu davalarda kabul edilebilirlik kriterlerinin aşırı şekilci bir biçimde uygulanması nedeniyle 6. maddenin (mahkemeye erişim) ihlal edildiğine karar vermiştir. Kısa bir süre sonra başvuran, ilk yargılamadaki adli hata nedeniyle Devlete tazminat davası açmıştır. Başvuran, söz konusu hata gerçekleşmemiş olsaydı, kendisine hizmetle ilgili belirli bir yardımın ödeneceğini ileri sürmüştür. İdare mahkemeleri (iki örnekte), Devletin tazminat sorumluluğuna ilişkin kanunu kıyasen uygulayarak başvuranın tazminat hakkı olduğuna ancak bunun sadece "bariz bir hata" olması durumunda mümkün olduğuna karar vermiştir. Yunan mahkemelerinin asıl yargılamadaki hatası "bariz" olmadığından dolayı, başvuranın tazminat talebi esastan reddedilmiştir. 2021 yılında Danıştay, idare mahkemelerinin bu tür iddiaları inceleme yetkisi bulunmadığını, zira ilgili dönemdeki Yunan hukukunun, Anayasa'da öngörülmüş olsa dahi, adli tazminat hakkını öngörmediğini tespit ederek bu kararları bozmuştur. Kanun sadece diğer Devlet organlarının görevi kötüye kullanma sorumluluğuna ilişkin kurallar getirmiştir ve yargının görevi kötüye kullanılmasına kıyasen uygulanmamalıdır. Mahkeme, idare mahkemelerinin iki örnekte de başvuranın davasını esastan incelediğini ve Danıştayın tutumuna ilişkin olarak adli hatalar için Devletin sorumluluğuna yönelik ilgili mevzuatın yürürlüğe girmesi hâlinde, davanın esastan inceleneceğini kaydetmiştir (§ 37). Danıştayın bu dar yaklaşımı, başvuranın iddiasının tartışılabilirliğini ortadan kaldırmamıştır. Mahkeme, bu koşullar altında, 6. maddenin söz konusu yargılamalara uygulanabilir olduğu sonucuna varmıştır.

29. Bununla birlikte Sözleşme'nin 6. maddesi, ulusal bir mevzuatın herhangi bir hak tanımaksızın belirli avantajlar sağladığı ancak bu durumun mahkemeler tarafından tanınmasının mümkün olmadığı hâllerde uygulanabilir değildir (*Boulois/Lüksemburg* [BD], 2012 §§ 96 ve 101). Aynı durum, bireyin ulusal mevzuat kapsamındaki haklarının, bu hakların tanınmasının tamamen yetkili makamların ihtiyari ve makul olmayan bir karar vermesine bağlı olmasından dolayı, yalnızca bu hakkın tanınması beklentisi ile kısıtlı olması hâlinde de söz konusu olmaktadır (*Masson ve Van Zon/Hollanda*, 1995 §§ 49-51; *Roche/Birleşik Krallık* [BD], 2005, §§ 122-125; *Ankarcrona/İsveç*, 2000 (k.k.)). Ulusal makamlar belirli bir düzeyde tolerans gösterse dahi kanun; hukuken yasaklanan eylemleri gerçekleştirme "hak" tanımaz (*De Bruin/Hollanda* (k.k.), 2013, § 58).

30. Bazı davalarda ulusal kanun, bir bireyin subjektif bir hakkı olduğunu tanımamakla birlikte bir kararın keyfi olup olmadığını, yetki dışı olup olmadığını veya herhangi bir usul ile alakalı çelişki olup olmadığını tespit edilmesi amacıyla hüküm verilmesi gibi taleplerin incelenmesi için usule ilişkin bir hak tanımaktadır (*Van Marle ve Diğerleri/Hollanda*, 1986 § 35). Bu durum, ulusal makamların; ilgili kişilere mahkemeye başvurma hakkını tanıyan kanuna ilişkin olarak -zira bu kanun kullanılarak aleyhinde mahkemeye gidilen kararın kanuna aykırı olduğunun tespit edilmesi halinde söz konusu bu karar iptal edilebilir- bir avantaj veya imtiyaz sağlama ya da bunu reddetmeye yönelik takdir yetkisinin

olduğu bazı davalar için de geçerlidir. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi, bir avantajın veya imtiyazın bir kez tanınması halinde bir medeni hak teşkil etmesi nedeniyle bu tarz davalara uygulanabilir (*Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 § 105). Atıfta bulunulan davada başvuranın, erişim izni verilmesi hakkı bulunmamaktadır ve bu konu ilgili makamların takdirindedir. Ancak başvurana Savunma Bakanlığında görevlerini yerine getirebilmesini sağlamak amacıyla erişim izni verilmiş ve bu nedenle başvuran söz konusu bu iznin kaldırılmasına itiraz etme hakkına da sahip olmuştur.

31. *Mirovni Inštitut/Slovenya*, 2018 davasında Mahkeme, bir araştırma bursunun verilmesi için makamların ihale çağrısı yapmasına ilişkin olarak bu ilkeleri uygulamıştır (§ 29). Başvuran kurumun burs ihalesini kazanma hakkına sahip olmamasına ve farklı ihale tekliflerinin esaslarını inceleme yetkisi makamların takdir payı dâhilinde olmasına rağmen Mahkeme, başvuran kurumun ihale tekliflerine ilişkin olarak kanuna uygun ve doğru bir şekilde hüküm verilmesi yönünde usuli bir hakka sahip olduğunun altını çizmiştir. Eğer başvuranın ihale teklifi kabul edilseydi, başvuran kendisine tanınmış bir medeni hakka sahip olacaktı. Dolayısıyla Sözleşme'nin 6. maddesi uygulanabilirdi (§§ 28-30). Daha genel çerçevede Mahkeme, Sözleşme'nin 6. maddesinin ihale usullerine olan uygulanabilirliğine ilişkin içtihadını tekrar incelemiştir (ayrıca bk. *Marina Aucanada Group S.L. / İspanya* 2022, § 33).

32. Kamu görevlerine yapılan atamalar bağlamında söz konusu hak, bu şekilde (iç hukuk düzeninde tanınması zorunlu olmayan) atanma hakkından değil; adil bir şekilde atanma usulünden oluşabilir. Dolayısıyla, *Oktay Alkan / Türkiye*, 2023 davasında, başvuran eğitimini tamamlamış ve hâkim olmaya hak kazanmış bir hâkim adayydı. Hâkimler ve Savcılar Kurulu atamasını onaylamayı reddetti ve başvuranın, ilgili karara karşı itiraz etmek için mahkemeye erişimi bulunmamaktaydı. Mahkeme, hâkimlik görevi için başvuruda bulunan stajyer adayların, yargı konseyinin hâkimlik görevine atanmanın onaylanmasına ilişkin son adımda takdir yetkisini kullandığı ve bu takdir yetkisine dayanan kararın mahkemeler tarafından gözden geçirilemediği durumlarda bile "keyfi atama veya redde karşı bir hakka" sahip oldukları sonucuna varmıştır (bk. aynı satırlarda, *Lorenzo Bragado ve Diğerleri / İspanya*, 2023, § 98).

33. Başvuranın, bir kamu makamının takdir yetkisini kullanmasına bağlı olan "adil yargılama" hakkına sahip olup olmadığı, ilgili zamanda iç hukukun ve uygulamanın durumuna bağlıdır. Dolayısıyla *Stylianidis / Kıbrıs* (k.k.), 2024 davasında Mahkeme, başvuranın bölge mahkemesi başkanlığına terfi ettirilmemesinin başvuranın "medeni hakkını" etkilemediğine karar vermiştir. Mahkeme, özellikle atamayı gerçekleştiren makamın - Yüksek Yargı Konseyi (SCJ) - kararının, terfi usulünü düzenleyen herhangi bir yasal hükmün yokluğunda ve yetenek ve liyakat gibi çok genel kriterlere dayanarak alındığını gözlemlemiştir. SCJ'nin bu konudaki yetkisi tamamen takdire bağlıdır, "adil bir yargılama" gerçekleştirilememiştir ve mahkemeler bu tür kararları yargısal denetime tabi tutmayı devamlı olarak reddetmişlerdi; bu da Mahkemenin başvuranın dava edilebilir bir hakka sahip olmadığı sonucuna varmasına neden olmuştur (§§ 40-46).

34. Mahkeme; kişinin iç hukukta dava konusu edilebilecek bir talebinin bulunup bulunmadığının, gerçekte yalnızca iç hukukta tanımlandığı şekliyle ilgili medeni hakkın içeriğine değil, aynı zamanda olası hak taleplerinin mahkeme önüne getirme olanaklarını engelleyici veya sınırlayıcı usuli engellerin varlığına da bağlı olabileceğine dikkat çekmiştir (*Fayed/Birleşik Krallık*, 1994 § 65). Böyle bir durumda, hangi nedenle olursa olsun mahkeme yoluyla bir hakkın öne sürülmesi veya uygulanabilmesi için bir yasal yol bulunmamasına rağmen ulusal mevzuat bir şahsın temel bir hakkı olduğunu tanımaktadır. Bu tarz davalarda, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi uygulanabilir (*Al-Adsani/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 47; *McElhinney/İrlanda* [BD], 2001 § 25). Ancak Sözleşme kurumları, 6 § 1 maddesinin yorumlanması yoluyla ilgili Devlette hukuki temeli bulunmayan temel bir medeni hak yaratamaz (*Roche/Birleşik Krallık*, 2005 § 117; *Károly Nagy/Macaristan* [BD], 2017 §§ 60-61). *Károly Nagy/Macaristan* [BD], 2017 §§ 60-61 davasında Mahkeme, usuli ve maddi unsurlar arasında ayrımın yapılmasının önemini

vurgulamıştır. Bu ayırım; ulusal kanuni düzenlemelerde belirtilse de, Sözleşme'nin 6. maddesinde yer alan güvencelerin uygulanabilirliği ve uygun olduğu takdirde belirtilen kapsamı açısından belirleyici olmaktadır. Mahkeme, içtihadında da Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin, iç hukukta mevcut bir hakka getirilen maddi sınırlamalara uygulanamayacağını doğrulamıştır (*Roche/Birleşik Krallık, Boulois/Lüksemburg*, 2012; *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 § 100).

35. Bu ölçütler ışığında maddi sınırlamalar ile usuli engeller arasında ayırım yapan Mahkeme, örneğin ihmal nedeniyle polis (*Osman/Birleşik Krallık*, 1998) veya yerel makamlar (*Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 2001 [BD]) aleyhine açılan hukuk davalarının 6 § 1 maddesinin kapsamına girdiğini kabul etmiş ve belli bir sınırlamanın (kovuşturma muafiyeti veya sorumsuzluk) 6 § 1 maddesi açısından orantılı olup olmadığını değerlendirmiştir. Bu bağlamda, dokunulmazlık temel bir hak olmaktan ziyade ulusal mahkemelerin karar vermesini engelleyen usuli bir engel olarak değerlendirilmektedir (*Al-Adsani/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 48; *Cudak/Litvanya* [BD], 2010, § 57). Öte yandan Kraliyetin silahlı kuvvetler karşısında sahip olduğu hukuki sorumluluk muafiyetinin, maddi bir kısıtlamadan kaynaklandığına ve sonuç olarak iç hukukun Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi anlamında bir "hak" tanımadığına hükmetmiştir (*Roche/Birleşik Krallık*, 2005 [BD], § 124; *Hotter/Avusturya*, 2010 (k.k.) ve *Andronikashvili/Gürcistan* (k.k.), 2010). *Károly Nagy/Macaristan* [BD], 2017, § 60 davasında bir başvuranın tazminat talebi konusunda hüküm verme yetkisinin bir yargı organı tarafından reddedildiği deklarasyon incelenmiştir. Mahkeme, başvuranın talebini mahkemeler nezdinde gündeme getirdiği sırada yürürlükte olan ulusal hukuka atıfta bulunarak, ulusal mahkemelerin hüküm verme konusunda yetkisiz olduğunu ilan etmesinin keyfi veya açıkça dayanaksız olmadığını tespit etmiştir. Bu kapsamda başvuran, en azından savunulabilir gerekçeler temelinde ulusal hukuk tarafından tanınan bir "hakka" herhangi bir zamanda sahip olmamıştır (§§ 75-77). *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 § 41 davasında Mahkeme, "savunulabilir" bir tazminat hakkının varlığını kabul etmiştir.

36. Mahkeme, ayrıca derneklerin üyelerinin belirli hak ve menfaatlerinin tanınmasını talep etmeleri halinde (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 45) ve hatta tüzel kişi olarak talepte buldukları belli hakların (kamunun bilgi alma ve çevreyle ilgili kararlarda karar alma sürecine dâhil olma hakkı gibi (*Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox ve Mox/Fransa*, 2006 (k.k.)) tanınmasını istediklerinde veya dernek davasının kamu davası olarak kabul edilemeyeceği hallerde (*L'Erablière A.S.B.L./Belçika*, 2009), derneklerin de 6 § 1 maddesi kapsamında sağlanan korumadan yararlanabileceğini kabul etmiştir. *Association Burestop 55 ve Diğerleri / Fransa*, 2021 davasında vurgulandığı üzere, dernekler, diğerlerinin yanı sıra, özellikle çevrenin korunmasına ilişkin olarak yerel makamlar veya mahkemeler nezdinde davaların savunulmasında önemli rol oynar ve bu da bir derneğin 6 § 1. maddesinin ihlalinden şikâyetçi olduğu durumlarda yukarıda bahsedilen kriterlerin esnek bir şekilde uygulanması gerektiği anlamına gelmektedir (§§ 53 ve devamı).²

37. Fakat bu durum, derneklerin genel kamu yararına ve herhangi bir alanda dava açabilecekleri anlamına gelmemektedir: *TMMOB ve Karakuş Candan/Türkiye*, 2024 davasının da gösterdiği üzere, iç hukuk, derneklerin belirli bir alanda bazı haklara sahip olduğunu ve bu bağlamda karar alma sürecine katılabileceklerini kabul etmelidir. Bu davada, bir mimarlar odası, tarihi bir alanı etkileyen bir kentsel gelişim planı hakkında şikâyette bulunarak dava açmıştır. Mahkeme, bu davaların sonucunun başvuran derneğin "medeni hakları" üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı ve bu nedenle 6. maddenin uygulanamaz olduğu sonucuna varmıştır (§§ 46 ve 47).

38. Yargı içerisinde bir kamu makamı işgal etme konusunda Sözleşme'nin kapsamında ilke olarak herhangi bir hak bulunmamasına rağmen böyle bir hak ulusal hukukta mevcut olabilir (dört yıllık bir

² Çevreye ilişkin Rehber bk.

dönem için Ulusal Yargı Konseyine seçime ilişkin *Grzşda / Polonya* [BD], 2022, § 270). *Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 davasında Mahkeme, ulusal hukuk kapsamında tanınan temel bir hakkın icrasını mahkemeler yoluyla sağlama yönünde bir usuli hakkı içermesi durumlarında Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi çerçevesinde bir hakkın var olduğu konusunda herhangi bir şüphe bulunmadığını yinelemiştir. Ancak yasal bir hükmün takdir yetkisi tanınması, tek başına bir "hakkın" varlığını ortadan kaldırmamaktadır. Sözleşme'nin 6. maddesi, takdir yetkisinin kullanılması neticesinde başvuranın hakkına müdahale edilmesine ilişkin yargılamalara da uygulanmaktadır (§ 102). Mahkeme, kamu hizmeti için adil ve hukuka uygun işe alım usullerine katılma konusunda Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında bir hak olduğuna daha önce karar vermiştir (*Frezadou/Yunanistan*, 2018, § 30). Dolayısıyla, yasal ve adil bir şekilde işe alma veya terfi hakkı, Mahkeme tarafından da tespit edildiği üzere, örneğin, bir kamu görevlisinin üniversite rektörü görevine atanmasına ilişkin bir ihtilafı ilgili olarak iç hukukta tanınabilir (*Bara ve Kola / Arnavutluk*, 2021, §§ 55-56). Kamu görevlerine erişim için kabul edilebilir adaylıkların zamanında incelenmesine ilişkin yasal prosedüre sahip olma hakkı, seçilme hakkının ulusal hukuk kapsamında tanınmadığı durumlarda bile mevcut olabilir (*Lorenzo Bragado ve Diğerleri / İspanya*, 2023, § 98; ayrıca bk. *Oktay Alkan/Türkiye*, 2023, § 41).

39. Bir mesleğe ya da bir işe alınma için şartları sıralayan bir mevzuatın bulunması durumunda, bu şartların hepsini taşıyan bir aday, söz konusu bu işe ya da mesleğe kabul edilme hakkına sahiptir (*De Moor/Belçika*, 1994 § 43). Örneğin; eğer başvuranın bir doktor olmak için yasal gereklilikleri karşıladığına ilişkin savunulabilir bir davası mevcut ise, Sözleşme'nin 6. maddesi uygulanır (*Chevrol/Fransa*, 2003 § 55; bk., *Bouilloc/Fransa*, 2006 (k.k.)). Başvuranın kullandığı bir yargı yolu ile aleyhinde itirazda bulunulabilen medeni hakka ilişkin yargılamaların kanuna uygunluğunun söz konusu olduğu tüm durumlarda, olası bulgular başvuranın yasal şartları karşılamadığını gösterse dahi (yurt dışında daha önce yetkinliğini aldığı tıbbi uzmanlığını ilgili ülkede de sürdürebilme hakkı) Mahkeme, "medeni hakka" ilişkin bir "anlaşmazlığın" mevcut olduğuna karar vermiştir: *Kök /Türkiye*, 2006, § 37, veya mahkeme bilirkişi ünvanına ilişkin olarak *Cimpersek / Slovenya*, 2020, §§ 35-36).

40. İşe alım işlemleri, istihdama erişim çerçevesinde ilke olarak ilgili makamın takdir yetkisi dâhilinde sağlanabilen bir imtiyazdır. Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında, söz konusu bu husus iş ilişkisinin devam etmesinden ya da iş ilişkisinin koşullarından farklıdır. İstihdama erişim; ilke olarak hukuken icra edilemeyen bir imtiyaz teşkil edebilirken iş ilişkisinin ya da iş ilişkisinin şartlarının devam ettirilmesi durumları bu durumdan daha farklıdır (*Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017, § 117). Örneğin Mahkeme, *Baka/Macaristan* [BD], 2016 davasında; Macaristan Yüksek Mahkemesi Başkanının görevini Macar hukuku kapsamında öngörülen altı yıllık dönem boyunca devam ettirmesi hakkına sahip olduğunu kabul etmiştir (§§ 107-111) ve *Grzşda / Polonya* [BD], 2022 davasında Mahkeme, Ulusal Yargı Konseyine seçilen bir hâkime ilişkin olarak benzer bir sonuca varmıştır (§ 282; ayrıca bk. Ulusal Yargı Konseyinin sözcüsü olarak görev yapan bir hâkime ilişkin olarak *Zurek / Polonya*, 2022, § 131) ve uluslararası kaynaklara atıfta bulunmuştur (§ 284). Ek olarak; iş hukuku, özel sektör için genellikle hukuksuz olarak işten çıkarıldıklarını düşünen çalışanların işten çıkarılmalarına ya da iş sözleşmelerinde tek taraflı maddi değişiklikler yapılan çalışanların bu değişikliklere itiraz ederek bir dava açma hakkı olduğunu öngörmektedir. Aynı durum, *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya*, 2007, davasında öngörülen istisnaların söz konusu olduğu durumlar haricinde kamu çalışanları için de geçerlidir (*Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017, § 117; ve bir Cumhuriyet savcısına ilişkin olarak *Kövesi / Romanya*, 2020, § 115).

41. Bununla birlikte, bir kamu görevlisinin pozisyonundaki veya işlevlerindeki her değişiklik, iç hukuk kapsamındaki haklarını kendiliğinden etkilemeyecektir. Dolayısıyla *Davchev / Bulgaristan* (k.k.), 2023 davasında Mahkeme, Bulgar hukukunun başvurana soruşturma departmanının idari başkanı olarak görevine devam etme hakkı vermediği ve bu tür bir görevin erken sona erdirilmesi için usul veya esas

kuralları belirlemediği sonucuna varmıştır. Bu tür mevkiiler, sulh hâkimlerinin bağımsızlığına ilişkin anayasal güvencenin kapsamı dışında bırakılmış ve bu değişikliğin başvuranın maaşı veya itibarı üzerindeki etkileri aşgari düzeyde olmuştur. Mahkeme, başvuran tarafından yerine getirilen idari görevin daha ziyade “mahkemelerde tanınması mümkün olmayan bir avantaj” olduğu sonucuna varmıştır; dolayısıyla 6. madde uygulanmamaktadır. Mahkemenin, bu davada yargı bağımsızlığına ilişkin hususların söz konusu olmadığına atıfta bulunması kayda değerdir (§§ 37 ve 39).

42. *Regner/Çek Cumhuriyeti, 2017* [BD] davasında, Savunma Bakanlığında çalışan bir memur, Bakan Yardımcısının vekili olarak görevini yerine getirmesini engelleyecek bir şekilde erişim yetkisinin iptal edilmesine karşı itirazda bulunmuştur. Erişim yetkisi tanınması, kuşkusuz kendiliğinden bir hak teşkil etmemektedir. Ancak erişim yetkisinin tanınması, başvuranın görevini yerine getirmesi için temel şartlardan biridir. Söz konusu bu yetkinin iptali, başvuranın kişisel ve mesleki durumuna belirleyici etkilere sahip olup başvuranın Bakanlıktaki belirli görevlerini yerine getirmesini engellemiş ve Devlet makamları dâhilinde yeni bir göreve alınması olasılığına zarar vermiştir. Söz konusu bu şartların, başvuranın erişim yetkisinin iptal edilmesine itiraz ederken Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında bir “hakkı” olduğunu iddia edebilmesi için yeterli bir temeli teşkil ettiğine karar verilmiştir (§ 119; ayrıca § 109 paragrafında atıfta bulunulan davalara da bk.: *Ternovskis/Letonya*, 2014, §§ 9-10 ve § 112 *Miryana Petrova/Bulgaristan*, 2016, §§ 30-35).

43. Başvuranın “tartışılabilir bir hakka” sahip olup olmadığına karar vermek için davanın merkezinde yer alan ihtilafın niteliğine bakılması gerekmektedir. Dolayısıyla *Timpâu / Romanya*, 2023, §§ 119 - 140 davasında, Ortodoks dinine mensup bir öğretmen olan başvuran, Başpiskoposun kanun uyarınca okulla olan sözleşmesinin devamı için bir ön koşul olan “desteğin” geri çekilmesi kararının ardından görevden alınmıştır. Başvuran, Başpiskopos'un kararına dini (kilise) mahkemeler önünde itiraz etmemiş, fakat iş uyuşmazlıklarına bakmakla yetkili Devlet mahkemesi nezdinde işten çıkarılmasına itiraz etmeye çalışmıştır. Ancak Devlet mahkemesi, Başpiskopos'un kararını incelemeyi reddetmiştir; zira bu karar, olağan laik hukuka değil, söz konusu dini mezhebe özgü yasalara tabidir. Mahkeme, başvuranın iç hukukta tanınmayan bir hakkı Devlet mahkemeleri önünde savunmaya çalıştığı sonucuna varmıştır.

44. *P16-2022-001, 2023 sayılı İstisari Görüşe* dayanak oluşturan dava, yetişkin bir kişinin biyolojik annesinin kız kardeşi olan teyzesi tarafından evlat edinilmesine ilişkindir. Biyolojik anne, evlat edinmeye karşı çıkmıştır. Mahkemede tanık olarak sorgulanmış fakat Finlandiya mahkemeleri, ilgili taraf olarak konumunu ve temyiz başvurusunda bulunma hakkını tanımayı reddetmiştir. Mahkeme, aşağıdaki ulusal hukuka göre mahkemelerin, yetişkinlerin evlat edinilmesi davalarında evlat edinilen ve evlat edinen olmak isteyen kişi dışında herhangi bir tarafın menfaatlerini değerlendirmenin gerekli olmadığını kaydetmiştir. Mahkeme, ilgili yasal hükümlerin içeriğini ve gerekçesini göz önünde bulundurarak biyolojik anne tarafından talep edilen hakkın, tartışılabilir gerekçelerle bile olsa iç hukukta mevcut olmadığı sonucuna varmıştır.

45. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri / İsviçre* [BD], 2024 davasında, bir hakkın iç hukukta - en azından tartışılabilir bir temelde - tanınıp tanınmadığı sorusu, iklim değişikliği davası bağlamında incelenmiştir. Başvuran dernek tarafından açılan davanın bazı unsurları yasama ve düzenleyici eylem talepleriyle ilgiliyken ve bu nedenle 6 § 1 maddesinin kapsamı dışında kalırken, dava aynı zamanda yasada belirlenen tehlikeli emisyonların azaltılmasına yönelik %20'lik hedefin uygulanmasını amaçlamaktaydı ve bu nedenle mevcut yasa kapsamında sağlanan azaltım önlemlerinin etkili bir şekilde uygulanmamasıyla ilgiliydi. Mahkeme, ayrıca yaşam hakkı ile sağlık ve fiziksel bütünlüğün korunması hakkının İsviçre hukuk düzeninde "medeni" haklar olduğu sonucuna varmıştır (§§ 615-619).

3. Hakkın veya yükümlülüğün “medeni” niteliği

46. Bir hakkın veya yükümlülüğün (*Evers / Almanya*, 2020, § 65), Sözleşme ışığında medeni olarak

kabul edilip edilmeyeceği, söz konusu hakkın ilgili devletin iç hukukundaki hukuki niteliğine değil, hakkın maddi içeriğine ve etkilerine bakılarak belirlenmelidir. Mahkeme, denetim yetkisini kullanırken Sözleşme'nin konusu ile amacını ve diğer Sözleşmeciler Devletlerin ulusal hukuk sistemlerini de göz önünde bulundurmalıdır (*König/Almanya*, 1978, § 89).

47. İlke olarak 6 § 1 maddesinin bireyler arasında vuku bulan ve iç hukukta medeni olarak nitelendirilen uyuşmazlıklara uygulanabilirliği, Mahkeme önünde tartışma konusu olmamaktadır (eşlerin ayrı yaşamasına ilişkin bir dava için, bk. *Airey/İrlanda*, 1979, § 21). Mahkeme, 6. maddeyi (medeni hukuk), tahkime sevk edilen ihtilaflara uygulamaktadır (bkz. *Mutu ve Pechstein/İsviçre*, 2018, §§ 56-59 ve örneğin *Xavier Lucas/Fransa*, 2022, §§ 30-32).

48. Mahkeme, iç hukukta “kamu hukuku” alanına giren ve sonucu özel hak ve yükümlülükler veya “maddi hakların” korunması açısından belirleyici olan yargılamaların, 6 § 1 maddesinin kapsamına girdiğini düşünmektedir (*Bilgen / Türkiye*, 2021, § 65 davasındaki yakın tarihli özet için bk.). Bu tür yargılamalar diğerleri arasında; arazi satış izniyle (*Ringeisen/Avusturya*, 1971, § 94), özel bir kliniğin işletilmesiyle (*König/Almanya*, 1978, §§ 94-95), inşaat ruhsatıyla (bk., diğerleri arasında, *Sporrong ve Lönnroth/İsveç*, 1982 § 79), dini binalar da dâhil olmak üzere mülkiyet hakkının tesis edilmesiyle (*Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016, §§ 71-73), bir mesleğin icra şartlarıyla bağlantılı idari izinle (*Bentham/Hollanda*, §, 1985, 36), alkollü içki satış ruhsatıyla (*Tre Traktörer Aktiebolag/İsveç*, 1989, § 43) veya işe bağlı bir rahatsızlık veya kaza nedeniyle tazminat ödenmesine ilişkin bir ihtilafla (*Chaudet/Fransa*, 2009, § 30) alakalı olabilmektedir. Komşu bir semtte benzer bir işi gerçekleştirme için rakip bir firmaya verilen ruhsatın kanuna uygunluğunun incelenmesi talebiyle yapılan bir başvurunun, rakip firma tarafından yol açılacak müşteri kaybı ile ilişkili olmasından dolayı Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında “maddi talepler” ile alakalı olduğuna karar verilmiştir (*Sine Tsaggarakis A.E.E./Yunanistan*, 2019, §§ 38-43).

49. Mahkeme; idari makamların, bir fabrikanın çevresel gerekçeler temelinde inşaat ruhsatını kaldıran nihai kararlara uymayı reddetmesine ilişkin bir davada başvuranlar tarafından savunulan hakkın genel niteliğine rağmen Sözleşme'nin 6. maddesinin uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir. Fabrikanın yakınında ikamet eden şahıslar fabrikanın faaliyetlerinin çevreye zararlı etkileri olduğu konusunda ulusal mahkemelere şikâyetle bulunmuştur ve bu doğrultuda mahkemeler söz konusu şahısların medeni bir hakkı öne sürebileceklerine karar vermiştir. Mahkeme, yargılamalar sırasında söz konusu olan hususları, hakkında şikâyetle bulunulan tedbirlerin niteliğini ve başvuranların ulusal hukuk kapsamındaki sıfatlarını göz önünde bulundurmıştır (*Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri / Türkiye*, §§ 127-128; ayrıca bk. *Stichting Landgoed Steenberg ve Diğerleri / Hollanda*, 2021, § 30)).

50. Aynı ilkeden hareketle 6. madde; devlet aleyhine açılan ve ihmale dayanan bir davaya (*X./Fransa*, 1992), başvuranların haklarına zarar veren bir idari kararın iptali için açılan bir davaya (*De Geouffre de la Pradelle/Fransa*, 1992), başvuranların sularında avlanma yasağına ilişkin idari yargılamalara (*Alatulkila ve Diğerleri/Finlandiya*, 2005, § 49) ve bir ihalenin kazanılmasına ilişkin işlemlerde teklif verme esnasında dini inanç veya siyasi görüş gibi gerekçeler temelinde ayrımcılığa maruz kalmama hakkı gibi bir hakkın söz konusu olduğu idari davalara (*Tinnelly & Sons Ltd ve Diğerleri ve McElduff ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998 § 61; aksi yönde *I.T.C. Ltd/Malta*, 2007 (k.k.)) da uygulanabilmektedir. Sözleşme'nin 6. maddesi, ayrıca topluma olası tehlike teşkil ettiği düşünülen şahısların listelendiği veri tabanında isimleri bulunan başvuranların ateşli silah ruhsatının iptal edilmesine ilişkin idari usullere de uygulanmaktadır (*Pocius/Litvanya*, 2010 §§ 38-46; *Užkauskas/Litvanya*, 2010 §§ 34-39). Başvuranlar, söz konusu bu polis belgelerine isimlerinin dâhil edilmesine itirazda bulunarak dava açmış ve bu veri tabanından isimlerinin çıkarılmasını talep etmişlerdir. Mahkeme, başvuranların isimlerinin bu veri tabanına dâhil edilmesinin özel hayat ve iş hayatı yönünden başvuranların itibarını zedelemesi dolayısıyla Sözleşme'nin 6. maddesinin başvuranların durumuna uygulanabilir olduğunu belirtmiştir.

51. 6 § 1 madde, ayrıca Devlet görevlileri tarafından uygulandığı iddia edilen kötü muameleye ilişkin tazminat talep edilen hukuk davalarına da (*Aksoy/Türkiye*, 1996, § 92) mahkûmiyet kararının bozulmasıyla sonuçlanan bir tutukluluk sürecine (*Georgiadis / Yunanistan*, 1997, §§ 35-36) veya bir kamu makamına karşı manevi zarar ve masraflar için tazminat talebine (*Rotaru / Romanya* [BD], 2000, § 78) veya bir Savunma Bakan Yardımcısının yardımcısı olarak görevlerini yerine getirebilmesi için başvurana verilen güvenlik izninin geri alınmasına da (*Regner / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017, §§ 113-127) uygulanabilir.

B. Kapsamın Diğer Uyuşmazlık Türlerini de İçerecek Şekilde Genişletilmesi

52. 6. maddede yer alan "medeni" kavramının kapsamı, uyuşmazlığın doğrudan konusu ile sınırlı değildir. Nitekim Mahkeme, "medeni haklar" kısmının, başlangıçta medeni bir hakla ilgili görünmeyen ancak bir bireye ait özel bir maddi veya manevi hak üzerinde doğrudan ve önemli etkileri olabilecek davaları içerdiği geniş kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşımla, 6. maddenin medeni hukuka ilişkin kısmı, iç hukukta kamu hukuku uyuşmazlıkları olarak sınıflandırılacak çeşitli uyuşmazlıklara uygulanmıştır (*Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, § 51).

53. Sözleşme'nin 6. maddesi, mesleğini yerine getirme hakkının doğrudan söz konusu olduğu durumlarda mesleki organlar önünde açılan disiplin yargılamaları için de uygulanabilir (*Reczkowicz / Polonya*, 2021, §§ 183-185 ve hâkimler ve avukatlarla ilgili olarak atıfta bulunulan içtihat referansları; *Le Compte, Van Leuven ve De Meyere Belçika* (doktorlar); *Philis / Yunanistan* (no. 2), 1981, § 45). (mühendis); bir notere ilişkin olarak *Peleki / Yunanistan*, 2020, § 39; spor uyuşmazlıklarına ilişkin olarak kıyaslayınız, *Ali Rıza ve Diğerleri/Türkiye*, 2020, §§ 155 ve 159-160). Sözleşme'nin 6. Maddesinin disiplin işlemlerine uygulanabilirliğine, başvuranın işlediğinin iddia edilen hukuka aykırı eylemin bir sonucu olarak alabileceği yaptırımlar göz önünde bulundurularak karar verilir (*Marušić/Hırvatistan* (k.k.), 2017 §§ 72-73 - 6. madde uygulanamaz). Yargılamaların somut sonucu, 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olup olmadığının değerlendirilmesi açısından önem teşkil etmemektedir; uygulanabilir olan davalarda, bir mesleği icra etme hakkının tehlikede olması yeterli olabilir, zira mesleği icra etmekten alıkoyma, başvurana karşı alınabilecek tedbirler arasında yer almaktadır (*Peleki/Yunanistan*, 2020, § 39). Sözleşme'nin 6. maddesinin memurlar aleyhinde açılan disiplin işlemlerine uygulanabilirliğine ilişkin içtihat *Vilho Eskelinen* testine atıfta bulunmaktadır (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 120 ve burada atıfta bulunulan içtihatlar ve § 196; bir hâkim aleyhinde başlatılan disiplin işlemleri için bk *Eminağaoğlu / Türkiye*, 2021, § 66; bir polis memuru aleyhinde başlatılan disiplin yargılamaları *Grace Gatt/ Malta*, 2019, §§ 60-63.). Mahkeme, *Thierry / Fransa* (k.k.), 2023 davasında disiplin uyuşmazlığının "medeni niteliğini" belirlemek için, başvuranın görevlerinin niteliğinde önemli bir değişikliğe ve mesleki durumu üzerinde önemli ve kalıcı bir etkiye sahip olan sorumluluk düzeyindeki azalmaya atıfta bulunmuştur (§ 22). Spor alanındaki disiplin yaptırımlarına ilişkin olarak 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir (*Sedat Doğan/Türkiye*, 2021, §§ 20-21, ve *Naki ve AMED Sportif Faaliyetler Kulübü Derneği/Türkiye*, 2021, § 20). Ayrıca aşağıya bk.

Bir hâkim tarafından avukatlara karşı alınan ve avukatların müdahil oldukları yargılamalarda yetersiz, uygunsuz ve sorumsuz bir şekilde hareket ettikleri gerekçesiyle davada yer almamalarına yol açan (disiplin dışı) usuli bir tedbirin 6. maddeye uygulanamaz olduğu sonucuna varıldığı belirtilmelidir. Bununla birlikte başvuran avukatlar, ilgili mahkeme nezdindeki duruşmalar dışında müvekkillerine danışmanlık yapmakta ve başka herhangi bir potansiyel müvekkile hizmet vermekte serbest bırakılmışlardır: dolayısıyla mesleklerini icra etmeye devam edebillmişlerdir (*Angerjarv ve Greinoman/Estonya*, 2022, §§ 95-102).

54. Mahkeme; 6 § 1 maddesinin; bir çalışanın özel bir şirket tarafından işten çıkarılmasıyla ilgili yargılamalar (*Buchholz/Almanya*, 1981), sosyal güvenlik yardımlarına ilişkin yargılamalar (*Feldbrugge/Hollanda*, 1986, § 40; *Deumeland / Almanya*, 1986, § 74) veya primsiz ödenen yardımlara ilişkin olarak (*Salesi/İtalya*, 1993) ve zorunlu sosyal sigorta primi ödemelerine ilişkin yargılamalar (*Schouten ve Meldrum/Hollanda*, 1994) dâhil olmak üzere; sosyal konulara ilişkin ihtilaflara uygulanabilir olduğuna hükmetmiştir. (Çalışanın rahatsızlığının işle ilgili olduğu yönündeki tespit aleyhine işveren tarafından yapılan itiraz için, bk. *Eternit/Fransa* (k.k.), 2012 § 32). Mahkeme bu davalarda, özel hukuk unsurlarının kamu hukuku unsurlarından baskın olduğu görüşünü benimsemiştir. İlâveten, Mahkeme, yoksulluk ödeneği alma hakkı ile Nazi zulmü nedeniyle özel bir vakıftan tazminat alma hakkı arasında benzerlikler olduğuna karar vermiştir (*Woś /Polonya*, § 2006, 76). *M.K. ve Diğerleri / Fransa*, 2022, § 108 kararında Mahkeme, 6 § 1. maddenin uygulanabilirliğinin ilgili kişinin statüsünden bağımsız olduğunu doğrulamıştır.

55. 6 § 1 maddesi, yalnızca hususi intikam almak veya cezalandırma amacıyla açılan hukuk davaları hariç olmak üzere, ceza yargılamalarında müdahil tarafların şikâyetlerine de uygulanabilir (*Perez / Fransa* [BD], 2004, §§ 70-71) (*Sigalas / Yunanistan*, 2005, § 29; *Mihova / İtalya* (k.k.), 2010). Nitekim Sözleşme, üçüncü tarafların cezai bir suçtan dolayı yargılanması veya cezalandırılması için herhangi bir hak tanımamaktadır (bk. ayrıca *Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 218; birbirine bağlı hukuk ve ceza davaları ile karşılaştırınız: *Koziy / Ukrayna*, 2009, §§ 24-25). Yalnızca sembolik bir tazminat sağlamak veya “iyi bir itibar” hakkı gibi bir medeni hakkı korumak için olsa bile (*Perez / Fransa* [BD], 2004, § 70; ayrıca bk. sembolik bir tazminle ilgili olarak, *Gorou / Yunanistan* (no. 2) [BD], 2009, § 24) bu tür bir hakkın, Sözleşme'nin kapsamına girmesi için, mağdurun iç hukukta hukuk davası açma hakkını kullanmasından ayrılamaz olması gerekmektedir (*Nicolae Virgiliu Tănase / Romanya* [BD], 2019, §§ 188 ve 194). Dolayısıyla 6. madde, davacı, tazminat hakkından kesin surette feragat etmediği sürece (*Arnoldi/İtalya*, 2017, § 43) ve ceza yargılaması tazminata ilişkin medeni hak için belirleyici olduğu sürece, tek başına yürütülen ön soruşturma aşaması da dâhil olmak üzere (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 207), davacının müdahil taraf olarak katıldığı andan itibaren müdahil taraf şikâyetlerine ilişkin yargılamalara uygulanır (*mağdurların temel hakların kitlesel ihlallerine ilişkin gerçeği bilme hakkı ile ilgili olarak Alexandrescu ve Diğerleri / Romanya*, 2015, § 22). Dolayısıyla, iç hukuk sisteminin davacının ceza yargılamalarında ileri sürebileceği medeni nitelikte bir menfaati olduğunu kabul edip etmediğini belirlemek için olay bazında inceleme gerekmektedir (*Arnoldi / İtalya*, 2017, §§ 36-40). Davacının bir medeni hakkın korunmasını güvence altına almaya çalıştığı ve daha sonraki bir aşamada bile bu hakkın ihlali için tazminat talep etmekte menfaati olduğu tespit edilmelidir. Daha sonra, söz konusu yargılamaların sonucu, zararın telafisi için belirleyici olmalıdır (*Arnoldi/İtalya*, 2017, §§ 25-40). Mahkeme, 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliği hususunun, iç hukukta bir “tarafın” resmi statüsünün tanınmasına bağlı olamayacağını belirtmiştir. 6. maddenin uygulanabilir olması için tazminat talebinin sunulduğu tarih belirleyici değildir; zira Mahkeme, talebin henüz sunulmadığı veya iç hukukta bu ihtimal mevcut olmasına rağmen hiç sunulmadığı durumlarda da 6. maddenin uygulanabilir olduğuna karar vermiştir (§ 29 ve §§ 37-40). İlgili kişinin, örneğin bir aile üyesinin ölümcül bir kaza geçirmesinin ardından başka kurumlardan tazminat almış olması, 6 § 1 maddesinin uygulanmasına tek başına engel teşkil etmemektedir (*Gracia Gonzalez/İspanya*, 2020, §§ 50-55).

56. Mahkeme - hapis cezası bağlamında - tutukluların haklarına getirilen bazı kısıtlamaların ve bu kısıtlamaların olası yansımalarının “medeni haklar” kapsamına girdiğine karar vermiştir (bk. *De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, §§ 147-50 kararında bu konudaki içtihadın özeti). Dolayısıyla 6. madde, mahkûmların tutukluluk düzenlemelerine (örneğin, mahpusların yüksek güvenlikli bir birime (*Enea / İtalya* [BD], 2009, §§ 97-107) veya yüksek güvenlikli bir hücreye (*Stegarescu ve Bahrin / Portekiz*, 2010) yerleştirilmeleri sonucunda maruz kaldıkları kısıtlamalarla ilgili ihtilaflar veya ailelerinin cezaevine ziyaretlerinin kısıtlanmasıyla sonuçlanan disiplin soruşturmaları (*Gülmez / Türkiye*, 2008, § 30); veya

mahpusların haklarına getirilen farklı türde kısıtlamalara (*Ganci / İtalya*, 2003, § 25) uygulanır. 6 § 1 maddesi ayrıca, ceza infaz kurumu yetkilileri tarafından bir mahkûm ile avukatı arasındaki görüşmelerde bir ceza infaz kurumu görevlisinin hazır bulunmasını zorunlu kılmak amacıyla başlatılan yargılamalara da uygulanmıştır; zira bu tedbir ceza infaz kurumundaki düzen ve güvenliği korumayı amaçlamıştır. Birebir avukat-müvekkil görüşmelerinin Sözleşme'nin 8. maddesi anlamında "özel hayat" kavramı kapsamına girdiğini tespit eden Mahkeme, ihtilafın ağırlıklı olarak kişisel ve bireysel nitelikte olduğu sonucuna varmıştır (*Altay/Türkiye* (no. 2), 2019, §§ 61, 67-69). Buna karşılık, 6. madde, af mevzuatının uygulanabilirlik koşullarına ilişkin yargılamalara uygulanmaz (*Montcornet de Caumont/Fransa* (k.k.), 2003) ve belirli bir ceza infaz şekline veya şartlı tahliyeye ilişkin herhangi bir hakkı güvence altına almaz (*Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*, 2021, § 48).

57. *Wick/Almanya*, 2024 davasında Mahkeme, başvuran mahkûmun tecrit hücrelerine yerleştirilmesinin, sosyal temaslarının önemli ölçüde azaltılmasının ve mahremiyetine müdahale teşkil eden kamera ile izleme tedbirlerinin "medeni haklarını" etkilediği sonucuna varmıştır (§ 74). Aynı davada Mahkeme, kısa süreli olarak bir ceza infaz kurumundan diğerine sık sık nakledilmesinin - bu ceza infaz kurumları uzak veya izole yerlerde olmasa bile - özellikle gördüğü terapi üzerinde olmak üzere sosyal ve özel hayatı ve dolayısıyla "medeni" hakları üzerinde bir etkisi olabileceğini tespit etmiştir (§ 77).

58. 6. madde, özellikle seyahat özgürlüğüne kısıtlamalar getiren zorunlu ikamet kararı bağlamındaki özel denetim tedbirleri için de geçerlidir (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, §§ 151-55). Söz konusu davada Mahkeme, gece dışarı çıkma, ikamet edilen bölgeden ayrılma, halka açık toplantılara katılma veya cep telefonu ya da telsiz iletişim cihazları kullanma yasağı gibi bazı kısıtlamaların kişisel haklar kapsamına girdiğini ve bu nedenle "medeni" nitelikte olduğunu tespit etmiştir.

59. 6. madde ayrıca iyi bir itibara sahip olma hakkını (*Helmens/İsveç*, 1991, § 27 ve dolayısıyla hakaret davalarını - *Tolstoy Miloslavsky/Birleşik Krallık*, 1995, § 58); idari belgelere (*Loiseau/Fransa* (k.k.), 2003) veya bir soruşturma dosyasındaki delillere (*Savitsky / Ukrayna*, 2012, §§ 143-145) erişim hakkını; bir mahkûmiyet kararının adli sicil kaydında yer almamasına (*Alexandre / Portekiz*, 2012, §§ 54-55) veya adli sicil kaydındaki bir kaydın silinmesine (*Ballıktaş Bingöllü / Türkiye*, 2021, § 50) ilişkin ihtilafları, itibar hakkını, mülkiyetin korunması hakkını ve iş bulma ve dolayısıyla geçimini sağlama olasılığını etkileyen kolluk kuvvetleri dosyasındaki bir kayda karşı yapılan itirazı (*Pocius/Litvanya*, 2010, §§ 38-46; *Uzukauskas/Litvanya*, 2010, §§ 32-40); gözaltı dışı önleyici tedbirlerin uygulanmasına ilişkin yargılamaları (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, § 151), bir ceza mahkûmiyetinin sona ermesinin ardından belirli hakların (belirli iş türlerine erişim) iadesine ilişkin yargılamaları (*Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*, 2021, § 50), bir derneğe üye olma hakkını (*Sakellaropoulos/Yunanistan* (k.k.), 2011; *Lovric/Hırvatistan*, 2017, §§ 55-56) - benzer şekilde, ulusal mevzuat kapsamında örgütlenme özgürlüğü sorunu kamu hukuku alanına ait olsa bile, bir derneğin yasal varlığına ilişkin hukuki işlemleri (*APEH Üldözötteinek Szövetsege ve Diğerleri / Macaristan*, 2000, §§ 34-35) ve son olarak aynı şekilde ilköğretim için de geçerli olan (*Orsus ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2010, § 104) yükseköğrenime devam etme hakkını (*Emine Araç/Türkiye*, 2008, §§ 18-25) kapsar.

60. 6. madde ayrıca yaşam, sağlık veya sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına ilişkin uyumsuzlukların ortaya çıkabileceği çevresel konular (*Taşkın ve Diğerleri/Türkiye*, 2004); çocukların evlat edinilmesi (*McMichael/Birleşik Krallık*, 1995); çocukların okul düzenlemeleri (*Elles ve Diğerleri/İsviçre*, 2010, §§ 21-23); babalığın tespit edilmesi hakkı (*Alaverdyan/Ermenistan* (k.k.), 2010, § 33); özgürlük hakkı (*Aerts/Belçika*, 1998, § 59; *Laidin/Fransa* (no. 2), 2003); ve kamu görevlilerinin görevden alınmasına ilişkin yargılamalara (bk. örneğin, *Polyakh ve Diğerleri/Ukrayna*, § 153 ve atıfta bulunulan içtihat) da uygulanmaktadır.

61. İfade özgürlüğü hakkı (*Kenedi/Macaristan*, 2009, § 33; ve disiplin bağlamında uygulama için,

Sedat Doğan/Türkiye, 2021, §§ 20) ve gazetecilerin mesleklerini icra etmek için basın yoluyla bilgi alma ve verme hakkı (*Shapovalov/Ukrayna*, 2012, § 49; *Selmani ve Diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2017, § 47) da doğası gereği “medeni hak” olarak değerlendirilmiştir.

62. Dolayısıyla içtihadta, başlangıçta medeni bir hakla ilgili görünmeyen ancak “bir bireye ait özel bir hak üzerinde doğrudan ve önemli yansımaları olabilecek” davalara (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, § 151; *Alexandre/Portekiz*, 2012, §§ 51 ve 54), kamu hizmeti dâhil olmak üzere (örn., *Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, §§ 52-53 ve yukarıda anılan içtihatlar; *Ramos Nunes de Carvalho e Sa / Portekiz* [BD], 2018), mesleki bağlamda dahi (*Pocius/Litvanya*, 2010, § 43; *Selmani ve Diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2012, §§ 51 ve 54; *Mirovni Institut / Slovenya*, 2018, § 29),) 6. maddenin medeni kısmının uygulanması yönünde gözle görülür bir değişim olmuştur.

63. 6. madde, söz konusu hakkın siyasi takdir yetkisinin kullanılmasıyla ilişkili olduğu durumlarda dahi uygulanabilir. Dolayısıyla *Lorenzo Bragado ve Diğerleri/İspanya*, 2023 davasında Mahkeme, yargı konseyi üyeliği için uygun adayların, atanma hakları olmasa bile (bu durum, Parlamentodaki oylamaya bağlıdır), “[başvuranların] kabul edilebilir adaylıklarının zamanında incelenmesi için yasal bir usul hakkına” (§ 98) sahip olabileceklerini tespit etmiştir. Bu davada Mahkeme, İspanya Parlamentosu'nun adayların “zorunlu seçim sürecini” belirli bir zaman dilimi içerisinde tamamlama konusunda yasal bir yükümlülük altında olduğunu ve bu sürecin “mutlaka bir oylamayla sonuçlanması gerektiğini” kaydetmiştir (§ 102). Dava, “açıkça başarı şansı olmayan, anlamsız veya başka bir şekilde açıkça haksız” olmayan olgusal ve hukuki unsurlara dayanmaktadır ve Hükümet, yargılamaların başvuranların hakkı için doğrudan belirleyici olduğuna itiraz etmemiştir. Mahkeme, başvuranlar tarafından ileri sürülen “hakkın” - “yasal bir usul hakkı” - en azından tartışılabilir gerekçelerle, İspanyol hukuku kapsamında tanınmış olduğunun söylenebileceği sonucuna varmıştır (§ 107). Mahkeme, ayrıca başvuran tarafından talep edilen görevin niteliği dikkate alındığında, atama usulüne ilişkin ihtilafın “siyasi” haklarla ilgili olmadığını kaydetmiştir (§§ 114-115).

64. 6. madde, bir grubun dini bir topluluk olarak tanınmasına ilişkin yargılamalara da uygulanabilir (*Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ve Diğerleri /Avusturya*, 2008, § 107). Fakat bir grubun tüzel kişiliğe sahip olduğu ve faaliyet gösterebildiği durumlarda, Mahkemenin 6. maddenin uygulanabilir olduğuna karar verebilmesi için grubun “dini cemaat” (ulusal hukuk kapsamında özel bir dini dernek kategorisi) olarak kaydedilmesinin medeni hukuktaki konumunu etkileyebileceğini göstermesi gereklidir (*Föderation der Aleviten Gemeinden in Österreich / Avusturya*, 2024, §§ 70 - 71).

C. Kamu görevlilerine ilişkin ihtilaflar

65. Mahkeme, 6 § 1 maddesinin; elçilik çalışanlarının adil olmayan bir şekilde işten çıkarılması için açılan yargılamalara (*Cudak/Litvanya* [BD], 2010 §§ 44-47); muhasebe şefi: *Sabeh El Leil/Fransa* [BD], 2011, § 39; kültür ve bilgilendirme memuru: (*Naku/Litvanya ve İsveç*, 2016 § 95), İçişleri Bakanlığında çalışan bir memur (*Fazliyski/Bulgaristan*, 2013, § 55) ve kıdemli bir polis memuru (*Šikić/Hırvatistan*, 2010, §§ 18-20) tarafından açılan davalara veya bir subay tarafından askeri mahkemelerde açılan davalara (*Vasilchenko/Rusya*, 2010 §§ 34-36), parlamento asistanlığı görevine geçme hakkına ilişkin yargılamalara (*Savino ve Diğerleri/İtalya*, 2009), bir asker tarafından yapılan başvuruya (*R.S./Almanya* (k.k.), 2017 § 34), ve bir gümrük müdürünün meslek kariyerine ilişkin yargılamalara (iç terfi için başvuruda bulunma hakkı: bk. *Fiume/İtalya*, §§ 33-36) uygulanabileceğini beyan etmiştir.

66. Kamu görevlileriyle ilgili ihtilaflar, ilke olarak 6 § 1 maddesinin kapsamına girmektedir. *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 (§§ 50-62) davasında Mahkeme, “medeni” kavramının kapsamını belirlemiş ve Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin kamu görevlileri ile alakalı iş ilişkisine ilişkin ihtilaflara uygulanabilirliğine yönelik yeni kriterler geliştirmiştir (ayrıca bk., *Baka/Macaristan* [BD], 2016 § 103; *Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017, § 107). Dolayısıyla ilke olarak, örneğin maaş, tazminat

veya benzer haklarla ilgili olağan iş ihtilaflarında, ilgili kamu görevlisi ile söz konusu devlet arasındaki ilişkinin özel niteliği nedeniyle 6. maddenin güvencelerinden başvuranın mahrum bırakılmasının hiçbir haklı gerekçesi olamaz (Özel sektörde geçerli olan iş hukuku kurallarını kamu hizmetine uygulanan belirli özel kurallarla birleştiren karma sistemlerin özel durumu için bk. bir çalışanın kamu kurumundan çıkarılmasına ilişkin olarak *Pişkin / Türkiye*, 2020, § 98). İlkeye göre, Sözleşme'nin 6. maddesinin uygulanması bir fiili karine olarak kabul edilir ve devlet memuru olan bir başvuranın ulusal hukuk kapsamında mahkemeye erişim hakkı olmadığını ve ikinci olarak bu devlet memurunun 6. madde kapsamında belirtilen haklardan mahrum bırakılmasının haklı olduğunu kanıtlama görevi davalı Devlete aittir (*Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007, § 62).

67. Dolayısıyla Devlet, söz konusu iki şart da yerine getirilmediği takdirde, Sözleşme'nin 6. maddesinde sağlanan korumalardan mahrum bırakılmasının gerekçesi olarak başvuranın devlet memuru olmasını öne süremez. İlk olarak, ulusal hukuk söz konusu görev veya personel sınıfı için şahısların mahkemeye erişim hakkından mahrum bırakılacağını açıkça (*Grzçda / Polonya* [BD], 2022, § 292, ayrıca bk. *Stoianoglo/Moldova Cumhuriyeti*, 2023, §§ 30-35, bir savcuyu ilgilendiren bir ihtilaf bağlamında açıklandığı üzere) veya zımnen belirtmelidir. İkinci olarak, söz konusu bu mahrum bırakılma "Devletin çıkarları doğrultusuna objektif bir gerekçe" temelinde haklı çıkartılmalıdır (*Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya*, [BD], 2007, § 62, ve *Grzçda / Polonya* [BD], 2022, § 299-300 davasında yer alan açıklamalar; bk. aşağıda yer alan "kapsam dışında kalan hususlar").

68. Bir şahsın, 6 § 1 maddesinin sağladığı korumalardan meşru olarak mahrum bırakılması için *Vilho Eskelinen* testinin iki şartı da yerine getirilmelidir (*Grzçda/Polonya* [BD], 2022, § 291; *Baka/Macaristan* [BD], 2016, § 118 ayrıca bk. ilk koşul yerine getirilmemiş olsa da Mahkemenin, davanın koşullarında ikinci koşulu incelemenin yararlı olduğu kanaatine vardığı *Kövesi/Romanya*, 2020, § 124). Dolayısıyla Mahkeme, ikinci koşul yerine getirilmediğinde ilk koşulun yerine getirilip getirilmediği sorusunu ucu açık bırakabilmiştir (*Grzçda / Polonya* [BD], 2022, §§ 294 ve 328).

1. İki yönlü Vilho Eskelinen testinin uygulanması

a. Kanun belirli bir ihtilaf türü için mahkemeye erişimi kapsam dışı bırakır mı?

69. İç hukukun bir devlet memuruna istihdamla ilgili bir uyuşmazlıkta Mahkemeye erişim hakkı tanıdığı hâllerde, 6. maddenin uygulanabilirliğini kapsam dışı bırakan Vilho Eskelinen testinin ilk koşulu karşılanmaz ve bu da 6. maddenin uygulanabilir olmasını sağlar - bkz. örneğin, bir polis memurunun başka bir göreve nakledilmesine ilişkin olarak *Kural/Türkiye*, 2024, § 36.

70. *Grzçda/Polonya* [BD], 2022 kararı, Vilho Eskelinen testinin ilk koşulunu "geliştirmiştir". Dolayısıyla, "ilk koşul, bu bağlamda açık bir hüküm olmasa bile, iç hukukun ilgili uyuşmazlık türü için mahkemeye erişimi kapsam dışında bıraktığının açıkça gösterildiği hallerde yerine getirilmiş sayılabilir". Kısacası, bu koşul, ilk olarak, "iç hukukun mahkemeye erişimi açık bir şekilde kapsam dışında bıraktığı durumlarda yerine getirilmiş sayılır. İkinci olarak, aynı koşul, söz konusu istisnanın örtük nitelikte olduğu, özellikle de uygulanabilir yasal çerçevenin veya yasal düzenlemenin bütününe sistematik bir yorumundan kaynaklandığı durumlarda da karşılanabilir" (§§ 288-292). Bu yaklaşım Mahkemenin, başvuranların (bir anayasa değişikliği sonucunda görevlerini kaybeden anayasa mahkemesi hâkimleri), anayasa değişikliklerinin yargısal denetimi olasılığını kapsam dışında tutan "uygulanabilir yasal çerçevenin veya yasal düzenlemenin bütününe sistematik bir yorumu" ışığında, mahkemeye erişimlerinin olmadığını kaydettiği (§ 70) *Gyulumyan ve Diğerleri/Ermenistan*, (k.k.) 2023 davasıyla gösterilebilir.

71. İlâveten; 6. maddenin uygulanmasına ilişkin herhangi bir istisnanın, hukukun üstünlüğü ile

bağdaşması gerekmektedir. Böyle bir durumun söz konusu olabilmesi için, belirli kişilere yönelik kanunlar hukukun üstünlüğüne aykırı olacağından dolayı (*Grzşda/Polonya* [BD], 2022, § 296, § 299), belirli bir kişiye yönelik bir hükme değil, genel bir uygulama aracına dayanmalıdır (*Baka/Macaristan* [BD], 2016, § 117). *Grzşda/Polonya* kararı, dava konusunun yargı bağımsızlığı ile yakından ilgili olması hâlinde, bunun Vilho Eskelinen testinin ikinci koşulunun incelenmesi üzerinde bir etkisi olacağını da eklemektedir (§ 300). Çok az sayıda davada Vilho Eskelinen testinin her iki koşulunun da yerine getirildiği tespit edilmiştir.

72. Yargısal denetimin kapsamının çok sınırlı olması, denetimin açıkça veya zımnen kapsam dışında tutulduğu anlamına gelmez. Lorenzo Bragado ve Diğerleri / İspanya, 2023 davası, yargı konseyi üyelerinin seçimine ilişkin uzun süren bir parlamento süreci ile ilgilidir. Başvuranlar, Parlamento'nun eylemsizliğine Anayasa Mahkemesi nezdinde itiraz etmeye çalışmış, Anayasa Mahkemesi de amparo temyiz başvurusunu gecikmiş olduğu için kabul edilemez bulmuştur. Hükümet, her halükârda, bu tür bir durumda Anayasa Mahkemesi tarafından uygulanabilecek anayasal denetimin kapsamının (parlamentar özerklik ilkesi nedeniyle) çok sınırlı olacağını ileri sürmüştür. Fakat Mahkeme, “bu tür bir anayasal denetimin kapsamı sınırlı olsa bile, mahkemeye erişimin açıkça kapsam dışında kaldığının gösterilemediğini” kaydetmiştir (§§ 124-127). Dolayısıyla, Vilho Eskelinen testi kapsamında 6. maddenin uygulanabilirliğinin ilk koşulu, iç hukukta öngörülen yargısal denetimin kapsamının sınırlı olduğu durumlarda dahi geçerli görünmektedir.

73. Eğer başvuran ulusal kanunlar kapsamında bir mahkemeye erişim sağlayabiliyorsa, 6. madde uygulanır (aktif olarak görev alan askeri personele ve bu personellerin askeri mahkeme önündeki taleplerine de uygulanır: *Pridatchenko ve Diğerleri/Rusya*, 2007, § 47). *Vilho Eskelinen, 2007* testinin uygulanması kapsamında, Mahkemenin, yargı erki dışında belirli bir ulusal organı “mahkeme” olarak değerlendirmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır (*Xhoxhaj/Arnavutluk*, 2021, §§ 284-288). Dolayısıyla geçici bir tedbir olarak kanunla kurulan (*a.g.e.*, § 288) bir idari ya da parlamento ile bağlantılı bir yapı bu bağlamda “mahkeme” olarak değerlendirilebilir ve bu nedenle Sözleşme'nin 6. maddesi, söz konusu bu yapı tarafından ele alınan memur uyuşmazlıklarına uygulanabilir (*Oleksandr Volkov/Ukrayna*, 2013, § 88; *Grace Gatt/Malta*, 2019, §§ 61-62, ve burada atıfta bulunulan kararlar). Şikâyet edilen kararı gözden geçirme imkânının bulunmamasının, kendi başına mahkemeye erişimin ilk koşulunun amaçları bakımından kapsam dışı bırakıldığı anlamına gelmediği belirtilmelidir (*Kamenos/Kıbrıs*, 2017, §§ 75 ve 84; ayrıca bk. *Kövesi/Romanya*, 2020, §§ 122-123). *Kamenos/ Kıbrıs*, 2017 davasında başvuran, kararı nihai nitelikte olan tek bir organ olan Yüksek Yargı Konseyi tarafından disiplin cezası almıştır (§ 84). Bununla birlikte Konsey, 6. madde anlamında bir “mahkeme” teşkil etmiştir ve bu nedenle görevden alınan kamu görevlisi Vilho Eskelinen testinin ilk şartının amaçları doğrultusunda bir mahkemeye erişim hakkına sahip olmuştur.

74. Mahkeme, Vilho Eskelinen testinin amacı doğrultusunda, ulusal yargı dışındaki belirli bir yerel organı “mahkeme” olarak nitelendirmesini engelleyecek bir unsur olmadığını belirtmiştir (ilke için bk. *Bilgen/Türkiye*, 2021, § 71). Dolayısıyla, bir idari organ veya parlamento organı, bir “mahkeme” olarak görülebilir ve böylece 6. madde, kamu görevlilerinin bu organ tarafından karara bağlanan uyuşmazlıklarına uygulanabilir hâle gelebilir (*Oleksandr Volkov / Ukrayna*, 2013, § 88); bu durum bir disiplin organı için de geçerli olabilir (*Kamenos / Kıbrıs*, 2017, §§ 82-88) ya da geçerli olmayabilir (*Bilgen / Türkiye*, 2021, §§ 74-75). Mahkemenin, başvuranla ilgili itiraz edilen tedbirin kabul edildiği zamandan ziyade daha önce iç hukukta mahkemeye erişimin engellenip engellenmediğini belirlemesi gereken özel durumlar da olabilir (*Baka/Macaristan* [BD], 2016, §§ 115-16).

75. Şikâyet edilen kararı gözden geçirme imkânının bulunmamasının, kendi başına mahkemeye erişimin ilk koşulun amaçları bakımından kapsam dışı bırakıldığı anlamına gelmediği belirtilmelidir (*Kamenos/ Kıbrıs*, 2017, §§ 75 ve 84; ayrıca bk. *Kövesi/Romanya*, 2020, §§ 122-123). *Kamenos/ Kıbrıs*,

2017 davasında, başvuran, kararı nihai nitelikte olan tek bir organ olan Yüksek Yargı Konseyi tarafından disiplin cezası almıştır (§ 84). Konsey 6. madde anlamında bir “mahkeme” teşkil etmiştir ve bu nedenle görevden alınan kamu görevlisi, Vilho Eskelinen testinin ilk şartının amaçları doğrultusunda bir mahkemeye erişim hakkına sahip olmuştur.

b. Devletin menfaatleri açısından kapsam dışı bırakmayı haklı kılan objektif gerekçeler mevcut mudur?

76. İkinci şarta ilişkin olarak, Devletlerin söz konusu memurun bir kamu yetkisinin icra edilmesi sürecine katıldığını ya da memur ile işveren olan Devlet arasında özel bir güven ve vefa ilişkisinin mevcut olduğunu göstermesi yeterli değildir. Devlet, ayrıca anlaşmazlığın konusunun, Devlet yetkisinin kullanılması ile alakalı olduğunu veya memur ile Devlet arasında mevcut olan özel bir güven ve vefa ilişkisinin sarsılmasına neden olduğunu göstermelidir (*Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 § 62). Dolayısıyla ilke olarak, örneğin; maaş, tazminat veya benzer haklarla ilgili olağan iş ihtilaflarında, ilgili kamu görevlisi ile söz konusu devlet arasındaki ilişkinin özel niteliği nedeniyle 6. maddenin güvencelerinden mahrum bırakmanın hiçbir haklı gerekçesi olamaz (polis personelinin özel bir ödenek alma hakkına ilişkin bir ihtilaf için bk., örneğin, *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 – ayrıca bk., *Zalli/Arnavutluk, 2011* (k.k.); *Ohneberg/Avusturya, 2012*). *Grzşda / Polonya* [BD], 2022, kararında, davanın konusunun yargı bağımsızlığı hususu ile yakından ilgili olması hâlinde bu durum, *Vilho Eskelinen* testinin (bk. §§ 299-300, bk. aşağıda hâkimlere ilişkin olarak) ikinci koşulunun incelenmesinde göz önünde bulundurulacaktır.

77. Dolayısıyla, *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* kararındaki testin ikinci kriteri söz konusu olduğunda Mahkeme, hâkimlerin durumu ile yürütme organının hiyerarşisine tabi olan askeri personel ve diğer üst düzey memurların durumu arasında ayırım yapmıştır. Bu ayırım, *Pajqk ve Diğerleri/Polonya, 2023, § 138* kararında açıkça belirtilmiştir. Bu davada Mahkeme, Devlet ile bazı memur kategorileri (örneğin askeri görevliler) arasında var olan özel güven ve sadakat bağının, hizmetle ilgili bazı uyumsuzluklarla ilgili olarak mahkemelere erişimin sınırlandırılmasını haklı gösterebileceğini belirtmiştir. Fakat bu gerekçe, yargı bağımsızlığının korunması zorunluluğu gereğince mevkiileri belirlenen hâkimler için geçerli değildir. Bu davada Mahkeme, yargı bağımsızlığına ilişkin uluslararası standartlar ışığında, bir disiplin cezası sonucunda veya emeklilik yaşına ilişkin yeni kurallar da dâhil olmak üzere söz konusu görev süresini düzenleyen yeni kurallar nedeniyle hâkimlerin görevlerinin (veya yargıdaki belirli bir idari görevin) erken sona ermesiyle ilgili konularda mahkemeye erişimlerinin bulunması gerektiği sonucuna varmıştır (§ 139).

78. Mahkeme, disiplin ihlali nedeniyle ordudan ihraç edilen ve terhisine mahkemeler önünde itiraz edemeyen ve Devlet ile arasındaki “özel güven ve sadakat bağı” sorgulanan bir askerin davasında 6. maddenin uygulanabilir olmadığına karar vermiştir (*Suküt/Türkiye* (k.k.), 2007)³. Mahkeme, hassas alanlardaki bazı üst düzey kamu görevlileri ile ilgili olarak da benzer bir sonuca varmıştır (*Spülis ve Vaskevics/Letonya* (k.k.), 2014). Ancak hâkimlerle ilgili *Bilgen/Türkiye, 2021, §§ 79-81* ve *Eminağaoğlu/Türkiye, 2021, §§ 76-80* kararlarında Mahkeme, özellikle bağımsızlıklarına ilişkin güvenceler göz önünde bulundurulduğunda, bu tür bir gerekçenin yargı mensuplarına aktarılamayacağına işaret etmiştir. Akabinde *Grzşda/Polonya* [BD], 2022 davasında verilen kararda, sadece bir hâkimin asli mesleki faaliyeti (yargılama rolü) değil, aynı zamanda diğer resmi işlevleri (yargı konseyi üyeliği gibi; örneğin, § 303) ile ilgili davalarda da yargı bağımsızlığına ilişkin hususların uygunluğunu açıklığa kavuşturmuştur. Dava, yargı bağımsızlığının korunmasından anayasal olarak sorumlu olan organa (Ulusal Yargı Konseyi) yargı üyesi olarak seçilmiş olan görevdeki bir hâkimle

³ Bk. “Diğer ihtilaf çeşitlerinin genişletilmesine” ilişkin Bölüm

ilgilidir. Hâkim, bu tedbirin hukuka uygunluğuna ilişkin herhangi bir yargısal denetimin yokluğunda (aynı mahkemedeki görevine devam ederken), yasanın işleyişi gereği bu görevinden zamanından önce alınmıştır. Mahkeme, yargı bağımsızlığının korunmasıyla bağlantılı bir tedbirin denetlenmemesinin, hukukun üstünlüğüyle yönetilen bir Devletin çıkarlarına uygun olarak değerlendirilemeyeceğini ve bu nedenle Vilho Eskelinen testinin ikinci koşulunun yerine getirilmediğini tespit etmiştir; “yargı mensuplarının - diğer vatandaşlar gibi - yasama ve yürütme erklerinin keyfilğine karşı korunmaları gerektiğine ve ancak görevden alma gibi bir tedbirin hukuka uygunluğunun bağımsız bir yargı organı tarafından denetlenmesinin bu korumayı etkili kılabilceğine” işaret etmiştir (§§ 295-327).

2. Hâkim ve savcılara ilişkin ihtilaflar

79. Mahkeme *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 davasındaki gerekçelendirmesini sadece kamu görevlileri ile sınırlandırmış olsa da Mahkeme aynı zamanda yargının olağan bir kamu görevi olmamasına rağmen tipik bir kamu hizmeti içerisine dâhil olduğuna hükmetmiştir (*Baka/Macaristan* [BD], 2016, § 104). Dolayısıyla hâkimler, yalnızca görevlerinden dolayı 6. maddenin koruması dışında bırakılamazlar. İlâveten; Mahkeme hâkimleri sadece yargılama rollerinde değil, aynı zamanda yargı sistemi ile yakın bir ilişki içinde yerine getirmelerinin talep edileceği diğer resmi işlevler bağlamında da dikkate almıştır (*Grzçda/Polonya* [BD], 2022, § 303).

80. Ayrıca, hâkimlerin Devlet ile olan istihdam ilişkisi, yargı bağımsızlığı için gerekli olan özel güvenceler ışığında değerlendirilmelidir. Dolayısıyla, riayet etmeleri gereken "özel güven ve sadakate" atıfta bulunurken, söz konusu olan Devlet gücünü elinde bulunduranlara değil, hukukun üstünlüğüne ve demokrasiye sadakattir. Bir hâkim ile Devlet arasındaki istihdam ilişkisinin bu karmaşık yönü, yargı mensuplarının görevlerini yerine getirirken Devletin diğer organlarından yeterince uzak olmasını gerekli kılar, böylece kararlarını evleviyetle hukukun ve adaletin gereklerine dayanarak, korkmadan ve kayırmadan verebilirler (*Grzçda/Polonya* [BD], 2022, § 264).

Grzçda/Polonya [BD], 2022 (§§ 265 ve 288) kararında, başvuranın Ulusal Yargı Konseyi yargı üyesi olarak görev yaptığı sırada görev süresinin zamanından önce sona erdirilmesi, 6 § 1. maddesi bağlamında incelenmiştir. Mahkeme, (§§ 325-326), Ulusal Yargı Konseyi üyesi olan ve bir yasama reformu sonrasında görevinden erken alınan bir hâkimin mahkemeye erişiminin engellenmesinin, Devletin menfaati açısından objektif gerekçelere dayandırılmadığı kanaatine varmıştır (§§ 325-326).

Mahkeme, tüm yargı mensuplarının, yasama ve yürütme erklerinin bir parçası olarak olası keyfilğe karşı korumadan yararlanmaları gerektiğine ve ancak bağımsız bir yargı organının kısıtlayıcı bir tedbirin (görevden alma gibi) hukuka uygunluğunu denetlemesinin bu tür bir korumayı etkili hâle getirebileceğine hükmetmiştir (§ 327).

81. *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018 kararında, Sözleşme'nin 6. maddesinin hâkimlerin dâhil olduğu olağan iş ilişkisi ihtilaflarına uygulanmasına ilişkin ilgili ilkeler ve içtihat detaylı olarak özetlemiştir (bk. §§ 46-49 ve ilgili emsaller için, §§ 52-55 – ayrıca bk. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, § 120, ve *Eminağaoğlu / Türkiye*, 2021, §§ 62-63); disiplin yargılamalarının da söz konusu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (bk. örneğin, *Eminağaoğlu/Türkiye*, 2021, § 65 ve devamı ve yukarıya bk.). *Bilgen/Türkiye*, 2021 kararı, maddi açıdan veya özel hayat ya da aile hayatı üzerinde doğrudan bir etkisi olmasa bile bir hâkimin mesleki yaşamı ve kariyeri üzerinde kayda değer etkileri olan bir tedbirle ilgili uyumsuzlukları da kapsadığı açıklığa kavuşturulmuştur (§§ 68-69). *Dolinska-Ficek ve Ozimek / Polonya*, 2021 davası, yüksek mahkemede başka bir görev için başvuran iki hâkime ilişkindir (§ 231 ve §§ 227-228'de yer alan hâkimlere ilişkin içtihat özetine bk.).

82. *Bilgen/Türkiye*, 2021 davasında Mahkeme, hâkimler tarafından mahkemeye erişimlerinin olmadığına ilişkin olarak 6. maddenin (medeni yönünün); meslek hayatlarını etkileyen (nakil) tek taraflı

kararlara karşı yapılan şikâyetlere uygulanabilirliğine yönelik koşullara açıklık getirmiştir (bk. Vilho Eskelinen testinin ilk koşulu). Mahkeme, hukukun üstünlüğünün korunması için yargının özerkliğini ve bağımsızlığını korumanın önemini göz önünde bulundurmıştır. Dolayısıyla, bu tür ihtilaflarda ulusal yargı sisteminin, hâkimlerin kariyerlerini veya mesleki statülerini etkileyecek potansiyel olarak keyfi bir karara karşı koruma sağlayıp sağlamadığını belirlemelidir (bu durumda, bir alt mahkemeye nakil - bk. §§ 57-59, §§ 61-63). Dolayısıyla ihtilaf, Sözleşme'nin anlamı dâhilinde (uluslararası kaynaklardan ilham almak), keyfi bir nakil veya atamaya karşı koruma "haklarıyla" ilgilidir (§ 64). Fakat bu yaklaşımı, Monako'da çalışmak üzere görevlendirilen bir Fransız hâkimin görev süresinin uzatılmasıyla ilgili olan [Levrault/Monako](#) (k.k.), 2024 davasıyla karşılaştırınız. Mahkeme, görevlendirmelerin diplomatik ilişkiler bağlamında gerçekleştiğini ve bu ilişkilerin taraflar açısından bağlayıcı olmadığını kaydetmiştir. Monegasque makamları, başvuran için bir "hak" yaratmamıştır ve yargı bağımsızlığını güvence altına alan anayasal ilkelerden de bir "hakkın" mevcudiyeti çıkarılamaz.

83. Bir başsavcının görevden alınmasına, Adalet Bakanlığı'nın önerisiyle Cumhurbaşkanı tarafından karar verilmesi hâlinde, kararın yasallığına ilişkin herhangi bir yargı denetiminin bulunmaması, yukarıda anılan ikinci Eskelinen kriterinin amaçları doğrultusunda "Devletin menfaatlerine uygun" değildir. Üst düzey yargı mensupları - diğer vatandaşlar gibi - yürütmenin keyfilğine karşı korunmalıdır ve ancak bağımsız bir yargı organı tarafından görevden alınma kararının hukuka uygunluğunun denetlenmesi bu tür bir hakkın etkinliğini garanti edebilir ([Kövesi/Romanya](#), 2020, § 124; ve bk. [Eminağaoğlu/Türkiye](#), 2021, § 76. maddenin son cümlesi).

84. Başsavcının görevden uzaklaştırılmasına ilişkin [Stoianoglo/Moldova Cumhuriyeti](#), 2023, §§ 30-35 davasında Mahkeme, 6. madde uyarınca, savcılar değil yalnızca hâkimlerin bağımsız olması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, savcılar da kamu makamlarının, görevlerine yönelik keyfi müdahalelerine karşı korunmalıdır ve bağımsızlıkları söz konusu olduğunda, özellikle de davalı Devletin yasalarının bu konuda hâkimler ve savcılar arasında net bir ayırım yapmadığı durumlarda, hâkimler ve savcılar arasında sınır çizmek zordur (§§ 38 ve 39). Mahkeme, [Vilho Eskelinen ve Diğerleri / Finlandiya](#) testinin ikinci kısmı uyarınca, bu tür uyumsuzlukların 6. maddenin güvencelerinin kapsamı dışında bırakılması için nesnel bir gerekçe bulunmadığı sonucuna varmıştır.

85. Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin özel durumu Mahkeme tarafından [Gyulumyan ve Diğerleri/Ermenistan](#) (k.k.), 2023 davasında incelenmiştir. Bu davada, Anayasa Mahkemesi hâkimleri, bir anayasa değişikliği sonucunda görevlerini kaybetmişler ve bu konuda şikâyetle bulunamamışlardır. Mahkeme, [Vilho Eskelinen ve Diğerleri / Finlandiya](#) testinin ikinci kısmını uygulayarak Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin görevlerinin sona ermesinin 2020 anayasa değişikliklerinden kaynaklandığını belirtmiştir. Olağan mahkemelere, anılan değişiklikleri ve bunun sonucunda görev sürelerinin sona ermesini inceleme yetkisi verilmesi mümkün değildir (§ 70). Bu nedenle Anayasa Mahkemesi hâkimlerinin kendi durumları hakkında karar vermeleri gerekecektir, fakat bu durum "Kimse kendi davasının hâkimi olamaz (*nemo iudex in causa sua*)" ilkesine aykırıdır. Mahkeme, hâkimlerin yer değiştiremezliği ilkesinin mutlak olmadığını hatırlatmıştır. Ermenistan'daki anayasa reformunun tarihini inceleyen Mahkeme, 2020 reformunun meşru amaçlar güttüğü (§ 78) ve özellikle başvuranlara yönelik olmadığı sonucuna varmıştır (§ 84). Mahkeme ayrıca, adaletsizliği önlemek amacıyla istisnai olarak yetkisi elinden alınması gereken bir hâkimin davaya bakmasına olanak sağlayan "gereklilik doktrinini" de incelemiştir. Ancak Mahkeme, söz konusu değişikliğin yalnızca başvuranların kendileri için olumsuz sonuçlara sebep olduğuna dikkat çekerek "gereklilik doktrinini" bu davada uygulanabilir olmadığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, kimse kendi davasının hâkimi olamaz (*nemo iudex in causa sua*) ilkesinin geçerli olması gerektiğine ve başvuranların yetkilerini kaybetmelerinin bir mahkeme tarafından (diğer bir deyişle; belirli koşullarda kendileri tarafından) gözden geçirilememesinin gerekçelendirildiğine karar vermiştir.

86. Mahkeme, *Vilho Eskelinen* testini, işe alınma ya da atanma (*Juričić/Hrvatistan*, §§ 2011), kariyer veya terfi (*Dzhidzheva-Trendafilova/Bulgaristan* (k.k.), 2012, ve *Tsanova-Gecheva / Bulgaristan*, 2015, §§ 85-87), nakil (*Tosti / İtalya* (k.k.), 2009 ve *Bilgen / Türkiye*, 2021 § 79, askıya alma (*Paluda / Slovakya*, 2017, §§ 33-34 ve *Camelia Bogdan / Romanya*, 2020, § 70) ve disiplin yargılamaları (*Ramos Nunes de Carvalho e Sa / Portekiz* [BD], 2018, § 120; *Di Giovanni / İtalya*, 2013, §§ 36-37; ve *Eminağaoğlu / Türkiye*, 2021, § 80; bir hâkime verilen kınama cezası için bk. see *Catanâ / Moldova Cumhuriyeti*, 2023, §§ 42-45 ve alıntılanan içtihatlar), işten çıkarılma (*Oleksandr Volkov / Ukrayna*, 2013, §§ 91 ve 96; *Kulykov ve Diğerleri / Ukrayna*, 2017, §§ 118 ve 132; *Sturua / Gürcistan*, 2017, § 27; *Kamenos / Kıbrıs*, 2017, §§ 82-88; ve *Olujić / Hırvatistan*, 2009, §§ 31-43), ciddi bir disiplin suçundan mahkûmiyetin ardından maaşın düşürülmesi (*Harabin/Slovakya*, 2012, §§ 118-123), hâkim olarak kalmaya devam ederken görevden alınma (örneğin, Yargıtay Başkanı, İstinaf Mahkemesi Başkanı veya Bölge Mahkemesi Başkan Yardımcısı) (*Baka/Macaristan* [BD], 2016, §§ 34 ve 107-111; *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 54; ve *Broda ve Bojara/Polonya* 2021, §§ 121-123) veya yasal reform sonrasında hâkimlerin yargısal görevlerini yerine getirmelerinin engellenmesi (*Gumenyuk ve Diğerleri/Ukrayna*, 2021, §§ 61 ve 65-67) konuları da dâhil olmak üzere hâkimleri ilgilendiren ihtilaf türlerinin çoğunluğuna uygulamaktadır. Mahkeme ayrıca Vilho Eskelinen kriterlerini bir başsavcının görev süresinin erken sona erdirilmesine ilişkin bir uyumsuzluğa (*Kövesi/Romanya*, 2020, §§ 124-125), bir savcının nakline hükmeden bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesine karşı yaptığı temyiz başvurusuna (*Zalli / Arnavutluk* (k.k.), 2011, ve atıfta bulunulan içtihat), bir savcının rütbesinin düşürülmesine (*Civinskaite/Litvanya*, 2020, § 95) ve Başsavcının görevden alınmasına (*Stoianoglo / Moldova Cumhuriyeti*, 2023, §§ 30-35) uygulamıştır.

87. Bununla birlikte, bir hâkimin mesleki faaliyetlerinden kaynaklanan her uyumsuzluğun 6. maddenin medeni yönü kapsamında incelenmesi gerekmemektedir. Dolayısıyla *Tuleya/Polonya*, 2023 davasında Mahkeme, bir hâkimin kovuşturmayla karşı dokunulmazlığının kaldırılmasının (bir soruşturma dosyasındaki materyallerin bir duruşmada izinsiz olarak ifşa edildiği iddiasından dolayı) 6. maddenin cezai kısmı kapsamında incelenmesi gerektiğine karar vermiştir (§§ 280 ve devamı).

88. Mahkeme, ayrıca Sözleşme'nin 6. maddesinin mahkeme başkanının atanmasının yargı denetimine tabi tutulmasına ilişkin davalarda da uygulanabilir olduğuna karar vermiştir (*Tsanova-Gecheva/Bulgaristan*, 2015, §§ 84-85). Mahkeme, Sözleşme'nin 6. maddesinin terfi alma veya bir memuriyet görevini sürdürme hakkını güvence altına almadığını tanımakla beraber; kanuna uygun bir şekilde ve adil olarak işe alınma hakkı veya terfi hakkı ile istihdam ve devlet memurluğuna eşit erişim haklarının ulusal mahkemeler tarafından varlıklarının tanındığı ve bu bağlamda ilgili kişiler tarafından öne sürülen gerekçelerin ulusal mahkemeler tarafından incelendiği ölçüde ulusal hukuk kapsamında tanınan bir hak olarak değerlendirilebileceğini gözlemlemiştir (ayrıca bk., *Majski/Hrvatistan*, (no. 2), 2011 § 50; *Fiume/İtalya*, 2009, § 35).

89. Son olarak, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliği için uygulanan *Vilho Eskelinen* testi, mahkemeye erişim hakkını ilgilendiren davalarla (örneğin, bk., *Nedelcho Popov/Bulgaristan*, 2007; *Suküt/Türkiye* (k.k.), 2007) ve Sözleşme'nin 6. maddesinde belirtilen diğer güvencelere ilişkin davalarla ilişkilidir.

D. 6. maddenin esas yargılamalar dışındaki yargılamalara uygulanabilirliği

90. Haksız uygulamayı durdurma emri gibi geçici bir tedbirin kabul edilmesine ilişkin yargılamalara benzer ön yargılamalar, genellikle medeni hak ve yükümlülükleri "hükme bağlayan" yargılamalar olarak kabul edilmemektedir. Bununla birlikte Mahkeme, 2009 yılında önceki içtihadından ayrılmış ve yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Mahkeme, *Micallef/Malta* [BD], 2009 kararında (§§ 83-86), 6. maddenin ihtiyati tedbirlere uygulanabilirliğinin belli şartların sağlanmasına bağlı olduğunu

belirlemiştir. İlk olarak; gerek esas gerekse ön yargılama işlemleri kapsamında gündeme getirilen haklar, Sözleşme anlamında “medeni” nitelikte olmalıdır. İkinci olarak; ihtiyati tedbirin niteliği, konusu, amacı ve bunların yanı sıra söz konusu hak üzerindeki etkisi yakından incelenmelidir. Bir ihtiyati tedbirin söz konusu medeni hak veya yükümlülüğün karara bağlanması üzerinde etkili olduğunun kabul edilmesi halinde, bu tedbir; ne kadar süreyle yürürlükte kalmış olursa olsun, 6. madde uygulanabilir (bk. ayrıca, disiplin soruşturması kapsamında bir hâkimin geçici olarak görevden uzaklaştırılması için, *Camelia Bogdan/Romanya*, 2020, § 70, ve devam eden ceza yargılamaları sırasında geçici olarak görevden uzaklaştırmaya ilişkin önleyici idari tedbir için *Loquifer / Belçika*, 2021, §§ 34-35; ayrıca bk. *Pengezov / Bulgaristan*, 2023, § 37).

91. Ara kararlar, geçici veya ihtiyati tedbir ve yargılamalarla eşit sayılabilir ve dolayısıyla 6. maddenin medeni hukuk yönünden uygulanabilir olup olmadığının belirlenmesinde aynı ölçütler geçerlidir (*Mercieca ve Diğerleri/Malta*, 2011 § 35).

92. Yine *Micallef/Malta* [BD], 2009 kararında, belirlenen ilkelere istinaden 6. madde, yukarıda anılan ölçütler doğrultusunda, yürütmeyi durdurma işlemlerine uygulanabilir (*Central Mediterranean Development Corporation Limited/Malta* (no. 2), 2011, §§ 21-23).

93. Söz konusu ihtiyati tedbirin derhal icra edilebilir olduğu ve aynı hak üzerinde hükme varılmasıyla sonuçlandığı durumlarda 6. madde, devam etmekte olan esas yargılamalarla aynı amacı güden ihtiyati tedbirlere uygulanabilir (*RTBF/Belçika*, 2011, §§ 64-65). Örneğin; 6. maddenin, bir idare mahkemesi tarafından verilen nihai ve uygulanabilir olan ancak yetkililerin riayet etmediği (*Kural/Türkiye*, 2024, § 37) ve bir polis memurunun farklı bir göreve atanmasına ilişkin bir yürütmeyi durdurma kararının icra edilmemesi hâlinde uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir.

94. *Görülebirlilik izni işlemleri*: *Hansen/Norveç*, 2014 § 55 kararına göre, genel yaklaşım 6 § 1 maddesinin bu tür yargılamalara uygulanabileceği yönündedir (bk. *Monnell ve Morris / Birleşik Krallık*, 1987, § 54; *Martinie/Fransa, 2006* [BD], §§ 11 ve 53-55; ayrıca bk., *Pasquini/San Marino*, 2019 § 89). Sözleşme'nin 6. maddesinin nasıl uygulanacağı, söz konusu yargılamanın kendine has özelliklerine bağlı olmakla birlikte ulusal yasal düzende yürütülen yargılamaların tamamı ve bu yargılamadaki temyiz veya yüksek mahkemelerin rolü de göz önünde bulundurulur (*a.g.e.*; ayrıca bk., *Monnell ve Morris/Birleşik Krallık*, 1987 § 56).

95. *Müteakip ceza ve hukuk yargılamaları*: Eğer bir devletin iç hukuku, ilki mahkemenin tazminat hakkı olup olmadığına karar verdiği ve ikincisi tazminat tutarını belirlediği iki aşamalı yargılama öngörüyorsa, 6 § 1 maddesinin amaçları uyarınca söz konusu medeni hakkın, kesin tazminat tutarı belirleninceye kadar “hükme bağlanmış” olmadığı düşünülmesi makuldür; zira bir hakkın hükme bağlanması, yalnızca söz konusu hakkın varlığı hakkında değil, aynı zamanda söz konusu hakkın kapsamı ve ne şekilde kullanılacağı hakkında da karar verilmesini gerektirir ki; bu da hiç şüphesiz tazminat tutarının belirlenmesini kapsar (*Torri/İtalya*, 1997 § 19).

96. *Anayasaya ilişkin ihtilaflar* ise, Anayasası Mahkemesi önündeki yargılamalar, medeni hak ve yükümlülükler üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olması halinde söz konusu ihtilaf, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamına girebilir (*Süfmann / Almanya*, 1996, § 41; *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, §§ 203 ve sonraki paragraflar, özellikle § 206 ; *Ruiz-Mateos / İspanya*, 1993 – bk. daha yakın tarihli *Pinkas ve Diğerleri / Bosna ve Hersek*, 2022, § 38). Bu durum, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile bir şahsa olağanüstü bir tedbir kapsamında vatandaşlık verilmesine ilişkin ihtilaflara ya da Cumhurbaşkanının anayasal yeminini ihlal edip etmediğinin tespit edilmesine ilişkin ihtilaflara uygulanmamaktadır (*Paksas/Litvanya*, [BD], 2011 §§ 65-66). Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamaların, ön kararın verilmesi için bir hususun mahkemeye ibraz edilip edilmemesi ile ya da bir yargı kararı aleyhinde Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunulup bulunulmamasıyla alakalı

olmasının fazla bir önemi yoktur (*Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland*, 2021, §§ 188-191 ve alıntılanan içtihatlar). Sözleşme'nin 6. Maddesi, ulusal mevzuatın böyle bir hukuk yolu sunması halinde, Anayasa Mahkemesinin bir kanuna doğrudan itirazda bulunan başvuruları incelediği durumlara da ilke olarak uygulanabilir (*Voggenreiter/Almanya*, 2004 §§ 31-33 ve 36 ve burada atıfta bulunulan içtihatlar). *Xero Flor w Polsce sp. z o.o./Polonya*, 2021 kararı, davalı Hükümetin ulusal anayasal modelin özgünlüğünü vurgulayan argümanına cevaben Mahkemenin konuya ilişkin tutumunu detaylandırmıştır (bk. Sözleşme'nin 35 § 1 maddesinin amaçları doğrultusunda anayasal bir şikâyetin etkililiğine ve 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliğine ilişkin gerekçeler de dâhil olmak üzere §§ 192 ve devamı, § 201). Ek olarak, 6 § 1 maddesinin ihtiyati tedbirlere uygulanmasına ilişkin şartlar, Anayasa Mahkemesinin önündeki yargılamalara da uygulanır (*Kübler/Almanya*, olarak, §§ 47-48).

97. Mahkeme kararlarının icra edilmesi: 6 § 1 madde “medeni hak ve yükümlülükler... konusunda karar vermeye” yönelik yasal işlemlerin tüm aşamalarına uygulanır; esas hakkında verilen hükmü takip eden aşamalar hariç bırakılmaz. Dolayısıyla, herhangi bir mahkeme tarafından verilmiş bir kararın icrası, 6. maddenin amaçları doğrultusunda “yargılamanın” ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmelidir (*Hornsby/Yunanistan*, 1997 § 40; nafaka alacaklarının tahsiline izin veren bir mahkeme kararının icrası ile ilgili olarak *Romańczyk/Fransa*, 2010, § 53). 6. maddenin önceki yargılamalar açısından uygulanabilir olup olmadığına bakılmaksızın, medeni haklar konusunda tespit bulunan bir icra emri, mutlak suretle 6. maddenin uygulanabildiği yargılamaların bir sonucu olmak zorunda değildir (*Buj/Hırvatistan*, 2006, § 19).

98. Hukuki konulardaki kesinleşmiş yabancı kararların icrasında da 6 § 1 madde uygulanmaktadır (tenfiz kararı - bk. *Avotiņš/Letonya* [BD], 2016, § 96 ve burada atıfta bulunulan diğer içtihatlar). Bir yabancı mahkemeye ait müsadere emrinin icra edilmesi, yalnızca medeni hukuk yönü itibarıyla 6. maddenin kapsamına girer (*Saccoccia/Avusturya* (k.k.), 2007).

99. Yargılamaların yenilenmesi için yapılan başvurular/ Olağanüstü itiraz yargılamaları: *Bochan/Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015 davası, 6. maddenin hukuk yargılamalarında yapılan olağanüstü itirazlara uygulanabilirliğine ilişkin Mahkeme içtihadını daha net hale getirmiştir. Sözleşme ilke olarak kesinleştirilmiş bir davanın yenilenmesi hakkını güvence altına almamakta ve 6.madde, kesinleşmiş bir hükümle sona erdirilmiş hukuk yargılamalarının yenilenmesi yönünde yapılan bir başvuruya ilişkin yargılamalara uygulanamamaktadır (*Sablon/Belçika*, 2001, § 86). Bu mantık, Mahkemenin Sözleşme'ye ilişkin bir ihlal olduğuna karar vermesinin ardından yargılamaların yenilenmesi için yapılan bir başvuru için de geçerlidir (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2)*, 2007, § 24). Dolayısıyla 6. madde, bu hususlara uygulanamaz olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni, söz konusu hususun ulusal yargılamalardaki kesin kararın hukuki kesinlik ilkesi kapsamına girmesi göz önünde bulundurulduğunda, daha sonra yapılan olağanüstü bir itirazın veya bu kararın düzeltilmesini talep eden bir temyiz talebinin, ulusal kanunlarda tanınan bir hakkın varlığına ilişkin savunulabilir bir iddiaya yol açtığına ya da aynı davanın tekrar incelenip incelenmemesine ilişkin bir karar içeren yargılamaların sonuçlarının “medeni hak ve yükümlülüklerin hükme bağlanması” için belirleyici olduğunun ilke olarak öne sürülememesinden dolayıdır (*Bochan/Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015, §§ 44-45).

100. Ancak olağanüstü itirazın otomatik olarak bir davanın yeniden incelenmesini içermesi veya uygulamada bu yönde sonuçlanması halinde 6. madde “yeniden inceleme” yargılamalarına olağan olarak uygulanır (a.g.e., § 46). Ulusal hukukta “olağanüstü” veya “istisnai” olarak sınıflandırılmasına rağmen yargılamaların nitelik ve kapsam olarak olağan temyiz yargılamalarına benzer olduğu ve bu yargılamaların sınıflandırılmasının uygulanabilirlik hususu açısından belirleyici olmadığına değerlendirildiği bazı durumlara da 6. maddenin uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir (*San Leonard Band Club/Malta*, 2004, §§ 41-48). Sonuç olarak Mahkeme, her ne kadar 6 § 1 maddenin

sonuçlandırılmış yargılamaların yenilenmesini talep eden olağanüstü itirazlara normal şartlar altında uygulanabilir olmadığını tespit etse de ilgili hukuk sistemi kapsamında bu yargılamaların niteliği, kapsamı ve belirli özellikleri, bu yargılamaları 6 § 1 maddenin kapsamına ve dava taraflarına tanınan adil yargılanmaya ilişkin güvenceler kapsamına sokabilir. Bu doğrultuda Mahkeme, söz konusu olağanüstü itirazların niteliğini, kapsamını ve belirli özelliklerini inceleyebilir (*Bochan/Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015, § 50). Atıfta bulunulan davada, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 6. maddenin ihlalini tespit ettiği karara dayanan başvuran ülkesinin Yüksek Mahkemesinden ulusal mahkeme kararlarını bozmasını talep ederek “olağanüstü itirazda” bulunmuş ve bu olağanüstü itiraza da söz konusu kriterler uygulanmıştır. Mahkemenin ilgili davada, 6 § 1. maddenin söz konusu türdeki yargılamalara uygulanabilir olduğu kanaatine varmakla beraber (§§ 51-58), *Munteanu / Romanya* (k.k.), 2020, §§ 38-44 davasında bu geçerli değildir.

101. 6. maddenin ayrıca, başvuruların medeni hak ve yükümlülükleri üzerinde doğrudan etkisi olan üçüncü taraf temyiz başvurularına (*Kakamoukas ve Diğerleri/Yunanistan* [BD], 2008, § 32) ve “hukuk” yargılamalarından ayrı olarak yürütülen masraflara ilişkin yargılamalara da uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir (*Robins/Birleşik Krallık*, 1997, § 29).

E. Kapsam dışında kalan hususlar

102. Salt bir uyuşmazlığın “maddi” mahiyette olduğunun gösterilmesi, 6 § 1 maddesinin medeni hukuk yönünden uygulanabilir olduğunu göstermek tek başına yeterli değildir (*Ferrazzini/İtalya* [BD], 2001 § 25). Dolayısıyla, bir mahkeme tarafından adaletin düzgün bir şekilde tecelli etmesi amacıyla uygulanan usule ilişkin bir tedbir, para cezası içerse dahi, kendi başına 6. maddenin “medeni yön” başlığı altında koruma sağlamaz (bkz. *Aktay/Türkiye* (k.k.), 2024, §§ 36 - 46).

103. *Vergi davaları*, 6. madde kapsamı dışında kalan konular içerisinde yer alır. Vergi mükellefi ile toplum arasındaki ilişkinin kamusal niteliğinin baskın olmaya devam etmesi nedeniyle, vergi konuları kamu yetkisine ait imtiyazların çekirdeğinin bir kısmını oluşturmaya devam etmektedir (*Vegotex International S.A. / Belçika* [BD], 2022, § 66; *Ferrazzini / İtalya* [BD], 2001, § 29). Gümrük vergi veya harçlarına ilişkin, tedbir yargılamaları da benzer şekilde kapsam dışındadır (*Emesa Sugar N.V./Hollanda* (k.k.), 2005).

104. Aynı durum, özel hayat veya aile hayatı ya da istihdam olanakları açısından olası ciddi sonuçlarına rağmen (ayrıca bk. *M.K. ve Diğerleri / Fransa* , 2022, § 106 ve yukarıda alıntılanan içtihatlar) göç konusunda, siyasi sığınma hakkı tanınmasına veya sınır dışı etmeye dair yargılamalarla ilişkili olarak yabancıların girişi, ikamet ve ülkeden uzaklaştırılması için de geçerlidir (bir sınır dışı etme emrinin iptal edilmesine yönelik başvuru için bk. *Maaouia/Fransa* [BD], 2000, § 38; iade için bk. *Peñafiel Salgado/İspanya* (k.k.), 2002; *Mamatkulov ve Askarov/Türkiye* [BD], 2005, §§ 81-83; vize reddi: bk. *M.N. ve Diğerleri / Belçika* (k.k.) [GC], 2020, § 137; ve sığınma hakkı verilmemesi nedeniyle bir sığınmacı tarafından açılan tazminat davası için bk. *Panjeheighalehei/Danimarka* (k.k.), 2009). Bununla birlikte Mahkeme, *M.K. ve Diğerleri / Fransa*, 2022 kararında, 6 § 1 maddesinin maddi kapsamına ilişkin bu tür kısıtlamaların uyuşmazlığın konusuyla ilgili olmadığını açıklamıştır (§§ 106-108 ve atıfta bulunulan içtihatlar). Bu davada Mahkeme, sığınmacılara ve çocuklarına acil barınma imkânı tanıma veya tanımama kararının “medeni” nitelikte olduğuna hükmetmiştir (§ 117), ayrıca bk. aynı yönde, *Camara/Belçika*, 2023, §§ 93-94). Bu uygulanamama durumu, bir yabancı Schengen Bilgi Sistemi’ne dâhil edilmesini de kapsar (*Dalea/Fransa* (k.k.) 2010). Pasaport alma hakkı (*Alpeyeva ve Dzhlagoniya / Rusya*, 2018, § 129) ve vatandaşlık hakkı, 6. maddenin amaçları uyarınca medeni haklara dâhil değildir (*Smirnov/Rusya* (k.k.), 2006). Bununla birlikte, bir yabancı çalışma iznine başvurma hakkı, hem işveren hem de iç hukuka göre taraf ehliyeti olmasa bile hakkın özünü etkilemeyen bir usulî engel söz konusu olması şartıyla işçi bakımından 6. madde kapsamına girebilir

(*Jurisic ve Collegium Mehrerau/Avusturya*, 2006 §§ 54-62).

105. *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 kararına göre, devlet memurlarıyla ilgili ihtilaflar, iki ölçütün sağlanması durumunda 6. maddenin kapsamına girmez; buna göre ilgili devletin kendi ulusal hukukunda söz konusu pozisyon veya personel sınıfı için mahkemeye erişimi bariz veya *Grzda / Polonya* [BD], 2022, § 292 davasında açıklandığı üzere zımnî bir biçimde yasaklanmış ve yasağın devletin menfaatine nesnel gerekçelere dayandırılmış olması gerekir (*Vilho Eskelinen ve Diğerleri / Finlandiya* [BD], 2007, § 62, *Grzda / Polonya* [BD], 2022, §§ 261 ve 299-300 davasında belirtilen açıklamalarla birlikte; § 62, ayrıca bk. *Baka/Macaristan* [BD], 2016 § 103; *Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], § 107). *Vilho Eskelinen* davasında benimsenen yaklaşıma göre, başvuranın kamu hukukunun sağladığı yetkinin kullanıldığı bir sektörde veya birimde çalışıyor olması tek başına belirleyici değildir.³

106. Seçilme ve milletvekilliğini devam ettirme hakkı (seçim uyumsuzluğu için bk. *Pierre-Bloch/Fransa*, 1997, § 50), eski bir parlamento üyesi olarak emeklilik hakkı (*Papon/Fransa* (k.k.), 2005) veya bir siyasi partinin siyasi faaliyette bulunma hakkı (parti kapatmaya ilişkin bir dava için bk. *Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2000) gibi siyasi haklar, 6 § 1 maddesi anlamında medeni haklar olarak kabul edilemez. Bir siyasi partiye ya da derneğe üye olma veya üye olma konusunda yasak getirilmesi de 6. madde kapsamına girmemektedir (*Lovrić/Hrvatistan*, 2017, § 55). Benzer şekilde, parlamento seçimlerinde gözlemcilik yapan bir sivil toplum kuruluşunun kendisiyle ilgili olmayan belgelere erişiminin reddedildiği yargılamalar, 6 § 1 maddesinin kapsamı dışında kalmıştır (*Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb/Ermenistan* (k.k.), 2009). Mahkeme, siyasi bir göreve ilişkin hususların, özellikle de şahsın çıkar çatışmasına girmeme yükümlülüğünün, medeni olmaktan daha çok siyasi olduğunu doğrulamıştır (*Cătănicu/Romanya* (k.k.), 2018, § 35).

107. İlâveten; Sözleşme, üçüncü tarafların ceza gerektiren bir suç nedeniyle kovuşturulmasını veya cezalandırılmasını sağlayan herhangi bir hak öngörmemektedir (*Perez/Fransa* [BD], 2024 § 70; *Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015, § 218, başka bir kişi hakkında kovuşturma yapılmasına yer olmadığı kararı aleyhinde yapılan bir itiraza ilişkin olarak *Bakoyanni / Yunanistan*, 2022, § 65 veya hukuk davalarında temyize başvurma hakkına ilişkin (*Durisotto / İtalya* (k.k.), 2014, § 53, ve alıntılanan içtihatlar). 6. madde, yürürlükte olan bir yasayı geçersiz kılacak veya üstüne çıkabilecek yetkiye sahip bir ulusal mahkemenin olmasını gerektirmemektedir (*James ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, § 81). Ayrıca 6. madde, af mevzuatının uygulanabilirlik koşullarına ilişkin yargılamalara uygulanmaz (*Montcornet de Caumont/Fransa* (k.k.), 2003) ve cezanın infazının belirli bir şekline veya şartlı tahliyeyle ilişkin herhangi bir hakkı güvence altına almaz (*Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*, 2021, § 48). İlâveten; 6. madde, mesleki davranışlarının sorgulandığı spesifik davalarda, adaletin düzgün bir şekilde tecelli etmesini sağlamak amacıyla bir hâkim tarafından avukatlara karşı alınan disiplin dışı bir usul tedbirine karşı uygulanamaz olarak kabul edilmiştir (*Angerjarv ve Greinoman/Estonya*, 2022, §§ 95-102).

108. Kamuya açık mahkemelerde görülen hususlar hakkında haber yapma hakkı, Sözleşme kapsamında “medeni” hak değildir (*Mackay ve BBC İskoçya/Birleşik Krallık*, 2010, §§ 20-22)

109. *Sonuç:* Yukarıda anılan ölçütlere göre tanımlanan “medeni hak ve yükümlülükler” ile ilgili bir uyumsuzluğun mevcut olduğu hallerde 6 § 1 maddesi, ilgili kişiye medeni hak ve yükümlülüklerine ilişkin her tür iddiayı bir mahkeme önüne getirme hakkı sağlamaktadır. Böylece söz konusu madde, erişim hakkının içerisinde yer alan “mahkemeye başvuru hakkını” içermektedir. Yani medeni hukuk alanına giren konularda mahkemeler önünde dava açma hakkı, erişim hakkının bir yönünü teşkil eder. Buna 6

³ Bu konuya ilişkin daha fazla detay için bk. yukarıda Bölüm I-C “Kamu görevlilerine ilişkin ihtilaflar”

§ 1 maddesinin, gerek mahkemenin teşkilatı ve oluşumu gerekse yargılamaların yürütülmesi konusunda belirlemiş olduğu güvenceler eklenmiştir. Özetle; yukarıda bahsedilen hususların tamamı “adil yargılanma” hakkını oluşturur (*Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 36).

F. Sözleşme'nin diğer hükümleri ile olan bağlantılar⁵

110. Sözleşme, bir bütün olarak değerlendirilmeli ve çeşitli hükümleri arasında tutarlılık ve uyum sağlanacak şekilde yorumlanmalıdır (bu ilke için bk., örneğin *Mihalache / Romanya* [BD], 2019, § 92).

1. Sözleşme'nin 2. maddesi (Yaşam hakkı)

111. *Fernandes de Oliveira/Portekiz* [BD], 2019 davasında başvuranın oğlu daha önce yatırıldığı ruh ve sinir hastalıkları hastanesinden kaçmış ve intihar etmiştir. Başvuran, Sözleşme'nin 2. maddesine dayanarak yetkililerinin oğlunun yaşam hakkını koruyamadığından şikâyetçi olmuştur. Başvuran, ayrıca Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında hastane aleyhine açtığı tazminat davalarının uzun sürmesinden şikâyetçi olmuştur. Büyük Daire, şikâyetlerin tümünü Sözleşme'nin sadece 2. maddesi kapsamında incelemeye karar vermiştir (§§ 80-81).

112. Sözleşme'nin 6. maddesi bağımsızlık şartı öngörmektedir ve 2. maddede belirtilen yaşam hakkına sağlanan usuli korunma, soruşturmanın yeterli derece bağımsız olmasını gerektirmektedir. *Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015 davasında Büyük Daire, özellikle soruşturma makamlarının Sözleşme'nin 6. maddesinde belirtilenlere benzer bir şekilde 2. madde kapsamındaki bağımsızlık şartını sağlamalarının gerekip gerekmediği konusunu açıklığa kavuşturmuştur.

113. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 davasında Büyük Daire, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki etkili soruşturma hakkı ile bir mağdurun maruz kaldığı zararı telafi etmesi hakkına ilişkin olan Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında mahkemeye erişim hakkı arasındaki farklılığı vurgulamıştır.

2. Sözleşme'nin 5. maddesi (özgürlük hakkı)⁶

114. 5 § 4 maddesi, 6. maddeye (medeni hukuk) ilişkin özel bir hükümdür ve Sözleşme'nin bu iki hükmü arasında yakın bir bağ bulunmaktadır; ancak 5 § 4 maddesi kapsamındaki usulün, hukuk veya ceza davaları için 6. madde kapsamında gerekli olanlarla her zaman aynı güvencelere sahip olması gerekmemektedir (*Manzano Diaz / Belçika*, § 38).

115. Özgürlük hakkının söz konusu olduğu davalardaki usuli güvenceler, hukuk davalarında geçerli olanlardan daha zorlu olabilir (*Corneschi / Romanya*, 2022, § 106).

3. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi (adil ceza yargılaması)⁷

116. Mahkeme, ceza gerektiren bir suç ile suçlanan kişilerin haklarının hukuk yargılamalarına taraf olanların haklarına göre daha çok korunması gerektiği görüşündedir. Bu nedenle, ceza yargılamalarına uygulanabilen ilke ve standartlar titiz bir açıklık ve kesinlikle belirtilmelidir (*Moreira Ferreira/Portekiz (no. 2)* [BD], 2017, § 67.) “Adil yargılama” kavramının esasında bulunan gerekliliklerin medeni hak ve yükümlülüklerin belirlenmesine ilişkin davalardakilerle aynı olması gerekmez: “Sözleşmeci Devletler

⁵ Ayrıca aşağıdaki maddelere ilişkin içtihat Kılavuzlarına da bakınız: 2. madde (yaşam hakkı), 6. madde (ceza yönü) (adil yargılanma hakkı), 8. madde (özel ve aile hayatına saygı hakkı), 13. madde (etkili başvuru hakkı) ve 1 No.lu Protokolün 1. maddesi (mülkiyetin korunması).

⁶ Bk. 5. Maddeye ilişkin Rehber (Özgürlük ve güvenlik hakkı)

⁷ Bk. 6. Maddeye ilişkin Rehber (ceza yönü)

medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin hukuk davalarını incelerken ceza davalarını incelerken sahip olduklarından daha fazla serbestliğe sahiptirler” (*Dombo Beheer B.V./Hollanda*, 1993 § 32; *Levages Prestations Services/Fransa*, 1996 § 46 ve ayrıca bkz., aşağıda IV.A.1. Bölüm). Bununla birlikte Mahkeme, 6. maddenin medeni başlığı kapsamına giren yargılamaları incelerken ceza hukuku konularına gösterdiği yaklaşımlardan ilham almayı gerekli görebilir (bkz., aşağıda IV.A.1. Bölüm). Bir hukuk davasının tarafı, suçlamanın asılsız olduğunu kanıtlamaya çalışan sanık ile kovuşturma makamlarını temsil eden savcının karşı karşıya geldiği ceza davalarının diğer tarafları ile aynı konumda değildir. Davaya müdahil taraf olarak katılan bir kişi, savcılığa destek olmayı amaçlarsa bile, uğradığını iddia ettiği zarar için bir tazminat ödenmesini talep etmektedir. Dolayısıyla müdahil taraf, yargılamanın cezai yönüyle değil, medeni yönüyle ilgilenir. Buna göre, davacı tarafın silahların eşitliği ve çekişmeli yargılama ilkelerine ilişkin hakları, sanığın savcı karşısındaki durumuyla aynı değildir (*Gorou/Yunanistan* (no. 4), 2007, §§ 26-27, duruşmanın ertelenmesi talebinin reddine ilişkin olarak ve § 22, temyize ilişkin olarak; *Andrejeva/Letonya* [BD], 2009, §§ 100-102, savcının/savcılık hizmetinin bir hukuk davası tarafı karşısındaki rolüne ilişkin olarak karşılaştırınız).

117. Mahkeme içtihadında, 6. maddenin medeni hukuk başlığı altındaki davaları incelerken, ceza hukuku meselelerine yaklaşımından ilham almayı gerekli bulabilir (*Mihail Mihâilescu/Romanya*, 2021, § 75, ve Adillik altında: Aşağıda genel ilkeler ve tam tersi, *Guâmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 209 ve 250; ayrıca bkz. *Peleki / Yunanistan*, 2020, §§ 55-56).

118. Ceza yargılamasının yürütülmesinin bazı durumlarda “medeni” bir uyumsuzluğun belirlenmesinin adillik üzerinde potansiyel bir etkiye sahip olabileceği kaydedilmelidir (bk. özellikle, kesin hüküm sorunu da dâhil olmak üzere *Victor Laurentiu Marin / Romanya*, 2021, §§ 144-150; ve *Nicolae Virgiliu Tânase / Romanya* [BD], 2019, §§ 192-201, (özellikle Mihail Mihâilescu/Romanya, 2021, §§ 74-89 davasında bir ceza soruşturması prosedürüyle bağlantılı bir katılan taraf veya medeni haklara ilişkin özel soruna bakınız)

119. İlâveten, 6 § 1. maddenin “kanunla kurulmuş bir mahkemenin” bağımsızlığı ve tarafsızlığı gibi kurumsal gereklilikleri ve Sözleşme'nin temel ilkeleri ile ilgili olarak Mahkeme, içtihadını geliştirirken hem “medeni” hem de “cezai” konulardaki içtihatlarına dayanmıştır (bk. örneğin, *Guâmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 211 ve devamı; *Morice / Fransa* [BD], 2015). Diğer medeni hukuk ilkeleri cezai hususlar için de aynı şekilde geçerlidir (bk. örneğin, *Vegotex International S.A. / Belçika* [BD], 2022, § 94, § 133).

120. Son olarak, 6 § 1 maddesinin medeni hukuk başlığı altında uygulanabilir olması, Mahkemenin bu maddenin ceza hukuku başlığı altında da uygulanabilir olup olmadığını incelemesine engel değildir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sâ / Portekiz* [BD], 2018, § 121, ve *Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, § 43). Mahkemenin uzun süredir devam eden tutumunun, disiplin yargılamalarının "cezai" nitelikte olmadığı yönünde olduğu not edilmelidir (*Peleki/Yunanistan*, 2020, §§ 35-36).

4. Sözleşme'nin 6 § 2 maddesi (masumiyet karinesi)

121. Beraat kararı veya ceza yargılamalarının düşürülmesine karar verilmesinin ardından tazminat talebiyle açılan hukuk yargılamalarına ilişkin davalar, genel olarak Sözleşme'nin 6 § 2. maddesi kapsamında incelenmektedir. Mahkeme, başvuranın oğlunun yalnızca tanıklık ettiği ve kendisinin usuli olarak herhangi bir konumda olmadığı ceza yargılamalarına dayanılarak henüz reşit olmamış oğlunun davranışlarından hukuki olarak sorumlu tutulması konusunda şikâyetçi olduğu bir davayı incelemiştir. Ceza veya hukuk yargılamalarında, başvuranın kanuna aykırı herhangi bir davranışta bulunduğu iddia edilmemiştir. Bu nedenle dava, Sözleşme'nin 6 § 2 maddesinde güvence altına alınan masumiyet karinesi hakkına ilişkin değildir. Öte yandan Mahkeme, söz konusu Sözleşme hükmüne ilişkin içtihadında belirtilen ilkelerin, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi uyarınca önündeki davada incelenen

duruma ilişkin olduklarına hükmetmiştir (*Kožemiakina/Litvanya*, 2018, § 51).

5. Sözleşme'nin 8. maddesi (özel hayat ve aile hayatı)

122. Bir ihtilafın maddi unsurunun Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin medeni başlığının uygulanabilirliği açısından önemli olduğu değerlendirilse de, 8. madde otomatik olarak "özel hayata saygı hakkı" kapsamında uygulanabilir hale gelmemektedir (*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018 §§ 54 ve 122; ayrıca bk. 6. ve 8. maddelerin uygulanabilirliğine ilişkin olarak farklı bir sonuç için, *Ballıktaş Bingöllü / Türkiye*, 2021, §§ 60-61. Öte yandan, Sözleşme'nin 8 § 1 maddesi anlamında "özel hayat" kavramı, 6 § 1 maddesinin uygulanabilir olduğu sonucuna varılırken dikkate alınması gereken bir unsurdur (bk. *Altay/Türkiye* (no. 2), 2019, § 68).

123. 6 § 1. madde, hukuki konularda usule ilişkin bir güvence sunarken 8. madde, özel hayata ve aile hayatına saygı gösterilmesini sağlamak gibi daha geniş bir amaca hizmet etmektedir. 8. madde, usuli koşula ilişkin açık bir hüküm içermemesine rağmen müdahaleye ilişkin karar alma süreci adil olmalı ve bu hüküm tarafından korunan menfaatlere gereken saygının gösterilmesini sağlamalıdır (*Scalzo/İtalya*, 2022, § 29).

124. Mahkeme, 8. madde kapsamında ayrı olarak incelemeyeceği bir davada, aile hukuku kapsamındaki yargılamaların özel niteliğini 6 § 1 maddenin bakış açısıyla (*Plazzi/İsviçre*, 2022, §§ 58-59 ve 77) vurgulamıştır (örneğin, 8. madde kapsamında çocuğun velayeti ve ikamet yeri ile ilgili olarak yargılamaların uzunluğu, *M.H. / Polonya*, 2022, § 55; ayrıca bk. *Veres / İspanya*, 2022, §§ 52-54). Mahkeme, çocuğun üstün yararıyla usulüne uygun olarak gerekçelendirilen ve söz konusu ebeveynin esasa ilişkin nihai kararı beklemek zorunda kalmaksızın çocuğun ikamet yerini değiştirebilmesini gerektiren istisnai durumların olabileceğini kabul etmiştir. Bununla birlikte, bu tür durumlarda ilgili ebeveynin, askıya alma etkisinin iptalinin yürürlüğe girmesinden önce mahkemeye başvurabileceğinden emin olması ve izlenecek prosedür hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir (bk. ayrıca *Roth/İsviçre*, 2022, §§ 67 ve 84).

125. *Lopez Ribalda ve Diğerleri / İspanya* [BD], 2019 davasında Mahkeme, video-gözetim yoluyla elde edilen görüntülerin hukuk davalarında (8. madde) delil olarak kullanılmasının yargılamaların bir bütün olarak adillğine hanel getirip getirmediğini incelemiştir (§§ 154-158 ve telefon görüşmelerinin dinlenmesi için, bk. *Adomaitis/Litvanya*, 2022, §§ 68-74). *Evers/Almanya*, 2020 davasında Mahkeme, söz konusu yargılamalar bağlamında, akıl hastalığından muzdarip olan hassas durumdaki bireylerin kendi kaderini tayin etme ve insanlık onuru hakkına, 8. maddenin amaçları doğrultusunda saygı gösterildiği sonucuna varmıştır (§§ 82-84). *M.L. / Slovakya*, 2021 davasında Mahkeme, 8. maddedeki zımnî usuli koruma ile 6 § 1. maddede belirtilen açık koruma (§ 57; *Paparrigopoulos / Yunanistan*, 2022, § 49) arasında karşılaştırma yapmıştır ayrıca bkz. 6. madde ile ilgili olarak *Ovcharenko ve Kolos / Ukrayna*, 2023, § 126 ve 8).

6. Sözleşme'nin 10. maddesi (ifade özgürlüğü)

126. Mahkeme, başvuruların duruşma salonunda dile getirdikleri veya hâkimlere yönelttikleri ifadeleri nedeniyle mahkemeye saygısızlık suçundan hüküm giydikleri davaları incelemiştir. İlk olarak Mahkeme, mahkemeye saygısızlık nedeniyle yürütülen yargılamalarda görülen usuli adaletsizliğin sadece orantısızlığı pekiştirmeye yaradığını gözlemlerken dile getirilen şikâyetleri Sözleşme'nin 6 ve 10 maddeleri kapsamında ayrıca incelemiştir (*Kyprianou/ Kıbrıs* [BD], 2005, § 181). Yakın zamanda Mahkeme (sonucunda Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar verilen) söz konusu yargılamalardaki eksiklikler ışığında, başvuranın ifade özgürlüğü hakkının kısıtlanmasının kötüye kullanılmasına ilişkin etkili ve "yeterli güvencelerle" desteklenmediğine ve bu nedenle demokratik bir toplumda gerekli olmadığına ve 10. maddeyi ihlal ettiğine hükmetmiştir (*Słomka/Polonya*, 2018,

§§ 69-70).

7. Diğer Maddeler

127. 6 § 1. madde, 13. madde ile bağlantılı özel bir hükümdür: yargısal usulün tüm kapsamını gösteren 6 § 1. maddenin gereklilikleri, 13. maddedekilerden daha katıdır ve onları özümsemektedir (*Grzda/Polonya* [BD], 2022 Polonya [BD], 2022, § 352, ve *Kudta/Polonya* [BD], 2000, § 146 - karşılaştırınız *Loste/Fransa*, 2022, § 61).

128. *Cernius ve Rinkevicius/Litvanya*, 2020, § 49 davasında başvuranlar, şikâyetlerini Sözleşme'nin 13. maddesiyle bağlantılı olarak 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında dile getirirken Mahkeme; yerel mahkemelerin, başarılı bir dava sonrasında yargılama masraflarına hükmetmeyi reddetmesine ilişkin olarak başvuranların şikâyetlerini incelemiştir (*Taratukhin/Rusya* (k.k.), 2020, § 27, ve ödenmesi gereken tutarların tahsili için, bk. *Gogic/Hırvatistan*, 2020, § 45). *Cindric ve Beslic/Hırvatistan*, 2016, §§ 119-123 davasında, kamu görevlileri için harçlardan oluşan dava masraflarının ödenmesine ilişkin olarak Mahkeme, şikâyeti her iki madde kapsamında da incelemiştir (§§ 110 ve 119-123; kıyaslayınız *Bursac ve Diğerleri/Hırvatistan*, 2022, §§ 107-108). Ayrıca bk. *Zustovic/Hırvatistan*, 2021, §§ 98-100, ve *Colic/Hırvatistan*, 2021, §§ 39-48, içtihadın bir özeti için.

129. İlâveten, 35 § 1 maddesinin amaçları doğrultusunda bir anayasal başvuru yolunun etkililiği hususu ile 6 § 1 maddesinin aynı Anayasa Mahkemesi nezdindeki yargılamalara uygulanabilirliği meselesi arasında da bir bağlantı olabilir (*Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, §§ 201-209).

II. Mahkemeye başvuru hakkı

Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi

"1. Herkes, medeni hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi konusunda (...) yasalarla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından (...) adil bir şekilde makul süre içerisinde (...) yargılanmayı isteme hakkına sahiptir. ..."

A. Mahkemeye başvuru hakkı ve mahkemeye erişim

130. Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında mahkemeye erişim hakkı *Golder/Birleşik Krallık, 1975*, §§ 28-36 (bk. en güncel hüküm olarak, *Grzda / Polonya* [BD], 2022, §§ 342-343) kararında tanımlanmıştır. Mahkeme, Sözleşme'nin temelinde yatan hukukun üstünlüğü ve keyfiligi önleme ilkelerine atıfta bulunarak mahkemeye erişim hakkının Sözleşme'nin 6. maddesi ile getirilen güvencelerin özünü oluşturduğuna karar vermiştir (*Grzda / Polonya* [BD], 2022 , § 298; *Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 §§ 76 ve sonraki paragraflar). Bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye erişim olmaması hâlinde, hukukun üstünlüğüne uygunluk hususu ortaya çıkacaktır (a.g.e. § 343). Dolayısıyla mahkemeye erişimi kapsam dışı bırakan ulusal mevzuatın 6/1 maddesi kapsamında, belirli bir davada herhangi bir etkiye sahip olabilmesi için hukukun üstünlüğü ile uyumlu olması gerekmektedir (a.g.e., § 299, Vilho Eskelinen testinin ikinci koşulunun incelenmesi bağlamında).

131. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkı; dava taraflarının medeni haklarını ileri sürmelerine olanak veren etkili bir hukuk yoluna sahip olmalarını gerektirir (*Běleš ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, 2002 § 49; *Naït-Liman/İsviçre* [BD], 2018 § 112).

132. Herkes, "medeni hak ve yükümlülüklerine" ilişkin her tür talebi mahkeme önüne getirme hakkına sahiptir. Bu şekilde 6 § 1 maddesi, "mahkemeye başvuru hakkını" içerir; erişim hakkı, yani

medeni hukuka ilişkin konularda mahkemeler önünde dava açma hakkı, bunun bir yönünü teşkil eder (*Golders/Birleşik Krallık*, 1975, § 36; *Nait-Liman/İsviçre* [BD], 2018 § 113 ve alıntılanan içtihatlar). Dolayısıyla, medeni haklarını kullanmasına yasalara aykırı bir şekilde müdahalede bulunduğu kanaatinde olan ve bu yöndeki şikâyetlerini 6 § 1 maddede belirtilen şartları yerine getiren bir yargı yeri önünde ifade etme olanağı olmadığı konusunda şikâyette bulunan herhangi biri, 6 § 1 maddesini dayanak olarak gösterebilir. Söz konusu medeni hakkın asıl varlığına karşı ya da kapsamına karşı yapılan böyle bir müdahalenin hukuka uygunluğuna ilişkin olarak ciddi ve gerçek bir anlaşmazlığın bulunması halinde 6 § 1 madde, ilgili şahsa “ulusal hukuka ilişkin bu hususun bir yargı makamı tarafından hükme bağlanmasını” talep etme hakkı tanımaktadır (*Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 92; *Markovic ve Diğerleri/İtalya* [BD], 2006 § 98). Mahkemenin belirli bir usulün adil yargılanmaya ilişkin temel usuli güvencelere uygun olmadığına yönelik iddiaları incelemeyi reddetmesi, söz konusu iddiayı ortaya atan şahısların mahkemeye erişim haklarını kısıtlamaktadır (*Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016 § 131).

133. “Mahkeme hakkı” ve erişim hakkı mutlak değildir. Bu haklar kısıtlamalara tabi tutulabilir. Ancak kısıtlamalar, söz konusu hakların esasını etkileyecek şekilde bireyin erişimini kısıtlayamaz ya da azaltamaz (*Philis/Yunanistan (no. 1)*, 1991 § 59; *De Geouffre de la Pradelle/Fransa*, 1992, § 28; *Stanev/Bulgaristan* [BD], 2012 § 229; *Baka/Macaristan* [BD], 2016 § 120; *Nait-Liman/İsviçre* [BD], 2018 § 113).⁸ Ek olarak, bir kısıtlama eğer meşru bir amaç taşıyorsa ve gözetilen amaç ile kullanılan yöntem arasında makul bir orantılılık ilişkisi bulunmuyorsa 6 § 1 maddesi ile uyumlu olmaz (*Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 § 89; *Nait-Liman/İsviçre* [BD], 2018 § 115).

134. 6. madde, yasama organı tarafından çıkarılan bir kanunu geçersiz kılma veya hükümsüz kılma yetkisine sahip bir mahkemeye erişim hakkını güvence altına almamaktadır. Bununla birlikte (bir kanuna dayanarak çıkarılan) bir kararname, karar veya başka bir tedbir, resmi olarak herhangi bir gerçek veya tüzel kişiye hitap etmese bile özünde böyle bir kişinin veya benzer durumdaki bir grup kişinin “medeni haklarını” veya “yükümlülüklerini” etkilemesi hâlinde, kendilerine özgü bazı nitelikler nedeniyle ya da kendilerini diğer tüm kişilerden ayıran olgusal bir durum nedeniyle 6 § 1 maddesi, söz konusu karar veya tedbirin özüne, bu kişi veya grup tarafından, bu hükmün gerekliliklerini karşılayan bir “mahkeme” önünde itiraz edilebilmesini gerektirebilir (*Posti ve Rahko / Finlandiya*, 2002, §§ 53-54). Bu durum, ilgili mevzuatı belirli bir davaya uygulayan bir tedbir için evleviyetle geçerlidir (*Project-Trade d.o.o. / Hırvatistan*, 2020, §§ 67-68).

135. Her ne kadar medeni hukuk kapsamına düşen bir şikâyeti bir mahkemeye sunma hakkı “evrensel olarak tanınan hukukun temel ilkelerinden” biri olarak değerlendirilse de, Mahkeme bu güvencelerin uluslararası hukukun mevcut düzeni çerçevesinde üstün hukuk (*jus cogens*) normları arasında olmadığı kanaatinde (*Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016 § 136).

136. *Baka/Macaristan* [BD], 2006 davasında Mahkeme, uluslararası ve Avrupa Konseyi belgelerinin, uluslararası mahkemelerin içtihatlarının ve diğer uluslararası yapıların uygulamalarının, -yargı ve yürütme erklerinden bağımsız bir yetkinin bir hâkimin görevinin sonlandırılmasını etkileyen her karara ilişkin olarak müdahalede bulunması da dâhil olmak üzere- hâkimlerin görevden alınma veya meslekten çıkarma işlemlerine ilişkin davalarda usuli adilliğin mevcut olması gerektiğine giderek daha da önem verdiğini kaydetmiştir (§ 121 – ve bk. *Grzşda / Polonya* [BD], 2022, §§ 327 ve 345). *Kövesi/Romanya*, 2020 davasında, aynı hususlar savcılara da uygulanmıştır (§ 156). Ayrıca bk. disiplin konularıyla ilgili olarak, *Ramos Nunes de Carvalho e Sa/Portekiz* [BD], 2018, §§ 176-186 ve *Eminağaoğlu/Türkiye*, 2021, §§ 99-104; ve zorunlu nakil için *Bilgen/Türkiye*, 2021, § 63.

⁸ Ayrıca: “Adillik” bölümüne bakınız.

Grzçda/Polonya [BD], 2022 davasında başvuran, Ulusal Yargı Konseyi'nin yargı mensubu olarak görev yaptığı görevinden herhangi bir yargı denetimi imkânı olmaksızın kanun hükmü gereğince zamanından önce alınmıştır (§§ 345-348). Mahkeme, hâkimlerin azledilmesi veya görevden alınması durumlarında mevcut olması gereken benzer usuli güvencelerin, Ulusal Yargı Konseyi'nin (yargı bağımsızlığını korumaktan sorumlu organ) bir yargı üyesinin bu görevden alınması durumunda da mevcut olması gerektiğine karar vermiştir (§ 345). Bu gibi durumlarda, “yargının bağımsızlığının ve hukukun üstünlüğünün korunmasındaki güçlü kamu yararı” ve Hükümet tarafından yargı sisteminde reformlar yapılması hâlinde, bunların gerçekleştiği genel bağlam (§§ 346 ve 348-349) göz önünde bulundurulmalıdır.

137. Bir dernek üyesinin ihracı hakkındaki *Lovrić/Hırvatistan, 2017* davasında Mahkeme, bu tür bir tedbire itiraz edilebilmesi için mahkemeye başvuru hakkına getirilen kısıtlamanın (Sözleşme'nin 11. maddesine atıfta bulunarak) derneklerin örgütsel özerkliklerinin korunması yönünde “meşru amaç” taşıdığına karar vermiştir. Böyle bir tedbirin tabi tutulduğu yargı denetiminin kapsamı, önemli bir ölçüye kadar kısıtlanabilir. Ancak ilgili şahıs mahkemeye erişim hakkından mahrum bırakılmamalıdır (§§ 71-73).

1. Somut ve etkili bir hak

138. Demokratik bir toplumda adil yargılanma hakkının önemli bir yere sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda (*Prince Hans-Adam II of Liechtenstein / Almanya* [BD], 2001, § 45), Mahkemeye erişim hakkı “somut ve etkili” olmalıdır (*Bellet/Fransa, 1995, § 38, Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 §§ 76-79). Erişim hakkının etkili olabilmesi için birey, “haklarına müdahale teşkil eden bir işleme itiraz etmek üzere açık ve somut bir fırsata” (mahkeme celbini düzenleyen kurallar konusunda *Nunes Dias/Portekiz (k.k), 2003; Bellet/Fransa, 1995, § 36; (k.k.), 2003; ulusal güvenliğe ilişkin bir istihdam uyuşmazlığının çözümünde belirleyici olan bir bilirkişi değerlendirmesinin yargısal denetiminin yapılmamasına ilişkin Fazliyski/Bulgaristan, 2013; bir hâkimin görevden alınmasına ilişkin disiplin kararına karşı itiraz hakkını kullanması nedeniyle otomatik olarak görevden uzaklaştırılması ve bir hâkimin görevden alınmasına ilişkin Camelia Bogdan/Romanya, 2020, §§ 75-77) veya tazminat talebinde bulunmak için açık ve pratik bir fırsata (*Georgel ve Georgeta Stoicescu/Romanya, 2011, § 74*) sahip olmalıdır. Bu hak, Sözleşme'nin 13. maddesi ile güvence altına alınan haktan ayırt edilmelidir⁹*

139. Temyiz veya bir kararın yeniden gözden geçirilmesi amacıyla yapılan başvurularda atılması gereken resmi adımları ve riayet edilmesi gereken süre sınırlamalarını düzenleyen kurallar, adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesini ve bilhassa hukuki belirlilik ilkesine uyulmasını amaçlar (*Cañete de Goñi/İspanya, 2020 § 36*). Dolayısıyla, söz konusu kurallar veya bu kuralların uygulanması, dava taraflarının mevcut bir hukuk yolunu kullanmasına engel olmamalıdır (*Miragall Escolano/İspanya, 2000 § 36; Zvolosky ve Zvoloska/Çek Cumhuriyeti, 2002 § 51*). Özellikle her dava, söz konusu yargılamaların kendine has şartları ışığında değerlendirilmelidir (*Kurşun / Türkiye, 2018, §§ 103-104*).

Usuli kurallar uygulanırken mahkemeler, yargılamaların adilliğini zedeleyecek aşırı şekilcilikten ve statülerde belirtilen usuli şartları etkisiz kılacak aşırı esneklikten kaçınmalıdır (*Hasan Tunç ve Diğerleri/Türkiye, 2017, §§ 32-33*). Dolayısıyla *Patricolo ve Diğerleri / İtalya, 2024* davasında, başvuranların temyiz başvuruları, alt mahkemenin kararının tebliğ bildirimünün bir kopyasını temyiz başvurularına eklememeleri nedeniyle incelenmeksizin reddedilmiştir. Temyiz eden tarafın bu tür bir bildirim sunma yükümlülüğü, Yargıtayın temyiz başvurusunda bulunma süresine uyulup uyulmadığını değerlendirmesine olanak sağlar. Daha yakın tarihli içtihatlarında Yargıtay, önceki katı yaklaşımını gözden geçirmiş ve süre sınırlamalarına uyulup uyulmadığı dava dosyasından derhal ve doğrudan

⁹ Bk. Sözleşme'nin 13. Maddesine ilişkin Rehber – Etkili başvuru hakkı

değerlendirilebilen temyiz başvurularının, tebligat eksik olsa bile kabul edilemez ilan edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bir grup başvuran tebligat göndermemiştir ve ihtilafli kararların tebliğ tarihine ilişkin bilgi dava dosyalarında mevcut değildir: başvuranlar, tebligatı daha sonra göndererek usul hatalarını telafi edebilmeleri gerektiğini ileri sürmüşlerse de Mahkeme, geç başvuruları kabul etmenin yargılamanın hızlı bir şekilde yürütülmesini sağlama amacını boşa çıkaracağını, davalarının iki yargı düzeyinde incelendiğini ve Yargıtayın; temyizın kabul edilemez olduğunu ilan etmek için haklı gerekçeleri olduğu sonucuna vardığını gözlemleyerek buna katılmamıştır (§§ 77-85). İkinci gruptaki başvuranlar, bildirim bir alt mahkemeden gelen bir e-posta formatında ve elektronik olarak aldıkları ihtilafli kararın bir kopyasını sunmuşlardır. Yargıtay, mevcut kuralları dar bir açıdan yorumlayarak yalnızca uygun şekilde onaylanmış kâğıt kopyaların kabul edilmesi gerektiğinde ısrar ederken Mahkeme, başvuranlar tarafından alt mahkemeden alınan belgelerin elektronik formatta olduğunu, bir mahkemeye sunulan belgelerin doğruluğunun genellikle cezai ve disiplin yaptırımlarıyla sağlandığını, böylece başvuranlara daha sonraki bir aşamada ve özellikle kağıttan elektronik yargılamaya geçiş aşamasında uygun belgeleri sunmaları için adil bir şans vermeden itirazların kabul edilemez ilan edilmesinin, yasal kesinliği ve adaletin düzgün bir şekilde tecelli etmesini sağlama amacının ötesine geçtiğini kaydetmiştir. Dolayısıyla bu ikinci grup başvuranlar bakımından 6. madde ihlal edilmiştir (§§ 94 - 104).

140. Özetle; tarafların bir uyuşmazlığın karara bağlanmasını sağladıkları resmileştirilmiş hukuk usulü kurallarına uyulması, takdir yetkisini sınırlandırabildiği ve silahların eşitliği, keyfiliğin önlenmesi, bir uyuşmazlığın etkili bir şekilde belirlenmesini ve makul bir süre içinde karara bağlanmasını güvence altına alabildiği ve yasal kesinliği ve mahkemeye saygıyı sağladığı için değerli ve önemlidir (*Zubac / Hrvattistan* [BD], 2018, § 96). Fakat kanunlar, “hukuki kesinlik” ve “adaletin doğru tecelli ettirilmesi” amaçlarını gözetmeyi bıraktığında ve bireylerin davalarının esaslarının yetkili bir mahkemeye inceleme için sunma imkânının önüne geçtiğinde mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verilmiş olur (*Zubac/ Hrvattistan* [BD], 2018, § 98). Yetkililerin süre sınırlarına ilişkin olarak yanlış veya eksik bilgi vermesi halinde ulusal mahkemeler, davanın özel koşullarını yeterince dikkate almalı ve ilgili kural ve içtihadı katı bir şekilde uygulamamalıdır (kıyaslayınız: *Clavien/İsviçre* (k.k.), 2017 ve *Gajtani/İsviçre*, 2014).

141. Dava açma veya başvuruda bulunma hakkının, bir yükümlülük getiren veya meşru haklara ya da menfaatlere zarar verebilecek yasal bir karar hakkında tarafların etkili bir şekilde haberdar olduğu an itibari ile var olduğu kabul edilmelidir. Aksi takdirde, mahkemeler bir itiraz başvurusunu yapmak için gerekli olan süre zarfını azaltabilir veya kararların tebliğ edilmesini geciktirerek herhangi bir itiraz olasılığını ortadan kaldıracaktır. Yargı makamı ile taraflar arasındaki iletişim aracı olarak mahkeme kararların tebliğ edilmesi, tarafları mahkeme kararları ve bu kararların gerekçeleri hakkında bilgilendirmektedir. Böylece taraflar, uygun gördükleri takdirde itiraz başvurusunda bulunabilmekte (*Miragall Escolano ve Diğerleri/İspanya*, 2000, § 37) ya da ilgili üçüncü bir tarafın müdahil olmasını talep edebilmektedir (yargılamaların sonuçlarının zarar verdiği ve söz konusu bu yargılamalara delil sunması için ilgili üçüncü taraf olarak çağrılan başvuran için bk: *Cañete de Goñi/İspanya*, 2002 § 40)

142. Daha kapsamlı olarak dava taraflarının kendilerini ilgilendiren yargılamalara katılıp kendilerini savunabilmeleri için haberdar olmalarını sağlama konusunda gerekli özeni göstermek ulusal yetkililerin sorumluluğundadır. Kararın bildirilmesi işlemleri tamamen karşı tarafın takdirine bırakılmaz (içtihat özeti için bk: *Schmidt/Letonya*, 2017, §§ 86-90, 92 ve 94-95, bu davada başvuran boşanma davaları hakkında bilgilendirilmemiş ve Mahkeme, davaların gündeme getirdiği konuları göz önünde bulundurarak mahkemeye erişim hakkına uyulmasını sağlanması yönündeki özenin yetkililer tarafından gösterilmesi gerektiğine karar vermiştir). *Marina Aucanada Group S.L. / İspanya*, 2022 davasında verilen kararda, belirli bir süre içerisinde temyize başvurulması gereken durumlarda yeterli bildirim önemi vurgulanmıştır (§ 41).

143. İdari kararların üçüncü tarafları etkileyebileceği durumlarda, ilgili verilerin ilgili süre sınırı içerisinde tüm tarafların erişimine açık olmasını sağlayan tutarlı bir bildirim sistemi mevcut olmalıdır (özellikle çevrimiçi bildirim/iletişim sistemine ilişkin olarak *Stichting Landgoed Steenberg ve Diğerleri/Hollanda*, 2021, § 47, §§ 50-53). Yetkililerin ve ilgili kişilerin menfaatleri arasında denge kuran ve idari kararları genel olarak yayınlayan bir sistem, özellikle ilgili bireylere söz konusu kararlara itiraz edebilmesi konusunda net, pratik ve etkili bir olanak sunarak mahkemeye erişim hakkına orantısız bir müdahale teşkil etmemektedir (*Geffre/Fransa* (k.k.), 2003).

Bu ilkeler, hâkimin "ilgili tarafların" davaya katılması için Resmi Gazete'de bir duyuru yayımlanmasına karar verdiği, devam etmekte olan bir mahkeme yargılamasında uygulanmıştır (Marina Aucanada Group S.L. / İspanya, 2022, §§ 40-44). Her ne kadar bu davada, doğru bir şekilde ifade etmek gerekirse, tutarlı bir bildirim sistemi mevcut olmasa bile, Mahkeme, başvuran şirketin kendisini ilgilendiren yargılamaların varlığından makul bir şekilde haberdar olabileceğine karar vermiş ve mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir (§ 51). Yargılamalarda, kamu ihalesinin iptal edilmesi talep edilmiş ve, ilgili taraflar olarak doğrudan ihale teklifi verenlerden bahsedilmeksizin, bu husus yerel basında yer almıştır (bk. §§ 44-54, kamu ihalelerine katılan şirketlerin özen gösterme yükümlülüğü, §§ 52-53).

Zavodnik/Slovenya, 2015 başvurusu, iflas yargılamaları sırasında bir kararın tebliği ile alakalıdır. Mahkeme, duruşma bildirim yapıldığı yöntemin (bildirim mahkemenin bildirim duyuru panosunda ve Resmi Gazetede duyurulmuştur) uygun olmadığına ve başvuranın arsasının tasfiyesine itiraz edebilmesine engel olduğuna karar vermiştir (*Zavodnik/Slovenya*, 2015, §§ 78-81).

144. Mahkemeye erişim güvenceleri, kamu makamlarını içeren davalarda olduğu gibi özel uyumsuzluklar için de aynı güçle uygulanır, fakat söz konusu faktörler itiraz edilen tedbirin orantılılığının değerlendirilmesinde etkili olabilir (*Colic / Hırvatistan*, 2021, § 53).

145. Bir davanın kendine özgü koşullarında, bu hakkın somut ve etkili niteliği, aşağıdaki örnekler sonucunda zarar görebilir:

- Bireyin maddi durumu nedeniyle yargılamaların engelleyici maliyeti:
 - Bir başvuru kapsamında ceza yargılamalarına taraf olarak katılmak için gerekli mahkeme masrafları teminat tutarının aşırı yüksek olması (*Ait-Mouhoub/Fransa*, 1998, §§ 57-58, bk. ayrıca *Garcia Manibardo/İspanya*, 2000, §§ 38-45);
 - Aşırı yüksek mahkeme masrafları (*Kreuz/Polonya* (no. 1), 2001, §§ 60-67); *Podbielski ve PPU PolPure/Polonya*, 2005, §§ 65-66; *Weissman ve Diğerleri/Romanya*, 2006, § 42; *Georgel and Georgeta Stoicescu/Romanya*, 2011, §§ 69-70 ve *Reuther /Almanya* (k.k.), 2003). Bu davalarda Mahkeme, hukuk yargılamalarının tesis edilmesinden önce ödenmesi zorunlu tutulan mahkeme giderlerini ele almış ve bu giderlerin masrafları ödeyemeyen başvuranlar için ilk derece mahkemelerine veya daha sonraki aşamalarda yer alan mahkemelere erişimine karşı bir engel teşkil ettiği kanaatine varmıştır (karşılaştırınız; temyiz başvurusunun kabulü için bir ön koşul olarak teminat ödenmesine ilişkin olarak *Tolstoy Miloslavsky / Birleşik Krallık* 1995, §§ 62-67). Mahkeme, başvuranın mali durumunun değerlendirilmesinin ardından bir mahkeme başvurusu için damga vergisinden muafiyet olasılığının bulunduğu durumlarda, yetkililerin derhal bir karar vermesi gerektiğini (*Laçi/Arnavutluk*, 2021, §§ 53-60) ve başvurandan da özen beklendiğini (*Elcomp sp.z o.o. / Polonya*, 2021, § 41) belirtmiştir.

Devletin, ihtilaf konusu meblağa bağlı olarak mahkeme harçlarının hesaplanmasına yönelik bir sisteminin olması hâlinde, 6. maddeyle uyumlu olması için, söz konusu sistemin ödemediği tamamen veya kısmen muafiyet veya ödenecek meblağda indirim

yapılmasına imkân tanıyacak şekilde yeterince esnek olması gerekmektedir (bk. başvuran şirketin, kendisine yüklenen harçları ödeyemediği için temyiz başvurusundan vazgeçmek zorunda kaldığı *Nalbant ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 39 ve 40, ve bkz. §§ 41-45).

Stankov/Bulgaristan, 2007, § 59 davasında Mahkeme, yargılamaların sonunda ortaya çıkan yüksek mahkeme giderlerinin de aynı zamanda mahkeme hakkına karşı bir kısıtlama teşkil edebileceğine karar vermiştir (bkz, daha spesifik olarak, yargılamanın aşırı uzun sürmesi, beraat veya haksız tutukluluk, §§ 59 ve 62 ve saldırı nedeniyle tazminat talebi, *Colic/Hrvatistan*, 2021, §§ 58-59); ayrıca bk. yargılama masraflarının geri ödenmesinin reddine ilişkin olarak, *Cernius ve Rinkevicius/Litvanya*, 2020, §§ 68-69 ve § 74; ve adli işlemlerin ardından ödenecek masraflara itiraz eden davalarla karşılaştırınız, *Taratukhin/Rusya* (k.k.), 2020, §§ 36 ve devamı. İçtihadın güncel bir özeti için bk. *Benghezal / Fransa*, 2022, §§ 43-45.

Mahkeme giderlerini ilgilendiren davalarda, dava taraflarının tutumu (*Zubac / Hırvatistan* [BD], 2018, § 120) veya bir davanın başarıya ulaşma ihtimalinin açıkça bulunmaması (*Maric/Hrvatistan* (k.k.), 2020, §§ 58 ve 60, Devletin temsil masraflarının tamamını karşılama yükümlülüğüne ilişkin olarak, § 52 ve kaybeden tarafın dava masraflarını ödeme yükümlülüğüne ilişkin olarak § 52 ("kaybeden öder" kuralı)); ayrıca bk. *Stankiewicz/Polonya*, 2006, §§ 62 ve devamı; *Klauz/Hrvatistan*, 2013, §§ 77 ve devamı; ve *Cindric ve Beslic/Hrvatistan*, 2016, §§ 119-123) göz önünde bulundurulmalıdır. Esasa ilişkin bir karara sebebiyet vermeyen yargılamalara ilişkin masraflarla ilgili olarak *Karahasanoğlu/Türkiye*, 2021, §§ 136-137. Son olarak Mahkeme, yargılamanın sonucuna bakılmaksızın her bir tarafın kendi masraflarını karşılaması gerektiği kuralına itiraz etmiştir (*Zustovic/Hrvatistan*, 2021, §§ 102-106, ve ayrıca bk. bu bağlamda Devletin hatalarının maliyetini karşılama yükümlülüğü için §§ 99-100); ayrıca *Dragan Kovacevic/Hrvatistan*, 2022, §§ 67-85 kararında, her bir tarafın istisnasız olarak kendi masraflarını karşılaması gerektiği kuralını incelemiş ve kazanan tarafın yaptığı masrafların geri ödenmesini reddeden bir karar için gerekçe gösterilmesinin önemini vurgulamıştır (§ 83). Ancak Mahkeme, yalnızca ilgili makamların hukuka aykırı davrandığı durumlarda, idari yargılamada beraat eden tarafa dava masraflarının geri ödenmesini öngören bir iç hukuk kuralı nedeniyle 6. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Jakutavicius/Litvanya*, 2024, §§ 80 - 86). Mahkeme, başvuranın kendisinin polislin bir yaptırım uygulama kararına katkıda bulunduğunu kaydetmiştir: bu yaptırım daha sonra iptal edilmiş olmasına rağmen Mahkeme, başvuranın Devlet makamlarının hatalarını üstlenmek zorunda bırakıldığını tespit edememiştir. Dolayısıyla başvuranın idari yargılama masraflarını kendisinin karşılamak zorunda kalması, mahkemeye erişim hakkını ihlal etmemiştir (a.g.e., §§ 84 - 85; ceza davasında beraat eden bir sanığın yaptığı masrafların geri ödenmesini talep etme konusunda iç hukukta tartışılabilir bir hakkın bulunmamasına ilişkin *Rousounidou / Kıbrıs* (k.k.), 2023 ile karşılaştırınız). Bir ticari şirkete aşırı mahkeme harcı yüklenmesine ilişkin olarak bk. *Nalbant ve Diğerleri /Türkiye*, 2022, § 39. Mahkeme harçlarından muaf tutulmak isteyen başvuranlar, mahkemelere mali durumlarına ilişkin kanıt sunarken gerekli özeni göstermelidir. *Centrum Handlowe Agora SP. Z O.O. / Polonya* (k.k.), 2024 davasında, başvuran şirketin mahkeme harçlarını uzun vadede ödeyemeyeceğini kanıtlaması gerekmiş ancak bunu yapmamıştır (hesaplarına el konulmasıyla ilgili bir argümanı açıkça ifade edememiştir). Hacizleri teyit eden belgeler, başvuran şirketin muafiyet başvurusuna eklenmiş olmasına rağmen bu hususta açık bir argüman olmaksızın yerel mahkemelerin bu konuda daha fazla araştırma yapması beklenemezdi: başvuran şirket, gerekli özeni göstermemiş ve dolayısıyla yerel mahkemeleri mali durumunu

kapsamlı bir şekilde değerlendirme fırsatından mahrum bırakmıştır (§ 32).

- Mahkemeler önünde davaların birikmesini önlemek ve adaletin düzgün bir şekilde tecelli etmesini sağlamak amacıyla para cezası verilmesi, mahkemeye erişim hakkıyla bağdaşmaktadır. Fakat bu tür para cezalarının miktarı, dikkate alınması gereken önemli bir faktördür (*Sace Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş. / Türkiye*, 2013, §§ 26 ve devamı, açık artırmaya itirazın başarısız olması hâlinde teklifin %10'u oranında zorunlu para cezasına ilişkin olarak).
- Süre sınırlarıyla ilgili sorunlar:
 - Temyiz incelemesinde geçen sürenin temyiz kabul edilemez olduğuna karar verilmesine yol açması (*Melnyk/Ukrayna*, 2006, § 26; *Miragall Escolano ve Diğerleri/İspanya*, 2000, § 38). Şikâyetin yapılmasından sonra getirilen yeni bir zaman sınırının, hukuki kesinlik ilkesine aykırı olarak öngörülemez bir şekilde uygulanmasına ilişkin olarak bk. *Çela / Arnavutluk*, 2022, §§ 34-40. Dava tarafları gerekli özeni göstermek ile yükümlüdürler (*Kamenova/Bulgaristan*, §§ 52- 55; karşılaştırınız *Çela / Arnavutluk*, 2022, § 39).
 - *Ivanova ve Ivashova/Rusya*, 2017 davasında Mahkeme, ulusal mahkemelerin ulusal kanunları dava taraflarının büyük olasılıkla yerine getiremeyeceği yükümlülükler ortaya koyacak şekilde katı yorumlamaması gerektiğine karar vermiştir. Bir temyiz başvurusunun -başvuranın söz konusu mahkeme kararından haberdar olduğu tarihten ziyade- yazı işleri müdürlüğünün mahkeme kararının tam kopyasını hazırladığı tarihten itibaren bir ay içerisinde yapılmasını zorunlu kılmak, ilgili son başvuru tarihinin başvuranın tamamen kontrolü dışındaki bir unsura bağlamaktadır. Mahkeme, temyiz başvurusu yapma hakkının ancak başvuranın mahkeme kararının tam metninden etkili bir şekilde haberdar edildiği tarihten itibaren etkili olması gerektiğini tespit etmiştir.
 - Dava açmak için tanınan süre sınırları (bk. fiziksel bütünlüğe verilen zararlar ilgili olarak, *Howald Moor ve Diğerleri/İsviçre*, 2014, §§ 79-80; *Yagtzilar ve Diğerleri / Yunanistan*, 2001, § 27 de dâhil olmak üzere, *Sanofi Pasteur/Fransa*, 2020 kararının 53-55. paragraflarında atıfta bulunulan içtihat referansları); ayrıca bakınız *Loste/Fransa*, 2022, §§ 68-70'de atıfta bulunulan davalar). Örneğin, ulusal yetkililerin özen göstermemesi sonucunda bir hukuki iddianın incelenmediği ve ceza davası hakkında düşme kararının alındığı birçok başvuruda Mahkeme mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğini tespit etmiştir (*Atanasova/Bulgaristan*, 2008, §§ 35-47). Bir şikâyetin incelenmesinin aşırı geciktirilmesi de mahkemeye erişim hakkını anlamsız kılacaktır (*Kristiansen ve Tyvik AS/Norveç*, 2013).
 - Özellikle ikna edici görünmeyen gerekçeler temelinde bir temyiz başvurusunun, zaman aşımına uğramasına rağmen kabul edilmesi ve uzun bir süre zarfından sonra yapılmış olağan temyizlerin kabul edilmesi, hukuki kesinlik ilkesi ve mahkeme hakkının ihlaline sebebiyet verebilir (*Magomedov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 87-89, bu davada yetkili makamların yararına olan fakat süre sınırı dışında yapılan temyiz başvuruları, herhangi geçerli bir gerekçe sunulmadan temyiz başvurusunda bulunmak için tanınan sürenin uzatılmasının ardından kabul edilmiştir.)
 - Yetkililere atfedilebilecek ön soruşturmaların uzunluğunun başvuranın tazminat talebinde bulunan bir taraf olarak ceza yargılamasına katılmasını veya bir tazminat talebinde bulunmasını yasaklaması (*Petrella / İtalya*, 2021, §§ 51-53 ve burada atıfta bulunulan davalar).
 - Ulusal makamların başvuranın başvurusunu incelemeyi geciktirmesi (başvuran başvurduğu bir pozisyonun seçim usullerine itiraz etmiştir) ve daha sonra söz konusu idari

kararın zamanaşımına uğraması nedeniyle başvuruyu sürdürme konusunda herhangi bir hukuki menfaat olmaması dolayısıyla yargılamalara son verilmesi (*Frezadou/Yunanistan*, § 47 - *Sailing Club of Chalkidiki "I Kelyfos" / Yunanistan*, 2019, § 72 ile karşılaştırınız). Daha genel olarak, istisnai durumlarda yargılamaların aşırı bir süre boyunca askıda tutulması, mahkemeye erişim hakkına hanel getirebilir (*Kristiansen ve Tyvik AS/Norveç*, 2013, § 57). Davaya bakan mahkemenin gerekçesiz olarak özellikle uzun bir süre karar vermemesi, adaleti tanımama olarak değerlendirilebilir; dolayısıyla ilgili mahkemenin davanın koşullarının ve söz konusu durumun gerektirdiği şekilde uyumsuzluğu zamanında çözme başaramaması hâlinde, başvuran tarafından kullanılan hukuk yolu tüm etkinliğinden yoksun kalabilir (*Sailing Club of Chalkidiki "I Kelyfos" / Yunanistan*, 2019, § 60).

- Yargı yetkisine ilişkin hususlar (örneğin: başka Avrupa Birliği ülkesinden olan bir televizyon programının yayınlanmasına ilişkin olarak bk: *Arlewin/İsveç*, 2016) veya bir derneğin belirtilen amacının kapsamının aşırı derecede kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanarak mahkemeye erişim hakkından mahrum bırakılması (*Association Burestop 55 ve Diğerleri/Fransa*, 2021, § 71). Ek olarak, aleyhinde tazminat davası açılması durumunda Devlet, davalı makamın tespit edilmesinin kolaylaştırılması yönünde pozitif bir yükümlülüğe sahiptir (*Georgel ve Georgeta Stoicescu/Romanya*, 2011, §§ 69-71).
- İspat külfeti şartlarının aşırı derecede katı olduğu durumlarda delillere ilişkin hususlar (*Tence/Slovenya*, 2016 §§ 35-38); delillerin sunumunda şekilcilığe ilişkin olarak bk. *Efstratiou ve Diğerleri / Yunanistan*, 2020, §§ 44 ve devamı.
- Mahkemeye başvurma olanaklarına engel teşkil eden veya bu olanakları sınırlayan mahiyette usuli engellerin varlığı
 - Usule ilişkin bir kuralın, ulusal mahkemeler tarafından özellikle katı bir şekilde yorumlanması (aşırı şekilcilik), başvuruları mahkemeye erişim haklarından yoksun bırakabilir (*Perez de Rada Cavanilles/İspanya*, 1998 § 49; *Miragall Escolano/İspanya*, 2000 § 38; *Sotiris ve Nikos Koutras ATTEE Anonim Şirketi/Yunanistan*, 2000 § 20; *Beles ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti*, 2002 § 50; *RTBF/Belçika*, 2011 §§ 71-72 ve 74; *Miessen/Belçika*, 2016 §§ 72-74; *Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 § 97; ve bir anayasa mahkemesi için *Dos Santos Calado ve Diğerleri / Portekiz*, 2020, §§ 118-130). Usuli şartların makul olmayan bir şekilde belirlenmesinin etkili hukuki koruma hakkına zarar verdiği göz önünde bulundurulmalıdır (*Miragall Escolano ve Diğerleri/İspanya*, 2000 § 37); *Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018, §§ 80-99 kararında ortaya konan genel ilkeler de bu davaya uygulanabildiği ölçüde, ilk ve son derecede karar vermeye davet edilen bir mahkemenin usul kuralları için geçerlidir (bkz. *Makrylakis / Yunanistan*, 2022, §§ 36, 38-50, davanın tek bir mahkeme tarafından incelendiği bir durumun özelliğini vurgulayan, § 49). Yeni bir kabul edilebilirlik kriterinin temyiz başvurusu yapıldıktan sonra geriye dönük olarak uygulanmasına ilişkin olarak bu durum, hukuki kesinlik ilkesiyle ilgili bir sorun ortaya çıkarmaktadır (*Gil Sanjuan / İspanya*, 2020, §§ 35-45); ayrıca bk. *Çela/Arnavutluk*, 2022, §§ 34-40).
 - Daha yüksek bir mahkemenin yargı yetkisinin olup olmadığına karar verebilmek için anlaşmazlığın esas konusunun değerinin dikkate alınması (değer bakımından (*ratione valoris*) uygulanabilirlik barajı) (*Zubac /Hırvatistan* [BD], § 73, §§ 85-86);
 - Önceki bir mahkeme kararının icrasıyla bağlantılı gereklilikler, mahkemeye erişim hakkına zarar verebilir, örneğin; başvuranın maddi durumunun yetersizliği, onun daha önceki karara uymaya başlamasını dahi imkânsız hale getirir (*Annoni di Gussola ve Diğerleri/Fransa*, 2000 § 56; karşılaştırınız *Arvanitakis/Fransa* (k.k.), 2000)

- Bazı hukuk öznelerinin mahkemeye başvurmasını engelleyen usul kuralları (*Monasteries/Yunanistan*, 1994 § 83; *Philis/Yunanistan (no. 1)*, 1991 § 65; bk. ayrıca *Lupas ve Diğerleri/Romanya*, 2006 §§ 64-67; reşit kişilerin ehliyetsizliği ile ilgili olarak bk. *Stanev/Bulgaristan* [BD], 2012 §§ 241-245, *Nataliya Mikhaylenko/Ukrayna*, 2013 § 40 ve kıyaslayınız: *R.P. ve Diğerleri/ Birleşik Krallık*, 2012).
- Mevcut yargısal denetimin sınırları nedeniyle örneğin bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesine karşı idare mahkemelerine yapılan bir şikâyet, kararnamenin kabul edilmesinde yalnızca dış formalitelere uyulup uyulmadığının incelenmesine yol açabilirken başvuranın şikâyeti, kararnamenin esasının ve iç hukuka uygunluğunun incelenmesini gerektirmiştir (*Kövesi/Romanya*, 2020, §§ 153-154, bir savcının erken görevden alınmasına ilişkin) ve bir yargısal denetimin evleviyetle mevcut olmaması (bk, §§ 76-77, bir hâkimin görevden alınmasına ilişkin karara karşı yaptığı itirazın incelenmesini beklemek üzere otomatik olarak geçici olarak görevden uzaklaştırılmasına ilişkin). Aile hukuku uyuşmazlıkları bağlamında, babalar tarafından yapılan itirazların askıya alma etkisinin yargı denetimi olmaksızın iptal edilmesi ve böylece çocuklarının anneleriyle birlikte ülkeyi terk etmelerinin sağlanması ve yerel mahkemelerin yargı yetkisinin kaldırılmasına ilişkin olarak Mahkeme, askıya alma etkisinin iptalinin uygulanabilir hâle gelmesinden önce babaların bir mahkemeye başvurmasını engellemeyi haklı çıkaracak kadar ciddi olmadığını vurgulayarak ihlal tespit etmiştir (bk. *Plazzi / İsviçre*, 2022, §§ 58-59, ve aile hukuku kapsamında yargılamaların özel niteliği).
- *Xavier Lucas / Fransa*, 2022 davasında Yargıtay, Temyiz Mahkemesine başvuruların elektronik ortamda (e-adalet) yapılması gerektiği kuralına öncelik tanıyarak ve başvuranın bunu yaparken pratikte karşılaştığı engelleri göz ardı ederek hukuki kesinliği veya adaletin doğru şekilde tecelli etmesini sağlamak için gerekli olmayan ve dolayısıyla “aşırı” olan şekilci bir yaklaşım benimsemiştir (§ 57).

146. Bununla birlikte, yine şekilcilik ile ilgili olarak usuli açıdan temyize ilişkin kabul edilebilirlik koşulları, sıradan bir temyize kıyasla yasalara uygun şekilde çok daha katı olabilir (*Tourisme d'affaires/Fransa*, 2012, § 27 *son cümlesi*). Temyiz Mahkemesinin rolünün özel niteliği göz önünde bulundurulduğunda burada izlenen usul; bilhassa önündeki yargılamalar açısından her ikisi de tam yargı yetkisine sahip olmak üzere önce bir ilk derece mahkemesi, ardından bir temyiz mahkemesi tarafından görülmesinin ardından gerçekleştiği durumlarda; daha şekli olabilir (*Levages Prestations Services/Fransa*, 1996, §§ 44-48; *Brualla Gomez de la Torre/İspanya*, 1997 §§ 34-39). Ancak ulusal makamlar, bu bağlamda sınırsız bir takdir yetkisine sahip değildir (*Zubac/Hırvatistan* [BD], §§ 108-109). Bu bağlamda Mahkeme, ikincilik ilkesine ve yüksek mahkemeler nezdindeki hukuk yollarına ilişkin filtreleme sistemlerine dair içtihadına (*Succi ve Diğerleri/İtalya*, 2021, § 85) atıfta bulunmuştur.

Mahkeme, ayrıca Danıştayın özel rolünü de göz önünde bulundurmuş ve söz konusu mahkeme nezdindeki yargılamalar için daha katı kabul edilebilirlik kriterlerinin olabileceğini kabul edilebilir bulmuştur (*Papaioannou/Yunanistan*, 2016, §§ 42-49). Mahkeme, bu mahkemeye temyiz başvurusu için yeni koşullara ilişkin olarak bir başvuran tarafından yapılan şikâyeti incelerken görevinin yerel mahkemelerin içtihat politikası tercihlerinin veya yasama politikası tercihlerinin uygunluğu hakkında görüş bildirmek olmadığını, yalnızca bu tercihlerin sonuçlarının Sözleşme'ye uygun olup olmadığını incelemek olduğunu belirtmiştir (a.g.e., § 43; ayrıca bk. *Ronald Vermeulen/Belçika*, 2018, § 53). Ayrıca temel hakların korunmasında son çare olarak başvuru Anayasa Mahkemesinin oynadığı özel rol göz önüne alındığında; önündeki yargılamaların daha resmi olabileceği de kabul edilebilir (*Arribas Anton/İspanya*, 2015, § 50 ve aşağıda - bir anayasa mahkemesinin usul kurallarını uygulaması için bk. *Pinkas ve Diğerleri/Bosna Hersek*, 2022, § 48).

147. *Zubac/Hrvatistan* [BD], 2018 kararında yüksek mahkemeye erişime ilişkin genel ilkeler (§§ 80-82 ve § 84) ve şekilciliğe ilişkin içtihat (§§ 96-99) daha genel olarak yinelenmiştir. Özellikle, “hukuki kesinlik” ve “adaletin doğru tecelli ettirilmesi” konuları aşırı şekilcilik ile usuli işlemlerin makul derece uygulanması arasındaki sınırın çizilmesi bakımından dikkate alınması gereken iki unsurdur (§ 98). Bu ilkeler ayrıca Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamalara da uygulanmaktadır (*Fraille Iturralde/İspanya* (k.k.), 2019, §§ 36-37; *Dos Santos Calado ve Diğerleri / Portekiz*, 2020, §§ 111-112).

148. Mahkemenin rolü, mahkemeye erişimi düzenleyen iç hukukun yorumlanmasına ilişkin ihtilafları çözüme ulaştırmak değil, söz konusu yorumun etkilerinin Sözleşme ile uyumlu olup olmadığını tespit etmektir (*Zubac/Hrvatistan* [BD], 2018, § 81). Bu bağlamda Mahkeme, söz konusu hukuk yolu için izlenecek usulün davacı açısından “öngörülebilir” olarak kabul edilip edilemeyeceğini incelemektedir. Tutarlı bir iç hukuk uygulaması ve bu uygulamanın tutarlı bir şekilde uygulanması, bir üst mahkemeye erişimin kısıtlanmasına ilişkin olarak normalde öngörülebilirlik kriterini karşılayacaktır (a.g.e § 88; *C.N. / Lüksemburg*, 2021, § 44 ve çeşitli yasal hükümlerin Yargıtay tarafından ilk kez birlikte uygulanmasının öngörülebilirliğine ilişkin olarak, bkz. §§ 45 ve devamı ve *Xavier Lucas / Fransa*, 2022, § 50). Ulusal mahkeme tarafından iç hukukun uygulanmasına ilişkin gerekçelerin belirtilmesi önemlidir; zira bu sayede bir yandan hukuka ilişkin hususlarda temyiz başvurusunda bulunulmasına ilişkin usuli gerekliliklere uyulmasını sağlamaya yönelik meşru kaygı ile diğer yandan mahkemeye erişim hakkı arasında “adil bir denge” kurulduğunu doğrulamak mümkündür (*Ghrenassia/Lüksemburg*, §§ 34-37).

149. “Öngörülebilirlik” gerekliliği, bir davanın açılması veya temyiz başvurusunda bulunulmasına ilişkin her kısıtlama veya usul şartının zaruri olarak kanunun kendisinde açıkça belirtilmesi gerektiği anlamına gelmez: hâkim tarafından getirilen kısıtlamalar da kabul edilebilir. Dolayısıyla *Legros ve Diğerleri / Fransa*, 2023, §§ 134 - 148 davasında, başvuranların çeşitli idari işlemlere karşı yaptıkları temyiz başvuruları, Fransız Danıştay'ının bu tür itirazlar için bir süre sınırlaması getiren kararına atıfta bulunularak gecikmiş oldukları gerekçesiyle reddedilmiştir. Bu yeni süre sınırı, daha önce mevcut olan ve söz konusu idari işlem kategorisine karşı yapılan itirazların süresiz olarak incelenmek üzere sunulup kabul edilebildiği içtihadın aksi yöndedir. Danıştay tarafından ifade edilen yeni kural, davacının itiraz edilen işlemde haberdar olduğu andan itibaren genellikle bir yıllık “makul bir süre” geçtikten sonra yapılan itirazları kabul edilemez kılmaktadır. Bu süre sınırı, özel durumlarda vaka bazında uzatılabilir. Mahkeme, Danıştay tarafından getirilen süre sınırının yeterince uzun olduğunu, bu yeni kuralın hukuki kesinlik ve adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesine yönelik menfaatlere hizmet ettiğini ve istisnalara olanak sağladığını kaydetmiştir. Mahkeme, mahkemeye erişim hakkına getirilen kısıtlamaların bu şekilde belirtilmesinin Sözleşme'nin 6. maddesine aykırı olmadığı sonucuna varmıştır (§ 148). Buna karşın Mahkeme, bu yeni kuralın; bu kuralın belirtildiği sırada hâlihazırda devam etmekte olan yargılamalara geriye dönük olarak uygulanması nedeniyle 6. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 149 - 162). Mahkeme, özellikle böyle bir gelişmenin başvuranlar tarafından öngörülemeyeceğini ve bu yeni zaman sınırının uzatmaya tabi olmasına rağmen bu tür bir uzatmanın nedenlerinin o dönemki içtihatla tanımlanmadığını kaydetmiştir. Hükümet, bu yeni zaman sınırının getirilmesinin ertelenmemesine ilişkin gerekçesini açıklayamamıştır (§ 160). Mahkeme, söz konusu yeni kabul edilemezlik kriterinin, başvuranların idare mahkemeleri önünde derdest olan şikâyetlerine uygulanmasının, mahkemeye erişim haklarını ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

150. *Zubac/Hrvatistan* [BD], 2018 davasına göre, üst mahkemelere erişim üzerindeki yasal kısıtlamaların orantılılığının belirlenmesinde üç faktör dikkate alınmalıdır: (i) bir temyiz başvurusu için izlenecek usul, davacı açısından öngörülebilir olmalıdır (ayrıca bk. bir anayasa mahkemesi ile ilgili olarak, *Arrozpide Sarasola ve Diğerleri / İspanya*, 2018, § 106); (ii) yargılama sırasında yapılan ve nihayetinde başvuranın temyiz başvurusunda bulunmasını engelleyen usul hataları tespit edildikten sonra mahkemeye erişimden yararlanırken, başvuranın bu tür hatalar nedeniyle aşırı bir külfete

katlanmak zorunda kalıp kalmadığı belirlenmelidir. Söz konusu usul hatasının, duruma göre, başvuran veya ilgili makamlar, özellikle de mahkeme(ler) olmak üzere, yalnızca bir tarafta meydana geldiği durumlarda, Mahkeme normalde yükü hatayı yapan tarafa yükleme eğiliminde olacaktır (*Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018, § 90 ve atıfta bulunulan örnekler); ve (iii) söz konusu kısıtlamaların “aşırı şekilcilik” içerip içermediği (§ 97; ayrıca bk. bir anayasa mahkemesi ile ilgili olarak *Dos Santos Calado ve Diğerleri/Portekiz*, 2020, §§ 116-117 ve atıfta bulunulan örnekler).

151. *Gil Sanjuan/İspanya*, 2020 davasında Mahkeme, temyiz başvurusunda bulunulduktan sonra Yüksek Mahkemeye yapılan bir temyiz başvurusu için yeni bir kabul edilebilirlik kriterinin geriye dönük olarak uygulanması nedeniyle 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 45). Hukuki kesinlik ilkesine atıfta bulunan Mahkeme, yeni kriterin ortaya çıkmasının başvuran için öngörülebilir olmadığı (§§ 38-39) ve başvuranın bu nedenle yeni kriterin uygulanmasının olası etkilerini telafi edemediği kanaatine varmıştır (§§ 40-43). Benzer şekilde *Hanzevacki/Hırvatistan*, §§ 36-41 davasında Mahkeme, Anayasa Mahkemesi nezdinde bir şikâyette bulunmak için geriye dönük olarak öngörülemeyen bir usul şartı getirilmesinin -başvuranın artık yerine getiremeyeceği bir şart- başvuranın mahkemeye erişim hakkını, bu hakkın özüne zarar verecek ölçüde zedelediği sonucuna varmıştır. Ayrıca bk. *Čela/Arnavutluk*, 2022, §§ 39-40, ve *Legros ve Diğerleri / Fransa*, 2023, §§ 149 – 165.

152. *Trevisanato/İtalya*, 2016 davasında Mahkeme, uzman avukatların Temyiz Mahkemesi'ne yapılan her temyiz gerekçesinin bir paragrafta özetlemesi ve ihlal edildiği iddia edilen hukuki ilkeyi açıkça ifade etmesini zorunlu kılan şarta ilişkin bir hata bulmamıştır (§§ 42-45). *Succi ve Diğerleri / İtalya*, 2021 davasında Mahkeme, uzman avukatların, hukuki konulara ilişkin temyiz başvurularını hazırlarken sahip olmaları gereken bilgi düzeyini vurgulamıştır (§ 113) ve *Ghrenassia / Lüksemburg*, 2021 davasında Mahkeme, Yargıtay nezdindeki yargılamalar için uzman avukat sisteminin olmamasını göz önünde bulundurmıştır (§ 36).

Mahkeme, ayrıca, Temyiz Mahkemesi'nin davaları incelemesinin hızlandırılmasına veya basitleştirilmesine ilişkin hususların haklı olduğunu tespit etmiştir (*Miessen/Belçika*, 2016 § 71).

153. İlke olarak yüksek bir mahkemeye erişime getirilen belirli bir baraj (değer bakımından kabul edilebilirlik kriteri), bu mahkemenin sadece rolüne uygun olacak şekilde önemli olan hususları ele almasını gerektirme şeklinde bir meşru amaç taşımaktadır (*Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018, § 73, § 83 ve § 105). Zubac [GC] ilkelerinin ilk ve son derecede karar vermeye çağrılan bir mahkemeye uygulanması için, bk. *Makrylakis / Yunanistan*, 2022, § 36). Ancak, bu kısıtlamanın orantılılığı her davanın kendi içerisindeki şartlar temelinde değerlendirmelidir (§§ 106-107) . Mahkeme, ulusal makamların söz konusu davada takdir paylarını aşip aşmadıklarını değerlendirme konusunda net kriterler belirlemiştir (§§ 108-109).

154. İlâveten, mahkemeye başvuru hakkı yalnızca dava açma hakkını içermekle kalmayıp aynı zamanda bir uyuşmazlığın mahkeme tarafından hükme bağlanmasını isteme hakkını da içerir (*Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016, § 86; yargılamaların ertelenmesi ile ilgili olarak *Kutic/Hırvatistan*, 2002, § 25 ve § 32; *Acimovic/Hırvatistan*, 2003, § 41; adaleti tanımama ile ilgili olarak *Beneficio Cappella Paolini/San Marino*, § 29; bağlı oy nedeniyle başvuranın anayasal itirazı hakkında nihai karar verilmemesine ilişkin olarak *Marini/Arnavutluk*, 2007, §§ 118-123 ve adli makamlar tarafından yapılan hataların sonuçlarına ilişkin olarak *Gogic / Hırvatistan*, 2020, §§ 40-41). Oylamanın berabere kalması tek başına 6. maddenin ihlalini teşkil etmez - örneğin, oylamanın berabere kalmasının bir temyiz başvurusunun reddiyle sonuçlandığı ve ret gerekçelerinin oylama sırasında hâkimlerin ifade ettikleri görüşlerden anlaşılabilirdiği durumlarda, Mahkeme 6. maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (*Loizides/ Kıbrıs*, 2022, §§ 41 - 50). Fakat, *Meli and Swinkels Family Brewers N.V. / Arnavutluk*, 2024 davasında, berabere kalan oylamaya Anayasa Mahkemesinin gerekçesine ilişkin herhangi bir açıklama eşlik etmemiştir (kararda yalnızca oylamanın sonuçları

belirtmiştir). Başvuranların Anayasa Mahkemesi nezdindeki şikâyetlerinin özü, alt mahkemelerin kararlarında uygun gerekçelendirmenin bulunmamasına ilişkin olduğundan dolayı Mahkeme, Hükümetin; Anayasa Mahkemesinin alt mahkemelerin gerekçelerini onaylamış sayılması gerektiği yönündeki argümanını kabul etmemiştir (§ 73).

155. Ceza yargılamaların sonlandırılmasının aynı yargılamalar kapsamında başvuranlar tarafından öne sürülen hukuk şikâyetlerinin incelenmesini engellediği durumlarda, Mahkeme başvuranların medeni haklarına ilişkin olarak iddialarını öne sürebileceği başka yolları kullanıp kullanamayacağını incelemektedir. Mahkeme, diğer erişilebilir ve etkili hukuk yollarının mevcut olduğunu tespit ettiği durumlarda mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 § 198). Daha genel olarak, bir müdahil taraf başvurusunun esastan incelenmemesi, mahkemeye erişim hakkının, fiilen, haksız bir şekilde kısıtlanması anlamına gelmez (*Petrella/İtalya*, 2021, §§ 49-53 ve atıfta bulunulan referanslar). *Miladinova / Bulgaristan*, 2023 davası, savcının, hukuka aykırı suçlamalar nedeniyle soruşturma organlarına karşı zarara yönelik hukuk davası açmasının ardından, başvuranın lehine kapatılan ceza yargılamasını yeniden açmasıyla ilgilidir. Mahkeme, başvuranın, -başvuran tarafından kendisi aleyhinde zarara yönelik olarak açılan hukuk davasını etkilemesine olanak veren takdir yetkisine sahip- savcılığa karşı açık bir dezavantaja sahip olması nedeniyle ihlal olduğuna hükmetmiştir (§§ 40-41).

156. Mahkemeye başvuru hakkı, ayrıca yerel mahkemenin süre sınırlaması bulunan bir dizi karar aleyhine yapılan temyiz başvurularında karar vermede yasal süre sınırına uymadığı durumlarda (*Musumeci/İtalya*, 2005, §§ 41-43) veya kararın eksikliği halinde de (*Ganci/İtalya*, 2003, § 31) ihlâl edilebilir. “Mahkemeye başvuru hakkı”, kararların icrasını da kapsar.¹⁰

157. Mahkeme, bir hukuk mahkemesine erişimin kısıtlanmasının orantılılığını incelerken başvuranın erişim hakkını kullanmaktan alıkoyan ve yargılamalar sırasında gerçekleşen usuli hataları göz önünde bulundurur ve bu hatalar yüzünden başvurana aşırı bir yükün yüklenip yüklenmediğine karar verir. Örneğin, *Xavier Lucas / Fransa*, 2022 davasında Mahkeme, davanın koşulları göz önünde bulundurulduğunda, başvuranın avukatının söz konusu usul hatasından -başvurunun elektronik ortamda değil kâğıt üzerinde sunulmasından- sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir (§§ 54-56). Bu hataların bir sonucu olarak başvuranın mı yoksa yetkili makamların mı yükü kaldırması gerektiğinin değerlendirilmesinde referans kriterleri belirlenmiştir (*Zubac/Hırvatistan*, 2018, §§ 90 -95, § 119). Söz konusu hataların alt derece mahkemesinde yapılması halinde Mahkeme, Yüksek Mahkemenin daha sonraki aşamada üstlendiği rolü değerlendirir (§§ 122-124). Örneğin; bir davanın kabul edilemezliği, yerel mahkemeler tarafından yaratılan ve başvuranın objektif olarak sorumlu tutulamayacağı bir dizi ihmal ve belirsizlikten kaynaklanabilir (*Makrylakis / Yunanistan*, 2022, §§ 43-46 - ayrıca bk. *Gogic / Hırvatistan*, 2020, § 40).

158. İlâveten, bir kişinin mahkemeye erişim hakkını talep ettiği durumlarda, Sözleşme'de yer alan bu hak, diğer tarafın yine Sözleşme kapsamında güvence altına alınan hukuki kesinlik hakkıyla çatışabilir. Bu tür bir durum, çatışan menfaatler arasında bir dengeleme uygulanmasını gerektirir ve Mahkeme Devlete geniş bir takdir payı tanır (*Sanofi Pasteur / Fransa*, 2020, §§ 56-58).

159. Mahkeme, dijital teknolojilerin (e-bar/e-adalet) adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesine yardımcı olabileceğini ve 6 § 1 maddesi ile güvence altına alınan hakların desteklenmesi için kullanılabileceğini ve böylece “meşru bir amaç” güdebileceğini tespit etmiştir (*Xavier Lucas / Fransa*, 2022, § 46). Mahkeme, ayrıca avukat tarafından zorunlu temsili içeren yargılamalarda başvuruların elektronik/dijital olarak sunulması gerekliliğinin 6 § 1 maddesi ile uyumlu olduğunu belirtmiştir (§ 51).

¹⁰ “Kararların icrası” bölümüne bakınız.

Fakat bir başvurunun elektronik ortamda sunulması zorunluluğu, uygulamada mahkemeye erişim açısından sorun yaratabilir; örneğin elektronik ortamda sunulması, başvuranın avukatının uygun olmayan hukuki kavramlar kullanarak bir form doldurmasını gerektirebilir (§§ 52-57, ihlal).

160. Mahkemeye erişim hakkı, davalı makamların başvuranın hukuki durumunu değiştirerek yargı denetiminden kaçması hâlinde etkisiz hâle gelebilir. *Wick/Almanya* 2024 davasında başvuran, sürekli olarak bir cezaevinden diğerine nakledilmesinden dolayı mahkemelere birçok kez şikâyetinde bulunmuş, ancak şikâyetleri incelenmemiştir: mahkemeler ya bunların yargı denetimine tabi olmayan geçici tedbirler olduğu kanaatine varmış ya da başvuran bu esnada hâlihazırda başka bir cezaevine nakledilmiş olduğundan dolayı şikâyetlerini incelemeyi reddetmiştir (§§ 99-103).

2. Sınırlamalar: Mahkeme masrafları, süre sınırları, zorunlu yasal temsil, dokunulmazlık vb.

161. Mahkemelere erişim hakkı mutlak değildir. Başvurunun yapıldığı mahkeme, ikna edici ve makul gerekçelerle yargı yetkisini reddedebilir (*Ali Rıza / İsviçre*, 2021, §§ 94-96) ve dolaylı olarak müsaade edilen sınırlamalara tabi olabilir (*Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 38; *Stanev/Bulgaristan* [BD], 2012, § 230, *Zubac/Hrvatistan* [BD], 2018 § 78; *Golder / Birleşik Krallık*, 1975, § 38). Bu durum bilhassa, bir temyiz kabul edilebilirlik koşulları söz konusu olduğunda geçerlidir; zira mahkemelere erişim hakkı, doğası gereği, bu konuda belli bir takdir payı kullanan Devlet tarafından düzenleme yapılmasını gerektirir (*Luordo/İtalya*, 2003, § 85; *Zubac/Hrvatistan* [BD], 2018, §§ 107-109, veya adaletin doğru şekilde tecelli etmesi ve ulusal yargı kararlarının etkinliği söz konusu olduğunda da (*Ali Rıza/İsviçre*, 2021, § 97) geçerlidir.

162. Bununla birlikte uygulanan sınırlamalar, bireye bırakılan erişimi söz konusu hakkın özüne halel getirecek derecede kısıtlamamalı veya indirgememelidir. Ayrıca bir sınırlama, şayet “meşru bir amaç” (*Oorzhak / Rusya*, 2021, §§ 20-22) gütmüyorsa ve “kullanılan araçla ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılılık ilişkisi” mevcut değilse; 6 § 1 maddesi ile uyumlu olmaz (*Ashingdane/Birleşik Krallık*, 1985 § 57; *Fayed/Birleşik Krallık*, 1994 § 65; *Markovic ve Diğerleri/İtalya* [BD], 2006 § 99; *Naït-Liman/İsviçre* [BD], 2018 §§ 114-115).

163. Mahkemeye erişim hakkı, belli koşullar altında; örneğin yasal süre sınırlamaları (*tazminat talep eden davacı ve mağdura ilişkin olarak Sanofi Pasteur / Fransa*, 2020, §§ 50-55; *Stubbings ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1996, §§ 51-52) yargılama giderlerine ilişkin teminat ödenmesini öngören kararlar (*Tolstoy Miloslavsky/Birleşik Krallık*, 1995 §§ 62-67) veya yasal temsil zorunluluğu (*R.P. ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 2012 §§ 63-67; kıyaslayınız *Kitanovska ve Barbulovski / Kuzey Makedonya*, 2023, §§ 59-61) ya da Devlet aleyhinde bir tazminat davası açmadan önce dostane çözüm usullerine başvurulması zorunluluğu (*Momčilović/Hrvatistan*, 2015 §§ 55-57) veya bir temyiz başvurusuna ilişkin davanın taraflarına dava dilekçelerinin tebliğ edilmesine yönelik kurallara riayet edilmesi (*C.N. / Lüksemburg*, 2021, § 55) gibi meşru kısıtlamalara da tabi olabilir. Aynı durum, Yargıtay nezdinde uzman bir avukat tarafından temsil edilme şartı için de geçerlidir (*Bqkowska/Polonya*, 2010, §§ 45-46, 48). Ayrıca bir adli yardım avukatının, başarı şansı bulunmadığı gerekçesiyle temyiz başvurusunda bulunmayı reddetmesi, kendi başına 6 § 1 maddesine aykırı değildir (§ 47).

164. İlâveten, disiplin bağlamı dışında üyelerinin davranış kuralları gibi iç meselelere karar verme konusunda belirli bir özerkliğe sahip bir dernek veya meslek kuruluşunun örgütsel özerkliğine saygı göstermek amacıyla yargı denetimine erişimin kısıtlanması kabul edilebilir (bir notere verilen yazılı uyarı ile ilgili olarak *Bilan/Hrvatistan* (k.k.), 2020, §§ 27-31; *Lovric/Hrvatistan*, 2017, § 73 davasından ayrılmak üzere). Yüksek mahkeme tarafından bir kanunun anayasaya aykırı olduğunu belirten beyannamelerin etki sürelerinin sınırlandırılmasına karar verilmesi, mahkemeye erişimi kısıtlayabilir. Bu durum kamunun yararına olduğu hallerde Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi ihlal edilmemektedir.

Anayasa aykırılık beyanlarının açık olan aşırı sonuçlarından kaçınmak bir ülkenin ciddi ekonomik kriz içerisinde olduğu zamanda tasarladığı iktisadi politikası gibi hassas konular söz konusu olduğunda gerekli olabilir (*Frantzeskaki/Yunanistan* (k.k.) 2019, §§ 38-40 ve burada atıfta bulunulan davalar).

165. Mahkemeye erişimin yasayla veya uygulamada kısıtlandığı durumlarda Mahkeme, kısıtlamanın hakkın özünü etkileyip etkilemediğini ve bilhassa kısıtlamanın meşru bir amaç güdüp gütmeyeceğini (sorumlu Hükümet tarafından belirtilmelidir: *Oorzhak / Rusya*, 2021, §§ 20-22) ve kullanılan araçla ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir orantılilik ilişkisi olup olmadığını inceler: *Ashingdane/Birleşik Krallık*, 1985, § 57. Devletin kısıtlamaların orantılilikına ilişkin takdir payının kapsamı bu alanda ilgili uluslararası hukuka dayanır (*Naît-Liman/İsviçre* [BD], 2018, §§ 173-174). Bununla birlikte, genel usul sınırlamaları bile davanın koşullarına göre mahkemeye erişimi orantısız bir şekilde kısıtlayabilir. Dolayısıyla örneğin, Yargıtay nezdindeki yargılamalarda zorunlu yasal temsil kabul edilebilir görülürken (*Masirevic/Sırbistan*, 2014, § 47), *Kitanovska ve Barbulovski/Kuzey Makedonya*, 2023 davasında Mahkeme, ilk derece mahkemesi önünde basit ve tekrar eden bir davayı sunmak için avukat tutmanın maliyetinin, talebin değerine kıyasla çok yüksek olduğunu tespit etmiştir. İlâveten, ilk derece mahkemesinin davacıyı bu masraflardan muaf tutma yetkisi bulunmamaktaydı ve davacının talebini bir avukat aracılığıyla yeniden sunmasına izin vermemiştir. Bu tür koşullar altında, zorunlu yasal temsil şartı orantısızdır (§§ 57-61). Üye Devletlerde sürekli değişime tabi olan konuların söz konusu olduğu durumlarda, üye Devletlerin takdir payının kapsamı “Avrupa konsensüsünün” olup olmamasına veya en azından üye devletlerarasında belirli bir trendin mevcut olup olmamasına bağlı olabilir (*Naît-Liman / İsviçre* [BD], 2018, § 175). Kısıtlama, Mahkeme tarafından belirlenen ilkelere uyumlu ise, 6 § 1 maddesinin ihlâl edildiğine karar verilemez.

166. Kişinin iç hukukta dava konusu edilebilecek bir talebinin bulunup bulunmadığı, gerçekte yalnızca iç hukukta tanımlandığı şekliyle ilgili medeni hakkın içeriğine değil, aynı zamanda olası hak taleplerinin mahkeme önüne getirme olanaklarını engelleyici veya sınırlayıcı usuli engellerin mevcudiyetine de bağlı olabilir (*McElhinney/İrlanda* [BD], 2001, § 24). 6. madde, Sözleşmeciler Devletlerin maddi hukukunda yer alan herhangi belirli bir medeni “hakkın” içeriğini güvence altına almamaktadır. Yani Mahkeme, 6 § 1 maddesini yorumlayarak ilgili Devlette yasal dayanağı olmayan temel bir hak yaratamaz (*Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], 2001 §§ 87 ve 98). *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 davasında, Mahkeme başvuruların kilise binasının kendilerine geri verilmesini güvence altına alma girişimlerinin karşılaştığı zorlukların yürürlükteki maddi hukuktan kaynaklandığına ve mahkemeye erişim haklarına yapılan herhangi bir kısıtlama ile alakalı olmadığına karar vermiştir. Dolayısıyla Mahkeme, 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine hükmetmiştir (§§ 99 ve 106).¹¹

167. Yasal süre sınırlamaları, hukuki kesinliği korumaya yönelik meşru bir amaç gütmektedir; ancak, bu süre sınırlamaları bu amaçla orantılı olmalıdır: dolayısıyla, *Jann-Zwicker ve Jann / İsviçre*, 2024, §§ 78-81 davasında Mahkeme, asbeste maruz kalmanın sağlığa verdiği zararlarla ilgili taleplerin neredeyse daima zamanaşımına uğrayacağını, zira asbeste maruz kalma ile asbestin neden olduğu kanserin ortaya çıkması arasında (potansiyel olarak) çok uzun bir “gecikme süresi” olduğunu tespit etmiştir. Dolayısıyla bu tür yasal süre sınırlamaları, başvuruların mahkemeye erişim hakkını orantısız bir şekilde ihlal etmiştir (§§ 78 - 83).

168. İlâveten, meşru bir menfaatinin bulunmaması nedeniyle bir talebin kabul edilemez olduğuna karar verilmiş olması, davacının beyanları gerektiği gibi incelendiği sürece, mahkemeye erişimin engellenmesi anlamına gelmez (*Obermeier/Avusturya*, 1990, § 68 ve uluslararası bir mahkeme için

¹¹ Bu bağlamda, yukarıda Bölüm I-A-2’de açıklanan 6. maddenin uygulanabilirliği için bir ön koşul olarak “tartışılabilir bir hak veya yükümlülüğün” varlığına ilişkin içtihadı da bakınız.

[Konkurrenten.no AS/Norveç](#) (k.k.), 2019, §§ 46-48).

169. *Yurt dışında gerçekleştirilen eylemleri ele alan ulusal mahkemelerin yargı yetkilerine getirilen kısıtlamalar:* Bu tür kısıtlamalar, adaletin doğru tecelli ettirilmesi ve ulusal yargı kararlarının etkinliğinin sürdürülmesi (işkenceyi içeren hususlarda evrensel adli yargı yetkisinin olmamasına ilişkin olarak, bk. [Naft-Liman / İsviçre](#) [BD], 2018, § 122, ve ayrıca §§ 218-220, tazminat talebinde bulunmak için mahkemeye erişime ilişkin olarak bk. [Hussein ve Diğerleri / Belçika](#) 2021, §§59-73) ilkelerine bağlı olarak meşru amaçlar taşıyabilir. Bu ilkeler, [Couso Permyu/İspanya](#), 2024 davasında Mahkeme tarafından teyit edilmiştir (§ 142). Mahkeme, Devletlerin uluslararası hukuk uyarınca, kendi toprakları dışında savaş suçlularını arama ve Devletle herhangi bir yargı yetkisi bağı bulunmadığında bu kişileri kovuşturma/yargılama yetkisi talep etme yükümlülüğü bulunmadığını ve bir Devletin evrensel yargı yetkisini yalnızca söz konusu Devletle yeterli bir bağın bulunduğu davalarla sınırlamasının keyfi veya açıkça mantıksız olmadığını belirtmiştir (§ 147).

170. Bir şikâyeti incelemek için yargı yetkisinin bulunmaması, hükümet eylemleri veya Devlet eylemleri doktrinine dayandırılabilir. Bu tür eylemler genellikle diplomatik ya da askeri niteliktedir. Nitekim [Tamazount ve Diğerleri / Fransa](#), 2024 davasında başvuranlar, Cezayir'in bağımsızlığının ardından, Fransa'nın harkileri (bağımsızlıktan önce Fransız ordusuyla işbirliği yapmış olan Cezayir yardımcı kuvvetleri mensupları) misillemelerden korumak için hiçbir tedbir almadığını iddia etmişlerdir. Fransız idare mahkemeleri, başvuranların Devletin ihmalden sorumlu olduğu gerekçesiyle buldukları tazminat taleplerini, Devletin eylemleri doktrinine atıfta bulunarak incelemeyi reddetmiştir. Mahkeme, bu kısıtlamanın mahkemelerin diplomatik kararları sorgulayamayacağı anlamına gelen meşru bir amaç (yürütme ve yargı arasındaki güçler ayrılığının korunması) götüğü sonucuna varmıştır. Başvuranın Fransız Devletine isnat ettiği eylem ve ihmaller, bu tür diplomatik eylemlerden ayrı tutulamazdı. Aynı zamanda, Devletin iddia konusu ihmeline ilişkin olarak başvuranın iddialarının incelenmesinin reddedilmesi, Devletin kusursuz sorumluluğuna başvurma olasılığını ortadan kaldırmamıştır. Dolayısıyla, başvuranların mahkemeye erişimine getirilen sınırlama mutlak değildir ve bu nedenle izlenen meşru amaçla orantılıdır (§§ 112 - 127).

171. Uluslararası örgütlerin ulusal yargı önünde bağımsızlığı (özellikle bk.: [Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda](#). (k.k.), 2013 § 139): -meşru bir amaç güden ([Waite ve Kennedy/Almanya](#) [BD], 1999, § 63) ve antlaşma temelli- bu kurala, 6 § 1 maddesi açısından ancak bu maddeden doğan kısıtlamanın orantısız olmaması kaydıyla izin verilebilir. Dolayısıyla söz konusu kural, ilgili kişilere Sözleşme kapsamında sahip oldukları haklarını etkili bir şekilde korumaları için makul alternatif araçlar sunuluyorsa, 6 § 1 maddesiyle uyumludur (a.g.e., §§ 68-74; [Prince Hans-Adam II of Liechtenstein/Almanya](#) [BD], 2001, § 48; [Chapman/Belçika](#) (k.k.), 2013, §§ 51-56 ve alternatif bir tahkim usulüne ilişkin olarak: [Klausecker/Almanya](#) (k.k.), 2015 §§ 69-77). Ancak, alternatif bir hukuk yolunun mevcut olmaması halinde uluslararası bir örgütün bağımsızlığının tanınması, kendiliğinden mahkemeye erişim hakkının ihlalini teşkil etmez ([Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda](#) (k.k.), 2013 § 164).

172. [Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda](#) (k.k.), 2013 davası Birleşmiş Milletlere (BM) ulusal mahkemeler önünde tanınan bağımsızlık ile alakalıdır. Mahkeme, BM Güvenlik Konseyi kararları tarafından BM Anlaşması'nın VII. bölümü kapsamında belirlenen operasyonların BM'nin uluslararası barış ve güvenliği koruma görevi açısından esas olduğuna karar vermiştir. Bu doğrultuda Sözleşme, Güvenlik Konseyinin eylemlerinin ve ihmallerinin, bu yönde bir BM kararının olmaması halinde, ulusal yargı yetkisi dâhiline gireceği şeklinde yorumlanamaz. Bu operasyonların ulusal yargı yetkisi kapsamına dâhil edilmesi, herhangi bir Devlete mahkemeleri yoluyla operasyonların etkili şekilde yürütülmesi de dâhil olmak üzere BM'nin bu alandaki temel görevini yerine getirmesine müdahale etme fırsatı sunacaktır. Mahkeme, uluslararası hukukun, ulusal mahkemelerin sadece

kendilerine ibraz edilen hukuki bir şikâyetin üstün hukuk (*jus cogens*) normları da dâhil olmak üzere herhangi bir uluslararası hukuk normunun ciddi ihlalini öne sürmesi temelinde Birleşmiş Milletler'in bağımsızlığını kaldırabileceği görüşünü desteklemediğini eklemiştir.

173. Devlet bağımsızlığı: Devlet bağımsızlığı kavramı, milletler topluluğu tarafından genel olarak kabul edilir (*Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2013 § 158). Bir üye Devlet tarafından alınan ve devlet bağımsızlığı konusunda uluslararası kamu hukukunda genel olarak kabul gören kuralları yansıtan tedbirler, mahkemeye erişim hakkı üzerinde doğrudan orantısız bir kısıtlama teşkil etmez (*Fogarty/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 36; *McElhinney/İrlanda* [BD], 2001 § 37; *Sabeh El Leil/Fransa* [BD], 2011 § 49).

174. Yabancı Devletlerin yargı bağımsızlığı: dokunulmazlık, maddi bir hakkın nitelendirilmesi olarak değil, ulusal mahkemelerin hak belirleme yetkisi üzerinde usuli bir engel olarak görülmelidir (*J.C. ve Diğerleri / Belçika* 2021, §§ 58-59). Yabancı bir Devlet, başka bir devletin mahkemesi önündeki bağımsızlık hakkından açık ve net bir şekilde rızasını dile getirerek feragat edebilir (*Ndayegamiye-Mporamazina/İsviçre* [BD], 2019 §§ 57 ve 59). Devlet bağımsızlığı ilkesinin uygulanmasının mahkemeye erişim hakkının kullanımını kısıtladığı durumlarda, söz konusu dava koşullarının bu tür bir kısıtlamayı haklı çıkarıp çıkarmadığının araştırılması gerekir (örneğin, *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein / Almanya* [BD], 2001, §§ 51-70). Kısıtlama meşru bir amaç gütmeli ve bu amaçla orantılı olmalıdır (*Cudak/Litvanya* [BD], 2010 § 59; *Sabeh El Leil/Fransa* [BD], 2011 §§ 51-54). Bir devlete hukuk yargılamalarında yargı bağımsızlığı tanınması, devletlerarası nezaket ve iyi ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla, uluslararası hukuka riayet etme "meşru amacını" güder (*Fogarty/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 34 ve *Al-Adsani/Birleşik Krallık* [BD], 2001, § 54; *Treska/Arnavutluk ve İtalya* (k.k.), 2006; *J.C. ve Diğerleri / Belçika*, 2021, 60). Alınan tedbirin orantılı olup olmadığı ile ilgili olarak (bk. *J.C. ve Diğerleri / Belçika*, 2021, §§ 61 ve 63 davasındaki ilkelerin özeti), söz konusu tedbir, bazı durumlarda bireyin mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verebilir (*Cudak/Litvanya* [BD], 2010 § 74; *Sabeh El Leil/Fransa* [BD], 2012 § 49; *Naku/Litvanya ve İsveç*, 2016 § 95) veya diğer davalarda ise vermeyebilir (*Al-Adsani/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 67; *Fogarty/Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 39; *McElhinney/İrlanda* [BD], 2001 § 38; ve Mahkemenin, ulusal mahkemenin Devlet dokunulmazlığına ilişkin genel kabul görmüş uluslararası hukuk kurallarından ayrılmadığına karar verdiği daha yakın zamanlı, *J.C. ve Diğerleri/Belçika*, 2021, § 75). Mahkeme, *J.C. ve Diğerleri / Belçika*, 2021 (§ 71) davasının özel koşullarında bir alternatifin varlığının arzu edilir olacağını tespit etmesine rağmen alternatif bir hukuk yolunun mevcut olmaması halinde mahkemeye erişim hakkı kendiliğinden ihlal edilmiş sayılmaz (*Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2013). *M.M. / Fransa* (k.k.), 2024 davası, Fransız mahkemelerinin, yabancı bir Devlet başkanının yabancı yargılamalardan muaf olması nedeniyle, ilgili Devlette işlediği işkence suçundan dolayı kendisine karşı cezai takibat başlatmayı reddetmesi ile ilgilidir; Mahkeme, söz konusu muafiyetin, başvuranın, görev süresinin bitiminden sonra veya uluslararası bir mahkeme nezdinde bu Devlet başkanına karşı yeniden şikâyette bulunmasını engellemediğini (§ 88) ve başvuranın iddialarını sunduğu ceza yargılamaları takip edilmemiş olsa bile, konunun çeşitli yargı düzeylerindeki mahkemeler tarafından incelendiğini tespit etmiştir (§ 89).

- Devletin yargı bağımsızlığı, uluslararası teamül hukukundaki gelişmelerle birlikte kısıtlanmıştır:
 - Ek olarak, Mahkeme elçilik çalışanlarının işe alınması ile ilgili hususlar haricinde iş ilişkisi hakkındaki ihtilaflara ilişkin olarak uluslararası ve karşılaştırmalı hukukta Devletlerin bağımsızlıklarının kısıtlanması yönünde bir eğilimin mevcut olduğunu not etmiştir (*Cudak/Litvanya* [BD], 2010 §§ 63 ve sonraki paragraflar.; *Sabeh El Leil/Fransa* [BD], 2011 §§ 53-54 ve 57-58; elçilik personel üyelerinin işten çıkarılmasına ilişkin olarak *Naku/Litvanya ve İsveç*, 2016 § 89; yabancı bir Devlete karşı açılan ve gecikmiş maaş

ödemeleri hakkındaki davanın celbine ilişkin olarak ayrıca bk: [Wallishauser/Avusturya, 2012](#)). Elçilikler ya da daimi temsilcilikler ve destek personel arasında akdedilen iş sözleşmeleri hakkındaki ihtilaflara ilişkin olarak Mahkeme her daim hem söz konusu işin gerçekleştirildiği Devletin vatandaşlarını hem de burada yaşayan vatandaş olmayan kişileri korumuştur ([Ndayegamiye-Mporamazina/İsviçre](#) , 2019 §§ 49 ve 61 ve burada atıfta bulunulan davalar). Bu tutarlı yaklaşım ayrıca yazılı olan uluslararası örf ve adetler ile uyumludur. İlke olarak, yabancı bir devlet söz konusu işin gerçekleştirildiği Devletin sınırları içerisinde imzalanan bir iş sözleşmesini ilgilendiren ihtilaf kapsamında yargı bağışıklığını öne süremez. Ancak, özellikle “yargılamaların açıldığı tarihte çalışanın işin gerçekleştirildiği Devlette daimi ikametgâh izni olmaması ve işveren Devletin vatandaşı olduğu durumlar” gibi bu ilkeye istisnai haller söz konusu olabilir (a.g.e., §§ 61-63). Diğer davalardan farklı olarak atıfta bulunulan davada başvuran İsviçre mahkemeleri nezdinde dava açtığı zamanda işveren Devletin (Burundi) vatandaşı olup, İsviçre’de Birleşmiş Milletler Burundi Cumhuriyeti Daimi Temsilciliğinde çalışmaktaydı ve İsviçre’de daimi ikamet izni bulunmamaktaydı. Mahkeme, İsviçre’nin başvuranın hukuksuz bir şekilde işten çıkarılması hakkındaki şikâyetine kapsamında Burundi Cumhuriyeti’nin yargı bağışıklığına saygı gösterdiğini gözlemleyerek İsviçre’nin bu tutumunun Devlet bağışıklığı hakkındaki uluslararası hukukun genel olarak tanınan kuralları ile uyumlu olduğuna karar vermiştir (§ 66).

- Devlet ve yabancı özel şahıslar arasında gerçekleşen ticari işlemler konusunda da bağışıklığa ilişkin olarak kısıtlayıcı bir yaklaşım benimsenebilir ([Oleynikov/Rusya](#), 2013 §§ 61 ve 66).
- Öte yandan Mahkeme 2001 yılında, davanın görüldüğü Devletin bir eyleminin veya ihmalinin yol açtığı bedensel zararlar konusunda, uluslararası ve karşılaştırmalı hukukta, Devlet bağışıklığını sınırlamaya yönelik bir eğilim olmasına karşın, bu uygulamanın hiçbir şekilde evrensel olmadığını kaydetmiştir ([McElhinney/İrlanda](#) [BD], 2001 § 38).
- [J.C. ve Diğerleri / Belçika](#), 2021 davasında Mahkeme, başvuruların insan hakları hukuku, uluslararası insancıl hukuk veya üstün hukuk normlarının diğer ciddi ihlalleri dâhil olmak üzere, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele içeren davalarda Devletin yargı bağışıklığının sürdürülemeyeceği yönündeki argümanını kabul etmemiştir (bkz. ilgili içtihatların özeti de dâhil olmak üzere §§ 64 vd.). Ek olarak, Mahkeme, Devlet yetkilileri aleyhinde yapılan işkence şikâyetlerine ilişkin davalar için özel bir kural veya istisna tanınmasına dair artan bir desteğin olduğu 2014 yılında, Devletlerin bağışıklık hakkına söz konusu bu Devletin temsilcisi ya da görevlilerinin dava edilmesi yoluyla zarar verilemeyeceği yönünde bir fikir olduğuna hükmetmiştir (başvuranların işkence iddialarının Devlet ve görevlileri tarafından öne sürülen bağışık nedeniyle incelenmesinin reddedilmesine ilişkin olarak bk: [Jones ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#), 2014 §§ 213-15).
- Devletin icra bağışıklığının kendisi 6 § 1 maddesine aykırı değildir. Mahkeme 2005 yılında, Devlet bağışıklığını düzenleyen tüm uluslararası hukuk belgelerinin, katı bir şekilde kısıtlanmış bir kısım istisnaları olması kaydıyla, Devletlerin yargılamaların yürütüldüğü Devletin topraklarında icra karşısında bağışıklığa sahip olduğu yönündeki genel ilkeyi ifade ettiğini belirtmiştir ([Manoilescu ve Dobrescu/Romanya ve Rusya](#) (k.k.), 2005, § 73). Mahkeme, örnekleme yoluyla, 2002 yılında “Yunan mahkemeleri Alman Devletinin başvuranlara tazminat ödemesine hükmetmişse de, bu durumun Yunan Devleti açısından mutlak surette başvuranların borçlarını Yunanistan’da yürütülecek icra davası yoluyla geri alabilmelerini temin etme yükümlülüğü getirmediğine” karar vermiştir ([Kalogeropoulou ve Diğerleri/Yunanistan ve Almanya](#) (k.k.), 2002). Bu kararlar, söz konusu zamanda uluslararası

hukuka tabi devlet açısından geçerlidir ve gelecekte bu hukukta görülecek gelişmeleri engellemez.

175. Milletvekili dokunulmazlığı: Devletlerin genel olarak halkın temsilcilerine serbest konuşma özgürlüğü verme ve parti yanlılarının şikâyetlerinin parlamento çalışmalarına engel olmasını önleme amacıyla milletvekillerine değişik seviyelerde dokunulmazlık vermesi, uzun süredir devam eden bir uygulamadır (ilgili ilkelerin özeti için bk [Bakoyanni / Yunanistan](#), 2022, §§ 58-62; [C.G.I.L. ve Cofferati/İtalya](#) (no. 2), 2010, § 44). Dolayısıyla, milletvekili dokunulmazlığı aşağıda belirtilen koşullarda 6. madde ile uyumlu olabilir:

- Parlamentoda serbest konuşma özgürlüğünün korunması ile yasama ve yargı arasında güçler ayrılığının korunması gibi meşru amaçlar güdüyorsa ([A. / Birleşik Krallık](#), 2002, §§ 75-77 ve 79);

Ulaşılmak istenen amaçlarla orantısız değilse (ilgili kişi haklarını etkili bir şekilde koruyabilmek için makul alternatif araçlara sahipse (a.g.e., § 86) ve dokunulmazlık yalnızca milletvekilliği görevlerinin ifasıyla sınırlıysa (a.g.e., § 84; [Zollmann/ Birleşik Krallık](#) (k.k.), 2010). Milletvekilliği faaliyetiyle açık herhangi bir bağ bulunmaması, ulaşılmak istenen amaç ile kullanılan araç arasındaki orantılılık kavramının dar bir şekilde yorumlamasını gerektirir ([Cordova/İtalya](#) (no. 2), 2003 § 64; [Syngelidis/Yunanistan](#), 2010, § 44 ve alıntılanan içtihatlar). Bireylerin mahkemeye erişim hakkı, bir parlamento mensubunun itiraz konusu açıklamalarda bulunduğu her durumda 6 § 1 maddesiyle bağdaşmayan bir şekilde kısıtlanamaz ([Cordova/İtalya](#) (no. 1), 2003, § 63 ve ayrıca mağdurların haklarını korumak için hiçbir makul alternatif araca sahip olmadığı hallerde [C.G.I.L. ve Cofferati/İtalya](#) (no. 2) , 2010 §§ 46-5).

176. Eğer meşru bir amaç yani adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesi amacıyla gütmekteyse ([Ernst ve Diğerleri/Belçika](#), 2003, § 50) ve başvuruların Sözleşme kapsamında sahip oldukları haklarını etkili bir şekilde korumaları için makul alternatif araçlara sahip olmaları anlamında orantılılık ilkesine uyuyorsa hâkimlerin yargıdan muaf olması da benzer şekilde 6 § 1 maddesine aykırı değildir (a.g.e, 2003 § 53-55).

177. Devlet memurlarının/bakanların sahip olduğu dokunulmazlıklar: Bireylerin, devlet memurlarınca tespit edilen ve kişilerin itibarına zarar veren ifadeler ve bulgular hakkında itirazda bulunmak için yasal işlem başlatma olanağına getirilen kısıtlamalar, kamu yararı kapsamında meşru bir amaç güdebilir ([Fayed/Birleşik Krallık](#), 1994 § 70); bununla birlikte, kullanılan araçla söz konusu meşru amaç arasında bir orantılılık ilişkisi olmalıdır (a.g.e., §§ 75-82). [Jones ve Diğerleri/Birleşik Krallık](#) (§§ 213-15) davası başvuruların işkenceye ilişkin iddialarının incelenmesinin söz konusu Devlet ve memurları tarafından öne sürülen dokunulmazlık hakkı temelinde reddedilmesi ile alakalıdır. Mahkeme, özellikle bu davada, Devlet memurlarına dokunulmazlık tanınmasının uluslararası kamu hukukunun genel olarak tanınan kurallarını yansıttığı kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, ayrıca, bu alandaki gelişmelerin incelemeye tabi tutulması gerektiğini de kaydetmiştir. [Bakoyanni / Yunanistan](#), 2022 davasında, Parlamento'nun Savunma Bakanının dokunulmazlığını kaldırmayı reddetmesi, bir milletvekilini mahkemeye erişimden mahrum bırakmıştır (§§ 69-72 ve siyasi bir organın bir bakan aleyhinde ceza davası açılması konusundaki münhasır yargı yetkisine ilişkin olarak, § 63; ayrıca bk. Anagnostou- [Dedouli / Yunanistan](#), 2010 §§ 47-56).

178. Devlet başkanlarına sağlanan dokunulmazlık: Devlet başkanları tarafından yerine getirilen görevleri göz önünde bulunduran Mahkeme, Devlet başkanlarına, ifade özgürlüklerinin korunması ve Devlet içerisinde kuvvetlerin ayrılığının sağlanması amacıyla görev dokunulmazlığı sağlanmasının kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. Bu tür bir dokunulmazlığın sınırları düzenlenmek zorundadır. Hiçbir zaman kaldırılmayan ebedi ve mutlak dokunulmazlıklar mahkemeye erişim hakkına karşı

orantısız bir kısıtlama teşkil etmektedir (*Urechean ve Pavlicenco/Moldova Cumhuriyeti*, 2014 §§ 47-55).

179. Dokunulmazlık sınırları: Eğer bir devlet, herhangi bir kısıtlama ya da Sözleşme'nin uygulanmasından sorumlu organların kontrolü olmaksızın, bir dizi hukuk davasının tümünü mahkemelerin yetki alanından çıkarabilseydi veya geniş gruplara ya da kişi sınıflarına hukuki sorumluluktan muafiyet verebilseydi; bu durum demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğüyle veya 6 § 1 maddesinin altında yatan temel ilkeyle, yani hukuk davalarının hükme bağlanması için bir hâkim önüne çıkarılabilmesi ilkesiyle tutarlı olmazdı (*McElhinney/İrlanda* [BD], 2001 §§ 23-26; *Sabeh El Leil/Fransa* [BD], 2011 § 50).

180. *Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016 kararı, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1483 (2003) no.lu kararı uyarınca varlıklara el konulması ile ilgilidir. BM yaptırım sistemi çerçevesinde alınan kararlar uyarınca ulusal düzeyde alınan tedbirlerin ulusal mahkemeler tarafından uygun yargı denetimine tabi tutulabilmesi olanağına ilişkin ilkeler bu kararda belirtilmiştir. Mahkeme, özellikle bu davada, 1483 (2003) no.lu Karar'ın ulusal mahkemelerin bu karar uyarınca ulusal düzeyde alınan tedbirleri insan haklarının korunması açısından denetlemesinin önüne geçen açık bir emare içermediğine karar vermiştir. Bir kararın yargı denetimi gerçekleştirilemeyeceğini açıkça belirtmediği durumunda, bu durum yetkili Devletin söz konusu yarışan menfaatler arasında dengenin sağlanabilmesi amacıyla bu kararların uygulanmasında keyfilikten kaçınılması için her zaman yeterli denetimi gerçekleştirmesinin gerekli olduğu şeklinde yorumlanmalıdır. Güvenlik Konseyi kararının keyfilik engellenmesini güvence altına alacak olan bir yargı denetimine tabi tutulma seçeneği mevcut bulunmadan uygulamaya konulması Devletin Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamındaki yükümlülükleri ile çelişecektir.

B. Feragat

1. Genel ilkeleri

181. Bir birey bir hakkın veya ilgili yargılamaların varlığından haberdar değilse bu bireyin söz konusu bu haktan feragat ettiği düşünülemez (*Schmidt/Letonya*, 2017, § 96 ve burada atıfta bulunulan içtihatlar).

182. Sözleşmeci Devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde, medeni hukuka ilişkin konularda, kişinin, özellikle tahkim sözleşmesi hükümleri biçiminde olmak üzere, davasının bir mahkeme tarafından görülmesi hakkından feragat ettiğiyle sık karşılaşmaktadır. İlgili bireyin yanı sıra adaletin uygulanması açısından da inkâr edilemez avantajları bulunan feragat, kural olarak Sözleşme'yi ihlâl etmez (*Deweer/Belçika*, 1980 § 49; *Pastore/İtalya* (k.k.), 1999). Dolayısıyla, 6. madde belirli ihtilafların çözüme kavuşturulması için tahkim mahkemelerinin kurulmasının önüne geçmemektedir (*Transado Transportes Fluviais Do Sado, S.A./Portekiz* (k.k.), 2003). Dava taraflarının, sözleşmenin uygulanmasından kaynaklı olarak ortaya çıkabilecek bazı ihtilafların mahkemeler tarafından değerlendirilmesine gerek olmadığı yönünde karar verme özgürlükleri bulunmaktadır. Tahkimi kabul ederek taraflar isteyerek Sözleşme kapsamında güvence altına alınan bazı haklarından feragat ederler (*Eiffage S.A. ve Diğerleri/İsviçre* (k.k.) 2009; *Tabbane/İsviçre* (k.k.), 2016 § 27). Bir tahkim mahkemesine doğrudan bireylerin erişim hakkının kısıtlanmasını meşru amaç taşıyabilir (*Lithgow ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1986 § 197).

2. Şartları

183. Bu tür bir feragatin serbest, meşru ve açık olması kaydıyla kişiler, tahkim lehine mahkemeye başvuru haklarından feragat edebilirler (*Suda / Çekya*, 2010,, §§ 48-49 ve burada atıfta bulunulan

İçtihatlar; *Tabbane/İsviçre* (k.k.), 2016 §§ 26-27 ve 30). Demokratik bir toplumda mahkemeye başvuru hakkı o kadar büyük bir önem taşımaktadır ki; kişi salt mahkeme yargılamalarına bağlı bir usul esnasında ulaşılan bir anlaşmaya taraf olması nedeniyle söz konusu hakkın kullanımını kaybedemez (*Suda/Çek Cumhuriyeti*, 2010 § 48). Feragat ile birlikte söz konusu hakkın önemi ile orantılı olarak asgari güvenceler sağlanmalıdır (*Eiffage S.A. ve Diğerleri/İsviçre* (k.k.), 2009; *Tabbane/İsviçre* (k.k.), 2016 § 31).

184. İçtihatla, isteğe bağlı ve zorunlu tahkim arasında ayırım yapılmıştır. Kural olarak isteğe bağlı tahkimler özgürce tercih edildiği için bu tahkimlere ilişkin Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında bir şikâyet dile getirilmemiştir (bk. ticari tahkim ile ilgili olarak, *Beg S.p.a./İtalya*, 2021, §§ 135 ve devamı). Ancak, tahkimin kanun ile zorunlu kılındığı zorunlu tahkim usullerinde, tarafların anlaşmazlıklarını tahkim mahkemesinin yargı yetkisinden dışında sunma gibi bir olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu tahkim mahkemelerinde Sözleşme'nin 6 § 1. maddesinde belirtilen güvenceler sağlanmalıdır (*Tabbane/İsviçre* (k.k.), 2016, §§ 26-27 ve burada atıfta bulunulan içtihatlar) Anılan kararda, Mahkeme feragat hükmünün ve ilgili yasal hükmün başvuranın sözleşmeye ilişkin özgürlüklerine saygı duyarken İsviçre'nin esnek ve hızlı usuller yoluyla tahkim merkezi olması konumunu desteklemesi meşru amacını taşıdığına karar vermiştir.

185. Mahkeme, ticari anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması çerçevesinde tahkimin hukuk davalarına oranla daha avantajlı olduğunu vurgulamıştır. Profesyonel futbol oyuncusu ve sürat patencisi tarafından açılan bir davada Mahkeme bu alandaki uygulanabilir ilkeleri yinelemiş (*Mutu ve Pechstein/İsviçre*, 2018, §§ 94-96) ve bu davadaki tespitlerinin profesyonel spor alanlarında da eşit derecede alakalı olduğunu belirtmiştir. Başvuranın Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinde sağlanan güvencelerin tümünden mi ya da bir kısmından mı feragat ettiğinin belirlenmesinde esas olarak tahkim usullerinin zorunlu olup olmadığı değerlendirilir (§ 103). Mahkeme, Uluslararası Paten Birliği kurallarının açıkça tüm anlaşmazlıkların Spor Tahkim Mahkemesi ("CAS") nezdinde çözülmesi gerektiğini ve aksi takdirde uluslararası yarışmalardan men edileceğini belirtmesi nedeniyle ikinci başvuranın CAS'a başvurmak dışında başka bir olanağının olmadığını gözlemlemiştir (§§ 113-115). Bununla birlikte, Mahkeme ilgili uluslararası kanunların futbolculara bu konuda seçim hakkı tanınmasından dolayı birinci başvuranın CAS'ın zorunlu yargı yetkisini kabul etmek ile yükümlü olmadığını tespit etmiştir. Ancak, Mahkeme birinci başvuranın bağımsız ve tarafsız olmayan CAS paneline başvurmayı mutlak surette kabul etmiş olarak değerlendirilemeyeceğine karar vermiştir. Mahkemenin görüşünde önem arz eden unsurlardan biri, CAS önündeki işlemleri düzenleyen kurallara dayanan birinci başvuranın panelde görev alan hâkimlerden birinin çekilmesi talebinde bulunmasıdır. Bu doğrultuda, hem birinci hem de ikinci başvuranın başvurularında, 6 § 1 maddede belirtilen güvenceler tahkim usulleri sırasında sağlanmalıydı (§§ 121-123). Bk. ayrıca futbol uyuşmazlıklarını ele almak üzere münhasır ve zorunlu yargı yetkisine sahip bir tahkim kuruluna ilişkin olarak, *Ali Rıza ve Diğerleri / Türkiye*, 2020, §§ 175-181 ve *Ali Rıza / İsviçre*, 2021, § 82).

C. Adli Yardım

1. Adli yardım sağlanması

186. 6 § 1 maddesi, "medeni bir hakka" ilişkin her uyuşmazlık için Devletin ücretsiz adli yardım sağlaması gerektiği anlamına gelmez (*Airey/İrlanda*, 1979 § 26). Belli koşullar altında ceza yargılamalarında ücretsiz adli yardım alma hakkını güvence altına alan 6 § 3 (c) maddesi ile adli yardıma hiçbir atıfta bulunmayan 6 § 1 maddesi arasında açık bir ayırım vardır (*Essaadi/Fransa*, 2002 § 30)

187. Bununla birlikte Sözleşme, bilhassa mahkemeye erişim hakkı olmak üzere somut ve etkili hakları

güvence altına almayı amaçlar. Dolayısıyla 6 § 1 maddesi, mahkemeye etkili erişim sağlanması açısından bu tür bir yardımın zaruri olduğu hallerde, Devleti avukat yardımı sağlamaya mecbur bırakabilir (*Airey/İrlanda*, 1979 § 26)

188. 6. maddenin dava tarafı bir bireye hukuki temsil sağlanmasını gerektirip gerektirmediği konusu, davanın kendine özgü koşullarına bağlıdır (yetkili makamlar tarafından başlatılan yargılamalarda davalıya ilişkin olarak, *a.g.e.*; *Steel ve Morris/Birleşik Krallık* [BD], 2005 § 61; *McVicar/Birleşik Krallık* [BD], 2002 § 48). Belirlenmesi gereken konu, koşulların tamamı göz önünde bulundurularak, adli yardım sağlanmamasının başvuranı adil yargılanma hakkından mahrum bırakıp bırakmayacağı hususudur (a.g.e., § 51). (*McVicar/Birleşik Krallık*, 2002, § 51), örneğin kendisini karşı tarafa kıyasla belirgin bir dezavantajlı duruma düşürerek (*Timofeyev ve Postupkin/Rusya*, 2021, §§ 101-107).

189. 6. maddenin adli yardım sağlanması yönünde bir gereklilik içerip içermediği sorusu, diğer etkenler arasında şunlara bağlıdır:

- Sözleşme tarafından korunan bir hakkın iç hukuktaki yargılamalarda söz konusu olup olmadığı (örneğin, 8. veya 10. madde veya Sözleşme'ye Ek 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi): *Timofeyev ve Postupkin/Rusya*, 2021, § 102) dâhil olmak üzere başvuran açısından söz konusu olan hususun önemi (*P., C. ve S. / Birleşik Krallık*, 2002, § 100; *Steel ve Morris / Birleşik Krallık*, 2005, § 61)
- İlgili kanun veya usulün karmaşıklığı (*Airey/İrlanda*, 1979, § 24), örneğin tarafların görüşlerinin sunulmasına (*Gnahore/Fransa*, 2000, § 40) veya delillerin sunulmasına (*McVicar/Birleşik Krallık*, 2002, § 54) ilişkin özel kurallar nedeniyle;
- Başvuranın kendisini etkili bir şekilde temsil etme kapasitesi (*McVicar/Birleşik Krallık*, 2002, §§ 48-62; *Steel ve Morris/Birleşik Krallık*, 2005, § 61); bu husus, karşı tarafa yargılama boyunca yardım sağlanıp sağlanmadığı ve başvuranın savunmasını hazırlarken karşılaştığı zorluklarla ilgili olabilir (*Timofeyev ve Postupkin/Rusya*, 2021, §§ 104-107); avukat tarafından temsil edilme konusunda yasal bir şartın varlığı (*Airey/İrlanda*, 1979, § 26; *Gnahoré/Fransa*, 2000 § 41 son cümle).

190. Bununla birlikte söz konusu hak, mutlak değildir (*Steel and Morris / Birleşik Krallık*, 2005, §§ 59-60) ve bu nedenle, önceki paragrafta bahsedilen hususlara ek olarak bilhassa aşağıdaki hususlara istinaden, adli yardım sağlanması konusunda belli bazı koşulların düzenlenmesine izin verilebilir:

- dava tarafının mali durumu (*Steel ve Morris/Birleşik Krallık*, 2005, § 62);
- dava tarafının yargılamalarda başarılı olma ihtimali (*a.g.e.*)

Dolayısıyla, adli yardım sağlanmasına uygun uyumsuzlukları ayırt eden bir adli yardım sistemi mevcut olabilir ve Yargıtay nezdindeki yargılamalarda adli yardıma yönelik kamu parasının yalnızca temyiz başvurularında makul bir başarı ihtimali olanlara verilmesini sağlamaktadır (*Del Sol/Fransa*, 2002, § 23). Bununla birlikte, yasa koyucu tarafından belirlenen sistem bireylere onları keyfilikten koruyacak maddi güvenceler sunmalıdır (*Gnahoré/Fransa*, 2002 § 41; *Essaadi/Fransa*, 2002 § 36; *Del Sol/Fransa*, 2002 § 26; *Bakan/Türkiye*, 2007, § 75-76 ve mahkemeye başvurma hakkının özüne zarar verilmesine ilişkin olan *Aerts/Belçika*, 1998 kararına atıfla § 75). Bu nedenle, Devlet içerisindeki adli yardım sisteminin niteliğine dikkat edilmesi (*Essaadi/Fransa*, 2002, § 35) ve yetkililer tarafından seçilen yöntemin Sözleşme'yle uyumlu olup olmadığının teyit edilmesi (*Santambrogio/İtalya*, 2004 § 52; *Bakan/Türkiye*, 2007, §§ 74-78; *Pedro Ramos/İsviçre*, 2010, §§ 41-45) önemlidir. Her iki tarafa da kendisini diğer taraf karşısında önemli bir dezavantaja sokmayan koşullar altında davasını sunması için makul bir fırsat tanındığı sürece devletin, kamu fonlarını kullanarak yardım edilen kişi ile karşı taraf arasında tam bir silah eşitliği sağlama yükümlülüğü bulunmamaktadır (*Steel ve Morris/Birleşik Krallık*,

2005, § 62).

191. Mahkemelerin adli yardım sağlanmaması için gerekçeler sunması ve adli yardım taleplerini titizlikle ele alması esastır (*Tabor/Polonya*, 2006 §§ 45-46; *Saoud/Fransa*, 2007 §§ 133-136).

192. *Dragan Kovacevic / Hırvatistan*, 2022 kararı, Anayasa Mahkemesi nezdindeki yargılamalarda adli yardım ve hukuki ehliyetten yoksun bırakılan bir başvuranın savunmasızlığı sorununu ele almıştır (§§ 35-36, 79 ve 81).

193. İlâveten, yabancı tüzel kişilere adli yardım sağlanmaması 6. maddeye aykırı değildir (*Granos Organicos Nacionales S.A./Almanya*, 2012, §§ 48-53). Genel olarak ticari şirketlere ilişkin bk. *Nalbant ve Diğerleri / Türkiye*, 2022 (§§ 37-38).

194. Ulusal hukukun, ceza davalarında sanığa, beraat ettikten sonra bile, bu davalarda yapılan yargılama masraflarının geri ödenmesini talep etme hakkı tanımadığı durumlarda, “savunulabilir bir hak” mevcut değildir ve bu nedenle, 6. madde, “medeni hukuk” kapsamında, bu tür masrafların geri ödenmesine ilişkin davalara uygulanamaz (*Rousounidou/ Kıbrıs* (k.k.), 2024 §§ 23 - 29; ayrıca bk. bu bağlamda, 6. maddeye (cezai yön) ilişkin Kılavuz, özellikle adli yardıma ilişkin Bölüm VI-B-3 ve masumiyet karinesine saygı açısından sanığın masrafları karşılama yükümlülüğüne ilişkin Bölüm VI-A-1-b).

2. Sağlanan adli yardımın etkinliği

195. Devlet, resmî olarak atanan avukatın eylemlerinden sorumlu değildir. Avukatlık mesleğinin Devletten bağımsız olması nedeniyle (*Staroszczyk/Polonya*, 2007 § 133), avukat ister bir adli yardım sistemi kapsamında atanmış isterse ücreti kişi tarafından karşılanmış olsun, savunmanın idaresi temelde davalı ile avukatı arasında bir konudur. Dolayısıyla savunmanın idaresi, özel durumlar haricinde, Devletin Sözleşme kapsamında sorumluluğunu doğuramaz (*Tuziński/Polonya* (k.k.), 1999)

196. Buna karşın, bir tarafı temsil etmesi için avukat görevlendirilmesi, tek başına etkin yardım güvencesi sağlamaz (*Siatkowska/Polonya*, 2007, §§ 110 ve 116). Adli yardım sağlanması amacıyla atanan avukat, uzun süre eyleme geçmekten alıkonulabilir veya görevlerini yerine getiremeyebilir. Eğer durum kendilerine ihbar edilmişse, yetkili ulusal makamlar söz konusu avukatı değiştirmelidir; şayet değiştirmezlerse, dava tarafı ücretsiz adli yardım sağlanmasına karşın uygulamada etkin yardımdan yoksun kalır (*Bertuzzi/Fransa*, 2003, § 30).

197. Bir yanda adalete erişim hakkının etkin bir şekilde kullanılması, öte yanda ise avukatlık mesleğinin bağımsızlığı arasında gerekli dengeyi sağlamak, her şeyden önce Devletin sorumluluğudur. Mahkeme, adli yardım kapsamında sağlanan bir avukatın herhangi bir şekilde harekete geçmeyi reddetmesinin belirli şartları sağlaması gerektiğini açık bir biçimde vurgulamıştır. Bu şartlar, adli yardım sistemindeki eksikliklerin bireyleri mahkemeye “somut ve etkili” erişim hakkından yoksun bıraktığı hallerde karşılanmamış olur (*Staroszczyk/Polonya*, 2007 § 135; *Siatkowska/Polonya*, 2007 § 114 – ihlal).

198. Özetle, Devlet, adli yardım avukatının her eyleminden/işleminde veya eksikliğinden sorumlu tutulamaz ve davacının da bu alanda belirli sorumlulukları vardır (*Bqkowska / Polonya*, 2010, §§ 45-54, ve, bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Feilazoo/Malta*, 2021, §§ 125-126 ve 131).

III. Kurumsal gereklilikler

Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi

“1. Herkes, medeni hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi konusunda (...) yasalarla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından (...) adil bir şekilde (...) yargılanmayı isteme hakkına sahiptir. ...”

199. 6 § 1. maddenin kurumsal gerekliliklerinin her biri farklı adil yargılanma güvenceleri olarak belirli amaçlara hizmet etmekle beraber tümü, hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığının temel ilkelerini koruma amacına yöneliktir. Kamuoyunun yargıya olan güvenini sürdürme ve yargı erkinin diğer erkler karşısındaki bağımsızlığını koruma ihtiyacı, bu gerekliliklerin her birinin temelini oluşturmaktadır (*Gudmundur Andri Astráðsson/İzlanda* [BD], 2020, § 233).

200. Mahkeme, Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol'ün Sözleşme'nin Giriş bölümünde yer verdiği ikincillik ilkesinin ve insan haklarının korunmasında Taraf Devletler ile Mahkeme arasındaki "ortak sorumluluk" ilkesinin önemini ve Sözleşme sisteminin bağımsız hâkimler olmadan düzgün bir şekilde işleyemeyeceğini vurgulayarak Devletlerin yargı bağımsızlığını sağlamadaki rolünün bu nedenle oldukça önemli olduğunu düşünmektedir (*Grzçda/Polonya* [BD], 2022, § 324).

A. “Yargı yeri” kavramı

1. Özerk kavram¹²

201. *Gudmundur Andri Astráðsson / İzlanda* [BD], 2020, kararı, aşağıda ana hatlarıyla belirtildiği üzere üç kümülatif gerekliliğe ayrılabilen (bk. ilgili özet *Besnik Cani/Arnavutluk*, 2022, §§ 83-93; *Dolinska-Ficek ve Ozimek/Polonya*, 2021, §§ 272-280) ilgili içtihat ilkelerini geliştirmiş ve netleştirmiştir (bkz. özellikle, §§ 219-222; ayrıca *Eminağaoğlu / Türkiye*, 2021, §§ 90-91 ve 94).

202. İlk olarak, bir mahkeme veya yargı mercii, yargılama fonksiyonu dikkate alınarak (ilgili ilkeler için *Gudmundur Andri Astráðsson / İzlanda* [BD], 2020 §§ 219 ve devamı), bir başka deyişle; uyumsuzlukları hukuk kurallarını göz önünde bulundurarak çözümlene kapasitesi ve devamla somut kuralların uygulanması açısından ifadenin maddi bakımına göre nitelendirilir (*Kıbrıs / Türkiye* [BD], 2001, § 233; anayasa mahkemesine ilişkin olarak *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, § 194).

203. “Yargı yeri” kavramının temelinde karar verme yetkisi bulunmaktadır. Yargılamalar, 6 § 1 maddesinin gerektirdiği üzere, “uyumsuzluk konularının bir yargı mercii tarafından hükme bağlanmasını” temin etmelidir (*Bentham/Hollanda*, 1985 § 40)

204. Bu sebeple, bağlayıcı gücü olmaksızın sadece istişari görüşte bulunma yetkisi, bu görüşler davaların büyük bir çoğunluğunda izlense dahi yeterli değildir (*a.g.e.*, savcılar için, bk. *Thierry / Fransa* (k.k.), 2023, § 30).

205. 6 § 1 maddesinin amaçları doğrultusunda, “yargı yeri” ilgili ülkenin standart yargı sistemi içerisine entegre edilmiş bir mahkeme olmak zorunda değildir (hâkim ve savcılarının görevlerini yerine getirme kabiliyetlerini yeniden değerlendirmek üzere kurulan bir organa ilişkin olarak *Xhoxhaj/Arnavutluk*, 2021, § 284,; *Ali Rıza ve Diğerleri/Türkiye*, 2020, §§ 194-195 ve 202-204, ve tahkime ilişkin olarak *Mutu ve Pechstein/İsviçre*, 2018, § 139). Yargı yeri, olağan mahkeme sistemi dışında, özel bir dava konusunu uygun bir şekilde incelemek üzere de kurulmuş olabilir. 6 § 1 maddesine uygunluğun sağlanması için önemli olan, gerek maddi gere kusuli olmak üzere,

¹² Kanunla kurulmuş” bölümüne bakınız

uygulamadaki güvencelerdir (*Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020; *Rolf Gustafson / İsveç*, 1997, § 45). Dolayısıyla, 6. madde kapsamındaki usuli güvenceleri gözetmeyen bir organ, kanunla kurulmuş bir "yargı yeri" olarak kabul edilemez (*Eminağaoğlu/Türkiye*, 2021, §§ 99-105, hâkimler için disiplin yargılamalarına ilişkin).

206. Dolayısıyla, bir "yargı yeri", daimi surette uygun güvenceleri sunması kaydıyla, sınırlı sayıda özel konuyu hükme bağlamak üzere tesis edilmiş bir organdan oluşabilir (bir tahkim mahkemesi bağlamında - *Lithgow ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1986 § 201). Bir Devletin mahkemelerinden biri şeklinde sınıflandırılmamış olan bir makam, 6 § 1 maddesinin amaçları doğrultusunda, ifadenin maddi anlamıyla "yargı yeri" kavramı içerisine girebilir (*Sramek / Avusturya*, 1984, § 36).

207. Bir kurumun pek çok görev (idare, düzenleme, hüküm verme, tavsiyede bulunma ve disiplin) yerine getirmesi, tek başına "yargı yeri" olmasına engel teşkil etmez (*H./Belçika*, 1987 § 50)

208. "Yargı yeri" kavramının doğasında, adli olmayan bir makam tarafından ve bir tarafın zararına değiştirilmesi mümkün olmayan bağlayıcı bir karar verme yetkisi bulunmaktadır (*Van de Hurk/Hollanda*, 1994, § 45). Hukukun üstünlüğü ilkesinin temel unsurlarından biri, diğerleri arasında, mahkemeler nihayetinde bir meseleyi hükme bağladıklarında, kararlarının doğruluğunun sorgulanmamasını gerektiren hukuki belirlilik ilkesidir (*Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238, *Brumârescu / Romanya* [BD], 1999, § 61: *Brumarescu/Romanya* [BD], § 61).¹³Ayrıca, 6 § 1 madde kapsamında sadece tam yargı yetkisi bulunan kuruluşlar "yargı yeri" olarak nitelendirilebilir (*Mutu ve Pechstein / İsviçre*, 2018, § 139).

209. İkinci olarak, bir "yargı yeri" ayrıca bir dizi başka şartları da karşılamalıdır – başta yürütmeden olmak üzere bağımsızlık; tarafsızlık; üyelerinin görev süreleri; usul tarafından sağlanan güvenceler – ki bunların bazıları 6 § 1 maddesi içerisinde yer almaktadır (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981, § 55; *Kıbrıs/Türkiye* [BD], 2001, § 223). Nitekim, *Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 231 ve devamında belirtildiği üzere) gerek bağımsızlık gerekse tarafsızlık, "yargı yeri" kavramının temel bileşenleridir.¹⁴ Kısacası, bağımsızlık ve tarafsızlık gerekliliklerini yerine getiremeyen bir yargı organı -özellikle yürütme karşısında- 6 § 1. maddenin amaçları doğrultusunda bir "yargı yeri" olarak nitelendirilemez (§ 232).

210. Son olarak, *Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020 kararında, "yargı yeri" kavramının, mahkemenin liyakat esasına göre seçilen hâkimlerden, diğer bir deyişle hukukun üstünlüğüyle yönetilen bir Devlette kendisinden beklenen yargısal işlevleri yerine getirmek için teknik yeterlilik ve ahlaki dürüstlük gerekliliklerini yerine getiren hâkimlerden oluşması gerektiği anlamına geldiği belirtilmiştir (§§ 220-221). Hâkimlerin atanmasına ilişkin titiz bir süreç, bu iki açıdan da en nitelikli adayların adli görevlere atanmasını sağlamak için büyük önem taşımaktadır. Bir "yargı yeri" yargı hiyerarşisinde ne kadar yükseğe yerleştirilirse, uygulanabilir seçim kriterleri de o kadar zorlu olmalıdır. İlâveten, meslekten olmayan hâkimler, özellikle gerekli teknik yeterlilikler söz konusu olduğunda, farklı seçim kriterlerine tabi olabilirler. Liyakate dayalı bu tür bir seçim, sadece bir yargı organının bir "yargı yeri" olarak adalet dağıtma konusundaki teknik kapasitesini güvence altına almakla kalmaz, aynı zamanda halkın yargıya olan güvenini sağlamak açısından da oldukça önemlidir ve hâkimlerin kişisel bağımsızlığının tamamlayıcı bir güvencesi olarak hizmet sunar (§ 222) - ayrıca bk. hukuk profesörlerine ilişkin *Catanâ/Moldova Cumhuriyeti*, 2023, § 80).

211. *Guâmundur Andri Astraâsson / İzlanda* [BD], 2020, kararında, belirli bir adli atama işlemindeki usulsüzlüklerin "kanunla kurulmuş bir mahkemeye başvurma hakkının ihlalini gerektirecek ağırlıkta"

¹³ "Kararların icrası" bölümüne bakınız.

¹⁴ "Bağımsızlık ve tarafsızlık" bölümüne bakınız.

olup olmadığının ve davanın özel koşullarında ilgili Devlet makamları tarafından çatışan ilkeler arasındaki dengenin adil ve orantılı bir şekilde kurulup kurulmadığının değerlendirilmesinde Mahkemeye ve ulusal mahkemelere yol gösteren üç aşamalı bir usul tanımlanmıştır (§§ 243-252) (ve bkz. aşağıdaki B. bölümü). Örneğin, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021 davasında, bu yaklaşım Anayasa Mahkemesine hâkim seçiminin geçerliliği sorununa uygulanmıştır (§§ 255 ve devamı).

212. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi anlamında, "yargı yeri" statüsüne sahip olduğu kabul edilen organ örnekleri şunları içerir:

- Bölgesel taşınmaz işlemleri komisyonu (*Sramek/Avusturya*, 1984 § 36);
- Cezai bakımdan zararların tazmini komisyonu (*Rolf Gustafson/İsveç*, 1997, § 48);
- Ormancılık uyuşmazlıkları çözüm komisyonu: (*Argyrou ve Diğerleri/Yunanistan*, 2009, § 27);
- Spor Tahkim Mahkemesi (*Mutu ve Pechstein/İsviçre*, 2018, § 149) ve bir futbol tahkim kurulu (*Ali Rıza ve Diğerleri/Türkiye*, 2020, §§ 202-204) ve bir ticari alanda bk. *Beg S.p.a. / İtalya*, 2021;
- Ülkenin hâkim ve savcılarının görevlerini yerine getirme kabiliyetlerini yeniden değerlendirmek üzere kurulan organlar (*Xhoxhaj/Arnavutluk*, 2021, §§ 283 ve devamı - ayrıca bk. Loquifer/Belçika, 2021, § 55) ve Romanya'daki hâkimler için Adli Hizmet Komisyonu'nun disiplin bölümü (*Cotora/Romanya*, 2023, § 37);
- Kıdemli polis memurları için bir temyiz kurulu (*Thierry / Fransa* (k.k.), 2023, § 32).

2. Yargı Yetkisinin Düzeyi

213. 6 § 1 maddesi Sözleşmeciler Devletleri her ne kadar istinaf ve temyiz mahkemeleri tesis etmeye mecbur kılmıyorsa da; bu tür mahkemeler tesis eden bir Devletin, ilgili kişilerin bu mahkemeler önünde 6 § 1 maddesi içerisinde yer alan temel güvencelerden yararlanmasını temin etmesi gerekir (*Platakou/Yunanistan*, 2001 § 38; *Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 § 80):

- *Özel değerlendirme:* Bununla birlikte 6 § 1 maddesinin istinaf veya temyiz mahkemelerine nasıl uygulanacağı, ilgili yargılamaların özel durumlarına bağlıdır. Usuli açıdan temyize ilişkin kabul edilebilirlik koşulları, sıradan bir temyize kıyasla daha katı olabilir (*Levages Prestations Services/Fransa*, 1996 § 45; *Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 § 82).
- *Genel değerlendirme:* İç hukuk düzeninde yürütülen yargılamaların tümü göz önünde bulundurulmalıdır (*Levages Prestations Services/Fransa*; 1996, §§ 45; *Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 § 82). Sonuç olarak, bazı durumlarda daha üst veya en üst konumda bulunan mahkeme, Sözleşme hükümlerinden birine ilişkin başlangıçta görülen ihlali ortadan kaldırır (*De Haan/Hollanda*, § 1997 54; diğer kararların yanı sıra, *Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 § 123).

214. İnsan haklarının korunmasıyla tamamen bağdaşan esneklik ve etkililik gereksinimleri, idari veya mesleki kurumlara ve evleviyetle 6. maddenin koşullarını karşılamayan yargı organlarına önceden müdahale edilmesini haklı çıkarabilir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981 § 51). Bu kurumlar önündeki yargılamalar, 6. madde güvencelerini sağlayan ve "tam yargı yetkisine sahip olan yargı organının müteakip denetimine tabi" ise, Sözleşme'ye ilişkin herhangi bir ihlal söz konusu olmaz (*Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, § 65; *Zumtobel / Avusturya*, 1993, §§ 29-32; *Bryan / Birleşik Krallık*, 1995, § 40).

215. Benzer şekilde, hüküm verme görevinin meslek disiplin kurullarına verilmiş olması kendi başına Sözleşme'yi ihlal etmez. Bununla birlikte, bu tür durumlarda Sözleşme en azından şu iki sistemden birini gerektirir: meslek disiplin kurullarının kendisinin 6 § 1 maddesinin gereklerini yerine getirmesi

veya bu gerekleri yerine getirmemekle birlikte 6 § 1 maddesinde öngörülen güvenceleri sağlayan ve “tam yargı yetkisine sahip olan bir yargı organının” müteakip denetimine tabi olması (*Albert ve Le Compte/Belçika*, 1983 § 29; *Gautrin ve Diğerleri/Fransa*, 1998 § 57; *Fazia Ali/Birleşik Krallık* § 2015, 75).

216. Bu doğrultuda Mahkeme, 6 § 1 maddesi uyarınca bu maddenin gereklerini karşılamayan idari makamların kararlarının “tam yargı yetkisine sahip olan bir yargı organının” müteakip denetimine tabi olması gerektiğini devamlı olarak yinelemiştir (*Ortenberg/Avusturya*, 1994, § 31).¹⁵

3. Tam yargı yetkisine sahip olan mahkeme tarafından denetim yapılması

217. 6 § 1 maddesi anlamında, ancak tam yargı yetkisine sahip olan bir kurum “yargı yeri” sıfatını hak eder (*Beaumartin/Fransa*, 1994, § 38). 6 § 1 maddesi mahkemelerin etkili bir adli denetim gerçekleştirmesini gerektirir (*Obermeier/Avusturya*, § 1990, 70). “Tam yargı yetkisi” kavramının muhakkak ulusal hukukta bulunan yasal bir tanımlamaya dayanmasına gerek yoktur. (uygulanabilir kriterler için, bk. *Ovcharenko ve Kolos / Ukrayna*, 2023, § 124). Yargısal denetimin kapsamına ilişkin içtihat ilkeleri özellikle *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, §§ 176-186, 196, 203 ve 214 davasında ortaya konmuş ve “bir hâkim aleyhine yürütülen disiplin soruşturmalarının özel bağlamı” vurgulanmıştır (bu ilkelerin meslekten çıkarma alanına uygulanması için bkz. *Pişkin/Türkiye*, 2020, §§ 131-136; ayrıca bkz. *Cotora/Romanya*, 2023, §§ 47-56).

218. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin amaçları doğrultusunda, “yargı yeri” nezdindeki “uyuşmazlıkla ilgili tüm olgusal ve hukuk sorunlarını inceleme yetkisine” sahip olmalıdır (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, §§ 176-177). Söz konusu organ, nezdindeki yargılamalarda “yeterli yargı yetkisi” kullanmalı veya “yeterli inceleme” sağlamalıdır (*Sigma Radio Television Ltd/ Kıbrıs*, 2011, § 152 ve atıfta bulunulan içtihat). Bir mahkemenin tam yargı yetkisini kullanması ilkesi, yargı işlevinin hiçbir unsurundan vazgeçmemesini gerektirir (*Chevol / Fransa*, 2003, § 63). Yerel mahkemelerin bir uyuşmazlığı karara bağlamak için teorik olarak tam yargı yetkisine sahip olduğu durumlarda, nezdindeki uyuşmazlıkla ilgili tüm olgusal ve hukuk sorunlarını inceleme yetkisini reddetmeleri 6 § 1 maddesinin ihlaline yol açar (*Pişkin/Türkiye*, 2020, §§ 137-151).

219. “Medeni hak ve yükümlülükler” ilişkin ihtilafları ele alan idari bir organın önündeki yargılamaların 6 § 1 maddesinde belirtilen tüm gereklilikleri karşılamaması halinde eğer bu organ önündeki yargılamalar “daha sonrasında 6 § 1 maddesinde belirtilen güvencelerin hepsini sağlayan ve tam yargı yetkisine sahip olan bir yargı organı tarafından denetleniyorsa” -yani idari organ nezdinde görülen yargılamalarda tespit edilen herhangi bir yapısal veya usule bağlı eksiklik daha sonra tam yargı yetkisine sahip olan bir organ tarafından gerçekleştirilen denetimde giderebiliyorsa- Sözleşme'nin ihlal edildiği sonucuna varılamaz (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, § 132 *Peleki / Yunanistan*, 2020, §§ 58-60; *Thierry / Fransa* (k.k.) 2023, §§ 27 ve 34-41). Dolayısıyla, 6 § 1 maddesinin disiplin yargılamalarına uygulanabilir olduğu durumlarda, Sözleşme aşağıdaki iki mekanizmadan en az birinin uygulanmasını gerektirmektedir: ya mesleki disiplin organlarının kendileri bu maddenin gerekliliklerine uyar ya da uymamaları hâlinde ancak tam yargı yetkisine sahip ve bu maddenin güvencelerini sağlayan bir yargı organı tarafından müteakip incelemeye tabi tutulurlar (*Catanâ/Moldova Cumhuriyeti*, 2023, § 61 ve atıfta bulunulan içtihat).

220. 6 § 1 maddesi ilke olarak söz konusu “mahkemeyi”, önündeki uyuşmazlıkla ilgili olarak maddi gerçekliğe ve hukuka ilişkin tüm sorunları inceleme yetkisine sahip olmak ile zorunlu kılar (*Terra Woningen B.V./Hollanda*, 1996, § 52; *Sigma Radio Television Ltd/ Kıbrıs*, §§ 151-57 2011, *Ramos*

¹⁵ Ayrıca, “Adillik” bölümüne bakınız.

Nunes de Carvalho e Sá / Portekiz [BD], 2018 ve atıfta bulunulan içtihat; *Thierry / Fransa* (k.k.), 2023, §§ 37-38 disiplin işlemlerine ilişkin). Bu özellikle şu anlama gelmektedir: Mahkeme, davanın taraflarınca öne sürülen tüm iddiaları, herhangi birini incelemeyi reddetmeden hepsinin esaslarını tek tek inceleyip daha sonra bu iddiaları reddediyorsa net gerekçeler sunma yetkisini elinde bulundurmalıdır. Olgulara ilişkin olarak mahkeme, davada zaruri olan olguları tekrar inceleyebilme yetkisine sahip olmalıdır (*Bryan/Birleşik Krallık*, 1995, § 44 -45). Bazı durumlarda, söz konusu mahkeme ulusal kanun kapsamında tam yargı yetkisine sahip olmamakla birlikte başvurulara cevap verme ya da olgulara ilişkin tespitleri inceleme ya da idari yetkililer tarafından hazırlanan hükümleri gözden geçirme konusunda yargı yetkisi olmadığını dile getirerek iddiaları incelemeyi reddetmeden başvurular tarafından öne sürülen temyiz gerekçelerini tek tek incelemektedir. Bu tür durumlarda, idari yetkililerin kullandığı takdir yetkisinin mahkeme tarafından ne kadar ayrıntılı olarak denetlendiği dikkate alınmalıdır (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, § 183 ve burada atıfta bulunulan içtihatlar).

221. Ek olarak; bir yargı yerinin, kusurlu davranışa tekabül eden cezanın orantılı olup olmadığını değerlendirme konusunda yetkiye sahip olmaması halinde tam yargı yetkisine sahip olduğu söylenemez (*Diennet/Fransa*, 1995 § 34, *Mérigaud/Fransa*, 2009, § 69).

222. Tam yargı yetkisi ilkesi birçok davada, bilhassa esnek bir şekilde yorumlanarak değerlendirilmiş ve Mahkeme içtihadına yerleşmiştir. Bu ilke, temyiz mahkemesinin yargı yetkisinin, özellikle dava konusunun teknik bir nitelikte olduğu ihtilaflar ile sınırlı olduğu idari hukuk davalarında ele alınmıştır (*Chaudet/Fransa*, § 37; *Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016, § 130; *Chaudet / Fransa*, 2009, § 37).

223. Çeşitli üye Devletlerin hukuki sistemlerinde, olguları inceleme konusunda sınırlı yargı yetkisinin bulunduğu fakat yanlış veya makul olmadığı tespit edilen olgulara dayanması halinde idari makamların kararlarını bozabilen mahkemelerin bulunduğu bazı uzmanlaşmış hukuk alanları bulunmaktadır (örneğin, şehir ve bölge planlama alanı). Sözleşme'nin 6. maddesi bir mahkemenin kendi fikrini idari makamın fikrinin yerine geçirebileceği bir yargı yetkisi düzeyini zorunlu kılmamaktadır (örneğin, kırsal bölge planlaması için bk: *Zumtobel/Avusturya*, 1993 §§ 31-32 ve şehir planlaması için: *Bryan/Birleşik Krallık*, 1995, §§ 44-47; çevre korunması için: *Alatulkkila ve Diğerleri/Finlandiya*, 2005, § 52; kumar oyunlarının düzenlenmesine ilişkin olarak *Kingsley/Birleşik Krallık* [BD], 2002 § 32 ve içtihat özeti için *Fazia Ali/Birleşik Krallık*, 2015 §§ 75-78 ve *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, § 178).

224. Yukarıda atıfta bulunulan davalar, Mahkemenin *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, kararının §§ 196 ve 203 paragraflarında disiplin işlemlerinden farklı olduğunu belirttiği özel bir hukuk alanında idari takdir yetkisinin olağan bir şekilde kullanılması sonucunda alınan kararların yargı yetkisine tabi tutulması ile alakalıdır. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* davasında Mahkeme, idari kararın tabi tutulduğu yargı yetkisinin anlaşmazlığın esas konusuna uygun olması gerektiğini belirtmiştir (§ 196).

225. İdari makamların *özel bir mesleki deneyim ya da özel bir birikim gerektiren özel hukuk alanında* takdir yetkisini olağan bir şekilde kullanması kapsamında (kıyaslayınız: *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, § 195), söz konusu makam tarafından gerçekleştirilen incelemenin Sözleşme'de dile getirilen "tam yargı yetkisi" dâhilinde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini değerlendirmek için Mahkeme içtihadında bazı kriterler belirlenmiştir (*Sigma Radio Television Ltd/ Kıbrıs*, 2011 §§ 151-57). Dolayısıyla, söz konusu yargı organının yeteri bir inceleme gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin tespit edilebilmesi için aşağıdaki ölçütler beraber değerlendirilmelidir (ayrıca bk: *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 §§ 179-181):

- İtiraz edilen kararın konusu:

- İdari karar maddi gerçekliğe ilişkin basit bir sorunla ilgiliyse, mahkemenin denetiminin, özel teknik bilgi gerektiren bir uzmanlık alanını ilgilendiren bir karara kıyasla daha derin olması gereklidir;
- Avrupa'daki mevcut sistemler olgusal sorunların incelenmesi konusunda mahkemelerin yetkisini sınırlamakta, buna karşın mahkemelerin kararı çeşitli gerekçelerle bozmasına mani olmamaktadır. İçtihatlar, bu durumu tartışma konusu yapmamaktadır.
- Karara ne şekilde ulaşıldığı: İlgili idari makam önündeki usuli güvenceler nelerdi?
 - Eğer davacı idari dava sırasında 6. madde koşullarından birçoğunu karşılayan usuli güvencelerden yararlanmışsa, bu durum sonrasında daha hafif bir adli denetimde bulunulmasını haklı kılabılır (*Bryan/Birleşik Krallık*, 1995 §§ 46-47; *Holdings & Barnes Plc/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002)
- İstenilen ve gerçekte sahip olunan temyiz araçları dâhil olmak üzere uyuşmazlığın içeriği (*Bryan/Birleşik Krallık* § 1995, 45):
 - Karar, davacının tüm iddialarını, hiçbirini reddetmeksizin ve reddedilmeleri halinde açık gerekçeler sunmak suretiyle noktası noktasına esas yönünden inceleyebilmelidir. Olgulara gelince mahkeme, davacının davası açısından önemli olan olguları yeniden inceleyebilmelidir. Dolayısıyla, eğer davacı yalnızca usule ilişkin iddialarda bulunursa, sonradan mahkemeyi olgular hakkında hüküm vermediği için eleştiremez (*Potocka ve Diğerleri/Polonya*, 2001, § 57)

226. Örneğin; bir mahkemenin, önündeki uyuşmazlığın çözümlenmesi açısından önem arz eden maddi gerçekliğe ilişkin kimi meseleler hakkında bağımsız olarak hükümde bulunmayı reddetmesi, 6 § 1 maddesinin ihlal edilmesi anlamına gelebilir (*Terra Woningen B.V./Hollanda*, 1996, §§ 53-55). Şayet mahkeme uyuşmazlığın ana konusu hakkında karar verme yetkisine sahip değilse de aynı durum geçerlidir (*Tsfayo/Birleşik Krallık*, 2006, § 48). Bu tür durumlarda, davanın sonucu açısından belirleyici olan konu, bağımsız yargı incelemesine tabi tutulmamaktadır (ilgili teamüllerin özeti için bk. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, §§ 181-183).

227. Özetle; idari makamların mevcut olduğu ve mahkemelerin anlaşmazlığın sonucu açısından önem arz eden hususları daha önce idari makamlar tarafından mahkemeler üzerinde bağlayıcı bir etkiye sahip olacak şekilde çözüme kavuşturulmasından dolayı incelemeyi reddettiği ihtilafların Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin ihlal ettiği tespit edilmiştir (istihdama erişime ilişkin olarak: *Tinnelly & Sons Ltd ve Diğerleri ve McElduff ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 76- 79; işten çıkarılmaya ilişkin olarak *Aleksandar Sabev/Bulgaristan*, 2018, §§ 55-58).

228. Bir itiraz gerekçesinin uygun bulunması durumunda denetimi gerçekleştiren mahkeme, hakkında itirazda bulunulan kararı bozma ve yeni bir karar alma ya da davayı karara bağlanması için aynı veya farklı bir organa iade etme yetkisine sahip olmalıdır (*Kingsley/Birleşik Krallık* [BD], 2002, §§ 32 ve 34 ve *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 184). Tüm davalarda, yerel mahkemeler başvuranın iddialarını derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde incelemeli ve başvuranın şikâyetlerini reddederken gerekçeler sunmalıdır (*Pişkin/Türkiye*, 2020, §§ 146-151).

229. Olgular, idari makam tarafından 6 § 1 maddesinin koşullarının çoğunu karşılayan yarı yargısal bir dava esnasında tespit edildiğinde; bu şekilde tespit edilen olgular veya idarenin bu olgulardan yaptığı çıkarımlar hakkında herhangi bir itiraz olmadığında ve hâkim, davacının diğer itiraz iddialarını tek tek ele aldığına; temyiz mahkemesince yürütülen denetimin kapsamının 6 § 1 maddesi açısından yeterli olduğu kabul edilir (*Bryan/Birleşik Krallık*, 1995, §§ 44-47).

230. Yargı denetiminin kapsamı bağlamında Mahkeme, ulusal mahkemelerin "kararlarının temel aldığı gerekçeleri yeterli bir şekilde belirtmeleri" yükümlülükleri olduğunu kaydetmiştir (*Ramos*

Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz [BD], 2018, § 185). Bu yükümlülük her ne kadar davacı tarafından ortaya konulan her argümana ayrıntılı bir cevap verilmesini gerektirmese de hukuk yargılamalarına taraf olanların söz konusu davalarının sonuçları için belirleyici olabilecek iddialarına ilişkin olarak belirli ve açık bir cevap verilmesi beklentisinin olduğunu tanımaktadır (*a.g.e.*).

231. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, §§ 173-186 davasında da yinelenildiği gibi yukarıda bahsedilen kriterler ve ilkeler, yapılan yargısal incelemenin uyumsuzluğunun konusuna uygun olması gerektiği vurgulanarak hâkimler aleyhinde verilen disiplin cezası bağlamına özel olarak belirlenmiştir. Mahkeme, demokratik bir toplumda yargının ve bu tarz cezaların rolünün önemini vurgulamış ve bu bağlamda cezalandırıcı yönü göz önünde bulundurmıştır. Disiplin cezası veren bir kararın incelenmesi, böyle bir cezalandırıcı unsur içermeyen bir idari kararın incelenmesinden farklıdır (§ 196). 6 § 1 maddesinde belirtilen gereklilikleri yerine getiren ilgili kriterler hem ilk derece disiplin işlemlerini hem de temyiz talebinde bulunan hukuk yargılamalarını ilgilendirmektedir. İlk olarak, bu disiplin organlarının önündeki yargılamaların usuli güvenceler sağlaması gerektiğinin yanı sıra (§ 197) başvuran ciddi cezalara maruz kaldığında olguların yeterli olarak tesis edilmesi için gerekli tedbirlerin de sağlanması gerektiği anlamına gelmektedir (daha fazla ayrıntı için bk: kararın §§ 199 ve sonraki paragrafları). İkinci olarak, yargı organı önündeki temyiz yargılamalarına ilişkin olarak Büyük Daire aşağıdaki hususları incelemiştir (kararın §§ 199 ve daha sonraki paragrafları):

- Yargı denetimine tabi tutulması için ibraz edilen hususlar (özellikle bu davada, başvuranın hem olgular açısından hem de cezalara ilişkin itirazda bulunduğu mesleki görevlerin ihlal edildiği yönündeki tespit bk: §§ 201-03). Disiplin yargılamalarının özel bağlamında olgulara ilişkin hususların anlaşmazlığın sonucunu etkileyecek hukuki hususlar kadar büyük bir önem arz ettiği not edilmelidir. Özellikle ceza verilmesini içeren davalar açısından olguların tesis edilmesi çok önemlidir. Bilhassa, bu konu, yargının işleyişi ve bağımsızlığı hakkında halkın güveninin sağlanması amacıyla hâkimlerin görevlerini yerine getirilmesine saygı duyulması gerekmesi dolayısıyla hâkimlere karşı verilen disiplin cezaları için ayrı bir önem arz etmektedir (§ 203).
- Yargı denetiminin yöntemi, denetimi gerçekleştirilen organın karar verme yetkileri ve bu organ tarafından kararlarında öne sürülen gerekçeler (§§ 204-213). Disiplin yargılamaları bağlamında, kamuya açık bir duruşmanın gerçekleştirilmesi istisnai bir tedbir olmalı ve Sözleşme kurumlarının içtihatları kapsamında haklı çıkarılmalıdır (§ 210).

232. Aşağıda “tam yargı yetkisine” sahip olduğu düşünülmeyen adli organlara bazı örnekler verilmektedir:

- Salt idari makamlarca kullanılan takdirin yasanın amaç ve konusuna uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını belirlemeye yetkili kılınmış idari mahkeme (*Obermeier/Avusturya*, 1990, § 70);
- Cezanın kusurla orantılı olup olmadığını değerlendirme yetkisi olmaksızın meslek kuruluşlarının disiplin bölümlerine ait kararların temyizini inceleyen mahkeme (tıp derneği bağlamında *Diennet/Fransa*, § 1995, 34 ve topograflar birliği bağlamında *Merigaud/Fransa*, § 2009, 69);
- Hakkında itiraz bulunan yargılamaları yalnızca Anayasa’ya uygunluğu açısından tahkik edebilen ve ilgili tüm olguları incelemeye yetkisi olmayan Anayasa Mahkemesi (*Zumtobel/Avusturya*, 1993, §§ 29-30);¹⁶

¹⁶ Ayrıca bk. *Malhous / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2001, § 62, ve aşağıda “tam yetkili” bir mahkeme tarafından yapılan incelemeye yönelik atıflar.

- Kendi içtihadı uyarınca antlaşmaların uygulanabilirliği ile ilgili olarak önüne getirilen sorunu çözmek için – aynı zamanda yürütmenin de temsilcisi – bir dış otorite olarak bakanın görüşünü, söz konusu görüşü; tarafların eleştirisi veya tartışmasına açmaksızın, takip etmekle yükümlü, ülke Danıştaydır (*Conseil d'État*). Bu davada bakanın, yargılamaların neticesi açısından belirleyici olan müdahalesi, başvuranın itirazına açık değildi; dahası, bakana verdiği cevabın dayanağının mahkeme tarafından incelenmesini talep etme fırsatı da başvurana tanınmamıştır (*Chevrol/Fransa*, 2003, §§ 81-82).
- Hâkim aleyhinde açılan disiplin yargılamaları bağlamında yüksek bir mahkeme (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 214).
- Dava konusu olayları, başvuranın suçlandığı fiillerin hukuki nitelendirmesini veya uygulanan disiplin yaptırımlarının orantılılığını inceleme yetkisine sahip olmayan bir yüksek mahkeme (*Catanâ/Moldova Cumhuriyeti*, 2023, § 62).

233. Buna karşın olarak 6 § 1 maddesinde belirtilen gereklilikler aşağıdaki davalarda yerine getirilmiştir:

- *Cotora/Romanya*, 2023 davası, Romanya'daki hâkimler için Adli Hizmet Komisyonu'nun disiplin bölümü tarafından verilen bir kararın yüksek mahkeme tarafından incelenmesinin kapsamının “yeterli” olup olmadığına ilişkindir.
- *Thierry / Fransa* (k.k.), 2023 davasında Mahkeme, yapılan incelemenin Mahkeme içtihadının amaçları doğrultusunda “tam yargı yetkisine” sahip bir yargı organı tarafından yapılan incelemeyle tutarlı olduğunu tespit etmiştir (§ 38).
- *Fazia Ali/Birleşik Krallık*, 2015 davası, evsiz ailelerin barındırılmasına ilişkin sosyal yardım alanında verilen idari bir kararın sınırlı yargı denetimine tabi tutulması hakkındadır. Davaya konu olan söz konusu plan evsiz insanlara konut sağlamak ve muhtaç durumdaki insanlara olabildiğince ekonomik ve adil bir şekilde bir yarar sağlamak amacıyla tasarlanmış ve çok sayıda küçük davaları kapsamıştır. Mahkemeye göre, idari seviyede olguların oldukça detaylı bir incelenmesinin gerçekleştirildiği durumlarda Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi, ulusal mahkemelerin tanıkların tekrar dinlenerek davanın tamamının yeniden incelenmesini gerektirdiği şeklinde yorumlanmamalıdır.
- *Chaudet/Fransa*, 2009 davasında Yüksek İdare Mahkemesi (*Conseil d'État*), adli denetim için önüne gelen bir başvuru hakkında ilk ve son derece mahkemesi olarak karar vermiştir. Bu davada Yüksek İdare Mahkemesi “tam yargı yetkisi” sahip değildir. Eğer haiz olsaydı, sivil havacılık sağlık kurulunun kararı yerine kendi kararını koyabilirdi. Bununla birlikte, Danıştay'ın dava dosyasından, gerek maddi gerçekliğe dayalı gerekse hukuki gerekçelerle başvuran tarafından ileri sürülen hususların tümünün ele alındığı ve taraflarca önünde tartışılan sağlık raporu sonuçlarının tümünü göz önünde bulundurarak sağlık dosyasındaki tüm delillerin değerlendirilmiş olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Mahkeme, bu nedenle başvuranın davasının 6 § 1 maddesinin gerekliliklerine uygun olarak incelenmiş olduğuna karar vermiştir (§§ 37-38);
- *Zumtobel/Avusturya*, 1993 davasında Mahkeme, Avusturya İdare Mahkemesinin, yalnızca idari makamların takdir yetkisi içerisinde yer almayan konularla ilgili olarak, 6 § 1 maddesinin gerekliliklerini karşılamış ve iddiaları, noktası noktasına ve bu iddialara yanıt verirken ve çeşitli olguları araştırırken talebi yargı yetkisi yönünden reddetmeksizin esas yönünden incelemiş olduğuna karar vermiştir (§§ 31-32) – benzer şekilde *Ortenberg/Avusturya*, 1994, §§ 33-34; *Fischer/Avusturya*, 1995, § 34).
- *McMichael/Birleşik Krallık*, 1995 davasında, Şerif Mahkemesinin bir çocuğun evlatlık

edinilebileceği yönündeki kararı İskoçya Yüksek Hukuk Mahkemesi önünde temyiz edilebilmekteydi. Yüksek Hukuk Mahkemesi, bu konuda tam yargı yetkisine sahiptir; normalde Şerif'in maddi bulgularına dayanarak hareket eder ancak bu şekilde hareket etmeye mecbur değildir. Gerekirse kendi delil toplayabilir veya davayı, nasıl hareket etmesi gerektiğine dair talimatlarla birlikte Şerif'e iade edebilir (§ 66). Şerif Mahkemesi ayrıca çocuk duruşmalarında verilen kararlar aleyhindeki itirazları incelemede de tam yargı yetkisine sahiptir; davayı gerek esas yönünden gerekse usule aykırılıklar açısından incelemeye yetkili kılınmıştır (§ 82);

- *Potocka ve Diğerleri/Polonya, 2001* davasında, Yüksek İdare Mahkemesinin yargı yetkisinin kapsamı, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda belirlendiği şekliyle hakkında itirazda bulunulan idari kararların hukuka uygunluğunun değerlendirilmesiyle sınırlıydı. Bununla birlikte mahkeme, bir kararın alınmasıyla sonuçlanan yargılamalarda adillığe ilişkin usuli gerekliliklerin karşılanmamış olduğunu tespit etmişse, söz konusu kararı kısmen veya tümüyle iptal etme yetkisine de sahipti. Yüksek İdare Mahkemesinin gerekçesi, mahkemenin gerçekte davanın yerindeliğini incelemiş olduğunu göstermektedir. İncelemesini, başvuruların başvurusundaki şekli ve maddi hatalar ışığında, hakkında itirazda bulunulan kararların onanması gerektiğine hükmetmekle sınırlaması mümkündür de mahkeme, başvuruların esasa ilişkin tüm itirazlarını noktası noktasına dikkate almış, öne sürdüğü hususları yanıtlamada veya ilgili olguların doğruluğunu araştırmada hiçbir zaman yetkisizlik kararı almak zorunda kalmamıştır. Mahkeme, dikkatle gerekçelendirilmiş bir karar vermiştir ve başvuruların davanın neticesi açısından önem arz eden iddiaları derin bir incelemeden geçirilmiştir. Buna göre Yüksek İdare Mahkemesinin gerçekleştirdiği denetimin kapsamı 6 § 1 maddesinin gerekliliklerinin karşılanması açısından yeterli olmuştur (§§ 56-59).

4. Kararların icrası

a. Kesinleşmiş ve bağlayıcı bir yargı kararının ivedilikle icra edilmesini isteme hakkı

234. 6 § 1 maddesi, kesinleşmiş ve bağlayıcı yargı kararlarının uygulanmasını (daha üst bir mahkemenin denetimine tabi olabilecek kararların uygulanmasından farklı olarak) koruma altına alır (*Ouzounis ve Diğerleri/Yunanistan, 2002, § 21*). İç hukuk kapsamında derhal uygulanabilir olsa bile nihai olmayan bir adli kararın icra edilmemesi 6. maddeye aykırılık teşkil etmemektedir (*Kural / Türkiye, 2024, § 28*).

235. Hangi mahkeme tarafından verilmiş olursa olsun, bu tür kararların icra edilmesini isteme hakkı, "mahkemeye başvuru hakkının" ayrılmaz bir parçasıdır (*Hornsby/Yunanistan, 1997, § 40; Scordino/İtalya (no. 1) [BD], 2006, § 196*). Aksi halde 6 § 1 maddesi güvencelerinin tüm faydalı neticeleri ortadan kalkar (*Burdov/Rusya, 2002, §§ 34 ve 37*). Bu nedenle, bağlayıcı bir kararın icrasında makul olmayan uzun bir gecikme Sözleşme'yi ihlal edebilir (*Burdov/Rusya (no. 2), 2009, § 66*).

236. "Mahkemeye erişim hakkı" aynı zamanda nihai kararın verilmesi beklenirken verilen ihtiyati tedbir kararlarının uygulanmasını da koruma altına almaktadır (*Sharxhi ve Diğerleri/Arnavutluk, 2018, § 92*). Bu nedenle, ulusal mahkemelerin tedbir kararına rağmen bir konut binasının yıkılması 6 § 1 maddesinin ihlalini teşkil etmektedir (§§ 94-97).

237. Bu durum, idari uyuşmazlık bağlamında daha da büyük bir öneme sahiptir (*Sharxhi ve Diğerleri/Arnavutluk, 2018 § 92*). Davanın tarafı, Devletin en üst idari mahkemesi önünde iptal başvurusunda bulunmak suretiyle yalnızca hakkında itirazda bulunulan kararın iptalini değil, aynı

zamanda ve her şeyden önce söz konusu kararın neticelerinin ortadan kaldırılmasını talep etmektedir (Çevre sorunlarına ilişkin olarak bk: *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, § 144). *M.K. ve Diğerleri / Fransa*, 2022 davasında Mahkeme, Devletin sığınmacı ailelere acil barınma imkânı sağlamasını gerektiren geçici tedbir kararları ile ilgili olan uyuşmazlığın niteliğine ve idari makamların yerel mahkemenin kararlarına uymayı açıkça reddetmesi sonucunda Mahkeme İhtüzüğünün 39. maddesi uyarınca geçici tedbirlerin belirtilmesinin ardından bu kararların uygulanmış olmasına önem vermiştir (§ 163; ayrıca bk. *Camara / Belçika*, 2023, § 110).

238. Dolayısıyla dava tarafının etkili bir şekilde korunması ve hukuka uygunluğun sağlanması, idari makamların kararı icra etme yükümlülüğünün olmasını gerektirir (*Hornsby / Yunanistan*, 1997, § 41; *Kyrtatos / Yunanistan*, 2003, §§ 31-32; ve bir anayasa mahkemesinin kararlarına ilişkin olarak, bk. bu davaya uygulanabildiği ölçüde *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, §§ 282-283).

239. Bu nedenle, kesin bir kararın icrasında belli bir gecikme olmasının özel koşullar altında haklı gerekçelere dayandırılması mümkünse de gecikme, davacının kararın icra edilmesini isteme hakkına hanel getirecek nitelikte olmamalıdır (*Burdov/Rusya*, 2002 §§ 35-37).

240. Anlaşıldığı üzere icra; tam ve eksiksiz olmalı, kısmi olmamalı (*Matheus/Fransa*, 2005 § 58; *Sabin Popescu/Romanya*, 2004, §§ 68-76) ve engellenmemeli, hükümsüz kılınmamalı ya da gereğinden fazla geciktirilmemelidir (*Immobiliare Saffi/İtalya* [BD], 1999 § 74).

241. Bir makamın, üst mahkeme tarafından verilen bir kararı dikkate almayı reddetmesi de – ki bu da aynı grup yargılamalar kapsamında bir dizi kararın ardına iptal edilmesine yol açabilir -6 § 1 maddesine aykırıdır (*Turczanik/Polonya*, 2005 §§ 49-51; *Miracle Europe Kft / Macaristan*, 2016, § 65).

242. Bağlayıcı bir kararın icrasında makul olmayan derecede bir gecikme, Sözleşme ihlaline yol açabilir. Bu gecikmenin makul olup olmadığı özellikle icra usulünün karmaşıklığı, başvuranın ve yetkili makamların davranışı ve mahkeme tarafından hükmedilen tazminatın miktarı ve mahiyeti göz önünde bulundurulurken belirlenmelidir (*Raylyan/Rusya*, 2007, § 31 ve *Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009, § 66).

243. Örneğin Mahkeme, ulusal makamların, kesinleşmiş ve icraya konulabilir bir yargı kararını uygulamak üzere gerekli önlemleri almaktan beş yıldan fazla bir süre boyunca kaçınarak 6 § 1 maddesi hükümlerinin tüm faydalı neticelerini ortadan kaldırmış olduğuna karar vermiştir (*Hornsby/Yunanistan*, 1997 § 45).

244. Bir başka davada, kurumların bir kararı icra etmede geçirdiği toplam dokuz aylık sürenin, koşullar göz önünde bulundurulduğunda, aşırı olmadığına karar verilmiştir (*Moroko/Rusya*, 2008, §§ 43-45).

245. Mahkeme; yetkililerin, bir kiracı aleyhindeki tahliye kararının icrasında yaklaşık dört yıl süreyle polis desteğinden yararlanmayı reddetmesi (*Lunari/İtalya*, 2001 §§ 38-42) veya yasa koyucunun bir kiracının tahliyesine ilişkin müdahalesi sonucu -ki hakkında itirazda bulunulan kanun hükümleri söz konusu kararın tüm faydalı neticelerini ortadan kaldırmıştır- altı yılı aşkın süreyle yürütmenin durdurulması nedeniyle (*Immobiliare Saffi/İtalya* [BD], 1999 §§ 70 ve 74) 6 § 1 maddesi kapsamında güvence altına alınan mahkemeye başvuru hakkının ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.

246. Adli tazminatın bir kamu makamı tarafından ödenmesine ilişkin olarak bir yıldan daha az bir gecikme, ilke olarak Sözleşme ile uyumlu iken daha uzun bir gecikme ilk bakışta makul değildir. Bununla birlikte bu karine, koşullara bağlı olarak belirli kriterlere dayanarak çürütülebilir (*Gerasimov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, §§ 167-174, ve maaş borçlarına ilişkin bir yıl on ay süren karmaşık bir tasfiye prosedürü için, *Kuzhelev ve Diğerleri / Rusya*, 2019, §§ 110 ve 137 veya yaklaşık on üç aylık bir süre, *Titan Total Group S.R.L. / Moldova Cumhuriyeti*, 2021, §§ 81-84; ayrıca bkz. *Cocchiarella / İtalya* [BD], 2006, § 89: aşırı uzun süren yargılamaların sonuçlarını telafi etmek için iç hukukta tesis edilen bir telafi

yoluna ilişkin olarak ödemenin yapılması için geçen süre genellikle tazminata hükmedilen kararın icra edilebilir hâle geldiği tarihten itibaren altı ayı geçmemelidir).

247. Mahkeme, icra takibi için belirlenen iç hukuktaki yasal süreleri dikkate almakla birlikte bu sürelere uyulmaması otomatik olarak Sözleşme'nin ihlali anlamına gelmez. Belirli koşullarda biraz gecikme haklı görülebilir ancak bu gecikme, her hâlükarda, 6 § 1 maddesi kapsamında korunan hakkın özüne zarar verecek nitelikte olamaz (*Burdov / Rusya (no. 2)*, 2009, § 67). Mahkeme, *Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009 davasında, bir kararın altı ay süreyle icra edilmemesinin kendi başına makul olmadığına (§ 85) ve *Moroko/Rusya*, 2008 davasında, yetkililerin bir kararı icra ederken toplam dokuz aylık gecikme yaşamalarının Sözleşme uyarınca ilk bakışta makul olmadığına karar vermiştir (§ 43). Bununla birlikte, bu hususların, yukarıda belirtilen kriterler ve diğer ilgili koşullar ışığında yargılamanın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmadığı belirtilmelidir (*Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009, § 67).

248. Özellikle, *Gerasimov ve Diğerleri / Rusya*, 2014, §§ 168-74 davasında, Mahkeme, icra edilecek kararın kamu makamlarının başvuran için büyük önem taşıyan belirli bir eylemde bulunmasını gerektirmesi hâlinde (örneğin, başvuranın günlük yaşam koşullarının etkilenecek olması nedeniyle), altı aydan fazla bir gecikmenin Sözleşme'nin özen gerekliliğine aykırı olacağını belirtmiştir (§ 170). Konut tahsisi ile ilgili olarak, Mahkeme, ilgili şekilde özen gösterilmesi gerektiği sürece, iki yıldan daha az bir gecikme talep etmiştir (§ 171).

249. Hukuki süreç sonunda Devlet aleyhinde alacak elde eden bir kişi, ayrıca bir icra prosedürü başlatmak zorunda değildir (*Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009 § 68; *Sharxhi ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2018, § 93). Devlet aleyhindeki bir kararın icrasının temin edilmesi, söz konusu kararın bağlayıcı ve icraya konulabilir hale geldiği tarihten itibaren (*Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009 § 69), Devlet makamlarına düşer (*Yavorivskaya/Rusya*, 2005 § 25). Dolayısıyla, icra prosedürünün ardından başvurana ödenmesi gereken tutarların geç ödenmesi, ulusal makamların uzun bir süre karara uymayı reddetmesini telafi edemez ve yeterli tazmin sağlamaz (*Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006, § 198).

250. Devlet karşısında haklı bir alacak elde eden ilgililerin, bir kararın icrasını sağlamak veya hızlandırmak için belli usuli adımlar atmaları gerekebilir. Bununla birlikte, alacaklıların işlemde bulunması zorunluluğu, kesin surette gerekli olanın ötesine geçmemeli ve yetkililerin yükümlülüklerini azaltmamalıdır (*Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009, § 69).

251. Ek olarak Mahkeme, yetkililerin başvuranı kendisi lehine verilen icra edilebilir bir karara ilişkin olarak icra takibi başlatmasından sorumlu tutmasının ve başvuranın mali durumunun göz ardı etmesinin başvuran üzerinde aşırı bir yük oluşturduğuna ve mahkemeye erişim hakkının özünü etkileyecek şekilde bu hakkı kısıtladığına hükmetmiştir (*Apostol/Gürcistan*, 2006, § 65).

252. Devlet bütçe sisteminin ya da ulusal icra usullerinin karışık bir yapıda olmasından bağımsız olarak bir dava tarafı, kendisine tazminat ödenmesini (*Burdov/Rusya*, 2002 § 35) veya barınacak bir yer verilmesini (*Teteriny/Rusya*, 2005, §§ 41-42), hükmeden nihai bir karardan makul bir süre zarfı içinde yararlanmaktan mahrum bırakılamaz. Devlet yetkilileri, kararla hükme bağlanan bir borcu ödememe gerekçesi olarak yeterli kaynak bulunmamasını öne süremez (*Burdov/Rusya*, 2002 § 35; *Amat-G Ltd ve Mebaghishvili/Gürcistan*, 2005 § 47; *Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006, § 199). Devlet yetkilileri, ayrıca, hükmedilen borcu ödememek için alternatif konaklama yerinin bulunmamasını da gerekçe olarak gösteremez (*Prodan/Moldova*, § 53, 2004; *Tchokontio Happi/Fransa*, 2015 § 50; *Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009 § 70)).

253. Yetkililerin maddi tazminatın ödenmesine hükmeden bir karara uymak için geçirdikleri süre, kararın nihai ve icra edilebilir hale geldiği tarihten itibaren belirlenen miktarın ödendiği tarihe kadar geçen zaman esas alınarak hesaplanmalıdır. Hükmedilen bir ödemenin iki yıl ve bir ay boyunca

geciktirilmesi, bu gecikmeyi haklı kılacak herhangi bir şartın olmaması halinde, Sözleşme gereklilikleri ile çelişmektedir (*Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009 §§ 73-76 ve 83).

254. Ek olarak, yerel yetkililerin ulusal hukuk kapsamında bağımsız oldukları argümanı Devletlerin Sözleşme kapsamındaki uluslararası sorumluluğu ilkesi göz önünde bulundurulduğunda geçersizdir (*Soci t  de gestion du port de Campoloro and Soci t  fermi re de Campoloro/Fransa*, 2006 § 62).

255. İstisnai durumlarda, idari işlemleri hukuka aykırı ve geçersiz ilan eden bir mahkeme kararının *restitutio in integrum* (eski hâline getirilerek) olarak uygulanması, aşılamaz fiili veya hukuki engeller nedeniyle objektif olarak imkânsız olabilir. Ancak, bu gibi durumlarda, Avrupa Konseyi'nin mahkemeye erişim hakkının gerekliliklerine uygun olarak, bir üye devlet iyi niyetle ve kendi isteğiyle, tazminata hükmedilmesi gibi, hukuka aykırı eylemlerinin zararlı etkilerini giderebilecek diğ r çözümleri incelemelidir (*Cingilli Holding A.Ş. ve Cingilloğlu/Türkiye*, 2015, § 41 ve bireyler arasındaki bir uyuşmazlık bağlamındaki bir başvuru için *Nikoloudakis/Yunanistan*, 2020, § 50).

256. *Kamu otoritelerinin borçlu olduğu meblağlar* (*Burdov/Rusya (no. 2)*, 2009, §§ 68-69, 72 ve daha sonraki paragraflar) ile *özel şahısların borçlu olduğu meblağlar* arasında ayırım yapılmalıdır. Zira Devletin Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinin kapsamı borçlunun statüsüne göre değişmektedir.

257. Bir kamu otoritesi aleyhinde hükmedilen kararı elde eden bir şahsın normal şartla altında ayrı bir icra takibi başlatmasına gerek yoktur. Mahkeme daha önce hukuk yargılamalarında Devlet aleyhinde hükmeden bir karara sahip olan bir şahsın daha sonra bu tazmini elde etmek için ayrı bir icra takibi başlatmasının uygun olmadığına karar vermiştir (*Metaxas/Yunanistan*, 2004, § 19; *Kukalo/Rusya*, 2005 § 49). Bu şahsın ilgili Devlet otoritesini uygun bir şekilde bilgilendirmesi (*Akashev/Rusya*, 2008 § 21) ya da şekli nitelikteki bazı usuli adımlar atması (*Kosmidis ve Kosmidou/Yunanistan*, 2007 § 24) yeterli olacaktır.

258. Borçlunun *özel bir şahıs* olduğu durumlarda “özel” bir borçlunun aczi sonucunda icraya konulabilir bir borcun ödenmemesi nedeniyle Devlet sorumlu tutulamaz (*Sanglier/Fransa*, §, 2003, 39, *Ciprova/Çek Cumhuriyeti* (k.k.), 2005; *Cub nit/Romanya* (k.k.), 2007). Bununla birlikte Devletlerin, özel kişiler arasındaki uyuşmazlıklarda kesinleşmiş kararların icrasına yönelik, hukukta olduğu gibi uygulamada da etkili bir sistem kurma konusunda pozitif yükümlülüğü vardır (*Fuklev/Ukrayna*, 2005 § 84; *Fomenko ve Diğerleri / Rusya* (k.k.), 2019, §§ 171-181). Dolayısıyla, icra işlemlerine dâhil olan kamu makamlarının gerekli itinaı göstermemesi ve hatta icraya mani olması durumunda Devletin sorumluluğu söz konusu olabilir (a.g.e., § 67). Kamu erkini kullananların ulusal makamlar olması nedeniyle (*Ruianu/Romanya*, 2003 §§ 72 ve 73) icra konusunda sahip oldukları yükümlülükler göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu makamlar tarafından kararın icrasını temin etmek üzere alınan önlemlerin bu amaç bakımından uygun ve yeterli olması gerekir (a.g.e., §§ 72-73; *Sekul/Hırvatistan* (k.k.), 2015, §§ 54-55 ve *Işgın / Türkiye*, 2022, § 47). Bir kararın icra edilememesi, icra memurunun hareketsiz kalma durumu veya irade eksikliğinin bir sonucu olabileceği gibi, hazırlık, destek ve - daha da önemlisi - polis, yargı görevlileri ve kamu kurumları gibi diğ r yetkili makamların koordinasyon eksikliğinden kaynaklanabilir (*Işgın/Türkiye*, 2022, § 44 ve atıfta bulunulan içtihat).

259. Bu nedenle örneğin Mahkeme, (özel) bir üçüncü tarafın kesinleşmiş ve icraya konulabilir yargı kararlarını uygulamaya yetkili makamlarla işbirliğinde bulunmaması konusunda müeyyidelere bulunmaktan imtina ederek ulusal makamların 6 § 1 maddesi hükümlerinin tüm faydalı neticelerini ortadan kaldırmış olduğuna karar vermiştir (*Pini ve Diğerleri/Romanya*, 2004, §§ 186-188; somut davada iki çocuğun yaşadığı özel bir kurum, çocukların evlat edinilmesi yönündeki mahkeme kararlarının icrasına üç yılı aşkın bir süre boyunca mani olmuştur). Yetkili makamlar özellikle borçlu bir şirketin yöneticilerinin kendi iflaslarını düzenlemeye çalıştıklarına ve ceza hukuku kapsamındaki bir tür cezazılıktan cesaret alarak hareket ettiklerine dair belirtiler olması hâlinde, bir kişiye bir kararın

uygulanmasında yardımcı olurken tutarlı olmalı ve özel bir özen göstermelidir (*Işgın/Türkiye*, 2022, § 45).

260. Bununla birlikte Devletin, özel bir kişinin bir mahkeme kararına uymasını temin etmek üzere kanunun öngördüğü tüm adımları attığı hallerde, alacaklının yükümlülüklerine uymayı reddetmesinden Devlet sorumlu tutulamaz (*Fociac/Romanya*, §§ 74 ve 78) ve Devletin, Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri yerine getirilmektedir (*Fomenko ve Diğerleri / Rusya* (k.k.), 2019, § 195).

261. Son olarak, mahkemeye başvurma hakkı benzer şekilde icra sürecine erişim hakkını, yani icra sürecinin başlatılması hakkını da korur (*Apostol/Gürcistan*, 2006, § 56).

b. Kesinleşmiş bir yargı kararının yerindeliliğinin sorgulanmamasını isteme hakkı

262. Ek olarak adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğü ilkesi ışığında yorumlanmalıdır. Hukukun üstünlüğü ilkesinin temel veçhelerinden biri, hukuki belirlilik ilkesidir ki (*Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238; *Okyay ve Diğerleri/Türkiye*, 2005 § 73); bu da diğerleri arasında mahkemelerin bir meseleyi kesin olarak hükme bağladığı durumlarda, kararlarının yerindeliliğinin sorgulanmamasını gerektirir (*Brumarescu/Romanya* [BD], 1999, § 61; *Agrokompleks/Ukrayna*, 2011, § 148). Bu aynı zamanda, yargılamanın sonuçlanmasına kadar yürürlükte kalan geçici tedbir kararlarıyla da ilgilidir (*Sharxhi ve Diğerleri/Arnavutluk*, 2018, §§ 92-96).

263. Sürekli olarak yerindeliliği sorgulanması muhtemel ve devamlı olarak iptal edilme riski taşıyan nihai kararlarla öne çıkan yargı sistemleri, 6 § 1 maddesine aykırıdır (*Sovtransavto Holding/Ukrayna*, 2002, §§ 74, 77 ve 82; somut davada bir itiraz davası söz konusuydu; buna göre Yüksek Tahkim Mahkemesi Başkanı, Başsavcısı veya vekilleri, iptal başvurusunda bulunmak suretiyle kesinleşmiş bir yargı kararına itiraz etme konusunda takdir yetkisine sahipti)

264. İster hâkimler ve yürütme mensupları (*Tregubenko/Ukrayna*, 2004, § 36) isterse adli olmayan makamlar (*Agrokompleks/Ukrayna*, 2011, § 150-151) tarafından olsun, kararların yerindeliliğinin bu şekilde sorgulanması kabul edilemez.

265. Kesinleşmiş bir kararın yerindeliliği, ancak, adli bir hata gibi önemli ve zorlayıcı nitelikteki koşulların gerektirdiği hallerde sorgulanabilir (*Ryabykh/Rusya*, 2003 § 52; ayrıca bk.; *Vardanyan ve Nanushyan/Ermenistan*, 2016, § 70 ve kıyaslayınız: *Trapeznikov ve Diğerleri/Rusya*, 2016, §§ 39-40, bu davada tarafların talepleri üzerine gerçekleştirilen denetim usulü, hukuki kesinlik ilkesini ihlal etmemiştir; ve ilkeler için *Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238). *Tığrak/Türkiye*, 2021, §§ 58-63 davasında Mahkeme, bir karar kesinleştikten ve icra edilebilir hâle geldikten sonra sunulan bir talebin kesin hüküm (res judicata) ilkesini göz ardı etmek için bir gerekçe teşkil edemeyeceğini vurgulamıştır (ilkelerin bir özeti için bkz. §§ 48-49).

266. Özetle; hukuki belirlilik, kesin hüküm (res judicata) ilkesine, yani kararların kesinliğine saygı duyulması ilkesine uyulmasını şart koşmaktadır (*Guâmundur Andri Astraâsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238 ve aşağıda; *Treguet / Rusya*, 2022, § 28; *Balan / Moldova Cumhuriyeti (no. 2)*, 2022, § 27). Bu ilke uyarınca, hiçbir tarafın davanın yeniden incelenmesi veya yeni bir karar verilmesi amacıyla kesinleşmiş ve bağlayıcı olan bir kararın incelenmesini talep etmeye hakkı yoktur. Yüksek mahkemeler yetkilerini yeni bir inceleme gerçekleştirmek için kullanmamalıdır. Söz konusu bu inceleme temyiz başvurusu kılığında yapılmamalı (*Balan /Moldova Cumhuriyeti (no. 2)*, 2022, § 30), ve bir konu hakkında farklı iki görüşün olması olasılığı davanın yeniden incelenmesi için yeterli bir gerekçe teşkil etmemektedir. Bu ilkeden ayrılmak, temel bir kusurun veya adaletin yanlış tecelli etmesinin

düzeltilmesi gibi zaruri ve mücbir niteliğe sahip olan durumlar tarafından gerekli kılınıyorsa meşru olabilir (*Ryabykh/Rusya*, 2003 § 52; *Şamat / Türkiye*, 2020, § 62, and *OOO Link Oil SPB / Rusya* (k.k.), 2009). Bu, 6 § 1 maddesinin temel bir yönüdür ve bu maddeye uygunluk, içtihat ışığında değerlendirilmelidir- hukuku (bk. özellikle, *Grazuleviciüte/Litvanya*, 2021, §§ 72-74, ve *Esertas/Litvanya*, 2012, § 28).

267. Mahkemenin kesin karar ilkesine ilişkin içtihadı birbirine benzer olan ancak belirli yönleriyle ayrılan iki farklı durumu ele almıştır: olağanüstü bir hukuk yoluyla (*Treguet / Rusya*, 2022, §§ 30-35) ya da yeni keşfedilen bir olgu ışığında nihai ve bağlayıcı bir kararın incelenmesi (örneğin bk: *Pravednaya/Rusya*, 2004 §§ 30-33, *Tregubenko/Ukrayna*, 2004 §§ 34-38) ve olağan bir hukuk yoluna başvurmak için tanınan süre zarfının uzatılması nedeniyle nihai ve bağlayıcı bir kararın incelenmesi (*Magomedov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 87-89). İlk durum, yeni bir bilgi ya da yeni keşfedilen şartlar ışığında uygulanabilir olan usuller yoluyla denetleyici makamın nihai ve bağlayıcı bir kararı bozmasıyla ilgilidir. Bu durum, kamu otoritesine davasının yeniden incelenmesini güvence altına almak amacıyla zaten bilinen ve mevcut olan bir bilgiyi gündeme getirmemesi olanağı tanınması dolayısıyla temyiz kılıfına girmiş bir yeniden inceleme teşkil edebilir. İkinci durumda, mahkeme davayı kaybeden tarafın süre aşımı sonrasında yaptığı talebini kabul etmektedir. Bu yol sayesinde, kesin hüküm teşkil eden bir karar hemen bozulmamakla birlikte artık nihai ve bağlayıcı olmayı kesmektedir. Dolayısıyla, iki durumun da kararların kesinliği ilkesini ihlal ettiği düşünülebilir.

268. Davanın olağandışı bir şekilde yeniden açılmasının kesin hüküm (*res judicata*) ilkesini ihlal edip etmediği, yalnızca davanın yeniden açılmasıyla düzeltilmesi amaçlanan iddia konusu hatanın niteliğine değil, aynı zamanda kimin talep ettiğine, ne zaman ettiğine, hangi nedenle, kimin karar verdiği ve hangi etkiye sahip olduğuna da bağlıdır. *Waişsa/Polonya*, 2023 davasında Mahkeme, yeniden açılan davaları incelemek için bir test geliştirmiştir. Başsavcı, Polonya'nın eski Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa hakkındaki bazı iddialara ilişkin olarak yedi yıl önce son derece mahkemesinde karara bağlanan bir davanın yeniden açılmasını talep etmiştir. Mahkeme, her şeyden önce, bu yüksek profilli davanın yeniden açılması yetkisinin kanunla, aynı zamanda Adalet Bakanı olan ve bu rolüyle mahkemeler ve yargı yönetimi organları üzerinde önemli bir yetkiye sahip olan Başsavcıya verildiğini kaydetmiştir. Mahkeme, Başsavcının davanın sonucuyla ilgili kişisel bir siyasi çıkarı olduğuna dikkat çekerek (§§ 253 - 254), bu yasal yolun uygulamada yürütme tarafından mahkeme kararları üzerinde siyasi bir denetim aracı haline gelebileceğine dair “varsayımsal bir riskten daha fazlasını” yarattığını belirtmiştir (§ 231). Mahkeme tarafından bu bağlamda değerlendirilen ikinci unsur, olağanüstü temyiz başvurusunun gerekçeleridir. Mahkeme, genel ve muğlak bir terim olan “sosyal adaleti” yeniden tesis etmek amacıyla bir davanın yeniden açılmasının, olası keyfilige, bu kanun yolunun kötüye kullanılmasına ve sürecin kötüye kullanılmasına sebep olduğunu gözlemlemiştir. Benzer şekilde, “mahkemenin önemli bulguları ile davada toplanan delillerin içeriği arasında bariz bir çelişkiye” atıfta bulunulması, olağanüstü inceleme dairesini üçüncü ve hatta dördüncü derece yargı yetkisine sahip bir mahkemeye dönüştürmüş ve böylece olağanüstü temyizin “olağan gizli temyiz” niteliğini ortaya çıkarmıştır (§§ 232-235). Mahkeme tarafından incelenen üçüncü unsur, olağanüstü temyizin zamanlamasıdır: kanunun geçiş hükümleri uyarınca, hukuk davalarında, mevzuatın yürürlüğe girmesinden yirmi yıldan fazla bir süre önce kapatılan davalar bakımından bile, neredeyse hiçbir zaman sınırlaması olmaksızın getirilebilirdi fakat Mahkeme bu durumun hukukun üstünlüğünün gereklilikleriyle bağdaşmadığı tespitinde bulunmuştur (§§ 236 - 237). Mahkeme tarafından eleştirilen dördüncü unsur, olağanüstü temyiz dairesinin sahip olduğu ve sadece hukuk meselelerini değil, aynı zamanda davanın olgularını da incelemesine izin veren geniş inceleme yetkisidir; bu durum da pratikte nihai yargılamaların tamamını ortadan kaldırmasına olanak sağlamaktaydı (§ 238). Son olarak Mahkeme, olağanüstü incelemenin, oluşum sürecindeki ağır usulsüzlükler nedeniyle Sözleşme anlamında bir “mahkeme” olarak kabul edilemeyecek bir organa verildiğini kaydetmiştir (§ 239). Bu kriterleri dava konusu

olgulara uygulayan Mahkeme (§§ 240 - 256), kesin hüküm ilkelerinden ayrılmanın “önemli ve zorlayıcı nitelikteki koşullar” tarafından gerekçelendirilmediği sonucuna varmıştır.

269. Kesinleşmiş bir kararın bozulmayıp ayrı bir yargılamada verilen bir karar nedeniyle hukuki etkiden yoksun bırakılması da söz konusu olabilir (*Grazuleviciüte/Litvanya*, 2021, §§ 79-81). Farklı davaların savunulma şekli meşru olarak farklı kararlara yol açabilir. *Aydın ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.) 2023, §§ 56 ve devamı davasında, iki farklı mahkeme aynı konuya ilişkin iki ayrı yargılamada tartışmalı bir şekilde çelişkili kararlar vermiştir. Başvuranın lehine olan ilk karar, davalıların çürütemediği olgulara ilişkin bir karineye dayanmaktadır. Başvuranın aleyhine olan ikinci karar ise, söz konusu karineyi çürütmek için argümanlar ve kanıtlar sunan diğer davalıların yer aldığı farklı bir yargılamada verilmiştir. Mahkeme, bu koşullar altında, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinde yer alan hukuki kesinlik ilkesine riayet edilmediği sonucuna varmıştır.

270. Bu bağlamda Mahkeme, bir kamu otoritesi tarafından hukuk ya da diğer yargılamalarda yapılan bir kusurun, özellikle başka özel bir menfaatin söz konusu olmadığı durumlarda, Devletin sorumluluğunda olması gerektiğini ve bu kusurların ilgili şahsın zarar görmesi pahasına giderilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. İlke olarak yargıda gerçekleşen hataların düzeltilmesi meşru bir niyet taşımasına rağmen bu hata keyfi bir şekilde düzeltilmemeli ve her halükarda yetkililer olabildiğince bireysel menfaatler ile adaletin doğru tecelli ettirilmesinin güvence altına alınması arasında adil bir denge kurmalıdır (Yetkililerin lehinde olan zaman aşımına uğramış bir temyiz başvurusunun, temyiz başvurusunda bulunmak için tanınan süre sınırının herhangi geçerli bir gerekçe sunulmadan uzatılmasının ardından kabul edilmesine ilişkin olarak bk: *Magomedov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 94-95).

c. Yabancı mahkemeler tarafından veya Avrupa Birliğinde bulunan bir ülke tarafından verilen kararların karşılıklı olarak tanınması ve icra edilmesi

271. Mahkeme, bir Devlet tarafından ortaya konulan bir kararın başka bir Devlet tarafından tanınması ve icra edilmesinin özel taraflar arasındaki uluslararası ilişkilerde hukuki kesinliği sağlamanın bir yolu olduğunu gözlemlemiştir (*Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş./Türkiye*, 2012 § 46). Yabancı bir kararın tanınmasından yasal bir menfaat sağlayacak herhangi biri bu yönde bir başvuru yapabilmelidir (yurt dışında verilen boşanma ilamının tanınmasına ilişkin olarak bk: *Selin Aslı Öztürk/Türkiye*, 2009 §§ 39-41)

272. Eğer söz konusu yabancı karar ile sonuçlanan yargılamaların adilliğine ilişkin olarak kararın verildiği Devlette ya da kararın kabul edildiği Devlette etkili bir şekilde bir iddia öne sürülme olanağı tanınmıyorsa, yabancı kararın icra edilmesi yönündeki bir karar (tenfiz kararı) Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinde belirtilen şartlar ile uyumlu olmaz. Mahkeme, yabancı bir kararın tanınması ve icra edilmesi talebini inceleyen bir mahkemenin, bu kararı adil yargılanma güvenceleri ışığında incelenmesi gibi bazı tedbirleri almadan, bu yöndeki bir talebi kabul edemeyeceği şeklindeki genel ilkesini her zaman uygulamaktadır. Söz konusu bu incelemenin kapsamı davanın niteliğine göre değişebilir (*Avotins / Letonya* [BD], 2016, § 98 – bk. ayrıca *Pellegrini / İtalya*, 2001, § 40; *Saccoccia / Avusturya* (k.k.), 2007).

273. *Avotiņš/Letonya* [BD], 2016 davası, Avrupa Birliği (AB) üyesi başka bir Devlet tarafından verilen bir kararın icrası ile alakalıdır. Avrupa Birliği içerisindeki temel hakların eşit korunması karinesi (“Boğaz karinesi” -*Bosphorus presumption*- olarak da bilinir), ilk defa AB üye Devletleri arasında karşılıklı güven ilkesi temelinde kurulan karşılıklı tanıma mekanizmalarına uygulanmıştır. Söz konusu bu dava, borçlunun gıyabında farklı bir ülkede (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) verilen bir kararın Letonya’da icra edilmesi ile alakalıdır. Mahkeme, bu bağlama ilişkin genel ilkeleri belirlemiş ve hangi şartlar altında

karinenin çürütülebileceğini kaydetmiştir (özellikle bk: §§ 115-17). Bu ilkeleri uygulayan Mahkeme, temel hakların korunmasının eşit korunma karinesini çürütebilecek derecede eksik olduğu sonucuna varmamıştır.

B. Yasayla Kurulmuş Olma

1. Genel İlkeleri

274. Sözleşmenin özünde yer alan hukukun üstünlüğü ilkesi ışığında, “bir yargı yerinin” daima “yasayla kurulmuş olma” kriterini taşıması gerekmekte (*Guâmundur Andri Astraâsson / İzlanda* [BD], 2020, § 211) veya daha doğrusu “kanuna uygun olarak kurulmuş bir yargı yeri” (§§ 229-230) olması (§§ 229-230) gerekmektedir. Bu durum yargıyı her türlü yasa dışı veya usulsüz dış etkiden korumak için gereklidir (§§ 226 ve 246). İçtihatın incelenmesinin ardından (§§ 211-217 ve atıfta bulunulan medeni yöne ilişkin referanslar), bu karar içtihat ilkelerini geliştirmiş ve bu kavramın anlamını (§§ 223-230) ve 6 § 1 maddesi kapsamındaki bağımsızlık ve tarafsızlığın diğer “kurumsal gereklilikleri” (§§ 218 ve devamı, §§ 231-234), hukukun üstünlüğü ve yargıya duyulan kamu güvenini (§§ 237 ve devamı; bk. *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, §§ 245-251, ve yasallık ilkesi için, § 282) açıklığa kavuşturmuştur. Mahkemenin *Reczkowicz/Polonya*, 2021, § 284 kararında belirttiği üzere, doğası gereği eksik olan bir adli atama usulü de “bağımsız bir mahkeme” güvencesi açısından incelenebilir; ancak bu davada, bu başlık altında incelenen, söz konusu usulsüzlükler, davanın “kanunla kurulmuş bir yargı yeri” tarafından incelenmesi hakkının özüne hâlel getirecek derecede ciddi idi.

275. Bir “yargı yerinin” “kurulmuş” sayılabileceği “kanun”, ihlal edilmesi hâlinde, bir veya daha fazla hâkimin bir davanın incelenmesine katılımını “usulsüz” hâle getirecek olan iç hukuk hükümlerini - özellikle mahkeme üyelerinin bağımsızlığına ilişkin hükümler de dâhil olmak üzere- kapsar (§ 232). “Kanunla kurulmuş “yargı yeri” şartı uyarınca yapılan inceleme, belirli bir davada iddia edilen usulsüzlüğün, hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığının temel ilkelerine hâlel getirecek ve söz konusu mahkemenin bağımsızlığına gölge düşürecek kadar ciddi olup olmadığını sistematik bir şekilde incelemelidir (§§ 234 ve 237).

276. Dolayısıyla Mahkeme, bu bağlamda iç hukuka uyulup uyulmadığını inceleyebilir. Ancak öncelikle ulusal mahkemelerin yetkili olduğu genel ilkesini göz önünde bulundurarak iç hukuk hükümlerini yorumlamakla yükümlüdür (§ 209); Mahkeme, mevzuatın “açık bir ihlali” söz konusu olmadıkça, bu hükümlerin yorumunu sorgulayamayacağını belirtmiştir (bir duruşma tarihinin belirlenmesi ve bir duruşma gününde bir hâkimin yerine yedek bir hâkimin atanmasına ilişkin olarak *Kontalexis / Yunanistan*, 2011, §§ 39 ve devamı; *Pasquini / San Marino*, 2019, §§ 104 ve 109). Mahkemenin yerel mahkemelerin “kanunla kurulmuş olan bir yargı yeri” gerekliliğine uygunluğa ilişkin değerlendirmesini reddettiği bir dava için bk.. *Miracle Europe Kft / Macaristan*, 2016, §§ 65-66. Akabinde *Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020 davasında Büyük Daire, iç hukukun “açıkça ihlali” kavramı ile “yargısal atamalara ilişkin iç hukuk kurallarının açıkça ihlali” kavramı arasında bir ayrım yapmıştır (bkz. özellikle, § 242, §§ 244 ve devamı, § 254). Bu davada yerel mahkeme, ulusal atama makamı tarafından hâkimlerin ilk atanması aşamasında kuralların ihlal edildiğini hâlihazırda tespit etmiştir (§§ 208-210, 242, 254) ve Mahkemenin rolü, tespit edilen iç hukuk ihlallerinin 6 § 1 maddesi bakımından sonuçlarını belirlemekle sınırlıydı.

277. “Yasayla kurulmuş olma” ifadesi, yalnızca bir “yargı yerinin” varlığının yasal dayanağıyla değil, aynı zamanda mahkemenin kendisini düzenleyen özel kurallara uymasıyla da ilgilidir (*Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020, § 223; *Sokurenko ve Strygun/Ukrayna*, 2006 § 24). Tanım itibarıyla bir mahkemenin yasallığı, hem her bir davada oluşumunu hem de hâkimlerin ilk atamalarına

ilişkin usülleri de kapsmalıdır (*Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 224-228). İkinci husus, Büyük Daire tarafından *Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD] davasında incelenmiştir. *Besnik Cani/Arnavutluk*, 2022 davasında Mahkeme, o dönemde savcı olan ve etkili bir mahkeme incelemesi veya tazmin olmaksızın görevden alınan başvurunu inceleyen heyetin bir üyesinin atanmasında iç hukukun açıkça ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, daha önce kanunu ihlal ve yetersizlik gerekçesiyle görevden alınmış bir adayın ülkenin en yüksek mahkemesine atanmasının, bir mahkeme yargı hiyerarşisinde ne kadar yükseğe yerleştirilirse, uygulanabilir seçim kriterlerinin o kadar zorlu olması gerektiği şartıyla bağdaştırılmasının zor olduğunu vurgulamıştır.

278. Hâkimlerin yürütme veya yasama organı tarafından atanmasına, atanmaların yargısal görevlerini yerine getirirken etki veya baskıdan uzak olmaları koşuluyla izin verilebilir (a.g.eş 207). Ulusal düzeyde hangi atama sistemi yürürlükte olursa olsun, yürütme de dâhil olmak üzere atama sürecine keyfi müdahalelere izin vermemek için, yargı atamalarına ilişkin iç hukukun mümkün olduğunca açık terimlerle ifade edilmesi önem teşkil etmektedir (a.g.e., § 230).

279. Bir hâkimin, bir mahkemeye atanmasına ilişkin ilk süreçle ilgili olarak *Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020 kararında, her usulsüzlüğün 6 § 1 maddesini ihlal etmeyeceği belirtilmiştir ("kanunla kurulmuş bir yargı yeri" hakkının aşırı kapsamlı bir yorumunu benimsememeye özen göstererek) bk. §§ 236 ve devamı). Mahkeme bir "eşik testi" geliştirmiş ve belirli bir adli atama işlemindeki usulsüzlüklerin "kanunla kurulmuş bir yargı yerine erişim hakkının ihlalini gerektirecek ağırlıkta olup olmadığını ve çatışan ilkeler arasındaki dengenin ilgili Devlet makamları tarafından davanın özel koşullarında adil ve orantılı bir şekilde kurulup kurulmadığını" belirlemek için "üç aşamalı bir test" tanımlamıştır (§§ 235 vd, farklı adımların sunumu için §§ 243-252 ve bunların uygulanması için §§ 254-290; bk. ayrıca anayasa mahkemesine ilişkin olarak *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, ve özellikle §§ 285-289). Bu yaklaşımı *Reczkowicz/Polonya*, 2021 (§§ 216-282) davasında uygulayan Mahkeme, yargı sisteminin yeniden düzenlenmesi bağlamında hâkimlerin atanması prosedürünün yasama ve yürütme erklerinin usulsüz etkisine maruz kaldığına ve bunun tüm süreci olumsuz etkileyen ve Yüksek Mahkemenin ilgili oluşumunun meşruiyetine gölge düşüren temel bir usulsüzlük olduğuna hükmetmiştir (§§ 276-280). *Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020, davasında belirlenen kriterleri uygulayarak Mahkeme, başka bir hâkimin bağımsızlığını teyit ettiği gerekçesiyle bir hâkimi görevinden uzaklaştıran Yüksek Mahkemenin yeni kurulan disiplin dairesine hâkimlerin atanmasında yaşanan ciddi usulsüzlükler nedeniyle 6. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Juszczyszyn/Polonya*, 2022, §§ 192-211). Aynı şekilde, *Dolinska-Ficek ve Ozimek/Polonya*, 2021 davasında, yargının bağımsızlığı ve -diğer ilkeler arasında- kuvvetler ayrılığı gerekliliklerine aykırı olarak, temel bir usulsüzlük tespit edilmiştir (§ 349). Kararda, yürütmenin, hâkimlerin atanmasına ilişkin derdest bir yargı denetiminin geçerliliğini zayıflatmak amacıyla, bağlayıcı bir yargı kararını kasıtlı olarak göz ardı etmesinin ve adaletin işleyişine müdahale etmesinin, hukukun üstünlüğüne açıkça meydan okuma olarak nitelendirilmesi gerektiği kaydedilmiştir (§§ 338 ve 348-350).

280. İstisnai ve geçici olarak kanunla kurulan bir organ, Sözleşme anlamında "kanunla kurulmuş bir yargı yeri" olarak kabul edilmesine kendi başına engel değildir (*Xhoxhaj/Arnavutluk*, 2021, §§ 284-288).

281. Bir hukuk davasının keyfi olarak farklı bir hâkime veya heyete atanması veya devredilmesine ilişkin şikâyetler, Mahkeme tarafından ya "kanunla kurulmuş bir yargı yeri" güvencesi başlığı altında (bk. örneğin, *Miracle Europe Kft / Macaristan*, 2016, §§ 56 - 67) ya da daha genel bir başlık olan "adil yargılanma" başlığı altında (bkz. örneğin, *Toivanen / Finlandiya*, 2023, §§ 33-39) incelenmiştir. Söz konusu davada başvuran, davasının üç hâkimden oluşan bir heyetten beş hâkimden oluşan "genişletilmiş bir heyete" nakledilmesinden şikâyetçi olmuştur. Söz konusu karar, üç hâkimden oluşan heyetin davayı görüşmesinin ardından, mahkeme başkanı vekili Hâkim L. tarafından verilmiştir. Hâkim

L. genişletilmiş heyette yer almış ve çoğunluk ile birlikte karar vermiştir. Mahkeme, naklin yürürlükteki kurallara uygun olduğunu ve bu kuralların mahkeme başkan vekiline böyle bir nakil kararı verme konusunda takdir yetkisi tanıdığını kaydetmiştir. Bu takdir yetkisinin kullanılması usule ilişkin güvencelerle çevrelenmiştir: özellikle, kanun, davaların nakli için kriterler belirlemiş ve Hâkim L. yazılı bir açıklamayla gerekçelerini belirtmiştir. Ayrıca, davanın nakli, başvuranın karar alma sürecine katılma fırsatını kaybetmesine yol açmamıştır. Mahkeme, bu naklin yargılamanın genel olarak adilliğine hâlel getirmediği sonucuna varmıştır (a.g.e., §§ 33-39).

2. Bu ilkelerin uygulanması

282. Adaletin doğru tecelli ettirilmesini güvence altına alarak yargılamaları idare ettirmek mahkemelerin görevidir. Bir davanın belirli bir hâkime veya mahkemeye sevk edilmesi bu bağlamda tanımlanmış takdir payı kapsamına girmektedir. Ancak, bu sevk etme işleminin 6 § 1 maddesi ile uyumlu olabilmesi için bağımsızlık ve tarafsızlık şartlarına uyulması gerekmektedir (*Pasquini/San Marino*, 2019, §§ 103 ve 107). Davaya bakması için atanan hâkimin yürütmeden bağımsız olması ve atamanın sadece yargı yetkililerinin takdirine dayanmaması gereklidir (a.g.e., § 110). Bir davanın sevk edilmesi ile yeniden sevk edilmesi arasında içtihatla ayırım yapılmıştır (a.g.e., § 107).

283. Hâkimlerin görev sürelerinin, yasal görev sürelerinin sona ermesinin ardından yeniden atanmalarına kadar zimnen süresiz olarak uzatılması uygulamasının, "yasayla kurulmuş bir mahkeme" olma ilkesine aykırı olduğuna karar verilmiştir (*Oleksandr Volkov/Ukrayna*, 2013 § 151). Hâkimlerin atanmasını düzenleyen usullerin, bir teamüllere indirgenmesi mümkün değildir (a.g.e., §§ 154-156). Bir hâkimin başka bir hâkim ile değiştirilmesi de keyfilikten uzak olmalıdır (*Pasquini / San Marino*, 2019, § 112, bir davanın yeniden atanması gerekliliği gibi (*Miracle Europe Kft / Macaristan*, 2016, §§ 59-67 ve kısıtlı yargı yetkisine ve az sayıdaki hâkime sahip olan bir mahkeme için bk: *Biagioli/San Marino* (k.k.), 2014 §§ 77-78 ve 80).

284. Aşağıdaki durumlar ihlal tespitine yol açmıştır, örneğin: duruşma gününde bir hâkimin yerine yedek bir hâkimin atanması (*Kontalexis/Yunanistan*, 2011, §§ 42-44), kanunda öngörülen sayıdan daha az sayıda üyeden oluşan bir heyet tarafından karar verilmesi (*Momcilovic/Sırbistan*, 2013, § 32, ve *Jenita Mocanu/Romanya*, 2013, § 41), ilgili iç hukuk uyarınca bu görevi yerine getirmeye yetkili olmayan bir mahkeme yöneticisi tarafından mahkeme işlemlerinin yürütülmesi (*Ezgeta/Hırvatistan*, 2017, § 44) veya bir mahkemenin kasıtlı olarak kanunu ihlal ederek herhangi bir açıklama yapmaksızın olağan yargı yetkisini aşması (*Sokurenko ve Strygun/Ukrayna*, 2006, §§ 27-28); bu davalar *Guâmundur Andri Astrdâsson/İzlanda* [BD], 2020, §§ 211 ve devamı ışığında (özellikle § 218) görülmelidir. Ayrıca, bir kararı bozarak ve davayı yeniden görüşülmek üzere geri göndererek ya da yargılamanın geçersiz olduğunu ilan ederek iç hukukta öngörüldüğü şekilde kendi yetkisi dahilinde hareket etmek yerine, yetkili organın yerine geçerek davayı esastan karara bağlayan bir yüksek mahkeme "kanunla kurulmuş bir mahkeme" değildir (*Aviakompaniya A.T.I., ZAT / Ukrayna*, 2017, § 44).

285. Hâkimlerin atanmasına dair ilk usule ilişkin olarak *Guâmundur Andri Astrdâsson / İzlanda* [BD], 2020, kararı, 6 § 1 maddesini ihlal edecek veya etmeyecek durumları ana hatlarıyla belirtmiştir (§§ 246-247 ve devamı). Bu davada Mahkeme, yeni bir istinaf mahkemesine hâkim atanması usulüne ilişkin temel bir kuralın -özellikle Adalet Bakanı tarafından- "ağır bir şekilde ihlal edildiğine" hükmetmiştir; bu ihlal, Mahkemenin gerekçesini kabul edemediği (§ 286) Yüksek Mahkeme tarafından yürütülen incelemede etkili bir şekilde giderilmediği için, 6 § 1 maddesine aykırı bulunmuştur (§§ 288-289). *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021 davasında Mahkeme, yürütme ve yasama erklerinin Anayasa Mahkemesine hâkim seçme usulü üzerinde aşırı bir etkiye sahip olduğu ve "ciddi usulsüzlükler" olduğu sonucuna varmıştır (§§ 284-291; ayrıca bk. *Dolinska-Ficek ve Ozimek / Polonya*, 2021, § 353, ve *Reczkowicz / Polonya*, 2021).

C. Bağımsızlık ve tarafsızlık

1. Genel hususlar

286. 6 § 1 maddesi tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkı, davanın “bağımsız ve tarafsız bir mahkeme” tarafından görülmesini gerektirir. Yargı bağımsızlığı, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında adil yargılanma hakkı için olmazsa olmaz bir koşuldur (*Grzçda/Polonya* [BD], 2022, § 301) ve yargı bağımsızlığı hukukun üstünlüğünün ön koşuludur (§ 298). İç hukukun, hâkimleri, bağımsızlık ve tarafsızlıklarını doğrudan ilgilendiren konularda Sözleşme'de yer alan güvencelerden mahrum bırakması hâlinde, hâkimler hukukun üstünlüğünü koruyamaz ve Sözleşme'ye işlerlik kazandıramaz (§ 264).

İlaveten, yargı bağımsızlığı ve adli atama sürecinin bütünlüğünün güvence altına alınması ile yargı bağımsızlığı ve mahkemelerin ve hâkimlerin bağımsızlığını korumakla sorumlu ulusal organın özerkliği gerekliliği arasında açık bir bağlantı bulunmaktadır (a.g.e., §§ 300-303 ve 345-346, Polonya'daki Ulusal Yargı Konseyine ilişkin olarak).¹⁷ Cumhuriyet savcılığının, 6. maddenin bir "yargı yerine" yüklediği bağımsızlık ve tarafsızlık yükümlülükleriyle bağlı olamayacağı belirtilmelidir (*Thierry / Fransa* (k.k.), 2023, § 30).

287. "Bağımsızlık" ve "tarafsızlık" kavramları birbirleriyle yakından bağlantılıdır ve koşullara bağlı olarak birlikte incelenmeleri gerekebilir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sâ/Portekiz* [BD], 2018, §§ 150 ve 152; ayrıca bk. yakın ilişkileri bakımından, §§ 153-156; *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 61-64). Bu iki kavram, 6 § 1 maddesi anlamında "kanunla kurulmuş yargı yeri" kavramıyla da etkileşim hâlinindedir (*Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 218 ve devamı, §§ 231 devamı¹⁸ ve ayrıca § 295).

288. Cezai ve medeni yön başlıkları altında 6 § 1 maddesi anlamında bir mahkemenin bağımsızlığını değerlendirirken diğerlerinin yanı sıra, üyelerinin atanma şekli de dikkate alınmalıdır (bk. örneğin, *Ramos Nunes de Carvalho e Sâ / Portekiz* [BD], 2018, § 144); bu, bir "yargı yerinin" kuruluş alanına ilişkin bir husustur (*Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, § 232). Ayrıca "bağımsızlık", tarafsız karar alma için gerekli olan kişisel ve kurumsal bağımsızlığa atıfta bulunur ve bu nedenle tarafsızlığın bir ön koşuludur (*Dolinska- Ficek ve Ozimek / Polonya*, 2021, § 316: bu karar, "kanunla kurulmuş yargı yeri" ile "bağımsız ve tarafsız mahkeme" kavramları arasındaki bağlantıya bir örnektir, § 357). "Bağımsızlık" terimi, hem bir hâkimin ahlaki bütünlük meselesi olarak dış baskılardan etkilenmemesini ifade eden bir ruh halini, hem bir hâkimin atanmasının ilk aşamasında hem de görevlerini yerine getirirken diğer Devlet güçlerinin usulsüz etkisine ve/veya sınırsız takdir yetkisine karşı güvenceler sağlaması gereken, hâkimlerin bağımsızlıklarını ve liyakate dayalı seçim kriterlerini sağlayacak şekilde atanabilecekleri bir prosedürü içeren bir dizi kurumsal ve operasyonel düzenlemeyi tanımlar (*Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, § 234).

289. Hükümetin siyasi organları ile yargı arasındaki kuvvetler ayrılığı kavramı, Mahkeme içtihadında giderek daha fazla önem kazanmaktadır (*Svilengacanin ve Diğerleri / Sırbistan*, 2021, §§ 64). Bu nedenle *Ramos Nunes de Carvalho e Sâ c. Portekiz* [BD], 2018 kararı, kuvvetler ayrılığına verilen artan önemi ve yargının bağımsızlığının korunması gerekliliğini vurgulamıştır (§ 196; ayrıca bk. *Dolinska-Ficek ve Ozimek/Polonya*, 2021, §§ 349-353) ve bu durum *Grzçda/Polonya* [BD], 2022 kararında yeniden doğrulanmıştır (bk. özellikle §§ 298 ve 301-303). Yargının demokratik bir toplumda Devlet

¹⁷ Ayrıca daha fazla detay için bk. C-1-(e)-i alt bölümünün “Konsey üyelerinin atanma şekli” ile ilgili kısmı

¹⁸ “Kanunla kurulmuş olan” bölümüne bakınız

organları arasında işgal ettiği önemli yer göz önüne alındığında Mahkeme, yargı mensuplarının yalnızca yargılama rollerinde değil, aynı zamanda yargı sistemiyle yakından bağlantılı olarak yerine getirmeleri istenebilecek diğer resmi işlevlerle bağlantılı olarak bağımsızlıklarını ve özerkliklerini tehdit edebilecek önlemlere karşı korunmasına özellikle dikkat etmelidir. Yargı konseylerinin (yargı bağımsızlığını korumakla görevli organ) özerkliğini, özellikle yargı atamalarına ilişkin konularda, yasama ve yürütme erklerinin ihlaline karşı korumak ve yargı üzerindeki siyasi etkiye karşı bir siper olarak rollerini muhafaza etmek de aynı derecede gereklidir (§ 346). İlâveten, Sözleşme, Devletlerin yargıda reform yapmak için meşru ve gerekli kararları almasını engellememekle birlikte, herhangi bir reform yargının ve yönetim organlarının bağımsızlığına hâlel getirmemelidir (§ 323).

290. Dolayısıyla meslekten olmayan hâkimlerin bir davaya katılması, 6 § 1 maddesine aykırı değildir (*Cooper / Birleşik Krallık* [BD], 2003, § 123). Bir hâkimin başkanlığında, devlet memurları ve çıkar grupları temsilcilerini içeren karma oluşumlu bir kurulun varlığı tek başına tarafsızlık göstergesi teşkil etmez (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981, §§ 57 ve 58). Bunun yanı sıra bilirkişilerin bir mahkemede devam eden karar verme sürecine meslekten olmayan üyeler olarak katılması konusunda da herhangi bir itiraz bulunmamaktadır (*Pabla Ky/Finlandiya*, 2004 § 32).

291. Tarafsızlıkla ilgili olarak içtihadta belirlenmiş olan ilkeler, meslekten olan hâkimler kadar meslekten olmayan hâkimler için de geçerlidir (*Langborger/İsveç*, 1989 §§ 34-35; *Cooper/Birleşik Krallık* [BD], 2003 § 123).

292. Mahkeme, ticari ya da spor tahkim mahkemelerinin yetkisinin özgürce, kanunlara uygunca ve açıkça kabul edildiği durumlarda bağımsızlık ve tarafsızlık kavramlarının esnek bir şekilde yorumlanabileceğini kabul etmiştir. Zira tahkim sisteminin esası karar verme organlarının veya bir kısmının ihtilafa taraf olan şahıslarca atanmasına dayanmaktadır (*Mutu and Pechstein/İsviçre*, § 146; münhasır ve zorunlu yargı yetkisine sahip bir tahkim heyeti ile karşılaştırınız *Ali Rıza ve Diğerleri / Türkiye*, 2020, §§ 207-222). Bununla birlikte, görünüşün rolü de dâhil olmak üzere, tahkim yargılamasının tarafsızlığı önemini korumaktadır (*Beg S.p.a. / İtalya*, 2021, §§ 144-153). Tarafsız hakem güvencesinden kesin olarak feragat edilip edilmediğine ilişkin olarak, bk. §§ 138-143.

293. İlke gereği eğer bir karar, sonradan “tam yargı yetkisini” haiz ve başlangıçtaki eksikliği gidermek suretiyle ilgili güvencelerin gözetilmesini sağlayan bir yargı merciinin denetimine tabi olmuşsa, karar veren mahkemenin bağımsız veya tarafsız olmaması ya da söz konusu mahkemenin temel bir usuli güvenceyi ihlal etmesi, 6 § 1 maddesinin ihlaline yol açmaz (Disiplin bağlamında; *De Haan/Hollanda*, 1997, §§ 52-55; *Helle/Finlandiya*, 1997 § 46; *Crompton/Birleşik Krallık*, 2009, § 79 ve disiplin işlemleri bağlamı için bk: *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 65, 67 ve 72).¹⁹

294. Mahkeme daima, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi uyarınca Devletin davanın “bağımsız ve tarafsız bir mahkeme” tarafından görülmesini temin etme yükümlülüğünün kapsamının yargı ile sınırlı olmadığını altını çizmiştir. Söz konusu yükümlülük; yürütmeye, yasamaya ve seviyesi ne olursa olsun diğer tüm Devlet makamlarına, mahkemelerin karar ve hükümlerine, mutabık olmasalar dahi saygı gösterme ve uyma yükümlülüğü getirir. Dolayısıyla, Devletin mahkemelerin yetkisine saygı göstermesi, kamunun mahkemelere ve daha geniş anlamda, hukukun üstünlüğüne güven duymasının vazgeçilmez bir önkoşuludur. Yargı erkinin bağımsızlık ve tarafsızlığının Anayasa tarafından güvence altına alınması yeterli olmayıp, bağımsızlık ve tarafsızlığın tüm idari tutum ve uygulamalarda gerçek anlamda uygulanması gerekir (*Agrokompleks/Ukrayna*, 2011, § 136; ayrıca bk. *Dolinska-Ficek ve Ozimek / Polonya* 2021, §§ 328-330).

295. Hükümet yetkilileri ve siyasiler tarafından yapılan açıklamalar yukarıda bahsedilen 6. maddenin

¹⁹ “Tam yargı yetkisine sahip olan mahkeme tarafından denetimin yapılması” ve “Adillik” bölümlerine ayrıca bakınız.

güvencelerine aykırılık teşkil edebilir (*Ivanovski / Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2016, § 147; *Sovtransavto Holding / Ukrayna*, 2000, § 80; *Kinsky / Çek Cumhuriyeti*, 2012, § 94) veya etmeyebilir (*Civinskaite / Litvanya*, 2020, § 144, ve emsal kararların özeti için, §§ 119-120).

2. Bağımsız mahkeme

296. “Bağımsız” ifadesi, diğer erkler (yürütme ve yasama) (*Beaumont/Fransa*, 1994, § 38) ve yanı sıra dava tarafları (*Sramek/Avusturya*, 1984 § 42) karşısında bağımsızlığı ifade eder. Bu gerekliliğe uyulup uyulmadığının değerlendirilmesinde, özellikle mahkemenin üyelerinin atandığı yöntem ve bu üyelerinin görev süresi ya da dışarıdan gelebilecek baskılar karşısında yeterli güvencelerin sağlanıp sağlanmaması gibi yasal kriterler temel alınır (örneğin bk.: *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 §§ 153-156). Söz konusu organın bağımsız bir görünüm sergilemesi de ayrıca bu bağlamda dikkate alınır (*a.g.e.*, § 144; *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, 2013 § 103; *Grace Gatt / Malta*, 2019, § 85). Tespit edilen eksiklikler yargılamaların daha sonraki aşamalarında giderebilir ya da giderilemeyebilir (*Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 65, 67 ve 72).

297. Hükümetin siyasi organları ile yargı arasındaki güçler ayrılığı kavramı Mahkemenin içtihadında giderek artan bir öneme sahip olma eğilimindeyse de; ne 6. madde ne de Sözleşme'nin başka herhangi bir maddesi, erkler arasında müsaade edilebilir etkileşim sınırları konusunda Devletlerin teorik anayasal kavramlara uymasını mecburi kılar. Önemli olan her zaman için, belli bir davada Sözleşme koşullarının karşılanıp karşılanmadığıdır (*Kleyn ve Diğerleri/Hollanda* [BD], 2003 § 193; *Ramos Nunes de Carvalho e Sá* [BD], 2018, § 144). Nitekim mahkeme bağımsızlığı kavramı, yargı erkini diğer erklerden ayırmak için usuli güvencelerin varlığını gerektirir (*Guâmundur Andri Astrâsson / İzlanda* [BD], 2020, § 215). Ayrıca, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi anlamında bir mahkemenin bağımsızlığının değerlendirilmesinde, diğerlerinin yanı sıra, bir "yargı yeri" kurulması alanına ilişkin bir mesele olan üyelerinin atanma şekli de dikkate alınmalıdır. (§ 232, “bağımsızlık”, “tarafsızlık” ve “kanunla kurulmuş yargı yeri” gereklilikleri arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır).²⁰

Kuvvetler ayrılığı ve yargının bağımsızlığının korunmasının gerekliliği (*Catanâ / Moldova Cumhuriyeti*, 2023, § 75) ile ilgili olarak Mahkeme, yargı mensuplarını, 6 § 1 maddesinin uygulanabilirliği ve mahkemeye erişim açısından da dahil olmak üzere, bağımsızlıklarını ve özerkliklerini potansiyel olarak zayıflatabilecek tedbirlere karşı koruma ihtiyacını göz önünde bulundurmaktadır (bk. *Grzçda / Polonya* [BD] davasındaki ilkelerin özeti), 2022, §§ 298 ve 300-309, yalnızca hâkimlerin yargılama rolü için değil aynı zamanda Ulusal Yargı Konseyi üyeliği gibi yargı sistemiyle yakından bağlantılı diğer resmi işlevler için de geçerlidir, §§ 303-307; ayrıca bk. *Bilgen / Türkiye*, 2021, § 58, son paragraf) ve disiplin soruşturmalarındaki duruşmayla ilgili olarak (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá / Portekiz* [BD], 2018, § 196).

Üye Devletler tarafından hangi sistem seçilirse seçilsin, yargı bağımsızlığını güvence altına alma yükümlülüklerine uymak zorundadırlar. Bir yargı konseyinin kurulduğu durumlarda, Devlet yetkilileri, özellikle yargı atama sürecinin bütünlüğünü korumak amacıyla, bu kurulun yürütme ve yasama erklerinden bağımsızlığını sağlama yükümlülüğü altında olmalıdır. Ulusal Yargı Konseyinin bir yargı üyesinin görev süresi boyunca görevden alınması veya görevden alınma tehdidinin, söz konusu üyenin görevlerini yerine getirirken kişisel bağımsızlıklarını etkileme olasılığı vardır (*Grzçda/Polonya*) [GC], 2022, §§ 300-309).

Buna ek olarak, hâkimlere disiplin yaptırımı uygulama yetkisine sahip bir organın içinde, yalnızca pasif bir rolde bile olsa, bir hükümet üyesinin bulunması, Sözleşme'nin 6. maddesinin gereklilikleri ve

²⁰ “Yargı yeri kavramı” bölümüne bakınız.

özellikle de disiplin organının bağımsız olması gerekliliği açısından sorun teşkil etmektedir. Başsavcının hâkimlerin disipliniyle ilgili bir organda bulunması, 6. madde kapsamındaki tarafsızlık ve bağımsızlık gereklilikleri açısından sorunludur. Adli Hizmet Komisyonu'na (CSM) (Fransızca'da *Conseil superieur de la magistrature*) atanmak üzere hukuk profesörlerinin seçilmesi sürecine ilişkin olarak, bu sürecin yeterli bağımsızlık güvencesi sağlaması gerekmektedir (*Catanâ / Moldova Cumhuriyeti*, 2023, §§ 75-76, Adalet Bakanı ve Başsavcı da dahil olmak üzere CSM üyeleri ve yeterli bağımsızlık garantisi olmaksızın seçilmiş hukuk profesörlerinin re'sen mevcut olmasıyla ilgili olarak).

298. *Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye* [BD], 2015 kararında Mahkeme, davanın Sözleşme'nin 6 veya 2 ve/veya 3. maddesi ile alakalı olmasına bağlı olarak bağımsızlık gerekliliğinin değerlendirmesindeki farklılıkları ve ayrıntıları belirtmiştir (§§ 217-21). Bir soruşturmanın Sözleşme'nin 2 madde kapsamındaki usuli yükümlülükler çerçevesinde bağımsızlığının incelenmesinde kullanılan yöntemlerin muhakkak Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında bağımsızlık gerekliliğine uyulduğunun tespit edilebilmesi için gerekli olan yasal kriterleri değerlendirirken kullanılması gerekli değildir.

299. *Askeri mahkemeler* (örneğin: *Mikhno/Ukrayna*, 2016 §§ 162-64 ve 166-70). Atıfta bulunulan davada, Mahkeme, uluslararası insan hakları hukukunda Devletleri askeri mahkemeleri kullanırken temkinli olmaya ve özellikle askeri mahkemelere yargısız infaz, yargısız kaybolma ve işkence gibi ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin suçları hükme bağlama konusundaki yargı yetkisi verilmemesi konusunda teşvik etme şeklinde bir eğilimin olduğunu not etmiştir. Ciddi ve kasti insan hakları ihlalleri ile alakalı olan Mahkemenin bu yaklaşımı, ancak, ilgili askeri yetkililerin bir ihmali sonucunda gerçekleşen kazanın ciddi fakat kasti olmayan bir ihlale yol açması durumlarına kendiliğinden uygulanamaz (*Mikhno/Ukrayna*, § 165).

a. Yürütme Karşısında Bağımsızlık

300. Yürütmenin, sonucuna etki etmek amacıyla mahkemeler önünde derdest bir davaya müdahalede bulunması hâkimlerin bağımsızlığını zayıflatır (*Sovtransavto Holding/Ukrayna*, 2002 §§ 7980; *Kolyadenko ve Diğerleri/Romanya*, 2002 § 42).

301. Hâkimlerin yürütme tarafından atanmaları ve azledilebilir olmaları 6 § 1 maddesi açısından tek başına ihlal teşkil etmez (*Clarke/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005). Tayin edilenlerin, yargılama görevlerini ifa ettikleri esnada her tür etki veya baskıdan bağımsız olmaları kaydıyla, hâkimlerin yürütme tarafından atanmasına izin verilebilir (özellikle *Guâmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 207 ve devamı ve *Flux/Moldova* (no. 2), 2007 § 27).

302. Atanmasının ardından herhangi bir baskıya maruz kalmaması, yürütmeden talimatlar almaması ve görevlerini tam bir bağımsızlık içerisinde yerine getirmesi kaydıyla; Yargıtay Başkanı'nın yürütme tarafından atanması Başkan'ın bağımsızlığına hâle getirmez (*Zolotas/Yunanistan*, 2005, § 24).

303. Benzer şekilde, İdari Dava Dairesi Kurulu hâkimlerinin bölge idari makamı tarafından atanmaları; şayet atanmalarının ardından herhangi bir baskıya maruz kalmaz, talimatlar almaz ve yargı faaliyetlerini tam bir bağımsızlık içerisinde yürütürlerse; söz konusu hâkimlerin bağımsızlık veya tarafsızlığı konusunda tek başına şüphe uyandıramaz (*Majorana/İtalya* (k.k.), 2005).

304. Hâkimlerin kariyerde ilerlemelerine yönelik kurumsal bir yetkisi bulunan bir kamu görevlisinin (ülkenin Cumhurbaşkanı) bir yargılamaya dava tarafı olarak katılması halinde, bu yargılamalara bakan hâkimlerin bağımsızlık ve tarafsızlıklarına haklı olarak şüphe düşebilir (diğer kararların yanı sıra, *Thiam/Fransa*, 2018, § 85, ihlal yok).

305. *Catanâ / Moldova Cumhuriyeti* (2023) davasında Mahkeme, Adalet Bakanı ve Başsavcı da dâhil olmak üzere Adli Hizmet Komisyonu'nun re'sen üyelerinin varlığı nedeniyle 6. maddenin ihlal

edildiğine karar vermiştir (§§ 75-76).

b. Parlamento Karşısında Bağımsızlık

306. Eğer yargı görevlerinin ifasında herhangi bir baskı veya talimata maruz kalmazlarsa, hâkimlerin Parlamento tarafından atanması onları söz konusu makamlara tabi kılmaz (*Sacilor-Lormines/Fransa*, 2006 § 67). Ayrıca esasen meslekten hâkimlerden oluşan İstinaf Mahkemesi'nin bilirkişi üyelerinden birinin aynı zamanda bir Parlamento üyesi olması, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme hakkını tek başına ihlal etmez (*Pabla Ky/Finlandiya*, 2004, §§ 31-35). Öte yandan, *Catanâ / Moldova Cumhuriyeti* (2023) davasında Mahkeme, en az 20 milletvekilinin önerisi üzerine milletvekillerinin salt çoğunluğuna dayalı olarak Meclis tarafından seçilen ve bağımsızlık konusunda yeterli güvence sağlamayan Hukuk Profesörlerinin Yargı Hizmeti Komisyonu'na atanmak üzere seçilmesi süreciyle bağlantılı olarak 6. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 79-82).

c. Dava Tarafları Karşısında Bağımsızlık

307. Mahkeme üyeleri arasında, görev ve hizmetleri bakımından dava taraflarından biri karşısında ast konumda bulunan bir kişinin yer alması halinde, dava tarafları söz konusu kişinin bağımsızlığı konusunda meşru bir şüphe duyabilir. Bu tür bir durum, mahkemelerin demokratik bir toplumda uyandırması gereken güveni ciddi biçimde etkiler (*Sramek/Avusturya*, § 1984, 42).

d. Belirli bir davadaki Adalet Yüksek Konseyi karşısında hâkimlerin bağımsızlığı²¹

308. *Oleksandr Volkov/Ukrayna*, 2013 § 130 ve *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, § 79 (ihlaller) ve *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, §§ 157-165 (ihlal yok) davalarında hâkimler, Adalet Yüksek Konseyi (ya da eş bir kurumun) kararları aleyhinde temyiz başvurularını kariyerleri hakkında karar verebilen ve aleyhlerinde disiplin yargılamaları açabilen kuruluşlara yapmışlardır. Mahkeme, herhangi bir "ciddi yapısal eksiklik" ya da "yargı içerisindeki disiplin organında bir ön yargının" olup olmadığını (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz*, [BD], 2018 §§ 157-160) ve bağımsızlık gerekliliğinin yerine getirilip getirilmediğini (*a.g.e.*, §§ 161-163) tespit etmek amacıyla ilgili Devletlerin adli disiplin sistemlerini değerlendirmiş ve karşılaştırmıştır.(ayrıca Adli Hizmet Komisyonu'nun oluşumuna ilişkin olarak yukarıya bk.)

e. Bağımsızlığın Değerlendirilmesine İlişkin Ölçütler

309. Bir merciin "bağımsız" olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlemede Mahkeme, diğerleri arasında, aşağıdaki ölçütleri dikkate alır (*Langborger/İsveç*, 1989 § 32; *Kleyn ve Diğerleri/Hollan*<http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-61077da> [BD], 2003 § 190):

- i. üyelerinin atanma şekli ve
- ii. görev süresi;
- iii. dış baskılara karşı güvencelerin varlığı ve
- iv. söz konusu merciin bağımsızlık görüntüsü sergileyip sergilemediği.

i. Üyelerin Atanma Şekli

310. Adalet Bakanlığının bir karar verme organının üyelerinin atanmasına ve/veya görevden alınmasına müdahil olması konusunda bazı hususlar gündeme getirilmiştir (*Sramek/Avusturya*, § 1984, 38; *Brudnicka ve Diğerleri/Polonya*, 2005, § 41; *Clarke/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).

²¹ "Tarafsız yargı yeri" bölümüne bakınız.

311. Bir davanın belli bir hâkim veya mahkemeye tahsis edilmesi her ne kadar yerel makamların bu tür konularda sahip olduğu takdir payına girmekteyse de; Mahkeme söz konusu tahsis işleminin 6 § 1 maddesiyle ve bilhassa, bağımsızlık ve tarafsızlık koşullarıyla uyumlu olduğuna kanaat getirmelidir ([Bochan/Ukrayna](#), 2007, § 71).

312. Hâkimleri atayan organ olan Ulusal Yargı Konseyi'nin (NCJ) yapısı, Polonya ile ilgili bir dizi davada Mahkemenin ilgi odağı olmuştur. Bu grubun ilk davalarında, yargı atamaları sistemi “bağımsızlık” başlığı altında değil, “kanunla kurulmuş yargı yeri” güvencesi prizmasından incelenmiştir (bk. başvuranın davasını ele alan mahkemenin meşruiyetine ilişkin [Reczkowicz / Polonya](#), 2021, § 284,) veya alternatif olarak, “mahkemeye erişim” güvencesi ışığında (bkz. örneğin, bir NCJ üyesinin görevinin erken sona erdirilmesine ilişkin yargısal denetim elde etmesinin imkânsızlığına ilişkin [Grzşda/Polonya](#) [BD], 2022, §§ 344 - 350,). Bu davalarda Mahkeme, 2017 yargı reformunun NCJ'nin ve genel olarak Polonya yargısının bağımsızlığı üzerindeki olumsuz etkilerini kaydetmiştir ([Reczkowicz/Polonya](#), 2021, § 274 ve [Grzşda/Polonya](#) [BD], 2022, § 348). Mahkeme ayrıca ([Reczkowicz](#) davasında, §§ 280-281 ve 284 ve daha sonra [Juszczyszyn / Polonya](#), 2022, § 214), hem “kanunla kurulmuş” şartına uygunluk hem de başvuruların davalarını ele alan mahkemelerin bağımsızlığı açısından temel kurumsal sorunların aynı olduğunu gözlemlemiştir. Son olarak, [Tuleya/Polonya](#), 2023 davasında Mahkeme, “kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye erişim hakkının” ihlal edildiğine karar vermiştir (§ 345). Mahkeme, özetle, hem Yüksek Mahkeme hâkimlerinin bağımsızlığının hem de bu hâkimleri atayan NCJ'nin bağımsız olmaması nedeniyle “kanunla kurulmuş” bir yargı yeri şartının tehlikeye girdiği sonucuna varmıştır. 2017 reformunun ardından, yargı camiası, önceki mevzuat kapsamında kendisine tanınan ve uluslararası standartlar tarafından tanınan bir hak olan, yargı üyelerini NCJ'ye devretme hakkından mahrum bırakılmış ve “yasama ve yürütme güçleri, NCJ'nin yapısı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur” (bkz. Yüksek Mahkeme Disiplin Dairesinin bağımsızlığına ilişkin olarak [Tuleya / Polonya](#), 2023, § 337,; ayrıca bk. Yüksek Mahkeme Olağanüstü İnceleme Dairesinin bağımsızlığına ilişkin olarak [Waişsa/Polonya](#), 2023, , §§ 168-176).

ii. Üyelerin Görev Süresi

313. Mahkeme, karar verme organı üyeleri için belli bir görev süresi belirlememiştir; buna karşın söz konusu üyelerin görev süreleri içerisinde azledilememesi genel olarak bağımsızlıklarının doğal bir sonucu olarak düşünülmelidir (bk. özellikle, hâkimlerin azledilememesi ilkesine ilişkin olarak [Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda](#) [BD], 2020, §§ 239-240. Bununla birlikte, azledilememenin kanunda şeklen tanınmamış olması, eğer uygulamada tanınmış ise ve diğer gerekli güvenceler mevcut ise, tek başına bağımsızlık olmadığı anlamına gelmez ([Sacilor-Lormines/Fransa](#), 2006 § 67; [Luka/Romanya](#), 2009 § 44).

iii. Dış Baskılara Karşı Güvencelerin Sağlanması

314. Yargı bağımsızlığı, bireysel olarak hâkimlerin, yargı içerisinden ve dışından gelen her tür usulsüz baskıdan bağımsız olmasını gerektirir. İç hukukta yargı bağımsızlığının sağlanması; hâkimlerin meslektaşlarının veya mahkeme başkanı veya mahkeme daire başkanı gibi mahkemede idari sorumlulukları bulunan kişilerin talimat veya baskılarından bağımsız olmalarını gerektirir. Yargı içerisinde ve bilhassa, üstleri karşısında hâkimlerin bağımsızlığına yönelik yeterli güvencelerin bulunmaması, Mahkemenin, bir başvuranın bir mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hakkındaki şüphelerinin nesnel gerekçelere dayandırılabilceği sonucuna varmasına yol açabilir ([Parlov-Tkalčić/Hırvatistan](#), 2009 § 86; [Agrokompleks/Ukrayna](#), 2011 § 137).

315. Mahkeme; bir Bölge Mahkemesi hâkimlerinin bağımsızlığına ilişkin bir davada, söz konusu hâkimlerin mahkeme başkanından yeterince bağımsız olduğuna karar vermiştir; zira mahkeme başkanları yalnızca, yargı görevinden kesin biçimde ayrılan idari (idare ve teşkilatla ilgili) görevler

üstlenmiştir. Yargı sistemi, mahkeme başkanlarının davaları farklı hâkimlere tahsis veya tevdi etme görevlerini keyfi bir şekilde ifa etmesine karşı yeterli güvenceler öngörmüştür (*Parlov-Tkalcic / Hırvatistan*, §§ 88-95).

iv. Bağımsızlık Görüntüsü

316. Bir mahkemenin 6 § 1 maddesi kapsamında bağımsız olduğunun değerlendirilebilmesi kapsamında bağımsız olarak görünme hususu da bir önem arz etmektedir (*Sramek/Avusturya*, 1984 § 42). Bağımsızlık görüntüsü ile ilgili olarak, bir dava tarafının bakış açısı önemlidir, ancak belirleyici değildir; belirleyici olan, ilgili tarafın endişesinin “nesnel gerekçelere dayandırılabilir” olduğuna karar verilip verilemeyeceğidir (*Sacilor-Lormines/Fransa*, 2006 § 63; *Grace Gatt / Malta*, 2019, § 85).). Bu nedenle, Mahkemenin “nesnel bir gözlemcinin” söz konusu dava koşullarında bu konuda endişe duyması için hiçbir neden bulunmadığı kanaatinde olduğu durumlarda, bağımsızlıkla ilgili herhangi bir sorun gündeme getirilmez (*Clarke/Birleşik Krallık* (k.k.), 2005).

3. Tarafsız mahkeme²²

317. 6 § 1 maddesi, kapsamına giren bir mahkemenin tarafsız olmasını gerektirir (*Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, §§ 60-65, *Morice / Fransa France* [BD], 2015 kararına atıfla– bk. §§ 87-88 temyiz yargılamalarına ilişkin olarak). Tarafsızlık; genel olarak önyargı veya yanlılık olmamasını ifade eder ve çeşitli şekillerde sınanabilir (*Wettstein/İsviçre*, 2000 § 43; *Micallef/Malta* [BD], 2009, § 93; *Nicholas/Kıbrıs*, 2018, § 49). Bağımsızlık ve tarafsızlık kavramları birbiriyle yakından ilişkilidir ve koşullara bağlı olarak ikisinin birlikte incelenmesi gerekebilir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, § 150 ve 152 – yakın ilişki için ayrıca bk: *Sacilor Lormines/Fransa*, 2006, § 62). Bu kavramların aynı zamanda 6 § 1. maddenin anlamı dahilinde “kanunla kurulmuş bir yargı yeri ” ile etkileşim içinde olduğu unutulmamalıdır (*Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 231 ve devamı)²³. Tespit edilen eksiklikler yargılamaların daha sonraki aşamalarında giderilmiş ya da giderilmemiş olabilir (*Helle/Finlandiya*, § 1997, 46; *Denisov/Ukrayna* [BD], 2018, §§ 65, 67 ve 72).

318. İç hukuktaki yargılamaların tarafsızlığı, ilk bakışta açıkça esastan yoksun olmayan bir gerekçe temelinde sorgulanıyorsa; ulusal mahkeme 6 § 1 maddesinin ihlaline neden olabilecek herhangi bir durumu giderebilmek için ilk önce bu yöndeki endişelerin doğruluğunu kontrol etmelidir (*Cosmos Maritime Trading and Shipping Agency/Ukrayna*, 2019, §§ 78-82).

319. Çok sayıda benzer davayla karşılaşan bir yüksek mahkeme, ihtilafın usule ilişkin yönlerini ele almak üzere, ilgili devlet dairesinin bir temsilcisiyle kurumsal temasa geçilmesini gerektirse ve ilgili kişi yüksek mahkemede dava açıldıktan sonra başvuranın karşı tarafı hâline gelse bile(*Svilengacanin ve Diğerleri / Sırbistan* 2021, §§ 67-68), temasa geçildiği sırada söz konusu davalardan hiçbiri mahkeme önünde derdest değilse, önleyici tedbirler alabilir (§§ 71-72). Bu bağlamda, çok sayıda benzer derdest davanın yönetilebilmesi için dava yığınları arasından önde gelen bir davanın ayrılması, tarafsız bir yargı usulüne halel getirmez (§ 72); yüksek mahkeme, ilgili davalara bakan alt mahkemelere yol göstermek amacıyla kanunun yorumlanmasındaki belirsizlikleri giderebilir (§ 73); tarafsızlık "görüntüsü" önemini korumakla birlikte, davacıların bu konudaki endişeleri yeterli değildir (§ 74).

a. Tarafsızlığın Değerlendirilmesine Yönelik Ölçütler

320. Tarafsızlık şunlara göre değerlendirilmelidir (*Micallef/Malta* [BD], 2009 § 93-101; *Morice / Fransa* [BD], 2015, §§ 73-78; ve *Denisov / Ukrayna* [BD], 2018, §§ 61-65):

²² “Belirli bir davadaki Adalet Yüksek Konseyi karşısında hâkimlerin bağımsızlığı” bölümüne bakınız

²³ “Yargı yeri kavramı” bölümüne bakınız

- i. belli bir hâkimin şahsi inancının ve davranışının, yani hâkimin belli bir davada kişisel önyargı veya taraflılık sergileyip sergilemediğinin göz önünde bulundurulduğu *öznel yöntem*;
- ii. ve ayrıca mahkemenin, bilhassa oluşumu aracılığıyla, hakkındaki her tür meşru şüpheyi ortadan kaldırmak üzere yeterli güvenceler sunup sunmadığının belirlenmesinden ibaret olan *nesnel yöntem*.

321. Bununla birlikte, öznel ve nesnel tarafsızlık arasında kesin bir ayrım yoktur; zira bir hâkimin tutumu, dışarıdan bir gözlemcinin bakış açısıyla, tarafsızlığı konusunda nesnel gerekçelere dayalı şüphelere yol açmakla kalmayıp (nesnel yöntem), aynı zamanda hâkimin şahsi inancı konusunu dahi gündeme getirebilir (öznel yöntem) (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 145).

322. Dolayısıyla, hâkimin öznel bakımdan tarafsız olduğu varsayımının çürütülmesine olanak verecek deliller sunulmasının güç olabileceği kimi davalarda, nesnel tarafsızlık şartı önemli bir ek güvence sağlamaktadır (bk. *Micallef/Malta* [BD], 2009 §§ 95-101). Tarafsızlık hususunun gündeme getirildiği davaların çoğunluğunda Mahkemenin nesnel yöntemle odaklandığını not etmek önemlidir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 146).

323. Mahkeme, görünüşlerin bile belirli bir öneme sahip olabileceğini veya başka bir deyişle; “adalet yalnızca tecelli etmemesi, aynı zamanda tecelli ettiğinin de görülebilir olması gerektiğini” vurgulamıştır. Zira demokratik bir toplumda, mahkemelerin kamuoyunda güven uyandırması gerekmektedir. Dolayısıyla, hakkında tarafsız olduğuna ilişkin olarak bir endişeye sebep verebilecek haklı bir gerekçenin mevcut olması halinde söz konusu hâkim görevinden çekilmelidir (*Micallef/Malta* [BD], 2009, § 98; *Stoimenovikj ve Miloshevikj / Kuzey Makedonya*, 2021, § 40).). Bir hâkimin görevinden çekilmesine ilişkin bir talebi değerlendiren mahkeme bu talebi desteklemek adına kendisine ibraz edilen argümanları incelemeli (*Harabin/Slovakya*, 2012 § 136) ve belirli gerekliliklere uymalıdır. Ayrıca talepte bulunan kişi de bu gerekliliklere uymalıdır. İlgili kişi, kendisine sunulan mevcut bilgilere dayanarak gerekli tüm adımları atmalıdır (*Katsikeros / Yunanistan*, 2022, §§ 86-94).

324. Mahkeme içtihadında bir mahkemenin tarafsızlığına ilişkin olarak tesis edilen ilkeler aynı zamanda meslekten olan hâkimler ile meslekten olmayan hâkimlere uygulandığı gibi jüriye ve hâkimlik mesleğinden olmayan üyeler, yazı işleri müdürleri ya da adli sekreterler gibi adli işlevleri yerine getiren diğer görevlilere de uygulanmaktadır (*Bellizzi/Malta*, 2011 § 51). Mahkeme, Yüksek Mahkemenin başkanı olarak görev yapan bir hâkim aleyhinde açılan disiplin yargılamalarında, kamunun ulusal düzeyde en yüksek yargı organının işleyişine ilişkin güveninin söz konusu olması dolayısıyla, 6. maddede sağlanan güvencelere uyulmasının özellikle elzem olduğunu vurgulamıştır (*Harabin/Slovakya*, 2012 § 133).

i. Öznel Yaklaşım

325. Öznel yöntemi uyguladığında Mahkeme daima “aksi yönde delil bulununcaya kadar, bir hâkimin kişisel olarak tarafsız olduğunun varsayılması gerektiğine” karar vermiştir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, § 1981, 58, son cümle; *Micallef/Malta* [BD], 2009 § 94). Gerekliliği delil türüne gelince Mahkeme, örneğin, bir hâkimin düşmanlık sergileyip sergilemediğinin doğruluğunu araştırmaya çabalamıştır (*Buscemi / İtalya*, 1999, §§ 67-68). Bir hâkimin, daha önce ilgili bir başka grup hukuk yargılamalarına katılmasının ardından, temyize götürülen bir hukuk davasının incelenmesine katılmaktan çekilmemesi, söz konusu varsayımı çürütmek için gerekli olan delili teşkil etmeyecektir (*Golubović/Hırvatistan*, 2012 § 52). Mahkeme ayrıca, katılan tarafa yönelik nezaket veya sempati duygularının ifade edilmesinin kendi başına davalıya karşı önyargının bir yansıması olarak görülemeyeceğini, aksine adalet sisteminin "insani yüzünü" gösterdiğinin söylenebileceğini tespit etmiştir (*Karrar/Belçika*, 2021, § 35).

326. Bir mahkemenin şahsî önyargılardan veya yanlılıktan arınmış olduğunun varsayılması, Mahkeme içtihadında uzun süredir var olagelmış köklü bir ilkedir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981 § 58; *Driza/Arnavutluk*, 2007 § 75).

327. İlke olarak, bir hâkimin bir dava tarafı hakkında husumet beslemesi söz konusu bu yargılama açısından uygun olmadığını göstermesi için yeterli bir gerekçe teşkil etmektedir. Mahkeme, uygulamada, bu hususu nesnel yöntemi kullanarak değerlendirmektedir (*Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve Diğerleri/Gürcistan*, 2019 § 359 ve burada atıfta bulunulan içtihatlar).

ii. Nesnel Yaklaşım

328. Bu yöntemde, hâkimin davranışından ayrı olarak tarafsızlığı konusunda şüphe uyandırabilecek doğrulanabilir somut olguların olup olmadığı belirlenmelidir. Bu, panel halinde toplanan bir gruba uygulandığında, söz konusu grup üyelerinden herhangi birinin şahsi davranışından bağımsız olarak, bizzat grubun tarafsızlığı konusunda şüphe uyandırabilecek doğrulanabilir somut olguların olup olmadığının tespit edilmesi anlamına gelir. Bu, belli bir davada belli bir hâkimin (*Morel/Fransa*, 2000 §§ 45-50; *Pescador Valero/İspanya*, 2003 § 23) veya kurul halinde toplanan bir grubun (*Luka / Romanya*, 2009, § 40) tarafı olmasından endişe edilmesi için meşru bir gerekçenin bulunup bulunmadığının belirlenmesinde, ilgili kişinin bakış açısının önemli olduğunu fakat belirleyici olmadığını ifade eder. Belirleyici olan, bu endişenin nesnel gerekçelere dayandırılıp dayandırılmayacağıdır (*Wettstein/İsviçre*, 2000 § 44; *Pabla Ky/Finlandiya*, 2004 § 30; *Micallef/Malta* [BD], 2009 § 96).

329. Bu bağlamda, görünüşün dahi belli bir önemli olabilir; bir başka ifadeyle “adalet yalnızca sağlanmamalı, aynı zamanda adaletin sağlandığı da görülmelidir” (bk. örneğin, *Catanâ / Moldova Cumhuriyeti*, 2023, § 77 ve alıntılanan içtihat atıfları). Zira demokratik bir toplumda, mahkemelerin kamuoyunda güven uyandırması gerekmektedir. Bu nedenle, tarafsız olmadığı konusunda hakkında endişe duyulması için meşru bir gerekçe bulunan her hâkimin davadan çekilmesi gereklidir (*Micallef/Malta* [BD], 2009, § 98; davanın sonucuna ilişkin olarak kamuya açık bir şekilde açıklamalarda bulunan hâkime ilişkin olarak bk: *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve Diğerleri/Gürcistan*, 2019, §§ 341-342).

330. Mahkemelerin, kamuda gerekli güveni uyandırabilmesi için, aynı zamanda iç örgütlenmeyle alakalı konuların da göz önünde bulundurulması gerekir. Tarafsızlığın teminat altına alınmasına yönelik ulusal yöntemlerin, yani hâkimlerin davadan çekilmesini düzenleyen kuralların varlığı, bu bağlamda, ilgili bir etkidir (bk. hâkimlerin davadan çekilmesine ilişkin özel hükümler için *Micallef/Malta* [BD], 2009, §§ 99-100, itirazın mümkün olmadığı *Stoimenovikj ve Miloshevikj/Kuzey Makedonya*, 2021, § 40; ilgili hâkimin kararı veren kişi olduğu durumlar da dâhil olmak üzere, bir davacı tarafından önyargıya ilişkin olarak itirazda bulunulduğu ve bir hâkim tarafından karar verildiği durumlarda 6. madde kapsamındaki gerekliliklere ilişkin olarak *Mikhail Mironov/Rusya*, 2020, §§ 34-40 ve alıntılanan içtihatlar; ve genel bir itiraza ilişkin olarak *Debled/Belçika*, 1994, § 37). Bu tür kurallar, ulusal yasa koyucunun, ilgili hâkim veya mahkemenin tarafsızlığı konusundaki tüm makul şüpheleri ortadan kaldırma ve bu tür endişelerin sebeplerini bertaraf etmek suretiyle tarafsızlığı sağlamaya yönelik bir girişimde bulunma yönündeki ilgisini gösterir. Bu kurallar, gerçekte tarafı olunmamasını sağlamanın yanı sıra, tarafı olunduğuna dair her tür izlenimin bertaraf edilmesine yönelik olup demokratik bir toplumda mahkemelerin kamuda uyandırması gereken güvenin artırılmasına hizmet eder (*Mežnarić/Hırvatistan*, 2005, § 27 ve kısıtlı bir yargı yetkisine sahip olan yüksek mahkeme hâkiminin davadan çekilmesine ilişkin olarak bk: *A.K./Lihtenştayn*, 2015, §§ 82-83). Yetkili idari organların hiyerarşik yapısı da görünüş açısından bir sorun yaratabilir (*Grace Gatt/Malta*, 2019, §§ 85-86).

331. Hâkimlerin kariyerlerini ve aleyhlerinde açılan disiplin yargılamalarını düzenleyen ulusal sistemlerin Mahkemeye yapılan başvurulara konu olduğu ve bu başvuruların hâkimlerin bağımsızlığı ile tarafsızlığı konusunu gündeme getirdiği not edilmelidir (kıyaslayınız: [Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz](#) [BD], 2018 §§ 151-65 ve özellikle § 163, ek olarak, [Denisov/Ukrayna](#) [BD], 2018, §§ 68-80 ve [Oleksandr Volkov/Ukrayna](#), 2013 §§ 109-117 ve 124-29).

332. Mahkeme, daha önce Adalet Yüksek Konseyi (disiplin organı) kararına ilişkin olarak hâkimlerin bağımsızlıklarını ilgilendiren bir davayı incelemiştir. Bu davada, Adalet Yüksek Konseyinin kararı aleyhinde temyiz başvurusunda bulunan hâkimlerin bu başvurusu kariyerlerini ve aleyhlerinde açılacak disiplin işlemlerini düzenleyen aynı organ tarafından değerlendirilmiştir (kıyaslayınız: [Oleksandr Volkov/Ukrayna](#), 2013 § 130 ve [Denisov/Ukrayna](#) [BD] (ihlaller) ve [Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz](#) [BD], 2018, §§ 157-165 (ihlal yok)). Mahkeme söz konusu iki ulusal sistem arasında ayırım yapmaktadır ([Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz](#) [BD], 2018, §§ 158-160 ve [Denisov/Ukrayna](#) [BD], 2018, § 79).

333. Adli görevlerini yerine getirirken hâkimler, kariyerlerinin bir noktasında kendilerini davanın taraflarından birine benzer bir durumda bulabilir. Ancak, Mahkeme böyle bir riskin hâkimin bireysel durumuna ilişkin belirli şartların olmaması durumunda tarafsızlığa şüphe düşürecek nitelikte olmadığı kanaatindedir. Adli üyeler aleyhinde açılan disiplin yargılamalarında, davaya bakan bir hâkimin kendisinin disiplin kurallarına tabi olması tarafsızlık gerekliliğinin ihlalini tespit etmek için kendi başına yeterli bir gerekçe teşkil etmemektedir ([Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz](#) [BD], 2018 § 163)²⁴. Ancak, disiplin organının teşkilatı ve işleyişinin bağımsızlığına ve tarafsızlığına ilişkin olarak ciddi hususlar gündeme geliyorsa, bu standartlara ilişkin temel güvencelere uyulması konusunda bazı şüpheler ortaya çıkabilir ([Denisov/Ukrayna](#) [BD], 2018 § 79 (ihlal)).

334. Hâkimlere karşı yürütülen disiplin soruşturmalarıyla ilgili olarak Mahkeme, ilgili disiplin organında hâkimlerin önemli ölçüde temsil edilmesi gerektiğini ve bunun tarafsızlığın güçlü bir göstergesi olduğunu vurgulamıştır ([Xhoxhaj/Arnavutluk](#), 2021, § 299 ve [Catanâ/Moldova Cumhuriyeti](#), 2023, § 70). [Catanâ / Moldova Cumhuriyeti](#), 2023 davasında Mahkeme, hâkimlerin disipline edilmesiyle ilgili bir organda (Adli Hizmet Komisyonu) bir hükümet üyesinin veya Başsavcının sadece aktif olmayan bir rolde bile olsa bulunmasının, 6. madde kapsamındaki tarafsızlık ve bağımsızlık gereklilikleri açısından başlı başına sorun teşkil ettiğini açıklığa kavuşturmuştur. Hâkimlerin disiplin yaptırımlarına tabi tutulma korkusuyla davalara tarafsız bakmamaları veya Başsavcının kararlarına katılmadığı hâkimlere karşı tarafsız davranmamaları riski bulunmaktadır (§§ 75-76).

b. Yargının taraflı olmasının gündeme gelebileceği durumlar

335. Yargının taraflı olduğu konusunun gündeme gelebileceği iki olası durum vardır:

- i. İlki *işlevsel niteliktedir* ve örneğin, adli süreç içerisinde aynı kişinin farklı görevler ifa etmesi ya da yargılamalara dâhil olan bir başka aktörle hiyerarşik veya diğer bağlantıların bulunmasıyla ilgilidir ([Micallef/Malta](#) [BD], 2009 §§ 97-98). İkinci durumda ise, söz konusu ilişkinin niteliği ve seviyesi incelenmelidir.
- ii. İkincisi ise *şahsi niteliktedir* ve hâkimlerin belli bir davadaki davranışından ya da dava tarafı ile veya dava tarafının temsilcisi ile olan mevcut bağlarından kaynaklanır.

i. İşlevsel nitelikteki durumlar

α. Aynı davada hem istisari hem de adli görevlerin ifa edilmesi

²⁴ “Bağımsız yargı yeri” bölümüne bakınız.

336. Bir kurum içerisinde istişarî ve adli görevlerin birbiri ardına ifa edilmesi, belli durumlarda, nesnel açıdan görüldüğü şekliyle söz konusu kurumun tarafsızlığı hakkında 6 § 1 maddesi kapsamında soruna yol açabilir (*Procola / Lüksemburg*, 1995, § 45 – ihlal kararı).

337. Mesele; “aynı dava”, “aynı karar” veya “benzer sorunlar” hakkında adli ve istişari görevlerin ifa edilip edilmediğine ilişkindir (*Kleyn ve Diğerleri/Hollanda* [BD], 2003, § 200; *Sacilor-Lormines/Fransa*, 2006 § 74 – ihlal bulunmama kararı).

β. Aynı davada hem adli hem de yargı dışı görevlerin ifa edilmesi

338. Başvuranın endişesinin haklı nedenlerinin bulunup bulunmadığının tespitinde, hâkimin yargılamalarda sahip olduğu iki yönlü rol, davaya iştirak ettiği tarihler arasında geçen zaman ve yargılamalara ne derece iştirak ettiği gibi etkenlerin dikkate alınması gerekir (*McGonnell/İngiltere*, 2000, §§ 52-57).

339. Mevzuat veya yürütmeye ilişkin kuralların kabul edilmesine herhangi bir doğrudan katılımın, sonradan, söz konusu mevzuat veya kuralların lafzından sapılmasına müsaade edebilecek nedenlerin bulunup bulunmadığı konusundaki bir uyuşmazlık hakkında kendisinden hüküm vermesi beklenen bir kişinin adli tarafsızlığına gölge düşürmesi muhtemeldir (bk. *a.g.e.*, §§ 55-58, söz konusu davada Mahkeme, bir hâkim yargılamalara konu bir kalkınma planının kabulüne doğrudan katılımında bulunması nedeniyle, 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir; karşılaştırınız: *Pabla Ky/Finlandiya*, 2004, § 34 – ihlal bulunmayan karar).

340. Aynı kişinin bir yandan iki yönlü role sahip hâkim, öte yandan karşı tarafın yasal temsilcisi olarak katıldığı paralel iki grup yargılanmanın olduğu durumlarda, bir başvuran, hâkimin kendisin karşı taraf olarak görmeye devam edeceği konusunda endişe duymakta haklı olabilir (*Wettstein/İsviçre*, 2000 §§ 44-47).

341. Anayasal bir şikâyetin, yargılamaların başında başvuranın hasmına danışmanlık yapan bir hâkim tarafından incelenmesi, 6 § 1 maddesinin ihlaline yol açmıştır (*Mežnarić/Hırvatistan*, § 36). İlk derece mahkemesinde yürütülen hukuk yargılamalarında başvuranın hasmı için hukuk danışmanlığı yapan bir Anayasa Mahkemesi hâkiminin tarafsızlığına ilişkin olarak *Švarc ve Kavnik/Slovenya*, 2007 § 44 davasına bakınız.

χ. Farklı adli görevlerin ifa edilmesi

342. Aynı hâkimin bir hukuk davasının farklı aşamalarına katılımının, 6 § 1 maddesinde ortaya konulan tarafsızlık şartıyla bağdaşıp bağdaşmadığı, münferit davanın koşullarının göz önünde bulundurulması suretiyle, dava temelinde değerlendirilmelidir (*Pasquini/San Marino*, 2019, § 148). Bu tespit, aynı hâkimin birbiriyle olgular temelinde bağlı olan ceza ve hukuk yargılamalarına (a.g.e. § 149) veya yakından ilişkili ve birkaç yıl arayla gerçekleşen yargılamalara katılması durumu için de geçerlidir (*Stoimenovikj ve Miloshevikj / Kuzey Makedonya*, 2021, §§ 36-38 ve 40).

343. Bir hâkimin salt duruşmadan önce karar almış olmasının, tarafsızlığı konusundaki endişeleri tek başına haklı kıldığı düşünülemez. Önemli olan, hâkimin duruşma öncesinde aldığı tedbirlerin kapsamı ve mahiyetidir. Benzer şekilde, hâkimin dava dosyası hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olması, esas hakkında hüküm verildiği sırada tarafsız olarak görülmesini engelleyecek herhangi bir önyargıya yol açmaz. Mevcut bilgilere ilişkin bir ön inceleme yapılması da nihai incelemenin önyargılı olduğu anlamına gelmez. Önemli olan, bu incelemenin kararın verildiği esnada yürütülmesi ve elde edilen deliller ile duruşmada dinlenen iddialara dayanmasıdır (*Morel/Fransa*, 2000, § 45).

344. Yargılamaların farklı aşamalarında hükme bağlanılan maddi meseleler arasındaki bağlantının, bu aşamalarda karar verme sürecine dâhil olan hâkimin tarafsızlığı konusunda şüphe uyandıracak

kadar yakın olup olmadığının değerlendirilmesi gereklidir (*Toziczka/Polonya*, 2012, § 36).

345. Panel halinde toplanan bir veya birden fazla hâkimin tarafsızlığına ilişkin şüphelerin panelin bir bütün olarak tarafsız olmadığını tespit etmek için yeterli olduğu iddia edilen bir davada Mahkeme, müzakerelerin gizliliği göz önünde bulundurulduğunda, ilgili hâkim veya hâkimlerin söz konusu kürsünün ortak çalışması üzerindeki gerçek etkisini tespit etmenin mümkün olmadığına hükmetmiştir (*Morice / Fransa* [BD], 2015, § 89; *Mitrinovski / eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2015, § 46; *Stoimenovikj ve Miloshevikj / Kuzey Makedonya*, 2021, § 39; ayrıca bk. bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Otegi Mondragon ve Diğerleri / İspanya*, 2018, § 67; *Sigríður Elín Sigfúsdóttir / İzlanda*, 2020, § 57 ve, iki panel üyesinin davası için bk., *Catană / Moldova Cumhuriyeti*, 2023, § 78).

346. Başvuran aleyhindeki yargılamaları yöneten iki organında aynı hâkimleri içermesi ve suçların isnat edilmesi görevi ile unsurların tesis edilmesi görevlerinin birbirine karıştırıldığı hallerde durum daha farklıdır (*Kamenos/ Kıbrıs*, 2017, §§ 105-09). Bir savcı ile hâkimin görevlerinin karıştırılması ilgili şahısların tarafsızlığına ilişkin olarak haklı şüpheler ortaya koyabilir (§ 104).

347. Diğer davalar:

- Tarafsız olma yükümlülüğünden doğan genel bir kural olarak, idari veya adli bir kararı iptal eden bir üst mahkemenin davayı yetkili bir başka mahkemeye veya söz konusu makamın farklı oluşuma sahip bir koluna iade etmek zorunda olduğu söylenemez (*Ringeisen/Avusturya*, 1971 § 97 son cümle);
- Bir hâkimin, aynı grupta yer alan somut olgulara ilişkin iki grup yargılamada yer alması durumunda tarafsızlığa ilişkin hususlar gündeme gelebilir (*Indra/Slovakya*, 2005 §§ 51-53);
- Meslekten olmayan iki hâkimin katıldığı bir temyiz mahkemesine başkanlık eden hâkim, kendi verdiği karar hakkında hükmedilen bir temyizi incelememelidir (*De Haan/Hollanda*, 1997 § 51);
- Duruşmaya katılan hâkimlerden önceden verdikleri kararın hukuki açıdan yorumlanması veya uygulanması esnasında bir hata işleyip işlemediklerini tespit etmelerinin istendiği bir İstinaf Mahkemesi, tarafsızlık konusunda kuşkulara yol açabilir (*San Leonard Band Club/Malta*, 2004 § 64). Anayasa mahkemesine ilişkin benzer bir gerekçe için bk. *Scerri / Malta*, 2020, § 78).
- Aynı hâkimin, ilk önce bir davanın esasına ilişkin bir karara, ardından söz konusu karar aleyhindeki bir temyiz kabul edilebilirliğinin incelendiği yargılamalara dâhil olması, ilk bakışta tarafsızlık şartlarına aykırı değildir (*Warsicka/Polonya*, 2007 §§ 38-47);
- Bir hâkimin, ilk grup yargılamalarda başvuranların şirketinin hasmını temsil eden müdafii ve ikinci grup yargılamalarda İstinaf Mahkemesi hâkimi şeklinde iki yönlü role sahip olmasıyla ilgili olarak Mahkeme, özellikle ilk grup yargılamaların ikinci grup yargılamalara nazaran zaman bakımından uzak ve farklı konuya sahip olduğu ve müdafilik ve hâkimlik görevlerinin zaman içerisinde çakışmamış olduğu göz önünde bulundurulduğunda, başvuranların söz konusu hâkimin tarafsızlığı hakkında nesnel gerekçelere dayalı hiçbir haklı şüphesi bulunamayacağına karar vermiştir (*Puolitaival ve Pirttiaho/Finlandiya*, 2004 §§ 46-54);
- Daha önce dava hakkında karar vermiş olan bazı hâkimlerden önceki kararlarında hata yapıp yapmadıklarını belirlemelerinin istendiği ve konuyla ilgili olarak daha önce üç başka hâkimin de görüşlerini ifade etmiş olduğu bir davada, Mahkeme, tarafsızlık ilkesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Driza/Arnavutluk*, 2007, §§ 78-83 – ihlal kararı);
- Bir kanuna ilişkin olarak yapılan temyiz başvurusunun incelendiği yargılamalarda görev alan hâkimlerden biri daha önce Yüksek Mahkeme hâkimi sıfatıyla davaya baktığı başvuru için bk:

Peruş/Slovenya, 2012, §§ 38-39.

- *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 davasında, Yüksek Mahkeme başkanı aynı zamanda bu kuruluşun kararları aleyhinde yapılan temyiz başvurularını inceleyen idari kuruluşun da başkanı olarak görev almaktaydı (§§ 153-156).
- Anayasa Mahkemesi Başkanına adli asistanlık yapan bir şahsın daha önce hukuk yargılamalarında başvuranın karşı tarafındaki dava tarafını temsil eden avukatlardan biri olarak görev yapması hususu *Bellizzi/Malta, 2011* (§§ 60-61) davasında incelenmiştir. *Svilengacanın ve Diğerleri / Sırbistan (2021)* davasında, ordudaki bir maaş anlaşmazlığının gelecekteki davalısı olan Savunma Bakanlığı ile halka açık bir toplantı düzenlenmesi ve usule ilişkin konularda bir anlaşma imzalanması Yüksek Mahkemenin tarafsızlığını etkilememiştir (§§ 65-75).
- Bir mahkemenin başkan vekilinin, önemli bir hukuki meseleyi gündeme getiren bir davayı aynı mahkemenin genişletilmiş bir heyetine devretmeye karar vermesi ve bu heyetin oluşumunda yer alması, yargılamaların başkan vekilinin iddia konusu taraflılığına ilişkin meşru şüpheleri ortadan kaldırmak için yeterli güvenceler sunması koşuluyla, 6. maddenin “tarafsızlık” şartını ihlal etmez (*Toivanen/Finlandiya, 2023*, §§ 40 - 46).

ii. Şahsi nitelikteki durumlar

348. Tarafsızlık ilkesi, hâkimin davada şahsi menfaatinin bulunduğu durumlarda da ihlal edilmiş olur (*Langborger/İsveç*, 1989 § 35; *Gautrin ve Diğerleri/Fransa*, 1998 § 59). Bir hâkimin eşinin sosyal medyada paylaştığı ifadelerinin kocasının tarafsızlığına şüphe düşürebilir düşüremeyeceğine ilişkin olarak bk: *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve Diğerleri / Gürcistan*, 2019, § 342 ve daha sonraki paragraflar, ve daha genel olarak bir hâkimin aile üyeleri tarafından alenen dile getirilmiş fikirlere ilişkin olarak § 344). Anayasa Mahkemesi tarafından karara bağlanan bir dava ile panel hâlinde toplanan üç hâkimden birinin eşi arasındaki bağlantının mevcudiyetine ilişkin olarak bk. *Hırvatistan Golf Federasyonu / Hırvatistan*, 2020, §§ 129-132.

349. Hâkim ile dava taraflarından biri veya söz konusu tarafın avukatı arasında bulunan profesyonel veya kişisel bağlantılar da tarafsızlık konusunda sorunlara yol açabilir (*Pescador Valero/İspanya*, 2003 § 27; *Tocono ve Profesori Prometeşti/Moldova*, 2007 § 31; *Micallef/Malta* [BD], 2009 § 102; *Wettstein/İsviçre*, 2000 § 47). İlgili hâkimin mali menfaatleri, uyuşmazlığın konusuyla doğrudan ilgili olmalıdır (bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Sigr'dur Eli'n Sigfúsdöttir / İzlanda*, 2020, § 53). Bir hâkimin yargılama bağlamı dışında bir tarafa karşı davranışı, iç hukuk kapsamında görevi kötüye kullanma teşkil etmese bile, hâkimin nesnel tarafsızlığının sorgulanmasına neden olacak şekilde tarafsızlığın olmadığı yönündeki korkulara yol açabilir (bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Karrar / Belçika*, 2021, §§ 36 ve 39). *Syndicat National Des Journalistes ve Diğerleri / Fransa*, 2023 davasında, temyiz mahkemesi hâkimlerinden üçü, bu üç hâkimin hâlihazırda karara bağladığı bir davada davalı olan bir şirket tarafından düzenlenen eğitimlere “göz ardı edilemez” bir ücret karşılığında ve uzun yıllar boyunca defalarca katılmışlardır. Bu husus, basın tarafından ortaya çıkarıldığında, Yüksek Yargı Konseyi (Conseil superieur de la magistrature, CSM) bu hâkimlerin davadan çekilmemelerinin etik ihlali anlamına geldiğini ancak disiplin suçu oluşturmadığını tespit etmiştir. Bu olayın ardından, Yargıtay Başkanı tarafından hâkimlerin eğitimlere katılımı için yeni bir izin usulü getirilmiştir. Mahkeme, hâkimlerin akademik etkinliklere, yayınlara, öğretim faaliyetlerine vb. katılmalarının yargısal işlevlerinin normal bir parçası olmasına rağmen, söz konusu davada hâkimlerin davalı ile olan ilişkilerinin tarafsızlıklarından şüphe duymak için nesnel nedenler oluşturduğu sonucuna varmıştır (§§ 47 - 58).

350. Bir hâkimin bir davaya taraf olan şahsı temsil eden avukatlık bürosunun bir çalışanı ile kan

bağının olması kendiliğinden bir ihlalin mevcut olduğu anlamına gelmemektedir (*Ramljak/Hrvatistan*, 2017, §§ 29), ve küçük bir ülkeye ilişkin kararda *Koulias / Kıbrıs*, 2020, §§ 62-64). Bu yönde karar verilebilmesi için aşağıdaki gibi çeşitli unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır: hâkimin akrabasının ilgili dava ile bağının olup olmadığı, akrabasının söz konusu avukatlık bürosundaki pozisyonu, büronun büyüklüğü, büronun teşkilat yapısı, davanın büro için olan mali önemi ve akraba lehine sonuçlanabilecek herhangi olası bir mali menfaatin ya da yararın olup olmadığı (*Nicholas/ Kıbrıs*, 2018, § 62; ayrıca bk.; *Ramljak/Hrvatistan*, 2017, §§ 38-39).

351. Hâkimlerin birbirini meslektaş olarak tanınması veya aynı ofisi paylaşmaları kendi başına tarafsızlığa ilişkin endişelerin nesnel olarak haklı olduğu sonucuna varmak için yeterli değildir (*Steck-Risch ve Diğerleri/Lihtenştayn*, 2005, § 48). Küçük bir ülkede adli mesleklerin yarı zamanlı çalışma usulü bir hâkim ve bir avukat olarak gibi iki farklı görev yapabilmesi yine kendi başına sorun teşkil etmemektedir (*a.g.e.*, § 39; *Bellizzi/Malta*, 2011, § 57 ve bir hâkim ile bir avukatın aile bağlarına ilişkin olarak kıyaslayınız: *Micallef/Malta* [BD], 2009, § 102).

352. Bu kapsamda Mahkeme, mahkemelerin ön yargılı olduğuna ilişkin şikâyetlerin Devletin adalet sistemini duraklatma noktasına getirmemesi gerektiğini tespit etmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Lihtenştayn gibi küçük ülkelerde aşırı katı standartların uygulanması ile adaletin tescil ettirilmesinin önüne geçilebilir (*A.K./Lihtenştayn*, 2015, § 82, *Nicholas/ Kıbrıs*, 2018, § 63). Görünümlerin önemi göz önünde bulundurulduğunda, tarafsızlığa şüphe düşürebilecek durumların mevcudiyeti yargılamaların en başında açıklanmalıdır. Bu şekilde, söz konusu durumlar, ilgili merciin gerçekten dava için uygun olmadığını tespit edilebilmesi için mevcut olan çeşitli unsurlar ışığında değerlendirilebilir (*Nicholas/ Kıbrıs*, 2018, §§ 64-66).

353. Bir hâkimin tarafsızlığına şüphe düşürmek için yargılamadaki bir tarafla olan bağlantılarının mutlaka doğrudan olması gerekmez. Nitekim *Tsulukidze ve Rusulashvili/Gürcistan**, 2024 davasında temyiz mahkemesi hâkimlerinden birinin yardımcısı, davalının avukatının kızıydı. Mahkeme, Gürcistan yargı sisteminde hâkim yardımcılara verilen geniş yetkinin, bu hâkimin tarafsızlığına ilişkin meşru korkulara yol açabileceğini kaydetmiştir: yardımcının söz konusu davaya ne ölçüde dâhil olduğu bilinmemekle birlikte, Yüksek Mahkeme söz konusu dâhil olmanın koşullarını açıklığa kavuşturmamış ve böylece başvuruların temyiz mahkemesi hâkiminin tarafsızlığına ilişkin şüphelerini ortadan kaldıramamıştır (§ 58).

354. Ek olarak, hâkimin kullandığı dil önem arz edebilir ve hâkimin görevinin gerektirdiği şekilde tarafsızlıktan yoksun olduğunu gösterebilir (*Vardanyan ve Nanushyan/Ermenistan*, 2016, § 82). Ancak, daha önce cinsel doyumla ulaşmak için cinayet işlemekten suçlu bulunan başvuranın tehlikeli olduğuna ilişkin olarak uygunsuz ifadeler dile getiren bir hâkimin bulunduğu başvuruyu inceleyen Mahkeme, her ne kadar bu ifadelerin meslek kurallarına aykırı bir tutum olabileceğini tespit etse de bu ifadelerin, hâkimin başvuran aleyhinde kişisel ön yargılar bulundurduğunu gösteremeyeceğine veya söz konusu yargılamalarda görev alan hâkimin tarafız olmadığı yönündeki şüpheleri nesnel olarak haklı kılamayacağına karar vermiştir (*Ilseher/Almanya* [BD], 2018, § 289).

IV. Usuli gereklilikler

A. Adillik

Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi

“1. “Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ... konusunda karar verecek olan,... bir mahkeme tarafından ... adil bir şekilde ve ... görülmesini isteme hakkına sahiptir ...”

1. Genel ilkeler

355. Önemli bir yere sahip olma: Mahkeme her zaman için, demokratik bir toplumda adil yargılanma hakkının sahip olduğu önemli yeri vurgulamıştır (*Airey/İrlanda*, 1979 § 24; *Stanev/Bulgaristan* [BD], 2012 § 231). Bu güvence, “Sözleşme anlamında, her demokratik toplumun sahip olduğu temel ilkelerden biridir” (*Pretto ve Diğerleri / İtalya*, 1983, § 21).

Adil yargılanma hakkı, diğer hususların yanı sıra, hukukun üstünlüğünün Sözleşmeciler Devletlerin ortak mirasının bir parçası olduğunu beyan eden Sözleşme'nin Önsözü ışığında yorumlanmalıdır. Keyfilik, hukukun üstünlüğü ilkesinin reddini gerektirir ve maddi haklarda olduğu gibi usuli haklarda da hoşgörüle karşılanamaz (*Grzçda / Polonya* [BD], 2022, § 339).

Bu nedenle, 6 § 1 maddesinin kısıtlayıcı bir biçimde yorumlanmasının hiçbir açıklaması olamaz (*Moreira de Azevedo/Portekiz*, 1990 § 66). Adillik şartı, yargılamaların tümü için geçerlidir; taraflar arası duruşmalarla sınırlı değildir (*Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis/Yunanistan*, 1994 § 49). Ayrıca, yargılamalar, adil duruşma gerekliliklerine uygun bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini belirlemek adına bir bütün olarak değerlendirilmektedir (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017 § 172; *Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 § 161, ceza yargılamalarında yer alan aynı ilke doğrultusunda; bk. *Beuze / Belçika* [BD], 2018, § 120). Adil olmama durumu, farklı öneme sahip bir dizi faktörden kaynaklanabilir (gerekçe sunma gerekliliğine ilişkin olarak bk. *Carmel Saliba / Malta*, 2016, § 79).

356. Ancak Mahkeme, bireylerin belirli bir bilgiye erişimin de dâhil olduğu usuli haklarına getirilen kısıtlamaların oldukça olağanüstü şartlar altında meşru olarak değerlendirilebileceğini kaydetmiştir (başvurana temyiz başvurusunda bulunmak ve karşı tarafça sunulan belgeleri incelemek için tanınan sürenin kısalığı ve yerel mahkeme tarafından çok hızlı bir şekilde karar verilmesine duyulan özel ihtiyaçla ilgili olarak *Adorisio ve Diğerleri/Hollanda* (k.k.), 2015).

357. İçerik: Medeni hak talepleri, bir hâkime sunulabilmelidir (*Fayed/Birleşik Krallık*, 1994, § 65; etkili bir yargısal denetim için bk. *Sabeh El Leil/Fransa* [BD], § 46). Diğer bir deyişle bir Devlet, Sözleşme kurumları tarafından herhangi bir kısıtlama veya inceleme olmaksızın, bir dizi hukuk davasını mahkemelerinin yargı yetkisinden çıkaramaz veya tüm kişi kategorilerine hukuki sorumluluktan muafiyet tanıyamaz. Dolayısıyla, bir olağanüstü hâl kanun hükmünde kararnamesinin uygulanması için alınan tedbirlerin yargısal denetim olasılığını kapsam dışı bırakan açık veya net bir ifade içermemesi hâlinde, bu durum her zaman Devlet mahkemelerine herhangi bir keyfiliğin önlenmesi için yeterli denetim yapma yetkisi verdiği şeklinde anlaşılmalıdır (*Pişkin / Türkiye*, 2020, § 153). 6 § 1 maddesi, hukuk yargılamalarında taraflara verilen usuli güvenceleri ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Söz konusu hüküm her şeyden önce, tarafların menfaatlerini ve adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesinde yatan menfaatleri güvence altına almayı amaçlar (*Nideröst-Huber/İsviçre*, 1997 § 30). Bu nedenle dava tarafları, gereğince etkili bir biçimde davalarını savunabilmelidirler (*H./Belçika*, 1987 § 53). Bu, yargılamanın belirli bir noktasında ispat yükünün davacıya geçemeyeceği anlamına gelmez (*Xhoxhaj /*

[Arnavutluk](#), 2021, § 352).

358. *Ulusal makamların rolü:* Mahkeme her zaman, ulusal makamların münferit her davada Sözleşme anlamında “adil yargılanma” koşullarının karşılanmasını temin etmesi gerektiğini ifade etmiştir (*Dombo Beheer B.V./Hollanda*, 1993 § 33 son cümle).

359. *Dava taraflarının talepleri:* - İlke gereği herkes; -Strazburg Mahkemesi içtihatlarında tanımlandığı şekliyle- “medeni hak ve yükümlülüklerine ilişkin uyuşmazlıklar açısından davasının”²⁵esas konusunda karar verecek olan bir mahkeme tarafından adillığe uygun bir şekilde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Buna, gerek mahkemenin teşkilâtı ve oluşumu gerekse yargılamaların seyri ile ilgili olarak 6 § 1 maddesinde görülen güvenceler eklenmiştir. Sonuç olarak, yukarıda anılanların tümü adil yargılanma hakkını oluşturur (*Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 36)

360. Bununla birlikte, 6. maddenin ne lafzı ne de ruhu, bir kişinin, belirli koşullara tabi olarak, adil yargılanma güvencelerinden açıkça veya zımnen gönüllü olarak feragat etmesini engellemektedir. Ancak, feragat açık ve net olmalı ve önemli bir kamu yararına aykırı olmamalıdır (*Dilipak ve Karakaya / Türkiye*, 2014, § 79; *Schmidt / Letonya*, § 96; *Golubovic / Hırvatistan*, 2012, § 38 ; ayrıca bk. *Dolenc / Slovenya*, 2022, §§ 72-73).

361. Yorumlama ilkeleri:

- Medeni hak taleplerinin bir hâkime sunulabilmesine ilişkin ilke, evrensel olarak kabul gören temel hukuk ilkeleri arasında yer alır; aynı şey, hâkimin davaya bakmamaktan kaçınması şeklindeki uluslararası hukuk ilkesi için de geçerlidir. 6 § 1 maddesi, bu ilkeler ışığında yorumlanmalıdır (*Golder / Birleşik Krallık*, 1975, § 35);
- *Grzşda / Polonya* [BD], 2022, §§ 339-340, ve *Gudmundur Andri Astraðsson / İzlanda* [BD], 2020, §§ 237 ve devamı kararında tekrarlandığı üzere, 6 § 1 maddesi tarafından güvence altına alınan mahkeme önünde adil yargılanma hakkı, Sözleşme'nin, hukukun üstünlüğünün (*Sabeh El Leil / Fransa* [BD], 2011, § 46) Sözleşmeci Devletlerin ortak mirası olduğunu bildiren Giriş kısmı ışığında yorumlanmalıdır (*Brumarescu/Romanya*, 1999, § 61; *Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], 2011 § 57). Mahkeme, ulusal makamların, belirli bir durumda adaletin ve hukukun üstünlüğünün çıkarlarına en iyi nasıl hizmet edileceğini değerlendirme konusunda prensip olarak kendisinden daha iyi konumda olduğuna karar vermiştir (*Gudmundur Andri Astráðsson/İzlanda* [BD], 2020, § 243). Bununla birlikte, hukukun üstünlüğü ilkesinin, birbiriyle ilişkili ve çoğu zaman tamamlayıcı olsa da, bazı durumlarda rekabete girebilecek eşit derecede önemli bir dizi başka ilkeyi de kapsadığını belirtmiştir (§§ 237-240).
- Olağanüstü hal bağlamında bile, hukukun üstünlüğü temel ilkesi geçerli olmalıdır (*Pişkin/Türkiye*, 2020, § 153). İlâveten, Devletin, yetkililere atfedilebilen ve mahkemeler tarafından usulüne uygun olarak tespit edilen hatalar için yeterli telafi sağlama görevi, hukukun üstünlüğü ile yönetilen bir toplumda önem teşkil etmektedir (*Scordino/İtalya* (no. 1) [BD], 2006, § 201).
- Hukukun üstünlüğünün temel unsurlarından biri, Sözleşme'nin tüm maddelerinde zımnen yer alan hukuki kesinlik ilkesidir (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], 2011, § 56; *Lupeni Rum Katolik Cemaati ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016, § 116; *Guðmundur Andri Ástráðsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238; ayrıca bkz. *Krivtsova / Rusya*, 2022, §§ 37-39 - ve

²⁵ “Kapsam” bölümüne bakınız.

örneğin, zamanaşımı süresinin bulunmamasına ilişkin olarak, *Oleksandr Volkov / Ukrayna*, 2013, §§ 137-139, ve *Xhoxhaj / Arnavutluk*, 2021, §§ 348-349; ve aşağıdakilerle karşılaştırınız *Camelia Bogdan/Romanya*, 2020, §§ 47-48, veya böyle bir sürenin başlangıç noktası için, *Sanofi Pasteur / Fransa*, 2020, § 52)

- Bu ilkenin, genel olarak, kesin hüküm ilkesine saygı gösterdiği varsayılmaktadır (*Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238; *Krivtsova / Rusya*, 2022, §§ 37-39). Keyfilik hukukun üstünlüğü ilkesi ile çelişmektedir (*Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], 2016 § 145). Bu ilke başka şekillerde de ihlal edilebilir (*Dolinska-Ficek ve Ozimek/Polonya*, 2021, §§ 328-330). Örneğin, belirli kişilere yönelik kanunlar hukukun üstünlüğüne aykırıdır (*Grzçda/Polonya* [BD], § 299).
- Sözleşme anlamında demokratik bir toplumda, adaletin adillığe uygun bir şekilde uygulanmasını isteme hakkı o kadar önemli bir yer tutar ki; 6 § 1 maddesinin kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanması, söz konusu hükmün amacı ve konusuyla bağdaşmaz (mahkemelerin rolü için bk. (*Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020, § 283; *Ryakib Biryukov/Rusya*, § 37).
- Sözleşme'nin temel ilkelerinin çatıştığı durumları ele alan *Gudmundur Andri Astrâdsson / İzlanda* [BD], 2020 davasında belirtildiği üzere, *Zubac/Hırvatistan* [BD] davasında bu ilkelerin önemi vurgulanmıştır (§§ 237 ve devamı, § 243).
- İlaveten Sözleşme, kuramsal veya hayali hakları değil; uygulanabilir ve etkili hakları güvence altına almayı amaçlar (*Airey/İrlanda*, § 24; *Perez/Fransa* [BD], § 80).

362. Medeni hukuk alanına giren konularda Devletler daha fazla serbestliğe sahiptir: Mahkeme, “adil yargılanma” kavramının doğasında yer alan koşulların, medeni hak ve yükümlülüklerin hükme bağlanmasına ilişkin davalarda, bir suç isnadının hükme bağlanmasına ilişkin davalarda geçerli olan koşullarla mutlak surette aynı olmadığını kabul etmiştir: “Sözleşmeci Devletler medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin hukuk davalarını incelerken, ceza davalarına kıyasla daha fazla serbestliğe sahiptirler” (*Peleki/Yunanistan* 2020, § 70; *Dombo Beheer B.V./Hollanda*, 1993 § 32; *Levages Prestations Services/Fransa*, 1996 § 46). 6 § 1 maddesinin medeni haklara ilişkin davalar konusundaki şartları, suç isnatlarına ilişkin davalarda geçerli şartlarından daha az külfetlidir (*König/Almanya*, 1978 § 96). *Moreira Ferreira/Portekiz (no. 2)* [BD], 2017, §§ 66- 67 davasında Mahkeme, ceza gerektiren bir suç ile suçlanan kişilerin haklarının hukuk yargılamalarına taraf olanların haklarına göre daha çok korunması gerektiği görüşünde olduğunu belirtmiştir.

363. Bununla birlikte Mahkeme, 6. maddenin medeni başlığı kapsamına giren yargılamaları incelerken ceza hukuku konularına gösterdiği yaklaşımlardan ilham almayı gerekli görebilir (ilkeye ilişkin olarak bk. *Lopez Ribalda ve Diğerleri / İspanya* [BD], 2019, § 152; *Civinskaite / Litvanya*, 2020, § 121, mahkeme tebligatının gönderilmediği bir dava tarafının gıyabında hükmedilen ödeme emri için bk: *Dilipak ve Karakaya/Türkiye*, § 80; ceza gerektiren bir suç sonucunda verilen zararın hukuki sorumluluğuna ilişkin olarak bk: *Carmel Saliba/Malta*, §§ 67 ve 70-71 ve silahlı kuvvetlerdeki disiplin yargılamalarına ilişkin olarak bk: *R.S./Almanya* (k.k.), §§ 35 ve 43). Ceza gerektiren bir suçun neden olduğu zarar sonucunda ilgili şahsa hukuki sorumluluğun yüklendiği durumlarda, bu yöndeki kararların ciddi sonuçlara yol açabilmesi dolayısıyla ulusal kararların eldeki delillerin detaylı değerlendirmesine dayanması ve yeterli gerekçeler içermesi zorunludur (*Carmel Saliba/Malta*, § 73).²⁶

364. Son olarak, Mahkeme belirli bir davaya ilişkin olan çok özel durumlarda ulusal mahkemelerin “hızlı hüküm verme ihtiyacını” göz önünde bulundurabilmektedir (*Adorisio ve Diğerleri/Hollanda*

²⁶ “Ayrıca 6 § 1. madde (adil ceza yargılaması)” bölümüne bakınız.

(k.k.), 2015). Bununla birlikte, yargılamaların hızlı bir şekilde yürütülmesi, çekişmeli yargılama hakkının göz ardı edilmesini haklı çıkarmaz (*Dolenc / Slovenya*, 2022, § 67).

2. Kapsam

a. İlkeler

365. Etkili Bir Hak: Yargılamalara dâhil olan taraflar, davaları için önemli olduğunu düşündükleri görüşleri sunma hakkına sahiptirler. Bu hakkın, ancak söz konusu görüşlerin gerçekte “dinlenmiş olması”, yani duruşmanın görüldüğü mahkeme tarafından gereğince değerlendirilmiş olması durumunda etkili olduğu düşünülebilir (*Donadze/Gürcistan*, § 2006 35). Bir başka deyişle, “yargı yerinin” taraflarca öne sürülen görüşler, iddialar ve deliller hakkında “özenli” bir inceleme yürütme görevi vardır (*Kraska/İsviçre*, 1993 § 30; *Van de Hurk/Hollanda*, 1994 § 59; *Perez/Fransa*, § 2004 80). Bu madde tarafından güvence altına alınan hakkın etkili olabilmesi için yetkililerin “özen” göstermesi gerekir: bir avukat tarafından temsil edilmeyen bir temyiz tarafı için, bk. *Kerojärvi/Finlandiya*, 1995 § 42 *ve Fretté/Fransa*, 2002 § 49; bir avukat tarafından temsil edilen bir temyiz tarafı için, bk.: *Göç/Türkiye* [BD], 2002 § 57.

366. Temyiz eden tarafın yargılamalara yeterli katılımı için, mahkemenin kendi iradesiyle elindeki belgeleri bildirmesi gerekir (ve aşağı bk. sınırlar). Bu nedenle, başvuranın ilgili belgelerin açıklanmamasından ötürü şikâyetle bulunmamış veya dava dosyasına erişmek üzere inisiyatif eline almış olmasının önemi yoktur (*Kerojärvi/Finlandiya*, 1995 § 42). Salt temyiz edenin dava dosyasını inceleme ve dosyanın bir kopyasına alma olanağı olması tek başına yeterli bir güvence değildir (*Göç/Türkiye* [BD], 2002 § 57). Ek olarak, temyiz edene ulusal mahkemelere ek argümanlarını ve delilleri ibraz etmesi için ek süre tanınması zorunludur (örneğin, temyiz başvurusunda bulunmak için tanınmış kısa süre sınırına ilişkin olarak bk.: *Adorisio ve Diğerleri/Hollanda, 2015* (k.k.)).

367. Taraflar arasındaki “adil denge” (çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği), davacıların mahkemede hazır bulunmaları (*Zayidov / Azerbaycan (no. 2)*, 2022, § 87) ve ulusal hukuk hizmeti bağımsız üyelerinin katılımı (hükümet komiseri, başsavcı, cumhuriyet savcısı, raportör vb.), bk. *Kramareva / Rusya*, 2022, §§ 31-34 ve 38 ve devamı (savcıya ilişkin olarak).

368. İdari makamlara düşen yükümlülük: Temyiz edenin, gerekirse belgelerin açıklanmasına yönelik bir usul aracılığıyla olmak üzere, idari makamların elinde bulunan ilgili belgelere erişimi olmalıdır (*McGinley ve Egan/Birleşik Krallık*, 1998 §§ 86 ve 90). Şayet davalı Devlet, meşru bir gerekçesi olmaksızın, elinde bulunup temyiz edenlerin davalarının savunmasında kendilerine yardımcı olabilecek belgelere erişimini engeller veya bu belgelerin varlığı yalan yere inkâr ederse; bu durum, 6 § 1 maddesine aykırı olarak, temyiz edenleri adil yargılanma hakkından mahrum bırakır (*a.g.e.*).

369. Yargılamaların bir bütün olarak değerlendirilmesi: Yargılamaların adil olup olmadığı, yargılamaların bir bütün olarak incelenmesiyle belirlenir (*Ankerl/İsviçre*, 1996 § 38; *Centro Europa 7 S.R.L. ve di Stefanoİtalya* [BD], 2012 § 197; *Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 § 161).

370. Bu nedenle yargılamaların adillığe ilişkin herhangi bir eksiklik, belli koşullar altında, ister aynı seviyede (*Helle/Finlandiya*, 1997 § 54) isterse daha üst bir mahkeme tarafından (*Schuler-Zraggen/İsviçre*, 1993 § 52; karşılaştırınız: *Albert ve Le Compte/Belçika*, 1983 § 36; *Feldbrugge/Hollanda*, 1986 §§ 45-46) olmak üzere daha sonraki bir aşamada telafi edilebilir.

371. Her hâlükârda, eğer eksiklik, - örneğin söz konusu kuruma sunulan mütalaalara cevap verilememesi nedeniyle - Devletin en yüksek yargı organı seviyesindeyse; adil yargılanma hakkı ihlal edilmiş olur (*Ruiz-Mateos/İspanya*, 1993 §§ 65-67)

372. Usul hataları, ancak söz konusu karar, tam yargılama yetkisini haiz ve tek başına 6 § 1

maddesinin gerektirdiği güvenceleri sunan bağımsız bir yargı organının denetimine tabi ise telafi edilebilir. Önemli olan, temyiz incelemesini gerçekleştiren mahkemenin inceleme yetkisinin kapsamıdır ki; bu da, davanın koşulları ışığında incelenir (*Obermeier/Avusturya*, 1990 § 70).²⁷

373. *Adil yargılanma hakkının güvencelerini sunmayan geçmiş kararlar:* Bu durumlarda, temyiz edenin elinde, tam yargı yetkisini haiz ve tek başına 6 § 1 maddesinin gerektirdiği güvenceleri sağlayan bağımsız bir mahkeme önünde bir başvuru yolu mevcut ise, herhangi bir sorun çıkmaz (*Oerlemans/Hollanda*, 1991 §§ 53-58; *British American Tobacco Company Ltd./Hollanda*, 1995 § 78). Önemli olan, gerekli olan güvenceleri sağlayan bu tür bir hukuk yolunun var olmasıdır (*Air Canada/Birleşik Krallık*, 1995 § 62).

374. Ceza yargılamalarının yürütülmesi bazı durumlarda " hukuk" uyuşmazlığının adil bir şekilde karara bağlanmasını etkileyebilir. Özellikle, bir ceza soruşturması prosedürü ile bağlantılı katılan taraf veya medeni haklara ilişkin spesifik soru, ceza yargılamasının bu ön aşamasında, medeni hakların müteakip hukuk uyuşmazlığının amaçları açısından geri dönülemez bir şekilde zarar görmesi halinde, adil yargılanma açısından bir sorun oluşturabilir (kesin hüküm sorunu ve gerekli düzeyde koruma dâhil olmak üzere *Mihail Mihâilescu / Romanya*, 2021, §§ 74-89, davasında uygulanan ilkelere bk., § 90, ve ayrıca *Victor Laurentiu Marin / Romanya*, 2021, §§ 144-150, ve *Nicolae Virgiliu Tănase / Romanya* [BD], 2019).

375. *Temyiz mahkemeleri önünde:* 6 § 1 maddesi Sözleşmeciler Devletleri, temyiz mahkemeleri veya Yargıtay kurmaya zorlamaz; ancak bu tür mahkemelerin mevcut bulunduğu durumlarda Devlet, bu mahkemeler önündeki dava taraflarının, 6 § 1 maddesinde yer alan temel güvencelerden yararlanmasını sağlamalıdır (*Andrejeva/Letonya* [BD], 2009 § 97). Bununla birlikte, 6 § 1 maddesinin temyiz mahkemeleri önünde gerçekleşen yargılamalara uygulanma şekli, söz konusu yargılamaların özel niteliklerine bağlıdır; iç hukuk sisteminde gerçekleşen yargılamaların tümü ve temyiz mahkemesinin (*Helmers/İsveç*, 1991 § 31) veya Yargıtay'ın (*Levages Prestations Services/Fransa*, 1996 §§ 44-45; *K.D.B./Hollanda*, 1998 § 41) bu yargılamalarda oynadığı rol dikkate alınmalıdır. İlk derece mahkemesi önündeki yargılamada bir tanığın şahsen çapraz sorgusu uygun şekilde yapılmışsa, istinaf mahkemesi bu tanığı doğrudan dinlemeden, sadece bir tutanağa dayanarak bu tanığın ifadesini yeniden değerlendirebilir (*Roccella / İtalya*, 2023, §§ 51-52).

376. Yargıtay'ın hukukun doğru şekilde uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle sınırlı rolünün özel mahiyeti göz önünde bulundurulduğunda, izlenen usulün daha şekilci olması mümkündür (*a.g.e.*, § 48). Bununla birlikte, kanunla öngörülen bir şartta uyulmaması nedeniyle temyiz başvurusunun esastan incelenmeksizin reddedilmesi, içtihat anlamında "meşru bir amaç" gütmelidir (*Oorzhak / Rusya*, 2021, §§ 20-22). Yargıtay önünde uzman bir avukat tarafından temsil edilme şartının kendisi 6. maddeye aykırı değildir (*Bąkowska / Polonya*, 2010, § 45; *G.L. ve S.L. / Fransa* (k.k.); *Tabor / Polonya*, § 42).

377. *Sınırlar:* Genel bir kural olarak, somut olguların değerlendirilmesi ulusal mahkemelerin görevidir; Mahkemenin görevi, ulusal mahkemelerin somut olgulara ilişkin değerlendirmesi yerine kendi değerlendirmesini koymak değildir (*Dombo Beheer B.V. / Hollanda* 1993, § 31)²⁸ Ayrıca, temyiz edenlerin davaları için önemli olduğunu düşündükleri düşünceleri sunma haklarına sahip olmalarına rağmen, 6 § 1 madde bir dava tarafına olumlu bir netice alınacağını garanti etmez (*Andronicou ve Constantinou/Kıbrıs*, 1997 § 201). Ek olarak, 6 § 1 madde, mahkemeleri kararlarının metinlerini, detaylı düzenlemeleri ve bu kararlarının temyiz edilebilmesi için tanınan süre sınırlarını belirtmeleri

²⁷ "Tam yargı yetkisine sahip olan mahkeme tarafından denetimin yapılması" bölümüne bakınız.

²⁸ "Dördüncü derece" bölümüne bakınız.

noktasında zorunlu kılmamaktadır (*Avotiņš/Letonya* [BD], 2016 § 123).

378. Taraflar belirli bir özen eksikliği gösterdiklerinde, yerel mahkemeler tarafından davranışlarına atfedilen sonuçlar, başarısızlıklarının vehametiyle orantılı olmalı ve adil yargılanmaya ilişkin kapsayıcı ilkeyi göz önünde bulundurmalıdır (*Dolenc / Slovenya*, 2022, § 73). Mahkeme, bir başvuranın eylemsizliği veya özensizliğinin sonucu olarak, hakkında şikâyetle bulunduğu durumun Mahkeme nezdine getirilmemesinin büyük bir oranda başvurandan kaynaklandığına karar verebilir. Zira başvuran tarafından bu durum daha önce engellenebilirdi (*Avotiņš/Letonya* [BD], 2016 §§ 123-24; *Barik Edidi/İspanya* (k.k.), 2016 § 45 ve karşılaştırınız: *Zavodnik/Slovenya*, 2015, §§ 79-80). Yargılamalar sırasında yapılan hatalar temel olarak ve nesnel yönden bireye atfedilebilir (*Zubac/Hrvatistan* [BD], 2018 §§ 90 ve 121, ve bilirkişi raporuna ilişkin bu ilkenin uygulanması için bk. *Tabak / Hırvatistan*, 2022, §§ 69 ve 80). Yine de mahkemelerin eylemleri başta olmak üzere usuli hataların hem birey nedeniyle hem de ilgili yetkililerin eylemleri sonucunda gerçekleştiği durumları ele almak daha büyük sorun teşkil etmektedir (bk. *Zubac / Hırvatistan* [BD], 2018, §§ 91-95 ve 114-121).

379. Hukuk yargılamalarına taraf olanlar davaya ilişkin olan usuli adımlara uyma konusunda özen göstermeleri gerekir (*Bąkowska / Polonya*, 2010, § 54; bk. ayrıca, “ilgili taraflar”a ilişkin *Marina Aucanada Group S.L. / İspanya*, 2022, §§ 50-52). İlgili usuli adımların gerçekleştirilmesinde “gerekli olan özenin” gösterilip gösterilmediği değerlendirilirken, başvuranın yargılamalar sırasında temsil edilip temsil edilmediğinin tespit edilmesi gereklidir. Nitekim “usuli haklar genellikle usuli yükümlülükler ile beraber ele alınır” (*Zubac/Hırvatistan* [BD], 2018 §§ 89 ve 93). Bu husus aynı zamanda mahkûmlara da uygulanmaktadır. Zira “hukuk yargılamalarına taraf olanların normal şartlar altında özen göstermesi gerektiği” ilkesi mahkûmiyet bağlamında da değerlendirilebilir (kıyaslayınız: *Parol/Polonya*, 2018 §§ 42-48, özellikle § 47 ve avukat yardımından faydalanamayan mahkûmlara ilişkin olarak bk.: *Kunert/Polonya*, 2019 §§ 34-37).

380. *Görünüş Teorisi:* Mahkeme, adaletin tecelli ettirilmesinde görünüşün önemini vurgulamıştır; yargılamaların adil olduğunun aşikâr olmasının sağlanması önemlidir. Bununla birlikte Mahkeme ayrıca, ilgili kişilerin bakış açısının tek başına belirleyici olmadığını, mahkemeler önündeki bireylerin yargılamaların adillik ilkesine uygunluğu konusundaki şüphelerinin de nesnel gerekçelere dayandığına karar verilebilmesi gerektiğini açıklamıştır (*Kraska/İsviçre*, 1993, § 32). Bu nedenle, mahkemelerin davayı ne şekilde ele aldığına incelenmesi gereklidir

381. Mahkeme, diğer davalarda, Yüksek Mahkemeler önünde, halkın adaletin adillığe uygun bir şekilde tecelli ettirilmesi konusunda giderek artan duyarlılığının, görünüşe atfedilen önemdeki artışı açıkladığına işaret etmiştir (*Kress/Fransa* [BD], 2001 § 82; *Martinie/Fransa* [BD], 2006 § 53; *Menchinskaya/Rusya*, 2009 § 32). Mahkeme, bu davalarda görünüşe önem vermiştir (bk. ayrıca *Vermeulen/Belçika*, 1996 § 34; *Lobo Machado/Portekiz*, 1996 § 32).

382. *Adli uygulama:* iç hukuk düzeninin gerçeğiyle daha uyumlu bir inceleme yapılabilmesi için Mahkeme daima iç hukukun 6 § 1 maddesiyle uyumluluğunun incelenmesinde adli uygulamaya belli önem atfetmiştir (*Kerojärvi/Finlandiya*, 1995 § 42; *Gorou/Yunanistan* (no. 2) [BD], 2009 § 32). Nitekim dava taraflarının adil bir yargılamaya tabi olup olmadıklarının değerlendirilmesinde, gerek genel maddi gerçeğe ilişkin gerekse hukuki olmak üzere bir bütün olarak dava verilerinin göz ardı edilmemesi gereklidir (*Stankiewicz/Polonya*, 2006 § 70).

383. Devlet yetkilileri, ulusal güvenlik veya terörizm gerekçesiyle mahkemelerin etkin denetiminden kaçamaz.²⁹ hem güvenlikle ilgili kaygıları hem de bireyin usuli haklarını uzlaştıran teknikler mevcuttur

²⁹ Bk. *Teröre ilişkin Rehber* bk.

(*Dağtekin ve Diğerleri/Türkiye*, 2007 § 34). Olağanüstü hâl boyunca Sözleşme kapsamında derogasyona ilişkin dava için bk. *Pişkin / Türkiye*, 2020, § 153.

384. Mahkeme, hukuk davaları üzerinde medyanın etkisi olduğu iddialarına (*Civinskaite/Litvanya*, 2020, § 122 ve §§ 137-139) veya bir meclis araştırma raporunda yapılan yorumlara (§§ 124 ve devamı) veya Devlet temsilcileri ve üst düzey siyasetçiler tarafından yapılan kamuoyu açıklamalarına (§§ 133 ve devamı) ilişkin içtihadını geliştirmiştir. Avukatların adaletin tecellisinde hayati bir rol oynadıkları ve avukatlık mesleğinin serbestçe icra edilmesinin, 6. madde ile güvence altına alınan adil yargılanma temel hakkının tam olarak uygulanması için vazgeçilmez olduğu göz önünde bulundurulduğunda, itibarlarına yönelik saldırılar veya üst düzey Devlet görevlileri tarafından sorgulanmaları, 6. madde güvencelerinin korunması açısından ciddi sonuçlar doğurabilir (bk. bu davaya uygulanabildiği ölçüde *Mesic/Hrvatistan*, 2022, §§ 107 ve 109).

385. Yargılamaların neticesinden bağımsız bir ilke: 6 § 1 maddesinin usuli güvenceleri, salt ulusal mahkemelerde dava kazanamayanlar için değil, tüm dava tarafları için geçerlidir (*Philis/Yunanistan (no. 2)*, 1997 § 45).

b. Örnekler ve sınırlar

386. İçtihatlar, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çok sayıda durumu ele almıştır:

387. Yargılamaların varlığının doğru adrese tebliğ edilmesi: belirli bir tebligat şekli şartı yoktur (*Avotins / Letonya [BD]*, 2016, § 119 ve aşağıda), ancak başvuru sahiplerine aleyhlerindeki davaya katılma ve menfaatlerini savunma fırsatı verilmelidir. Dolayısıyla yetkili makamlar, bu kişileri kendileriyle ilgili yargılamalardan haberdar etmek için gerekli adımları atmalıdır (Başvuranların doğru adreslerinin tespit edilmesi için yeterli çabanın gösterilmediği ve bu haktan feragat etmemiş olmalarına rağmen yeni bir duruşmaya katılmalarının mümkün olmadığı *Dilipak ve Karakaya/Türkiye*, 2014, §§ 85-88; *Bacaksız/Türkiye*, 2019, § 53, ve atıfta bulunulan içtihat referansları; Resmi Gazete'de yayımlanan bir bildirimle ilişkin olarak bk. *Miholapa / Letonya*, 2007)

388. *Gıyapta yürütülen hukuk davaları / gıyapta verilen hukuk kararı*: Mahkeme, *Bacaksız/Türkiye*, 2019, §§ 56-57 ve 60 kararında, özellikle *Dilipak ve Karakaya/Türkiye*, 2014, §§ 78-80 kararına atıfta bulunarak bu tür bir durumun 6 § 1 maddesine uygun olacağı koşulları özetlemiştir. Bacaksız davasında, önceki davalardan farklı olarak, başvuran daha sonra yeni bir duruşmaya katılabilmıştır, §§ 62-65).

389. *Adli yardım eksikliği*: bu durum, hukuk davalarında sanığın etkili bir savunma sunup sunmadığı hususunu gündeme getirebilir (*McVicar / Birleşik Krallık*, 2002, § 50; *Timofeyev ve Postupkin / Rusya*, 2021, §§ 101-107).

390. Mahkemenin temyiz mahkemesine sunduğu görüşler, açık bir biçimde söz konusu mahkemenin kararını (ve aşağıdaki sınırlara bk.) etkilemeyi amaçlamıştır: Taraflar, mahkeme üzerindeki fiili etkisi önemli olmaksızın ve hatta söz konusu görüşler temyiz mahkemesinin (*Nideröst-Huber/İsviçre*, 1997 §§ 26-32) veya Strazburg Mahkemesi önündeki davalı Hükümetin (*APEH Üldözötteinek Szövetsége ve Diğerleri/Macaristan*, 2000 § 42) görüşüne göre hakkında itirazda bulunulan kararda daha önce ortaya konulmamış herhangi bir olgu veya iddia sunmasa dahi görüşler hakkında yorumda bulunabilmelidir.

391. *Ön hazırlığa ilişkin hususlar*: Sözleşme, bir davanın ulusal mahkeme tarafından ön karar verilmesi için başka bir ulusal veya uluslararası makama sevk edilmesine ilişkin herhangi bir hakkı güvence altına almamaktadır (Anayasa Mahkemesi, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya*, 2021, § 166) veya uluslararası makam (*Coeme ve Diğerleri / Belçika*, 2000, § 114; *Acar ve Diğerleri / Türkiye (k.k.)*, 2017, § 43 dâhil olmak üzere).

392. Bu nedenle, 6 § 1 maddesi, bir davanın yerel mahkeme tarafından Avrupa Birliği Adalet Divanına götürülmesini talep etme gibi bir hakkı güvence altına almaz (*Dotta/İtalya* (k.k.)³⁰1999 ; *Herma/Almanya, 2009* (k.k.)). Bu yönde bir talepte bulunan başvuran talebi için açık gerekçeler sunmakla yükümlüdür (*John/Almanya, 2007* (k.k.); *Somorjai/Macaristan, 2018* § 60). Ulusal mahkemelerin Avrupa Birliği (AB) kanunlarını yorumlama şeklinin doğruluğunu incelemek Strazburg Mahkemesinin yargı yetkisi dışında kalmaktadır (§ 54).

393. Ön başvuru mekanizmasının olduğu yerlerde, yerel bir mahkemenin böyle bir başvuruyu reddetmesi, belirli durumlarda yargılamanın adilliğini ihlal edebilir (ek atıflarla birlikte *Ullens de Schooten ve Rezabek/Belçika, 2011* §§ 57-67; *Canela Santiago/İspanya, 2001* (k.k.)). Bu, reddetme durumunun keyfi olduğu hallerde de geçerlidir: Yani, yürürlükteki kuralların ön başvuru ilkesi konusunda hiçbir istisnaya veya buna ilişkin herhangi bir alternatifine izin vermemesine karşın ret verildiği durumlarda ya da söz konusu reddin, kuralların öngördüğü gerekçelerden başka bir gerekçeye dayanması halinde ya da bu kurallar uyarınca gereğince gerekçelendirilmemiş olması halinde geçerli olur (*Ullens de Schooten ve Rezabek/Belçika, 2011* § 59).

394. Mahkeme, yukarıda yer alan içtihatlar çerçevesinde reddin keyfi görünüp görünmediğini inceler (*Canela Santiago/İspanya* (k.k.), 2001) Bir ulusal mahkemenin bir davayı ön karar verilmesi için Avrupa Birliği Adalet Divanına sevk etmeyi reddetmesi yönündeki kararının gerekçelerini sağlamasına ilişkin olarak *Ullens de Schooten ve Rezabek/Belçika, 2011* kararında *Somorjai/Macaristan, 2018* davasındaki 57 ve 62. paragraflar ile burada alıntılanan davalara atıfta bulunulmuş ve aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır:

- 6 § 1 maddesi, bir ulusal mahkemenin ön karar için davanın sevk edilmesini reddeden her kararına ilişkin olarak yürürlükte olan yasalar ışığında ilgili gerekçeleri sunmasını zorunlu kılmaktadır.
- Strazburg Mahkemesi 6 § 1 maddesinin bu temelde ihlal edildiğini iddia eden bir şikâyeti incelerken, söz konusu reddetme ile beraber ilgili gerekçelerin usule uygun sunulduğunu kontrol etmekle yükümlüdür.
- Bu kontrol detaylıca yapılmak zorundadır. Ancak, ulusal mahkemelerin ilgili yasayı uygulamada ya da yorumlamada bir hata yapıp yapmadığını tespit etmek Mahkemenin görevi değildir (*Repecevirág Szövetkezet/Macaristan, 2019* § 59) ;
- Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın 234. maddesinin üçüncü paragrafı (şimdi Avrupa Birliği'nin işleyişine ilişkin Antlaşmanın 267. maddesi) bağlamında, Avrupa Birliği içerisinde, kararlarına karşı ulusal hukukta yargı yolu bulunmayan ve Avrupa Birliği hukukunun yorumlanmasıyla ilgili olarak önlerine getirilen bir soru hakkında ABAD'dan ön karar talep etmeyi reddeden ulusal mahkemelerin, Cilfit kriterlerine uygun olarak ABAD içtihadında öngörülen istisnalar ışığında ilgili ret kararı için gerekçe göstermeleri gerekmektedir (*Somorjai/Macaristan Macaristan, 2018, §§ 39-41*). Dolayısıyla, sorunun konuyla ilgisiz olduğunu, söz konusu Avrupa Birliği hukuku hükmünün ABAD tarafından hâlihazırda yorumlanmış olduğunu veya AB hukukunun doğru uygulanmasının herhangi bir makul şüpheye yer bırakmayacak kadar açık olduğunu tespit etmelerinin nedenlerini belirtmelidirler.

395. Önündeki hususu ön karar verilmesi için Avrupa Birliği Adalet Divanına sevk edilmesini

³⁰ Mahkemenin içtihadında Avrupa Birliği hukukuna ilişkin tematik kılavuza bakınız (sadece Fransızca; İngilizce versiyonu yakında yayımlanacak).

reddeden son derece mahkemesinin bu ret kararı için sağladığı gerekçeler her davanın kendi şartları³¹ ve davanın bütünü çerçevesinde değerlendirilir ([Harisch/Almanya](#), 2019 § 42; [Repcevirág Szövetkezet/Macaristan](#), 2019 § 59; [Krikorian / Fransa \(k.k.\)](#), 2013 § 99).

396. Mahkeme, ön karar için davanın sevk edilmesinin davanın sonucunu herhangi bir şekilde etkilemeyeceği ([Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda](#) (k.k.), 2013 §§ 173- 174 ve diğer kararların yanı sıra, ceza yönünden, [Baydar/Hollanda](#), 2018 §§ 48-49) durumlar gibi esas yönünden temyizın başarılı olma olanağının bulunmaması -örneğin temyizın ulusal kabul edilebilirlik kriterlerine uymaması-([Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon ve Karagiorgos/Yunanistan](#) (k.k.), 2017, §§ 46-47) halinde gerekçelerin özetinin bildirilmesini kabul etmiştir. Mahkeme ayrıca, somut olarak, Cilfit kriterleri ışığında bir ön karar talebinin reddedilme nedenlerinin, ilgili mahkemenin kararının geri kalanının gerekçesinden ([Krikorian / Fransa](#) (k.k.), 2013, §§ 97-99; [Harisch / Almanya](#) 2019, §§ 37- 42; ve [Ogieriakhi / İrlanda](#) (k.k.), 2019, § 62), veya talebi reddeden karardaki bir şekilde örtülü gerekçeden çıkarılabileceğini kabul etmektedir ([Repcevirág Szövetkezet / Macaristan](#), 2019, §§ 57-58).

397. [Dhahbi/İtalya](#), 2014 §§ 32-34 davasında Mahkeme, ulusal bir mahkemenin ön karar verilmesi için bir davanın Avrupa Birliği Adalet Divanına sevk edilmesi talebini reddeden mahkemenin yeterli gerekçe sağlamaması dolayısıyla ilk defa 6. maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Yargıtay başvuranın ön karar talebine veya önündeki hususun neden Avrupa Birliği Adalet Divanına sevk edilmesine gerek olmadığına dair bir gerekçeye ya da Adalet Divanının içtihadına herhangi bir atıfta bulunmamıştır. Bu nedenle, söz konusu kararın gerekçesi, itiraz edilen söz konusu hususun konu dışı olarak değerlendirilip değerlendirilmediğini ya da ilgili hükmün yeterince açık olup olmadığını ya da bu hükmün Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından daha önce çoktan yorumlanıp yorumlanmadığını ya da sadece bu hususun göz ardı edilip edilmediğini açıklığa kavuşturamamıştır (ayrıca bk: [Schipani ve Diğerleri/İtalya](#), 2015 §§ 71-72). [Sanofi Pasteur/Fransa](#), 2020, §§ 74-79 davasında Mahkeme, Yargıtay kararında başvuran şirketin ön karar taleplerine "ön karar için Avrupa Birliği Adalet Divanı'na gönderilmesine gerek olmaksızın" ifadesiyle atıfta bulunulduğundan dolayı yeterli gerekçenin bulunmaması nedeniyle ihlale hükmetmiştir.

398. İlâveten, hukuk davalarının taraflarından birinin, bir davanın karara bağlanması için önem arz eden belirli bir anayasal bir soruyu gündeme getirmesi ve bu meselenin inceleme yapılması için Anayasa Mahkemesine havale edilmesini talep etmesi halinde, bir yerel mahkemenin soruyu havale etmeyi reddetmesini gerekçelendiren belirli nedenler sunması ve böylece konuyu titiz bir şekilde incelemeyi geçirdiğini göstermesi gerekmektedir ([Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya](#), 2021, §§ 171-172).

399. *Ulusal içtihatların değişmesi:* Hukuki öngörülebilirlik şartı ve meşru beklentilerin korunması, yerleşmiş içtihat kapsamında bir hak içermez ([Unédic/Fransa](#), 2008 § 74). İçtihatların gelişmesi, tek başına, adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesine aykırı değildir ([Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya](#) [BD], 2016 § 116); zira dinamik ve gelişen bir yaklaşımın sürdürülmemesi reform ya da iyileşmeyi engeller ([Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye](#) [BD], 2011 §§ 58; [Albu ve Diğerleri/Romanya](#), 2012 § 34). [Atanasovski/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti](#), 2010 (§ 38) kararında, Mahkeme, yerleşik içtihatların varlığının, Yüksek Mahkemeye, içtihatlardan sapmasını açıklayıcı daha elle tutulur gerekçeler bildirme yükümlülüğü getirdiğine, aksi halde bireyin hakkında usulüne uygun şekilde gerekçelendirilmiş karar verilmesini isteme hakkının ihlal edilmiş olacağına karar vermiştir. Bazı durumlarda, içtihatlarda görülen ve devam eden ulusal hukuk yargılamalarını

³¹ Mahkemenin içtihadında Avrupa Birliği hukukuna ilişkin tematik kılavuza bakınız (sadece Fransızca; İngilizce versiyonu yakında yayımlanacak).

etkileyen değişimler, Sözleşme'yi ihlal edebilir (*Petko Petkov/Bulgaristan*, 2013 §§ 32-34).

400. Ulusal mahkemeler arasındaki ya da aynı mahkeme içerisindeki *ıçtihat*ta bulunan farklılıklar kendi başına Sözleşme'ye aykırı olarak değerlendirilmez (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], 2011, § 51 ve *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016, § 116).³² Ancak Mahkeme, mahkemeler içerisinde uygulama tutarlılığı ve ıçtihatlarda tek biçimliliğin sağlanmasına yönelik sistemlerin uygulamaya koyulmasının önemini vurgulamıştır. Sözleşmeciler Devletlerin birbiri ile uyumsuz kararların benimsenmesinin önüne geçilmesi amacıyla hukuk sistemlerini düzenleme yükümlülükleri bulunmaktadır (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], 2011, § 55). Bir yüksek mahkemenin rolü tam olarak, farklı yorumlar içeren kararlardan kaynaklanan olası çelişkileri veya belirsizlikleri çözmektir (*Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016, § 123 ve alıntılanan ıçtihatlar ve örneğin *Svilengacanin ve Diğerleri/Sırbistan*, 2021, § 81).

İlke olarak, açıkça aynı veya birbiri ile bağlantılı yargılamalara ilişkin olsa dahi ulusal mahkemelerin verdiği farklı kararları kıyaslamak Mahkemenin görevi değildir. Mahkeme, bu mahkemelerin bağımsızlıklarına saygı duymak zorundadır. Mahkeme, ıçtihatta bulunan uyumsuzluğun iki anlaşmazlığın farklı ele alınmasından kaynaklanması durumunda, bu uyumsuzluğun ele alınan davalarda bulunan farklı olgusal durumlar temelinde haklı çıkarılabileceğine dikkat çekmiştir (*Hayati Çelebi ve Diğerleri/Türkiye*, 2016 § 52 ve *Ferreira Santos Pardal/Portekiz*, 2015, § 42).

Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye, [BD] 2011 davası, bağımsız ve birbirinden farklı hiyerarşide yer alan yüksek mahkemelerce verilen farklı iki kararı ilgilendirmektedir. Mahkeme, özellikle bireysel başvuruların, iç hukukta ortaya çıkabilecek ıçtihat ihtilaflarını ele almak veya ortadan kaldırmak için bir araç veya farklı ulusal mahkemelerin kararlarında tutarsızlıkları gidermek için bir denetim mekanizması olarak kullanılamayacağına hükmetmiştir (§ 95).

Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya [BD], 2016 davası tek bir mahkemenin -Yüksek Mahkeme- ıçtihadında bulunan uzun süredir var olan derin farklılıklarla ve ıçtihadın uyumlaştırılması yönünde bir sistemin kullanılmaması ile alakalıdır. Mahkeme, hukuki kesinlik ilkesinin zedelenmesi riskinin ortadan kaldırılması için ülkenin en yüksek mahkemesinin uygulamalarında tutarlılığın sağlanmasının gerekliliğinin önemine dikkat çekmiştir. Sözleşme'nin hükümlerinde de açıkça belirtilen bu ilke hukukun üstünlüğü kavramının temel bileşenlerinden biridir (*Guâmundur Andri Astraâsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238). Mahkeme kararlarının birbiriyle uzun bir süre boyunca çelişmesi hukuki kesinliğin zedelenmesine yol açarak halkın yargı sistemine olan güvenini sarsar. Nitekim halkın bu güveni, açıkça hukukun üstünlüğünü temel alan bir devletin temel ana taşlarından biridir (ıçtihadı uyumlaştıran bir sistemin kurumsallaşmasına rağmen Yüksek İdari Mahkemesinin iki farklı dairesi tarafından uzun bir süre boyunca alınan farklı kararların mevcut olmasına ilişkin olarak ayrıca bk.: *Sine Tsaggarakis A.E.E./Yunanistan*, 2019, §§ 51-59)

401. *İki mahkeme kararı arasında çelişki olduğu iddiası:* kararların gerekçelerindeki tutarsızlık, *res judicata* (kesin hüküm) ilkesinin ihlal edilmesi için yeterli değildir; ayrıca mahkemeler nezdinde açılan davaların aynı olup olmadığı, yani aynı taraflar arasında ve aynı konuya ilişkin olup olmadığı, ancak farklı şekilde çözümlenip çözülmediği de tespit edilmelidir (*Krivtsova/Rusya*, 2022, §§ 42-48; ayrıca bk. *Aydın ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2023, §§ 56 - 61).

402. *Strazburg Mahkemesi tarafından verilen bir kararın ulusal mahkemeye yorumlanması:* *Bochan/Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015 davasında, ülkede yürürlükte olan yasal çerçeve başvurana kendi hukuk davasının Strazburg Mahkemesinin ihlal tespit ettiği bir kararı ışığında yargı denetimine tabi tutulmasını Yüksek Mahkemeden talep etme hakkı tanımıştır. Ancak Mahkeme, Yüksek Mahkemenin

³² Ayrıca IV-A-3 © "Yerel ıçtihadın tutarlılığı" bölümüne bakınız.

söz konusu kararda tespit edilen bulguları “ciddi bir şekilde yanlış yorumladığına” karar vermiştir. Yüksek Mahkemenin kararı sadece Mahkemenin yasal metninin farklı yorumlanması olmayıp bu metnin yanlış yorumlanmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla, ulusal mahkemenin gerekçesinin 6. maddeyi ihlal edecek bir şekilde “ciddi seviyede keyfi olduğu” veya “adaleti tanımadığı” değerlendirilebilir (*a.g.e.* [BD], §§ 63-65).

403. *Devletin taraf olduğu bir dava devam ederken, bir yasanın yürürlüğe girmesi:* (*Vegotex International S.A. / Belçika* [BD], 2022, §§ 92-93 ve 102 ve alıntılanan içtihatlar): İlke olarak, yasa koyucunun, medeni hukuk alanında, yürürlükteki yasalardan doğan hakları geçmişe yönelik yeni yasalarla düzenlemesi yasak değildir. Bununla birlikte, 6. madde, “kamu menfaatini ilgilendiren zorlayıcı nedenler” bulunması haricinde, yasa koyucunun, bir uyuşmazlığın hukuken çözüme bağlanması üzerinde etki etme amacıyla adaletin uygulanmasına müdahale etmesini yasaklar (*Zielinski ve Pradal ve Gonzalez ve Diğerleri/Fransa* [BD], 1999 § 57; *Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006 § 126). Devletin taraf olduğu bir uyuşmazlığın yargı yoluyla çözümünü etkileme etkisine sahip geriye dönük mevzuatın kullanılmasının, davacı için süregelen davayı kazanılamaz hâle getirme etkisi de dâhil olmak üzere, özünde tehlikeler mevcuttur. Hukukun üstünlüğüne ve adil yargılanma kavramına saygı, bu tür tedbirleri haklı çıkarmak için ileri sürülen gerekçelerin en iyi şekilde ele alınmasını gerektirir. (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society et Yorkshire Building Society c. Royaume-Uni*, 1997, § 112).

Mahkeme, örneğin şu hususlarda ihlaller olduğuna hükmetmiştir:

- Devletin taraf olduğu yargılamaların dokuz yıldır devam ettiği ve başvuranların elinde Devlet aleyhine nihai ve icra edilebilir bir kararın bulunduğu bir esnada, yasa koyucunun davanın muhtemel neticesini Devletin lehine etkileyecek şekilde müdahalede bulunması (*Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis/Yunanistan*, 1994, §§ 49-50);
- Davanın sonucunu Devlet lehine kesin bir biçimde etkileyen bir yasa (*Zielinski ve Pradal ve Gonzalez ve Diğerleri/Fransa*, [BD], 1999, § 59);
- Temyiz Mahkemesi önündeki sürecin önemli bir aşamasında, gerçekte uyuşmazlığın esasını çözüme kavuşturan ve davanın incelenmesinin sürdürülmesini gereksiz kılan bir yasanın kabul edilmesi (*Papageorgiou/Yunanistan*, 1997);
- Temyiz mahkemesi kararının, tamamlayıcı mahiyette dahi olsa, yargılamalar esnasında kabul edilen ve yargılamaların sonucuna etki eden bir yasaya dayanması (*Anagnostopoulos ve Diğerleri/Yunanistan*, 2000, §§ 20-21);
- Devletin taraf olduğu görülmeye devam eden bir davanın hükme bağlanmasını etkileyecek geriye dönük bir yasanın Devlet tarafından “genel çıkarılara yönelik mücbir sebepler” öne sürülmeden yürürlüğe konulması. Mahkeme, özellikle, bir anlaşmazlığın mahkemeler yerine karara bağlayan bir yasanın yürürlüğe konması için mali sebeplerin kendi başına yeterli olmadığını vurgulamıştır (*Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. ve Diğerleri/İtalya*, 2014, §§ 76 ve 88-89).

Bununla birlikte, 6 § 1 maddesi, kamu otoritelerinin, taraf oldukları ve devam eden yargılamalara her tür müdahalesini yasaklayacak kadar ileri gittiği şeklinde yorumlanamaz. Mahkeme diğer davalarda, davalı Devlet tarafından yasaların geçmişe dönük etkisini açıklamak için ileri sürülen hususların, kamu menfaatini ilgilendiren mücbir sebeplere dayalı olduğuna karar vermiştir (*National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society ve Yorkshire Building Society/Birleşik Krallık*, 1997, § 112; *Forrer-Niedenthal/Almanya*, 2003, § 64; *OGIS-Institut Stanislas, OGEC Saint-Pie X ve Blanche de Castille ve Diğerleri/Fransa*, 2004, §§ 71-72; *EEG-Slachthuis Verbist Izegem/Belçika* (k.k.), 2005; *Hôpital local Saint- Pierre d’Oléron ve Diğerleri/Fransa*, 2018, §§ 72-73). *Couso Permuy / İspanya*, 2024

davasında Mahkeme, yasama organının, geçmişe yönelik yeni hükümler uygulamak suretiyle, hukuki konuların yürütülmesini düzenlemesinin yasak olmadığına: genel bir kural olarak, yasama organının, “kamu yararına ilişkin ağır basan gerekçeler” olmadıkça, davanın yargısal sonucunu etkilemek amacıyla adaletin tecellisine yönelik müdahalede bulunmasının yasak olduğuna hükmetmiştir (§ 133).

404. Bu içtihatlar, aynı zamanda Devletin taraf olmadığı, ancak yasama erkleri vasıtasıyla yargılamaları hükümsüz kıldığı davaları da kapsar (*Ducret / Fransa*, 2007, §§ 33-42).

405. Yasama erkinin diğer müdahale türleri:

- Yasalar, yargılamaların başlamasından önce (*Organisation nationale des syndicats d’infirmiers libéraux (O.N.S.I.L.)/Fransa, 2000* (k.k.) -kıyaslayınız *Azzopardi ve Diğerleri/Malta* (k.k.), 2019 § 44) veya sona ermesinin ardından (*Preda ve Dardari/İtalya* (k.k.), 1999) kabul edilebilir; bu durum 6. madde açısından soruna yol açmaz.
- Söz konusu yasalar gerçekte devam etmekte olan yargılamaları ve dolayısıyla hukukun üstünlüğü ilkesinden kaçınmayı hedeflemese de, genel amaçlı yasaların kabul edilmesinin dava tarafları açısından olumsuz olduğu ortaya çıkabilir (*Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya*, 2004, § 72).
- Sistemik bir sorunu gidermek ve böylece açık ve zorlayıcı bir kamu yararı gerekçesine yanıt vermek amacıyla Mahkemenin pilot bir kararının ardından geriye dönük etkili bir yasa çıkarılabilir (çok sayıda nihai idari kararın uzun süre uygulanmamasına ilişkin olarak *Beshiri ve Diğerleri/Arnavutluk* (k.k.), 2020).
- Yargılamanın devam ettiği esnada, söz konusu yargılamayı etkileme niyeti olmaksızın, bir yasanın anayasaya aykırı olduğuna karar verilebilir (*Dolca ve Diğerleri/Romanya*, 2012(k.k.)).

406. Müdahale teşkil eden bir yasanın yürürlüğe konulmasının gerekçesi olarak yukarıda bahsedilen kamu menfaatinin öne sürülmesine ilişkin olarak Mahkeme, çevrenin korunması hususunun genel menfaat kapsamına girdiğini belirtmiştir (*Dimopoulos/Türkiye*, 2019, §§ 39-40).

407. “Bağımsız savcı” mütalaalarının Yüksek Mahkeme önündeki dava taraflarına bildirilmemesi Cumhuriyet Savcılığı mensupları: *Vermeulen/Belçika*, 1996; *Van Orshoven/Belçika*, 1997; *K.D.B./Hollanda*, 1998 – Cumhuriyet Başsavcısı: *Göç/Türkiye [BD]*, 2002; *Lobo Machado/Portekiz*, 1996 –Hükümet görevlisi: *Kress/Fransa*, 2001; *Martinie/Fransa*, 2006 [BD]) ve bu görüşlere cevap verme olanağının bulunmaması: çoğu davalı Devlet, bu ulusal savcı sınıfının yargılamalara taraf olmadığı gibi, aynı zamanda herhangi bir tarafın müttefiki veya hasmı da olmadığını ileri sürmüştür; ancak Mahkeme ilgili görevlinin gerçekte yargılamalarda oynadığı role ve bilhassa görüşlerinin içeriğine ve etkilerine dikkat edilmesi gerektiğine karar vermiştir (*Vermeulen/Belçika*, § 31; *Kress/Fransa* [BD], 2001 § 71 son cümle; *Yvon / Fransa*, 2003, § 33; *Vermeulen / Belçika*, 1996, § 31). Ulusal hukuk servisinin bağımsız bir üyesinin yargılamalara katılımına ilişkin içtihadın genel bir özeti için bkz. *Kramareva/Rusya*, 2022, §§ 31-34, ve içtihadın bir Cumhuriyet savcısına uygulanması, bkz. §§ 38 ve devamı.

408. Mahkeme, bir hukuk davasında bağımsız bir savcının mütalaalarının taraflara önceden bildirilmediği ve dolayısıyla tarafların söz konusu görüşlere yanıt verme olanağından yoksun bırakıldığı davalarda çekişmeli yargılamaların önemini vurgulamıştır (*a.g.e.*, § 76; *Lobo Machado/Portekiz*, 1996 § 31; *Van Orshoven/Belçika*, 1996 § 42; *Göç/Türkiye* [BD], 2002 §§ 55-56; *Immeubles Groupe Kossier/Fransa*, § 2002 26).

409. Bu bağımsız savcılar, mütalaalarını alenen bildirdikten sonra, ister “aktif” isterse “pasif” bir şekilde müzakerelere katılmaları ve hatta salt müzakerelerde hazır bulunmaları kınanmıştır (*a.g.e.*, § 34; *Lobo Machado/Portekiz*, 1996 § 32; *Kress/Fransa*, 2001 § 87). Bu içtihat, büyük ölçüde görünüş

teorisine dayanır (*Martinie/Fransa* [BD], 2006 § 53).

410. Bu nedenle; sorunun dava tarafının davranışına veya Devletin tutumuna ya da yürürlükteki mevzuata isnat edilip edilemeyeceğinin belirlenmesi için; yargılamaların gerçekleştiği koşulların ve bilhassa yargılamaların çekişmeli olup olmadığının ve silâhların eşitliği ilkesiyle bağdaşp bağdaşmadığının incelenmesi gereklidir (karşılaştırınız *Kress/Fransa*, 2001, § 76 ve *Göç/Türkiye*, 2002, §§ 55-57; ayrıca bk: *Marc-Antoine/Fransa*, 2013 (k.k.)).

Avrupa Toplulukları/Avrupa Birliği'nin Adalet Divanı önündeki yargılama için bk.: *Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A./Hollanda* (k.k.) 2009.³³

411. Sınırlar:

- Silâhların eşitliği ilkesi, bir dava tarafına, diğer dava tarafına veya tetkik hâkimine veya davanın görüldüğü kürsüde görev yapan hâkimlere açıklanmamış beyanların, duruşma öncesinde kendisine açıklanmasını isteme hakkı vermez (*Kress/Fransa* [BD], 2001, § 73);
- Gerçek bir kapsamı veya konusu bulunmayan bir hakkın tanınmasının hiçbir manası yoktur: Böyle bir durum ancak, benimsenen hukuki çözümün yasal bakımdan itiraz edilebilir bir yanının bulunmaması nedeniyle, Sözleşme kapsamında ileri sürülen hakkın davanın sonucuna hiçbir etkisi olmaması halinde söz konusu olabilir (*Stepinska/Fransa*, 2004 § 18).
- Ulusal yargılamalara taraf olan başvuranın hâkime gönderilen delillerin veya mütalaaların bir nüshasının kendisine teslim edilmemesinden şikâyetçi olmasına ilişkin olarak Mahkeme 2010 yılında ortaya konulan yeni kabul edilebilirlik kriteri "önemli bir zarar görme" kıstasını (Sözleşme'nin 35 § 3 (b) maddesi) bazı davalara uygulamıştır. Bu kriter gereği, önemsiz şeyler hâkime götürülemez ilkesi (*de minimis non curat praetor*) uyarınca bir hakkın ihlalinin Mahkemenin incelemesine sunulabilmesi için yasal açıdan asgari bir düzeye ulaşması gereklidir. Bu kapsamda, toplanan delillerin ya da hazırlanan mütalaaların bir nüshasının başvuranlara verilmemesine ilişkin şikâyetler Mahkeme tarafından önemli zarar seviyesine ulaşmaması gerekçesi temelinde kabul edilmez olarak beyan edilmektedir (*Liga Portuguesa de Futebol Profissional/Portekiz*, 2012 (k.k.), §§ 36-40; *Kılıç ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.) 2013;; *Holub/Çek Cumhuriyeti*, 2010 (k.k.) ve kıyaslayınız *Colloredo Mannsfeld/Çek Cumhuriyeti*, 2016 §§ 33-34). Bu yaklaşım, örneğin, söz konusu belgelerin başvuran açısından yeni bir bilgi içermemesi ve ne nitelik yönünden ne de içerik yönünden mahkeme kararını etkilememesi durumlarına ve özellikle ulusal mahkemelerin başvurana iletilmeyen belgeyi kararını alırken temel almadığını açıkça belirttiği durumlara uygulanmaktadır (*Cavajda/ Çek Cumhuriyeti* (k.k.)), 2011.
- Benzer bir görüşün birden fazla tarafça mahkeme önünde savunuluyor olması, karşı tarafı davasını sunarken "önemli ölçüde dezavantajlı" bir konuma yerleştirmez (*Yvon / Fransa*, 2003, § 32 son cümlesi).

³³ Mahkemenin içtihadında Avrupa Birliği hukukuna ilişkin tematik kılavuza bakınız (sadece Fransızca; İngilizce versiyonu yakında yayımlanacak).

3. Dördüncü Derece

a. Genel ilkeler

412. Mahkemeye sunulan özel bir şikâyet grubu, yaygın olarak “dördüncü-derece” olarak adlandırılan şikâyetleri içerir. Sözleşme metninde yer almayan ve Sözleşme kurumlarının içtihatları yoluyla yerleşen bu terim (*Kemmache/Fransa (no. 3)*, 1994 § 44; *De Tommaso/İtalya* [BD], 2017 § 170), biraz çelişkilidir. Zira Mahkemenin olmadığı bir şeyi vurgular; Mahkeme, Sözleşme’ye Taraf Devletlerde mahkemeler tarafından verilen kararları bozabilecek veya bu mahkemelerde görülen davaları yeniden görebilecek bir mahkeme ya da temyiz mahkemesi değildir; ayrıca davaları bir Yüksek Mahkeme ile aynı şekilde yeniden göremez. Dördüncü derece başvuruları bu nedenle, sıklıkla iki seviyede görülen bir yanlış anlamadan kaynaklanmaktadır

413. İlk olarak, başvuranlar tarafında çoğu kez Mahkemenin rolü ve Sözleşme’yle kurulan yargı sisteminin niteliği konusunda yaygın bir yanlış algı bulunmaktadır. Mahkemenin rolü, kendisini yerel mahkemelerin yerine koymak değildir; yetkileri, Sözleşmeciler Devletlerin Sözleşme’yi kabul ederken insan hakları alanında üstlendikleri taahhütleri yerine getirmelerini denetlemekle sınırlıdır. İlâveten, Sözleşmeciler Devletlerin hukuk sistemlerine doğrudan müdahale etme yetkisi olmadığından, Mahkemenin söz konusu hukuk sistemlerinin özerkliğine saygı göstermesi gereklidir. Bu; şayet söz konusu hatalar Sözleşme’yle koruma altına alınan hak ve özgürlükleri ihlal etmemiş veya bu hak ve özgürlüklerle ilgili değil ise; yerel bir mahkeme tarafından maddi gerçekliğeveya hukuka ilişkin hata edildiği iddiasını ele almanın Mahkemenin görevi olmadığı anlamına gelir. Aksi durumda, Mahkeme bir üçüncü veya dördüncü derece mahkemesi olarak hareket ederdi ki; bu da çalışma sınırlarının göz ardı edilmesi anlamına gelirdi (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 1999 § 28; *Centro Europa 7 S.r.l. ve Di Stefano/İtalya* [BD], 2012 § 197; *Avotiņš/Letonya* [BD], 2016 § 99; *Lupeni Greek Catholic Parishve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 § 90; *De Tommaso/İtalya* [BD], 2017 §§ 170-72). Daha spesifik olarak, Mahkeme iç hukuka, diğer uluslararası anlaşmalara veya Avrupa Birliği hukukuna uygunluk konusunda resmi olarak karar verme yetkisine sahip değildir (*Avotins/Letonya* [BD], 2016, § 100 ve atıfta bulunulan içtihat).

414. İkinci olarak, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinde geçen “adil” teriminin tam anlamı konusunda genellikle bir yanlış anlama bulunmaktadır. 6 § 1 maddesinin gerektirdiği “adillik”; “maddi” değil, “usuli” bir adilliktir (ancak davayı gören mahkeme tarafından uygulanabilen, kısmen hukuki kısmen etik bir kavramdır(bk. Ballıktaş *Bingöllü / Türkiye*, 2021, § 78).. 6 § 1 maddesi yalnızca “usulen” adil olunmasını güvence altına alır; bu, uygulamada, tarafların eşit bir konumda dinlendiği ve bulunduğu çekişmeli yargılamalar halini alır (*Star Cate Epilekta Gevmata ve Diğerleri/Yunanistan* (k.k.), 2010). Yargılamaların adillliği daima bir bütün olarak incelenmeleri suretiyle değerlendirilir; öyle ki, usule aykırı münferit bir durum, yargılamaların tümünü gayri adil kılmak için yeterli değildir (*Mirolubovs ve Diğerleri/Letonya*, 2009, § 103).

415. İlâveten, Mahkeme Avrupa’daki hukuk ve yargı sistemlerinin çeşitliliğine saygı gösterir ve Mahkemenin görevi bu sistemleri standartlaştırmak değildir. Benzer şekilde, keyfiliğe dair hiçbir emarenin bulunmadığı durumlarda yerel mahkeme kararlarının doğruluğunu sorgulamak da Mahkemenin görevi değildir (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], 2011, §§ 68, 89 ve 94).

b. Mahkeme denetiminin kapsamı ve sınırları

416. İç hukuku yorumlamak ve bu hukuka uygunluğu değerlendirmek öncelikle ulusal makamların, özellikle de mahkemelerin görevidir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sâ / Portekiz* [BD], 2018, § 186, ve *Guâmundur Andri Astrâsson / İzlanda* [BD], 2020, § 251); bu hukukun yorumlanma ve uygulanma

şeklinin Sözleşme'nin ilkeleriyle tutarlı sonuçlar doğurup doğurmadığını belirleme görevi ise (bk. örneğin, *Scordino / İtalya (no. 1)* [BD], 2006, § 191), Sözleşme'nin uygulanması ve yorumlanması konusunda nihai merci sıfatıyla (*Guâmundur Andri Astrââsson / İzlanda* [BD], 2020, § 286) ve ikincilik ilkesi ve Taraf Devletler ile Mahkeme arasındaki "ortak sorumluluk" gereği nihai olarak Mahkemeye aittir (§ 250). Mahkeme, ikincil rolünün farkında olarak, anayasal yoruma ilişkin hususları ele almayacak (*Pinkas ve Diğerleri / Bosna Hersek* 2022, § 45) ve görevini, hukukun üstünlüğü ilkesi ışığında (*Grzçda / Polonya* [BD], 2022, § 341), Sözleşme'nin 32. maddesinde öngörüldüğü şekilde Sözleşme'nin yorumlanması ve uygulanmasıyla sınırlandıracaktır. Ulusal makamlar ve mahkemeler iç hukuku Sözleşme'ye tam etki sağlayacak şekilde yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Guâmundur Andri Astrââsson/İzlanda* [BD], 2020, § 250).

417. Mahkeme, her zaman için şayet söz konusu hatalar Sözleşme'yle koruma altına alınan hak ve özgürlükleri ihlal etmemiş veya bu hak ve özgürlüklerle ilgili değilse; yerel bir mahkeme tarafından işlendiği iddia edilen maddi gerçekliğe ilişkin veya hukuki hataları ele almanın kendi görevi olmadığını ifade etmiştir (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 1999, § 28; *Perez/Fransa* [BD2004 § 82; *De Tommaso / İtalya* [BD], 2017, § 170). Dolayısıyla, Mahkeme, "keyfi veya açıkça mantıksız" olmadıkça, yerel makamların iddia edilen hukuk hatalarına ilişkin bulgularını sorgulayamaz (*Scordino / İtalya (no. 1)* [BD], 2006, § 191, ve *Naît-Liman / İsviçre* [BD], 2018, § 116); yerel mahkemeler tarafından yapılan açık bir değerlendirme hatası, Mahkeme içtihadının yanlış uygulanması veya yanlış yorumlanması sonucunda da ortaya çıkabilir). Mahkemenin 6. maddeyle ilgili tek görevi, yerel mahkemelerin bu maddede belirtilen "belirli usul güvencelerini" gözetmediği veya "yargılamanın bir bütün olarak yürütülmesinin başvurana adil bir duruşma sağlamadığı" iddiasıyla yapılan başvuruları incelemektir (*De Tommaso / İtalya* [BD], 2017, § 171). Lopez Ribalda ve Diğerleri / İspanya [BD], 2019 davasında yinelenildiği üzere, Mahkeme dördüncü derece mahkemesi olarak hareket etmemelidir ve bu nedenle, bulguları "keyfi veya açıkça makul olmayan" olarak değerlendirilmediği sürece, ulusal mahkemelerin kararlarını 6 § 1 maddesi kapsamında sorgulamayacaktır (§ 149).

418. Dolayısıyla, Mahkemenin ulusal mahkemelerin değerlendirmelerini 6 § 1 maddesi kapsamında tespitlerinin keyfi ya da açıkça makul olmaması gerekçeleri temelinde incelemesi oldukça nadir karşılaşılan bir durumdur (*Bochan/Ukrayna (no. 2), 2015* [BD], §§ 61-65). Örneğin *Dulaurans/Fransa*, 2000 § 38 davasında (ayrıca bk. *Tel / Türkiye* 2017, § 76) Mahkeme "kararda bariz bir hata"– diğer bir deyişle, ulusal mahkeme tarafından yapılan ve makul bir mahkemenin asla yapamayacağı "bariz" olarak nitelendirilecek kadar "belirgin" bir olgu veya hukuk hatası- yapılması nedeniyle 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir (Bochan / *Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015, § 61, şikâyet konusu yargılamaların büyük ölçüde keyfi olduğu *Khamidov/Rusya*, § 170, adaletin reddinin söz konusu olduğu *Anđelković/Sırbistan*, § 24 ve *Lazarevic / Bosna Hersek*, 2020, § 32,; *Bochan / Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015; yerel mahkemenin gerekçelerinin "büyük ölçüde keyfi" olduğuna ya da "adaletin reddi" olarak kabul edildiği *Bochan / Ukrayna (no. 2)* [BD], 2015, bk. §§ 63-65 ve yukarıda belirtilen davalar ve *Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*, 2021, §§ 77-78 (ve karşılaştırınız örn. *Ballıktaş Bingöllü / Türkiye*, 2021, § 82, ve *Societe anonyme d'habitations a loyers moderes Terre et Famille/Fransa*, örneğin, *Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*, 2021, § 82, ve *Societe anonyme d'habitations a loyers moderes Terre et Famille / Fransa* (k.k.), 2004). *Baljak ve Diğerleri / Hırvatistan*, 2021 davasında Mahkeme, özellikle Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki içtihadına ve mahkemelerin başvurulara ulaşamaz bir ispat standardı dayattığına atıfta bulunarak, yerel mahkemelerin vardığı sonuçların "açıkça makul olmadığını" tespit etmiştir (§ 41).

Benzer şekilde, 2016 tarihli *Carmel Saliba/Malta* davasında Mahkeme, hukuk davalarında başvuranın karşı argümanlarını göz ardı ederek, tutarsız ve çelişkili deliller temelinde, ikna edici bir gerekçe olmaksızın başvuran aleyhine karar verilmesini kabul edilemez bulmuştur (§ 79).

419. Yerel mahkemenin vardığı sonuçların keyfiligi, davanın sonucuyla ilgili önemli hukuki argümanların dikkate alınmaması şeklinde ortaya çıkabilir. Dolayısıyla, *Ay Khan Akhundov/Azərbaycan*, 2023 davasında, başvuranın taşınmaz mülkiyeti, Azerbaycan mahkemeleri tarafından, başvuranın söz konusu mülkü birkaç yıl önce satın aldığı bir şirketin tapusundaki bazı usulsüzlüklere atıfta bulunularak iptal edilmiştir. Bu sonuca varırken, Azerbaycan mahkemeleri, şirket tarafından açılan karşı davayı engelleyebilecek süre sınırlaması sorununu ele almamış (§ 96) ve ayrıca başvuranın iddialarını destekleyen bir Devlet makamının (gayrimenkul tescili konusunda yetkili) tutumunu yanlış yorumlamış veya göz önünde bulundurmamıştır (§ 103).

Son olarak, bu bağlamda, yargısal koordinasyon ve özen eksikliğinin başvuranın kaderi üzerinde inkâr edilemez bir etkisi olmuş olabilir (*Tel/Türkiye*, 2017, § 67).

Sonuç olarak, herhangi bir gerekçe sunulmaması veya sunulan gerekçelerin yerel mahkeme tarafından işlenen "açık" bir olgusal veya hukuki hataya dayanması hâlinde "adaletin tanınmaması" söz konusu olacaktır (*Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*, 2021, § 77, ceza alanında *Moreira Ferreira/Portekiz* (no. 2) [BD], 2017, § 85'e atıfla).

420. İlkeler hususunda Mahkemenin, aşağıdaki konularda yerel mahkemelerin ulaştığı bulgu ve sonuçları genel bir kural olarak sorgulayamayacağı anlamına gelir:

- *Dava konusu olguların tespiti:* Genel bir kural olarak olayların değerlendirilmesi mahkemelerin yetkisi dâhilindedir (*Van de Hurk / Hollanda*, 1994, § 61); Mahkeme, meşhut ve açık bir biçimde keyfi olmaları hali dışında, yerel mahkemelerin bulgularına itiraz edemez (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 1999 §§ 28-29; *Radomilja ve Diğerleri / Hırvatistan* [BD], 2018, § 150).
- *İç hukukun yorumlanması ve uygulanması:* Ulusal mevzuatın yorumuna ilişkin sorunların çözümlenmesi, Strazburg Mahkemesinin değil, öncelikli olarak yerel mahkemelerin görevidir (*Perez/Fransa* [BD], 2004, § 82); Mahkemenin rolü, bu tür bir yorumlamanın etkilerinin Sözleşme'ye uygun olup olmadığını denetlemektir (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], 2011 § 49). İstisnai durumlarda Mahkeme, Sözleşmeci Devletin ulusal mahkemelerinin ulusal bir yasayı açıkça keyfi veya açıkça makul olmayan şekilde yorumlaması sonucunda yerel mahkemelerden farklı bir sonuca varabilir (ek atıflarla birlikte, *Barac ve Diğerleri/Karadağ*, §§ 2011, 32-34; *Andelković/Sırbistan*, 2013, §§ 24-27 (adaletin tanınmaması); bk. ayrıca *Laskowska/Polonya*, 2007, § 61, ve yukarıda alıntılanan içtihatlar; ancak bunu genel olarak 6 § 1 maddesinden ziyade Sözleşme'nin diğer hükümleri kapsamında yapar (*S., v. ve A. / Danimarka* [BD], 2012, § 148 ve alıntılanan içtihatlar; *Fabris/Fransa* [BD], 2013 § 60; *Anheuser-Busch Inc. / Portekiz* [BD], 2007, §§ 85-86; ayrıca bk. *Kushoglu/Bulgaristan*, 2007, § 50; *İşyar/Bulgaristan*, 2008, § 48).
- Ayrıca Mahkeme, diğer uluslararası anlaşmalar ya da Avrupa Birliği yasalarına uyulup uyulmadığı konusunda resmi olarak hüküm vermekle de sorumlu değildir. Fakat, üye Devletlerin uluslararası yükümlülüklerine uyması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır (*Grzçda / Polonya* [BD], 2022, § 340). Avrupa Birliği yasalarının hükümlerinin uygulanması ve yorumlanması görevi Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın yetkisi dâhilindedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yargı yetkisi 6 § 1 maddesi gibi Sözleşme gerekliliklerine uyulup uyulmadığının incelenmesi ile kısıtlıdır. Sonuç olarak, kendi başına 6 § 1 maddesi kapsamında bir hususu gündeme getiren herhangi bir keyfilik mevcut olmaması şartıyla Mahkeme, ulusal mahkemelerin, Avrupa Birliği yasalarının (*Avotiņš/Letonya* [BD], 2016 § 100 ve alıntılanan içtihatlar) ya da genel uluslararası hukuk veya uluslararası anlaşmaların (*Waite ve Kennedy/Almanya* [BD], 1999 § 54; *Markovic ve Diğerleri/İtalya* [BD], 2006 §§ 107-108)

hükümlerini doğru uygulayıp uygulamadığı konusunda hüküm vermekle yükümlü değildir. Ancak ulusal mahkemelerin içtihatlarında bulunan uyuşmazlıklar hukuki belirsizlik yaratmakta ve bu durumda hukukun üstünlüğü ilkesinin gereklilikleri ile çelişmektedir (diğer kararların yanı sıra, *Molla Sali/Yunanistan* [BD], 2018 § 153).

- Delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi (*Lopez Ribalda ve Diğerleri / İspanya* [BD], 2019, § 149-152):: 6 § 1 madde kapsamında sunulan güvenceler delil getirilmesini yalnızca usul açısından ele alır. Delillerin kabul edilebilirliği veya ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği, görevi önlerine gelen delilleri incelemek olan ulusal mahkemeler açısından öncelikli konulardır (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 1999 § 28; *Farange S.A./Fransa* (k.k.), 2004). Bu bağlamda sundukları gerekçeler yine de 6 § 1 maddesinin amaçları bakımından önemlidir ve Mahkemenin incelemesini gerektirmektedir (bkz. örneğin, *Carmel Saliba / Malta*, 2016, §§ 69-73).

421. *Al-Dulimi and Montana Management Inc./İsviçre, 2016* [BD] davasında Mahkeme, Sözleşme'nin Avrupa kamu düzeninin anayasal bir aracı olduğunu ve dolayısıyla Sözleşmeciler Devletlerin, bu bağlamda, en azından bu temel kamu düzeni temellerini koruyacak şekilde Sözleşme'ye uyulup uyulmadığının bir derece denetlemesi gerektiğini yinelemiştir. Hukukun üstünlüğü Avrupa kamu düzeninin temel unsurlarından biri olup keyfilik bu ilke ile çelişmektedir. Mahkemenin ulusal yetkililere geniş takdir yetkisi tanıdığı ulusal hukukların uygulanması ve yorumlanması bağlamında bile, yetkililerin eylemlerinde keyfilik gösterilmesi açıkça ve zimnen yasaklanmıştır.

422. Dolayısıyla 6 § 1 maddesi, Mahkemenin çoğu kez taraflardan birinin kazanıp diğerinin kaybettiği bir medeni hukuk uyuşmazlığının neticesinin maddi açıdan adil olup olmadığını sorgulamasına izin vermez.

423. Mahkeme, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi kapsamında öne sürülen dördüncü derece şikâyetleri, başvuranın çekişmeli yargılamalardan yararlanmış olduğu; bu yargılamaların çeşitli aşamalarında, davası açısından önemli olduğunu düşündüğü iddia ve delilleri sunmuş olduğu; karşı tarafın ileri sürdüğü iddia ve delillere etkin bir biçimde itiraz etme olanağı bulmuş olduğu; nesnel bir şekilde incelendiğinde davanın çözüme kavuşturulması açısından önemli olan tüm iddialarının yerel mahkeme tarafından usulüne uygun şekilde dinlenmiş ve incelenmiş olduğu; hakkında itirazda bulunulan kararın maddi gerçekliğe ilişkin ve hukuki gerekçelerinin ayrıntılı bir biçimde açıklanmış olduğu ve dolayısıyla, bir bütün olarak ele alındığında yargılamaların adil olduğu gerekçesiyle reddetmiştir (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 1999 § 29). Özetle tek veya üç hâkim düzeninde oluşturulan bir Komite, dördüncü derece başvurularının çoğunun kabul edilemez olduğuna karar verir (Sözleşme'nin 27. ve 28. maddeleri).³⁴³⁵

c. Ulusal İchtihatların Tutarlılığı³⁶

424. 6 § 1 maddesi içtihat tutarlılığı konusunda müktesep bir hak tanımaz. İchtihatların gelişmesi, tek başına, adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesine aykırı değildir; zira dinamik ve gelişen bir yaklaşımın sürdürülmemesi her tür reform ya da iyileşmeyi engeller (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye*, 2011 [BD], § 58; *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016, § 116). İlk bakışta karşılaştırılabilir veya bağlantılı görünen davalarda bile, bağımsızlıklarına saygı göstermesi gereken yerel mahkemeler tarafından verilen çeşitli kararları karşılaştırmak ilke olarak Mahkemenin görevi

³⁴ Mahkemenin içtihadında Avrupa Birliği hukukuna ilişkin tematik kılavuza bakınız (sadece Fransızca; İngilizce versiyonu yakında yayımlanacak).

³⁵ Bk. "Delillerin idaresi" bölümü

³⁶ Ayrıca bk. içtihatlardaki farklılıkları ele alan "Örnekler ve sınırlar" başlıklı Bölüm IV - A - 2 (b)

değildir.

425. Ülkesel sınırlar içerisinde yargı yetkisine sahip olan yargılama ve temyiz mahkemeleri ağına dayanan bir hukuk sisteminde çelişen mahkeme kararlarının olma olasılığı oldukça doğaldır. Yüksek Mahkemelerin asıl görevi de bu tür birbiriyle çelişkili kararları çözüme kavuşturmaktır (*Beian/Romanya* (no. 1), 2007 § 37; *Svilengacanın ve Diğerleri / Sırbistan*, 2021, §§ 81-82). Bu tür farklılıklar aynı mahkeme içinde bile ortaya çıkabilir. Bu kendi başına Sözleşme'ye aykırı olarak değerlendirilemez (*Santos Pinto / Portekiz*, 2008, § 41). Ayrıca, söz konusu olgusal durumların objektif olarak farklı olduğu durumlarda "farklılık" söz konusu olamaz (*Uçar/Türkiye* (k.k.) 2009).

426. Bununla birlikte, içtihat ayrılıklarının 6 § 1 maddesi konusunda ihlal tespit edilmesine yol açtığı davalar da olabilir. Bu noktada Mahkemenin yaklaşımı, söz konusu ayrılıkların aynı mahkeme kolu içerisinde mi yoksa birbirinden tamamen bağımsız iki farklı mahkeme kolu arasında mı olduğuna bağlı olarak farklılık gösterir.

427. İlk durumda (en yüksek ulusal mahkemenin içtihatlarında uyuşmazlıkların bulunduğu durumlarda) Mahkeme bu konuda karar verirken üç ölçütü göz önünde bulundurur:

- İctihatlarda görülen ayrılıkların derin ve sürekli olup olmadığı;
- İç hukukun bu tür tutarsızlıkları ortadan kaldıracak araçlar öngörüp görmediği ve
- Bu araçların uygulanıp uygulanmadığı ve etkisinin ne olduğu (*Beian/Romanya* (no. 1), 2007 §§ 37 ve 39; *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 §§ 116-35).

En son anılan davada, en yüksek ulusal mahkeme "tamamen birbirine zıt" kararlar almış olup ulusal hukuk sisteminde birbiriyle uyumlu kararların alınmasını güvence altına alan sistem hemen kullanılmamıştır. Dolayısıyla, hukuki kesinlik ilkesi zedelenmiştir.

428. Bir ülkenin en yüksek yargı makamında bulunan sürekli olan ve derin farklılıkların benimsenmesi, kendi başına Sözleşmenin tüm maddelerinde açıkça belirtilen ve hukukun üstünlüğü ilkesini temel unsurlarından birini oluşturan hukuki kesinlik ilkesi ile çelişmektedir (İlkeye ilişkin olarak *Guâmundur Andri Astraâsson / İzlanda* [BD], 2020, § 238; *Beian/Romanya* (no. 1), 2007, § 39).

- Atıfta bulunulan davada, Mahkeme, Yüksek Mahkemenin takip edilecek bir yorumlama sistemini tesis etme görevini yerine getirmek yerine kendisinin bir hukuki belirsizlik kaynağı haline geldiğine ve bu nedenle de kamunun yargı sistemine olan güveninin sarsıldığına karar vermiştir. Mahkeme, içtihadı ilişkin olarak bir kesinliğin mevcut olmamasının, başvuran ile aynı durumda bulunan başka insanlar kanun tarafından öngörülen yarardan faydalanırken, başvuranın bu yararları elde edememesine yol açtığını tespit etmiştir (§§ 39-40).
- *Hayati Çelebi ve Diğerleri/Türkiye, 2016* davası Yargıtay'ın içtihadında bulunan uyuşmazlıklar ve bu mahkeme içerisindeki uygulamanın uyumlaştırılmasını sağlamak için bir sistemin bulunmaması ile alakalıdır. Söz konusu bu durum, başvuranlar ile aynı durumda bulunan diğer insanlara şikâyetlerinin esasını inceletme şansı tanımışken, başvuranların tazminat taleplerinin kabul edilemez bulunmasına yol açmıştır (§ 66).

429. *Lo Fermo / İtalya* (k.k.), 2023 kararına göre, bu koşullar ("uzun süredir devam eden" ve "derin" tutarsızlıklar) kümülatiftir: dolayısıyla, farklılıklar "derin" ise ancak "uzun süredir" devam etmiyorsa (yani münferit bir olay olarak nitelendirilebilir), hukuki kesinlik ilkesine halel getirmezler (§§ 59 - 60).

430. Ancak ulusal hukuk içtihatlarında bulunan uyuşmazlıkların giderilmesi amacıyla kurulan sistemin, çabucak devreye girmesi ve bu tür uyuşmazlıkları ivedi bir şekilde sonlandırılması dolayısıyla

etkili olduğunun belirlenmesi halinde, Mahkeme herhangi bir ihlal tespit etmemiştir (*Albu ve Diğçerleri/Romanya*, 2012 § 42; kıyaslayınız: *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğçerleri/Romanya* [BD], 2016 §§ 130-132; ayrıca bk. Mahkemenin, iç hukukun ikinci derece mahkemelerinin içtihatlarındaki tutarsızlıkları gidermek için bir mekanizma sağladığını ve bu mekanizmanın uygulandığını belirttiğı *Croatian Radio- Television / Hırvatistan*, 2023,.

431. Mahkeme, içtihatlardaki tutarsızlıkların mutlaka bu amaç için özel olarak tasarlanmış bir mekanizma yoluyla değil, başka yollarla da çözülebileceğini kabul etmiştir. *Lo Fermo / İtalya* (k.k.), 2023 davasında, başvuran, İtalya Danıştay'ının bölgesel bir dairesi olan Sicilya İdari Adalet Konseyi'nin maddi hukuku (bir kanun hükmünde kararname) Danıştay'ın kendisinden farklı yorumladığına ilişkin şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, Danıştay içtihadındaki tutarsızlığın derin olduğunu ve bu tür tutarsızlıkları gidermek için iç hukukta öngörülen özel mekanizmanın (Danıştay Genel Kurulu'na sevk) uygulanmadığını kaydetmiştir. Bununla birlikte, başvuranın davasındaki yargılamaların ardından, Danıştay tarafından daha önce mevcut normlara ilişkin yoruma uygun olarak maddi çerçeveyi yeniden tanımlayan bir bakanlık kararnamesi kabul edilmiştir. Mahkeme, bir yargı mekanizmasının işleyişine benzer şekilde, idari uygulamayı düzenleyen yasal çerçevenin bu şekilde değiştirilmesinin, belirli durumlarda, içtihatlardaki tutarsızlıkları gidermek için uygun bir araç olarak değerlendirilebileceğı sonucuna varmıştır. Mahkeme, başvuranın davasındaki tutarsızlığın, hukuki kesinlik ilkesinin ihlalini gerektirmediğı sonucuna varmıştır (§ 67).

432. İkinci varsayımda, hukuk sisteminin iki farklı kolu içerisinde yer alan mahkemeler son derece mahkemesi olarak çakışan kararlar açıklar; bu kolların her biri, ortak herhangi bir yargı hiyerarşisine tabi olmayan bağımsız yüksek mahkemelere sahiptir. Burada 6 § 1 madde, dikey bir denetim mekanizmasının veya müşterek düzenleyici bir kurumun (uyuşmazlık mahkemesi gibi) uygulamaya konulmasını gerektirecek kadar ileriye girmez. Çok sayıda farklı mahkeme koluna sahip ve içerisinde Yüksek Mahkemelerin yan yana bulunduğu ve hukuk konusunda aynı anda ve paralel olarak yorumda bulunmalarının gerekli olduğu bir yargı sisteminde, içtihatlarda tutarlılık sağlanması zaman alabilir ve içtihat çatışmalarının görüldüğü dönemlere, bu nedenle, hukuki belirlilik ilkesine halel gelmeksizin müsamaha gösterilebilir. Dolayısıyla her biri kendi yargı çevresine sahip ve farklı davaları inceleyen iki mahkeme, benzer somut durumların yol açtığı aynı hukuki sorun hakkında 6 § 1 maddesini ihlal etmeksizin pekâlâ farklı, bununla birlikte mantıklı ve gerekçelendirilmiş kararlara ulaşabilir (*Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye* [BD], 2011 §§ 81-83 ve § 86).

433. İçtihatlardaki tutarsızlık Mahkeme tarafından yalnızca "adillik" başlığı altında değil, bazı durumlarda da "mahkemeye erişim" başlığı altında incelenmiştir. Nitekim *Zouboulidis / Yunanistan (no. 3)* davasında başvuran, başka bir dizi yargılamada meydana gelen adli bir hata nedeniyle tazminat talebiyle idare mahkemesi nezdinde dava açmıştır. İlgili dönemde kanun, mahkemelerin değil, diğçer Devlet makamlarının açık suiistimalinden kaynaklanan zararın tazminini öngörmekteydi. Bir dizi kararda, bu kanun adli hatalara kıyasen uygulanmıştır: başvuranın davasında mahkemeler iki olayda da aynı işlemi gerçekleştirmiştir. Fakat Danıştay, kanunu kıyas yoluyla uygulamayı reddetmiş ve kanun koyucunun yargının neden olduğu zararın tazminine ilişkin koşulları belirlememesi nedeniyle mevzuatta bir boşluk olduğu ve böyle özel düzenlemelerin yokluğunda idare mahkemelerinin bu tür talepleri inceleme yetkisinin bulunmadığı sonucuna varmıştır. Mahkeme, Danıştay kararının başvuranın taleplerini takip etme imkânını ortadan kaldırması ve bu mevzuat boşluğunun yedi yıldan uzun bir süredir yerel mahkemeler tarafından bilinmesine rağmen yasama organı tarafından giderilmemesi nedeniyle başvuranın mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 75-84).

4. Çekişmeli yargılama³⁷

434. *Çekişmeli yargılama ilkesi:* Adil yargılama kavramı, yargılamaların çekişmeli olarak görülmesini isteme temel hakkını kapsar (bk. örn. *Janacek / Çek Cumhuriyeti*, 2023, § 46 kararındaki ilgili ilkelerin özeti). Çekişmeli yargılama ilkesi, ayrıca, silahların eşitliği ilkesi ile de yakından ilgilidir (*Regner/ Çek Cumhuriyeti* [BD, 2017 § 146]). Çekişmeli yargılama hakkı ve mahkemeye erişim hakkı uyarınca, yargılamaların diğer tarafına çeşitli derecelerde bağlı olan kişiler tarafından temsil edilen davacılar, davalarını uygun koşullarda ifade edemeyecek ve menfaatlerini koruyamayacaklardır (Capital Bank AD/Bulgaristan, 2005, § 118).

435. Çekişmeli yargılama hakkından doğan gereklilikler, ilke olarak gerek medeni hukuk gerekse ceza hukuku alanına giren davalarda aynıdır (*Werner/Avusturya*, 1997 § 66).

436. Zamandan tasarruf etme ve yargılamaların hızlandırılması arzusu, çekişmeli yargılama hakkı gibi temel bir ilkenin göz ardı edilmesini haklı kılamaz (*Nideröst-Huber/İsviçre*, § 30).

437. İçerik (aşağıda belirtilen sınırlamalara tabidir): Çekişmeli yargılama hakkı, ilke olarak, bir ceza veya hukuk davası taraflarına, hukuk sisteminin bağımsız bir üyesi tarafından dahi olsa, mahkeme kararını etkileme amacıyla ileri sürülen tüm deliller ve hazırlanan mütalaalar hakkında bilgi sahibi olma ve bu delil ve mütalaalar hakkında yorumda bulunma fırsatı verilmesini gerektirir (*Ruiz-Mateos/İspanya*, 1993 § 63; *McMichael/Birleşik Krallık*, 1995 § 80; *Vermeulen/Belçika*, 1996 § 33; *Lobo Machado/Portekiz*, 1996 § 31; *Kress/Fransa* [BD], 2001, § 65 ve 74). Bu güvence, yargılamanın tarafları tarafından sunulan görüşlerle sınırlı olmayıp, mahkemenin inisiyatifıyla elde edilen delil ve görüşler de dâhil olmak üzere diğer durumlara da uygulanmaktadır (bk. Vorotnikova/Letonya, 2021, § 26). Bu şart, Anayasa Mahkemesi önünde de geçerli olabilir (bk. ilgili içtihatların özeti için *Janacek / Çek Cumhuriyeti*, 2023, §§ 47-54; *Milatova/Çek Cumhuriyeti*, 2005 §§ 63-66; *Gaspari/Slovenya*, 2009 § 53).

- Çekişmeli yargılamanın mahkemenin kararı üzerindeki gerçek etkisinin önemi az olabilir. (*Nideröst-Huber/İsviçre*, 1997 § 27; *Ziegler/İsviçre*, 2002 § 38).
- Çekişmeli yargılama ilkesi, ulusal hukuk hizmetinin bağımsız bir üyesi, idarenin bir temsilcisi, alt mahkeme veya davaya bakan mahkeme için olduğu kadar (*Köksoy/Türkiye*, 2020, §§ 34-35 ve atıfta bulunulan içtihat), yargılamanın tarafları veya üçüncü taraflar için de geçerlidir (*Ferreira Alves/Portekiz (no. 3)*, 2007, § 38). Bu ilke, bağlayıcı olmasalar bile, uyumsuzluğun çözümü için önemli olan Devlet kurumları tarafından sunulan görüşler için de geçerlidir (*Vorotnikova/Letonya*, 2021, § 24).
- Çekişmeli yargılama hakkının, tatmin edici koşullar altında kullanılabilmesi gereklidir; yargılama taraflarından birinin mahkeme önündeki delillere aşinalık kazanması ve bunun yanı sıra söz konusu delillerin varlığı, içeriği ve gerçekliği hakkında uygun bir şekilde ve uygun bir zamanda ((*Krcmar ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti* 2000, § 42 *Immeubles Groupe Kossier/Fransa*, 2002 § 26), gerekirse erteleme sağlanması suretiyle (*Yvon/Fransa*, § 39) yorum yapma olanağına sahip olması gereklidir. Başvuranın mahkeme kalemindeki dava dosyasına bakabilmesi ve söz konusu belgenin bir kopyasını alabilmesi yeterli değildir (*Göç/Türkiye* [BD], 2002, § 57).
- Taraflar, iddialarının başarıya ulaşması için gerekli olan delilleri açıklama hakkına sahip olmalıdır (*Clinique des Acacias ve Diğerleri/Fransa*, 2005 § 37);

³⁷ Bu başlık "Silahların Eşitliği" başlığı ile birlikte okunmalıdır.

- Örneğin, bir davanın re'sen mahkeme tarafından gündeme getirilen bir gerekçe ya da itiraz temelinde hükme bağlanması durumunda da mahkemenin bizzat kendisi çekişmeli yargılama ilkesine uymalıdır (*Čepek/Çek Cumhuriyeti*, § 45 ve kıyaslayınız: *Clinique des Acacias ve Diğerleri/Fransa*, § 38 ile *Andret ve Diğerleri/Fransa* (kabul edilemezlik hakkında karar): bu sonuncu davada temyiz mahkemesi, taraflara gerekçelerin değiştirilmesinin düşünüldüğünü bildirmiş ve başvurulara temyiz mahkemesinin kararını açıklamasından önce yanıt verme olanağı sunulmuştur);
- Diğer tarafın sunduğu bir belgenin veya tanıklarca ibraz olunan delillerin kendi yorumlarını gerektirip gerektirmediğine karar vermek yalnızca, bir uyuşmazlığa taraf olanlara düşer. Dava taraflarının adalete olan güveni, (buna, mahkemenin resen elde ettiği belgeler de dâhildir: *K.S. / Finlandiya*, 2001, § 22) her belge hakkında görüşlerini bildirme olanağına sahip olduklarını bilmelerine dayanır (*Nideröst-Huber/İsviçre*, 1997 § 29; *Pellegrini/İtalya*, 2001 § 45). Anayasa Mahkemesini kapsayan bir başvuru için bk. *Janacek / Çek Cumhuriyeti* 2023, § 53.

438. Aşağıdaki belge veya delillerin açıklanmaması neticesinde çekişmeli yargılanma hakkının ihlal edildiği örnekler:

- bir çocuğun velayetinin verilmesine ilişkin yargılamalarda, duruşma esnasında ebeveynlere içerikleri hakkında bilgi verilmiş olmasına rağmen, çocuk hakkında bilgiler ve davanın geçmişiyile ilgili ayrıntılar içeren ve tavsiyelerde bulunan sosyal hizmet kurumu raporları (*McMichael/Birleşik Krallık*, 1995 § 80);
- bir davada “taraf” olup olmamasından bağımsız olarak kendisine görevlerini gerçekleştirme için tanınan yetki dolayısıyla ilgili şahısların aleyhine olabilecek şekilde mahkeme kararlarını etkileyebilecek bir konumda olması nedeniyle savcı tarafından getirilen deliller (*Ferreira Alves/Portekiz (no. 3)*, 2007 §§ 36-39);
- alt mahkemenin temyiz mahkemesine gönderdiği, yeni olgu veya iddialar içermediği halde bu mahkemenin kararını etkileme amacını taşıyan belgeler (*a.g.e.*, § 41);
- doğrudan hâkimlerin elde ettiği ve davanın esası hakkında detaylı görüşler içeren belgeler (*K.S./Finlandiya*, 2011 §§ 23-24).
- yargılamaya taraf olmayan Devlet kurumları tarafından, uyuşmazlık konusuna ilişkin olarak sunulan görüşler (*Vorotnikova/Letonya*, 2021, §§ 24-25);
- Anayasa Mahkemesi tarafından göz önünde bulundurulmuş, kendisine sunulan esasa ilişkin yazılı gözlemler (*Janacek / Çek Cumhuriyeti*, 2023, §§ 52-54).
- Güvenlik soruşturmasının sonuçları (Başvuranın bir devlet memuru kadrosuna atanmasına ilişkin yargılamada, *Kurkut ve Diğerleri / Türkiye**, 2024, §§ 105-109).

439. *Sınırlar*³⁸: Çekişmeli yargılama hakkı mutlak değildir ve kapsamı, son aşamada Mahkemenin denetimine tabi olarak (*Regner / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017, §§ 146- 147), bahse konu davanın özel niteliklerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir (*Hudokova ve Diğerleri/Slovakya*, 2010 §§ 26-27). Söz konusu son davada Mahkeme, yargılamaların bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerine getirilen kısıtlamaların diğer usuli güvenceler ile yeterince dengelenebileceğini belirtmiştir (§§ 151-161).

- Çekişmeli yargılama ilkesi, her bir dava tarafının, mahkemeye de sunulmamış olan belgeleri karşı

³⁸ Ayrıca yukarıda “ Örnekler” bölümüne bakınız.

tarafa iletmesini gerektirmez (*Yvon/Fransa*, 2003 § 38).

- Mahkeme, belirli şartlara sahip olan birçok davada, bir delilin dava taraflarına açıklanmamasının ve dolayısıyla başvuranın bu delile ilişkin olarak yorumda bulunamamasının, söz konusu delilin veya olası yorumun davanın sonucuna herhangi bir şekilde etki edememesi ve ulaşılan yasal kararın tartışmaya açık olmaması şartı ile yargılamaların adilliğini zedelediğine karar vermiştir bk. özellikle, *Janacek / Çek Cumhuriyeti*, 2023, §§ 48 ve 51; *Stepinska / Fransa*, 2004, § 18; *Sale / Fransa*, 2006, § 19; *Asnar / Fransa* (no. 2), 2007, § 26). Ayrıca bk. yukarıda, Sözleşme'nin 35 § 3 (b) maddesinin bu alandaki uygulaması.

440. Çekişmeli yargı ilkesine riayet edilmemesi, içtihat anlamında “tam yargı yetkisine” sahip olduğu sürece temyiz organı tarafından düzeltilebilir. Benzer şekilde, temyiz mahkemesinin usule ilişkin bir eksikliği, davanın gönderildiği alt mahkeme tarafından düzeltilebilir (*Köksoy/Türkiye*, 2020, §§ 36-39).

441. Mahkemenin, örneğin bir davayı kendiliğinden ortaya koyduğu bir gerekçeye veya itiraza dayanarak karara bağlaması hâlinde, çekişmeli ilkeye saygı göstermelidir (*Cepek / Çek Cumhuriyeti*, 2013, § 45 ve karşılaştırınız *Clinique des Acacias ve Diğerleri / Fransa*, 2005, § 38, *Andret ve Diğerleri / Fransa* (k.k.), 2004, kabul edilemez: Son bahsedilen davada, Yargıtay tarafları yeni gerekçelerin öngörüldüğü konusunda bilgilendirmiş ve başvurular Yargıtay karara varmadan önce yanıt verme fırsatına sahip olmuşlardır).

442. Yerel mahkemeler davanın olaylarına yeni bir hukuki nitelik kazandırabilmekle birlikte, mahkemenin kararını kendiliğinden ortaya çıkan bir gerekçeye dayandırması nedeniyle taraflardan birinin “gafil avlanması” hâlinde, çekişme ilkesi ihlal edilmiş olacaktır: mahkemeler, uyuşmazlığın gayretli bir tarafın bile öngöremeyeceği beklenmedik bir hâl aldığı durumlarda özel bir özen göstermelidir (*Vegotex International S.A. / Belçika* [BD], 2022, §§ 135 ve 136). Dolayısıyla, *Ben Amamou/İtalya*, 2023 davasında, başvuran bir trafik kazası sonucunda yaralanmıştır. Alt mahkemeler nezdindeki yargılamada, sigorta şirketi aleyhindeki talebi, kazaya karışan başka bir aracın tespit edilemediği gerekçesiyle reddedilmiştir. Fakat, Yargıtay bu davayı, başvuranın kanıtlamadığı farklı bir hukuki gerekçeye (kazaya karışan iki aracın ortak sorumluluğu kriteri) dayanarak karara bağlamıştır. Ne alt mahkemelerin kararları ne de davalı/savcının savunmaları, ayrıca: henüz yerleşik içtihadın bir parçası hâline gelmemiş olan (§ 75); davanın sonucu için belirleyici olan (§ 76); ve tazminat talep etmek için diğer imkânlarını kaybeden başvuran için ciddi sonuçları olan (§ 77) bu yasal kriterlere atıfta bulunmuştur. Mahkeme, yargılamayı adil olmayan bir hâle getiren bu yeni kriterin kullanılmasıyla başvuranın “gafil avlandığı” sonucuna varmıştır.

5. Silahların eşitliği³⁹

443. “Silahların eşitliği” ilkesi, daha geniş olarak adil yargılanmanın bir unsuru olup çekişmeli yargılanma ilkesi ile de yakından ilgilidir (*Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 § 146). Taraflar arasında “adil denge” olması anlamında “silâhların eşitliği” şartı, ilke olarak hem hukuk hem de ceza davaları için geçerlidir (*Feldbrugge/Hollanda*, 1986 § 44)

444. *İçerik:* Taraflar arasında “adil denge” sağlanması: silâhların eşitliği ilkesi, her bir dava tarafına, delilleri de dâhil olmak üzere davasını kendisini diğer taraf karşısında önemli bir kayıp konumuna sokmayacak koşullar altında sunması için makul bir olanak sağlanmasını gerektirir (*Kress / Fransa* [BD], 2001, § 72; *Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis / Yunanistan*, 1994, § 46; *Regner*

³⁹ Yukarıda “Çekişmeli Yargılama” ve sınırlara ilişkin “Örnekler” bölümüne bakınız

/ *Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017, § 146; *Dombo Beheer B.V. / Hollanda*, 1993, § 33).

- Her ne kadar 6 § 1 maddesi belgelerin belirli bir şekilde tebliğ edilmesini öngörüyor gibi yorumlanmasa da, Sözleşmeci Devletlerin usul kanunlarının tüm yönlerini kapsayan bu ilke adli belgelerin taraflara tebliğ edilmesi alanında da uygulanabilir (*Avotiņš/Letonya* [BD], 2016 § 119).
- taraflardan birinin, diğerinin bilgisi ve hakkında yorumda bulunma olanağı olmaksızın beyanda bulunması kabul edilemez. Bulunulan bir beyanın yanıtı değer olup olmadığının değerlendirilmesi tarafların tek başına değerlendirmesi gereken bir konudur (*APEH Üldözötteinek Szövetség ve Diğerleri/Macaristan*, 2000 § 42 ve daha güncel olarak *Janacek / Çek Cumhuriyeti*, 2023, § 53. Ayrıca yukarıda anılan kısıtlamalara bk.
- Bununla birlikte, şayet mahkemeye sunulan görüşler taraflardan hiçbirine bildirilmemişse, bu durum silâhların eşitliği bakımından herhangi bir soruna yol açmaz (*Kress / Fransa* [BD], 2001, § 73);, daha çok, geniş anlamda yargılamaların adilliği konusunda soruna yol açar (*Nideröst-Huber/İsviçre*, 1997 §§ 23-24; *Clinique des Acacias ve Diğerleri/Fransa*, 2005 §§ 36-37).

445. *Silâhların eşitliği ilkesinin gözetilmemesine örnekler:* Aşağıdaki davalarda taraflardan birinin açık bir kayıp duruma sokulmuş olması nedeniyle bu ilkenin ihlal edilmiş olduğuna karar verilmiştir:

- Taraflardan birinin temyiz talebi, diğer tarafa tebliğ edilmemiş; bu nedenle diğer taraf cevap verme olanağına sahip olamamıştır (*Beer/Avusturya*, 2001 § 19);
- İşleyen süre yalnızca taraflardan biri için durmuş; bu durum diğer tarafı önemli bir kayıp durumuna sokmuştur (*Platakou/Yunanistan*, 2001 § 48; *Wynen ve and Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell/Belçika*, 2002 § 32);
- İki kilit tanıktan yalnızca birinin dinlenmesine izin verilmiştir (*Dombo Beheer B.V./Hollanda*, 1993, §§ 34-35);
- Karşı taraf, ilgili bilgilere erişim bakımından önemli kazanımlara sahip olmuş, yargılamalarda baskın bir konuma geçmiş ve mahkemenin değerlendirmesi ile ilgili olarak kayda değer etkiye bulunmuştur (*Yvon/Fransa*, 2003, 37);
- Karşı taraf, kendisini üstün konuma getiren mevki veya görevlerde bulunmuş ve mahkeme, diğer tarafın belgeler hakkında bilgi edinmesine veya tanıkları dinlemesine izin vermemek suretiyle, diğer tarafın tam anlamıyla karşı çıkmasını güçleştirmiştir (*De Haes ve Gijssels/Belçika*, 1997, §§ 54 ve 58);
- İdari yargılamalarda, idari makam tarafından ortaya konulan gerekçeler, başvuranın bu değerlendirmeye gerekçeli bir itirazda bulunabilmesi için fazla kısa ve geneldi ve davanın esasını inceleyen mahkemeler, başvurana söz konusu mesele hakkında kendi düşüncelerini sunma olanağı tanımamıştır (*Hentrich/Fransa*, 1994, § 56);
- Taraflara adli yardım sağlanmaması, tarafları mahkeme önünde daha yüksek maddi olanaklara sahip bir hasım karşısında davalarını etkili bir biçimde savunma olanağından yoksun bırakmıştır (*Steel ve Morris/Birleşik Krallık*, 2005 § 72);
- *Martinie/Fransa*, 2006 [BD] kararında (§ 50) Mahkeme, savcının Sayıştay önündeki yargılamalardaki konumu nedeniyle, dava taraflarının zararına bir dengesizlik olduğuna kanaat getirmiştir; savcı, diğer tarafın aksine, duruşmada hazır bulunmuş, tetkik hâkiminin görüşü hakkında önceden bilgilendirilmiş, duruşma esnasında tetkik hâkiminin görüşlerini dinlemiş, yargılamaların tamamına katılmış ve diğer tarafın itirazıyla karşı karşıya kalmaksızın kendi görüşünü sözlü olarak ifade edebilmiş ve bu dengesizlik, duruşmanın kamuya açık

olmaması nedeniyle daha da şiddetlenmiştir.

- Savcı, başvuranın hasmının görüşlerini destekleyici şekilde müdahil olmuştur (*Menchinskaya/Rusya*, 2009, §§ 35-39).
- Başvuranın hastanenin acil bölümüne kaldırılmasına ve avukatının duruşmada başvuranı temsil edememesine rağmen hâkim duruşmanın ertelenmesi taleplerini reddetmiş ve dolayısıyla başvuranın hasmının beyanlarına karşı yeterince cevap verme hakkından mahrum bırakılmıştır (*Vardanyan ve Nanushyan/Ermenistan*, 2016, §§ 88-90).
- *Esasa ilişkin yazılı gözlemler yargılamalar sırasında başvurana ileilmemiştir (Janacek/Çek Cumhuriyeti*, 2023, §§ 52-54).

446. Bununla birlikte, tarafların tanıklarının (taraflardan biri için yemin altında verilen ifade) dinlenmesi hususunda muamele farklılığının, uygulamada yargılamaların neticesini etkilememiş olması nedeniyle, 6 § 1 maddesine uygun olduğuna karar vermiştir (*Ankerl /İsviçre*, 1996 § 38). İlâveten, Mahkeme, karşı tarafın yanıtını hazırlamak için uygulamada daha fazla zamana sahip olması nedeniyle başvuranın “önemli bir dezavantaja” maruz kaldığını tespit etmemiştir, zira dava oldukça basittir ve başvuranın davasını dile getirmek için hâlihazırda birçok fırsatı olmuştur (*Ali Rıza/İsviçre*, 2021, §§ 131-135). Daha genel olarak, *Regner/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017 davasında Mahkeme, yargılamaların bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğine ve çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerine getirilen kısıtlamaların diğer usuli güvencelerle yeterince dengelenebileceğine işaret etmiştir (§§ 151-161).

447. *Müdahil tarafın özel durumu:* Mahkeme, müdahil tarafın şikâyetlerinden oluşan sistem ile kamu yetkisini haiz ve kamu menfaatini savunmakla sorumlu savcı tarafından açılan davalar arasında ayırım yapmıştır (*Guigue ve SGEN-CFDT/Fransa* (k.k.), 2004). Sonuç olarak, temyiz başvurusu için farklı şekli koşulların ve süre sınırlarının (özel taraflar için daha kısa bir süre sınırı) öngörülmesi, söz konusu hukuk yolunun faydalı bir şekilde kullanılabilmesi kaydıyla, “silâhların eşitliği” ilkesine aykırı değildir (bk. ilgili sistemin özel niteliği).

448. Mahkeme ayrıca, rollerinin ve amaçlarının açık bir biçimde farklı olması nedeniyle, savcının itiraz olanaklarını kısıtlamaksızın müdahil tarafın itiraz olanaklarını sınırlayan bir hükmün silâhların eşitliği ilkesine uygun olduğuna karar vermiştir (*Berger/Fransa*, 2002 § 38).

449. Savcıyla özel bir şahsı karşı karşıya getiren davalarla ilgili olarak, savcı, yasal düzenin korunması açısından haklı bir ayrıcalıklı konuma sahip olabilir. Bununla birlikte, bu durum bireyin, savcı karşısında haksız yere dezavantajlı bir konumuna sokulmasıyla sonuçlanmamalıdır (kovuşturma makamları tarafından başarısızlıkla sonuçlanan hukuk davalarının ardından yargılama masraflarının geri ödenmesine hükmedilmesinin reddedilmesi ile ilgili olarak, *Stankiewicz/Polonya*, 2006 § 68-69).

6. Delil getirme

450. *Genel İlkeler⁴⁰:* Sözleşme'nin kendisi deliller konusunda kurallar koymaz (*Mantovanelli/Fransa*, 1997, § 34). Delillerin kabul edilebilirliği ve ne şekilde değerlendirilmesi gerektiği, öncelikli olarak ulusal hukuk ve ulusal mahkemeler tarafından düzenlenmesi gereken konulardır (*Moreira de Azevedo/Portekiz*, 1990 §§ 83-84; *García Ruiz/İspanya* [BD], 1999 § 28). Aynı durum, delillerin ispat değeri ve ispat yükümlülüğü için de geçerlidir (*Tiemann/Fransa ve Almanya* (k.k.), 2000). İleri sürülen delillerin geçerliliğini değerlendirmek de ulusal mahkemelerin görevidir (*Centro Europa 7 S.R.L. ve Di*

⁴⁰ “Dördüncü derece” bölümüne bakınız.

Stefano/İtalya [BD], 2012, § 198). Maddi ya da kanuni karineler her yasal sistemde bulunmaktadır. Ayrıca, Sözleşme ilke olarak bu tarz karinelerin kullanılmasını yasaklamamaktadır. Fakat ilgili şahıslara etkili adli güvenceler de sunulmalıdır (*Lady S.R.L./Moldova Cumhuriyeti*, 2018, § 27). Ek olarak, Mahkeme, hukuki kesinlik ilkesine göre dava taraflarından birinin mahkemenin kendi davasına benzer soruları daha önce ele aldığı bir davada verdiği karara dayanarak söz konusu mahkemenin, bu karardan ayrılması için geçerli gerekçeler sunmaması halinde, önceki kararını takip etmesini haklı bir şekilde bekleyebileceğini kabul etmiştir (*Siegle/Romanya*, 2013, §§ 38-39 ve *Rozalia Avram/Romanya*, 2014, §§ 42-43).

451. Bununla birlikte Sözleşme gereğince Mahkemenin görevi, delillerin ne şekilde toplandığı dâhil olmak üzere, bir bütün olarak yargılamaların adil olup olmadığını araştırmaktır (*Elsholz/Almanya* [BD], 2000, § 66; § 66; *Devinar/Slovenya*, 2018 § 45). Mahkeme bu nedenle delillerin adil bir yargılanmayı güvence altına alacak şekilde sunulup sunulmadığını tespit etmelidir (*Blucher/Çek Cumhuriyeti*, 2005 § 65). Mahkeme dördüncü derece mercii olarak hareket etmemelidir ve bu nedenle, bulguları keyfi veya açıkça mantıksız olarak değerlendiremediği sürece, ulusal mahkemelerin değerlendirmelerini 6 § 1 maddesi kapsamında sorgulamayacaktır (*Bochan / Ukrayna* (no. 2) [BD], 2015, § 61, ve *Lopez Ribalda ve Diğerleri / İspanya* [BD], 2019, §§ 149, 159-161).

452. Dolayısıyla, belirli delil türlerinin -örneğin, iç hukuk açısından hukuka aykırı olarak elde edilen delillerin- kabul edilip edilemeyeceğini, ilke olarak, belirlemek Mahkemenin görevi değildir. Mahkeme, delillerin elde edilme şekli de dâhil olmak üzere, yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını incelemelidir; bu, söz konusu hukuka aykırılığın ve başka bir Sözleşme hakkının ihlali söz konusu olduğunda, tespit edilen ihlalin niteliğinin incelenmesini içerir (bkz. ceza bağlamında geliştirilen bu ilkelerin bir hukuk davasına uygulandığı *Lopez Ribalda ve Diğerleri / İspanya* [BD], 2019, § 150, §§ 150-152). Atıfta bulunulan kararda Mahkeme, 8. madde veya iç hukuk ihlal edilerek elde edilen bilgilerin delil olarak kullanılmasının hukuk yargılamalarını adil olmaktan çıkarıp çıkarmadığının belirlenmesine yönelik kriterleri ortaya koymuştur (§§ 151-152). Bu davada Mahkeme, çalışanların gizli bir şekilde video ile izlenmesi nedeniyle 8. maddenin ihlal edilmediğine hükmetmiştir. Bununla birlikte, çalışanlar, video-gözetiminin iç hukuka aykırı olarak kurulduğunu ve ulusal mahkemelerin bu sorunu konu dışı bularak ele almadığını ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, gizli video gözetimi yoluyla elde edilen görüntülerin hukuk davalarında delil olarak kullanılmasının bir bütün olarak yargılamanın adilliğine hanel getirip getirmediğini incelemiştir. Bu davada 6. maddenin ihlal edilmediğine karar vermiştir (§§ 154-158). Mahkeme, işten çıkarma işlemleri ve başvuranın şirket aracının kilometresine ilişkin yasal GPS verilerinin delil olarak kabul edilmesine ilişkin olarak da aynı sonuca varmıştır (*Florindo de Almeida Vasconcelos Gramaxo / Portekiz*, 2022, §§ 132- 139).

453. Yargılamalar sırasında, örneğin zihinsel engelli kişiler gibi savunmasız bireylerin ve 8. maddeyle ilgili olarak onurlarının ve menfaatlerinin korunmasına özen gösterilmelidir (*Evers/Almanya*, 2020, §§ 82-84).

454. Taraflarca sunulan görüşler, iddialar ve deliller hakkında doğru bir inceleme yürütmek ulusal mahkemelerin görevidir (*Van de Hurk/Hollanda*, 1994, § 59). Dolayısıyla, davalarını desteklemek üzere ilgili ve yeterli delil sunma görevi davacılar düşmektedir (*Fleischner / Almanya*, 2019, §§ 40-41).

455. Bir kamu görevlisi aleyhindeki disiplin cezalarının dayanağı olarak telefon iletişiminin gizlice dinlenmesine ilişkin herhangi bir delilin açıklanmasına yönelik mutlak bir hak bulunmamaktadır

(*Adomaitis/Litvanya*, 2022, §§ 70-73).⁴¹

456. Hukuk ve ceza davalarında delillerin değerlendirilmesine ilişkin ilkeler her zaman aynı değildir; mahkemeler hukuk davalarında daha hafif bir ispat standardı uygularlar (*Rocella / İtalya*, 2023, § 50). Başvuran, hakaret suçundan yargılanmıştır. İlk derece mahkemesi, özellikle bir savunma tanığının ifadesine dayanarak başvuranın beraatine karar vermiştir. Davanın sadece hukuk kısmını inceleyen temyiz mahkemesi, bu tanığı güvenilir bulmamış ve kendisini doğrudan dinlemeden başvuran aleyhine tazminata hükmetmiştir. Mahkeme, söz konusu tanığın çapraz sorgusunun ilk derece mahkemesi önündeki ceza yargılamasında gerçekleştiğini kaydetmiştir. İstinaf mahkemesi ise, davanın yalnızca hukuk kısmını incelemiş olduğundan, tanıkların doğrudan sözlü sorgusuna değil, tutanaklara dayanmıştır (istinaf mahkemelerinin ilk derece mahkemesi önünde verilen ifadeleri farklı bir şekilde değerlendirdiği ceza yargılamalarıyla karşılaştırınız - *Dan/Moldova Cumhuriyeti*, 2020, § 61 ve devamı).

a. Tanık ifadeleri

457. 6 § 1 maddesi, tanık çağırma hakkını açık bir biçimde güvence altına almaz ve tanık ifadelerinin kabul edilebilirliği, ilke olarak iç hukuk alanına giren bir konudur. Ancak, ifadelerin ne şekilde kabul edildiği dâhil olmak üzere, bir bütün olarak yargılamalar, 6 § 1 maddesi anlamında “adil” olmalıdır (*Dombo Beheer B.V./Hollanda*, 1993 § 31).

- Mahkeme, uygun bir şekilde sunulan tanık dinleme talebine yanıt vermelidir (*Carmel Saliba / Malta*, 2016, § 77).
- Mahkemelerin tanık çağırılmasının reddedilmesi yönündeki kararı yeterince gerekçelendirilmeli ve keyfilik içermemelidir; dolayısıyla söz konusu karar dava tarafının davasını desteklemek üzere düşünce sunma olanağını orantısız bir biçimde kısıtlamamalıdır (*Wierzbicki/Polonya*, 2002 § 45);
- Tarafların tanıklarının dinlenmesi hususunda muamele farklılığı olması, doğal olarak “silâhların eşitliği” ilkesini ihlal edebilir (*Ankerl/İsviçre*, § 1996, 38, bu davada Mahkeme, muamele farklılığının başvuranı hasmı karşısında önemli bir kayıp konumuna sokmadığına karar vermiştir, § 38 son cümle; buna karşın *Dombo Beheer B.V./Hollanda, 1993* (§ 35) davasında söz konusu olaylara karışan iki kişiden yalnızca birine ifade verme olanağı verilmiştir (ihlal)).
- Mahkeme ayrıca, tanık delillerinin güvenilmez veya ilgisiz olduğu bulgusuna ilişkin gerekçe sunmalıdır (*Carmel Saliba / Malta*, 2016, §§ 69-70).
- Bir tanığın çapraz sorgusuna izin verilmemesi 6 § 1 maddesinin ihlalini teşkil edebilir (*Carmel Saliba / Malta*, 2016, § 76).

458. Tarafların tanıklarının dinlenmesine ilişkin farklı bir muamele 6. maddeyi ihlal edecek nitelikte olabilir (Hague Evidence Sözleşmesi’ne ilişkin olarak *Dolenc / Slovenya*, 2022, §§ 64 ve devamı).

b. Bilirkişi görüşleri

459. Bilirkişi delillerinin kabul edilebilirliğine ilişkin ulusal kanunlar dava taraflarına bu delillere karşı etkili bir şekilde itirazda bulunma olanağı sunmak zorundadır (*Letinčić/Hırvatistan*, 2016, § 50). Mahkeme, Hamzagic/Hırvatistan, 2021, §§ 40-44 kararında geçerli genel ilkeleri yinelemiştir.

⁴¹ Ayrıca, daha fazla ayrıntı için aşağıdaki (c) alt bölümüne bakınız, "Delillerin açıklanmaması"

Bilirkişilerin bir mahkemedeki karar alma sürecine meslektan olmayan üyeler olarak katılmalarında kendiliğinden bir itiraz bulunmamaktadır (Pabla Ky/Finlandiya, 2004, § 32).

460. Bilirkişi Görüşü İstenmesi Talebinin Reddedilmesi:

- Bilirkişi görüşü istenmesi talebinin reddedilmesi tek başına adillığe aykırı değildir; Mahkeme bir bütün olarak yargılamaların adil olup olmadığını araştırmalıdır (*H./Fransa*, 1989, §§ 61 ve 70). Ret için öne sürülen gerekçeler makul olmalıdır (*Hamzagic / Hırvatistan*, 2021, §§ 57-58).
- Çocuk velayeti ve çocuğa erişim hakkındaki bir davada uzman psikolog görüşünün istenmesinin reddedilmesi de davanın özel koşullarının ışığı altında incelenmelidir (*Elshoz/Almanya* [BD], 2000 § 66 ve mevcut davaya uygulanabildiği ölçüde *Sommerfeld/Almanya* [BD], 2003 § 71)
- Bir çocuk kaçırma davasında (*Tiemann/Fransa ve Almanya* (k.k.), 2000) Mahkeme, ret kararının makul olup olmadığını araştırmak amacıyla, İstinaf Mahkemesinin başvuranın ikinci bir bilirkişi görüşü talebini reddetmek için yeterli gerekçeler sunup sunmadığını incelemiştir.

461. Bilirkişi tayin edilmesi: Mahkemenin bir bilirkişi tayin ettiği durumlarda, tarafların tüm davalarda, söz konusu bilirkişi tarafından yürütülen görüşmelere katılma veya bilirkişinin değerlendirmeye aldığı belgelerin kendilerine bildirilmesi imkânına sahip olması gereklidir. Önemli olan; tarafların yargılamalara yeterli bir şekilde katılabilmesidir. (*Letinčić/Hırvatistan*, 2016 § 50; *Devinar / Slovenya*, 2018,, § 46).

462. Tanıklarda olduğu gibi taraflar, bilirkişilere soru yöneltebilmelidir, fakat bu hak da mutlak değildir. Bu nedenle, *Cangı ve Diğerleri / Türkiye*, 2023 davasında Mahkeme, yerel mahkemeler tarafından bilirkişilere yöneltilen soruların davanın ana meselesini ele almak için yeterli olduğu ve başvuruların, yerel mahkemelerin bilirkişilere yönelmediği sorularının belirleyici olabileceğini veya değerlendirilmemiş önemli bir meseleye ilişkin olduğunu Mahkeme nezdinde iddia etmedikleri sonucuna varmıştır (§§ 48-51). Bununla birlikte Mahkeme, bilirkişilerin vardıkları asıl sonuca ulaşırken dayandıkları materyaller hakkında başvuruların bilgi edinme fırsatına sahip olmamaları nedeniyle 6. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (§§ 52- 55).

463. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi, bir bilirkişinin mahkemenin yerine getirmesi gereken aynı bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine uymak için bir "yargı yeri" tarafından dinlenmesi gerektiğini açıkça dile getirmemektedir (*Sara Lind Eggertsdóttir/İzlanda*, 2007 § 47; *Letinčić/Hırvatistan*, 2016 § 51). Bununla birlikte, görüşlerinin yargılamanın sonucu üzerinde etkili olduğu göz önüne alındığında, bilirkişilerin tarafsızlığı önemlidir ve bilirkişi delilleri konusunda Mahkeme, bir "yargı yeri" için geçerli olan bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerinden yararlanmıştır (*Çöçelli ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 58-63).

464. Yargılamalar içerisindeki konumu ve rolü ile birlikte ele alındığında, bilirkişi tarafında yanlılık bulunması, silâhların eşitliği ilkesini ihlal ederek, yargılamaların sonucunu bir tarafın yararına diğer tarafın zararına etkileyebilir (*Sara Lind Eggertsdóttir/İzlanda*, 2007 § 53; *Letinčić/Hırvatistan*, 2016 § 51); benzer şekilde bilirkişi yargılamalarda baskın bir konumda bulunabilir ve mahkemenin değerlendirmesi üzerinde kayda değer etkide bulunabilir (*Yvon/Fransa*, 2003 § 37; *Letinčić/Hırvatistan*, 2016 § 51). Özetle; yargılama süresi boyunca bilirkişinin bulunduğu konum, görevini yerine getirme şekli ve hâkimlerin bilirkişinin raporunu nasıl değerlendirdiği, silahların eşitliği ilkesine uyulup uyulmadığı incelenirken göz önünde bulundurulması gereken unsurlardır (*Test-Achts / Belçika*, 2022, § 19; *Çöçelli ve Diğerleri / Türkiye*, 2022, §§ 54-5; *Devinar / Slovenya*, 2018, § 47).

465. *Test-Achats/Belçika*, 2022 davasında, başvuranın karşısındaki dava tarafı ile Temyiz Mahkemesi tarafından atanan bilirkişinin başkanlığını yaptığı bir üniversite enstitüsü arasında kurulan ortaklık, bilirkişi raporunun yargılama üzerindeki belirleyici etkisi ve başvuranın bilirkişi raporunun içeriğini ve şeklini mahkeme nezdinde eleştirme fırsatı olmasına rağmen, başvuranın bilirkişi raporunun kapsam dışı tutulmasına ilişkin talebinin reddedilmesi nedeniyle silahların eşitliği ilkesi ihlal edilmiştir (§§ 22-24).

466. 6 § 1. maddenin mahkemeleri ileri sürülen her iddiaya ayrıntılı bir yanıt vermek zorunda bırakmadığı ilkesi, özellikle bu hükümle doğrudan ilgili olmayan bilirkişiler için geçerlidir (*Test-Achats / Belçika*, 2022, § 25, bilirkişinin başvuran tarafından yöneltilen bazı sorulara cevap vermediği bilirkişi raporuna yönelik çekişmeli müzakereye ilişkin olarak).

467. İlâveten 6 § 1. Maddede yer alan diğer usule ilişkin güvencelere riayet edilmesi gibi, çekişme ilkesine riayet edilmesi de bir “mahkemede” yargılamalarla ilgilidir ve bu nedenle bu hükümden, bir bilirkişinin mahkeme tarafından atandığı durumlarda, tarafların her durumda bilirkişi tarafından yapılan görüşmelere katılabilmeleri veya bilirkişinin dikkate aldığı belgelerin gösterilmesi gerektiği şeklinde genel ve soyut bir ilke çıkarılamaz. Esas olan, tarafların “mahkeme” önündeki yargılamalara gerektiği şekilde katılabilmeleridir (*Test-Achats/Belçika*, 2022, § 20).

468. Hâkimlerin bilgisi dâhilinde olmayan ve teknik bir alanla ilişkili bir sağlık raporunun somut olguların değerlendirilmesi üzerinde baskın bir etkisi olması muhtemeldir. Bu rapor, elzem bir delil unsurudur ve taraflar bunun hakkında etkili bir şekilde yorumda bulunma olanağına sahip olmalıdır (*Mantovanelli/Fransa*, 1997 § 36; *Storck/Almanya*, 2005 § 135). Bilirkişinin, hem resmi olarak hem de uygulamada davanın taraflarından bağımsız olması önemli bir gerekliliktir (*Tabak / Hırvatistan*, 2022, § 60).

469. Örneğin; maluliyet tazminatına ilişkin olarak mahkemeye sunulan ve özel bir kurum tarafından hazırlanan bir bilirkişi görüşü, ikinci bağımsız bir bilirkişi görüşü olmaması halinde mahkemenin kararına belirleyici bir etkide bulunacaktır (*Devinar/Slovenya*, 2018 §§ 49-50; ayrıca bk. *Hamzagic / Hırvatistan*, 2021, §§ 45-58).). Ancak aşağıdaki hususlara dikkat edilmelidir:

Sözleşme, ihtilafa konu olan hususların niteliğinin gerektirmesi halinde, kendisi de davaya taraf olan özel bir kurum tarafından hazırlanan bilirkişi raporuna ulusal mahkemelerin dayanmasını yasaklamamaktadır (*Letinčić/Hırvatistan*, 2016 § 61; *Devinar/Slovenya*, 2018 § 47). Bir bilirkişinin davaya taraf olan idari makamın çalışanı olması, başvuranın şüphe duymasına yol açabilir. Ancak asıl önemli olan, başvuranın bu şüphelerinin nesnel bir şekilde haklı olup olmadığıdır (*Devinar/Slovenya*, 2018, §§ 48 ve 51; başvuranın şüphelerinin gerekçelendirilemediği, bir ülkede verilen ancak başka bir ülkede verilmeyen bir maluliyet aylığı ile ilgili olarak *Hamzagic / Hırvatistan*, 2021, §§ 49-52). Başvuranın bağımsız bir bilirkişi tarafından ikinci bir bilirkişi raporunun hazırlanmasını talep etmesi halinde, bu talebini destekleyebilecek yeterli belgeye sahip olması gerekir (*a.g.e.*, §§ 56-58). Başvuranın bilirkişi görüşü hakkında yorum yapma ve yazılı ya da sözlü olarak itirazda bulunma veya kendi seçtiği bir uzman görüşünü ibraz etme hakkı bulunmasına rağmen bu haklarını kullanmaması halinde Mahkeme, 6. maddenin ihlal edilmediğini tespit edecektir (§ 56). Konunun görüşleri birbirine yakın olan birden fazla bilirkişi tarafından incelendiği ve başvuranın bu konuda şüphe uyandıracak herhangi bir kanıt da sunmadığı durumlarda ihlal olmadığına karar verilebilir (*Krunoslava Zovko/Hırvatistan*, 2017, §§ 48-50). Bilirkişinin davalı şirketteki konumu ve yargılamada bilirkişi raporuna verilen ağırlık, bilirkişinin tarafsızlığına ilişkin açık bir sorun ortaya çıkarabilir (*Tabak/Hırvatistan*, 2022, § 66); ancak başvuranın yerel yargılamalarda yasal olarak temsil edilmesi ve bunu yapma fırsatı olmasına rağmen bu sorunu dile getirmemesi hâlinde, gerekli özeni göstermemiştir

(bkz. özellikle [Zubaç/Hırvatistan](#) [BD], 2018 kararında belirtilen ilgili ilkeler uygulanarak §§ 69 ve 79-82).

470. Bilirkişinin tarafsızlığı ve yansızlığı/bağımsızlığı, uygulanabilir standartların hâkimler için geçerli olanlarla aynı olmadığı göz önünde bulundurularak örneğin adli tıp raporunda belirli ifadelerin veya dilin kullanılması gibi, görüşünü sunma biçimiyle de ilgili olabilir ([Çöçelli ve Diğerleri/Türkiye](#), 2022, §§ 58-63).

471. Tarafların bilirkişi karşısında sahip olduğu haklar ile ilgili olarak [Feldbrugge/Hollanda](#), 1986 § 44 (ihlal kararı) ile [Olsson/İsveç](#) (no. 1), 1988 §§ 89-91 (ihlal bulunmayan kararı) karşılaştırınız. Olumsuz bir raporun açıklanması şartı ile ilgili olarak bk. [L./Birleşik Krallık](#) (k.k.), 1999 ve vesayet davası dosyasındaki materyallere erişimle ilgili olarak, bk. [Evers/Almanya](#), 2020, §§ 86-93). Başvuranın durumu konusunda uzman olmayan bir tıbbi bilirkişinin atanmasına ilişkin olarak bkz, 2021, § 54.

c. Delillerin açıklanmaması

472. Bazı davalarda, ulusal güvenlik kaygıları gibi nedenlerle ([Regner / Çek Cumhuriyeti](#) [BD], 2017- karşılaştırınız [Corneschi / Romanya](#), 2022; [Miryana Petrova / Bulgaristan](#), 2016, §§ 39-40) veya belirli polis soruşturma/izleme yöntemlerini gizli tutma ihtiyacıyla ([Adomaitis/Litvanya](#), 2022, § 68) delilleri açıklamayı reddederek bir tarafı tamamen çekişmeli yargılamalardan mahrum bırakmak için ağır basan ulusal menfaatler öne sürülmüştür.

473. Mahkemeye göre, bir delilin açıklanması hakkı mutlak bir hak değildir. Ancak, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında bir dava tarafının haklarını kısıtlayan tedbirlere, ancak bu hakların özüne dokunmaması halinde izin verilebilir ([Regner / Çek Cumhuriyeti](#) [BD], 2017, § 148 ; [Adomaitis / Litvanya](#), 2022, §§ 68-74).

474. Bu durumun söz konusu olması halinde, başvuranın haklarının kısıtlanması ile yol açılan herhangi bir zorluk adli makamlar tarafından uygulanan usuller ile yeterince dengelenmelidir. Bir delilin kamu çıkarları gerekçesi temelinde başvurana açıklanmaması halinde Mahkeme, çekişmeli yargılama sağlama gerekliliğine ve silahların eşitliği ilkesine yeterince uyulduğunu ve başvuranın menfaatlerini korumak için yeterli güvencelerin sunulduğunu tespit etmek için karar verme usullerini incelemelidir ([Regner/Çek Cumhuriyeti](#) [BD], 2017, §§ 147-49).

475. Anılan dava, gizli olarak sınıflandırılmış bilgilerin gizliliğinin korunması ihtiyacını gündeme getirmiştir. Mahkeme, çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerine getirilen kısıtlamaların diğer usuli güvenceler ile yeterince dengelendiğini inceleyerek yargılamaları bir bütün olarak ele almıştır (§ 151). Mahkeme, yargılamaların bir bütün olarak, çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkeleri uyarınca başvuranın kendisine tanınan haklardan yararlanmasını engelleyen kısıtlamaları telafi ettiğine karar vermiştir (§ 161). Buna karşılık, [Corneschi/Romanya](#), 2022 davasında, başvuranın bilgilendirilme hakkından açıkça feragat etmediğini belirten (§§ 94-96), Mahkeme, dengeleyici tedbirlerin olup olmadığını belirlemeden önce (bk. §§ 101 ve devamı, özellikle başvuranın avukatının kendisini etkili bir şekilde savunup savunmadığına ilişkin §§ 105-108), belgelere erişimin kısıtlanmasının “gerekli” olup olmadığını incelemiş (§ 100) ve Sözleşme'nin 6. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

476. İfşa edilmeme nedenleri ve bir tarafa ifşa edilmeyen ancak mahkemeler için mevcut olan delillerin önemi, bu bağlamda dikkate alınması gereken önemli unsurlardır. [UAB Ambercore DC ve UAB Arcus Novus/Litvanya](#), 2023 davası, iki şirketin Rus güvenlik servisiyle bağlantılı oldukları iddiasıyla ihale dışı bırakılmasıyla ilgilidir. Yerel mahkemeler Litvanya güvenlik servisinden alınan gizli bilgi ve

belgelere atıfta bulunmuş, ancak bunlar ne başvuran şirketlere ne de avukatlarına sunulmuştur. Raporlar başvuranların erişimine açık olmamakla birlikte, içerikleri idari kararlarda ve mahkeme kararlarında oldukça açık bir şekilde tanımlanmıştır. Mahkemelerin kararları da çok sayıda sınıflandırılmamış materyale dayanmaktadır ve sınıflandırılmış bilgiler belirleyici değere sahip değildir. Mahkeme ayrıca, başvuran şirketlerin dava konusu olayları tartışmak için geniş fırsatlara sahip olduğunu ve Litvanya mahkemelerinin gizli materyallerin ne ölçüde ifşa edilebileceğini araştırdığını kaydetmiştir. Mahkeme, Litvanya mahkemelerinin, geleneksel olarak Devlet egemenliğinin özünün bir parçasını oluşturan ulusal güvenlik nedenleriyle belgeleri ifşa etmemeye karar verdiğine ve belgelerin sınıflandırılmasının keyfi olarak yapıldığını gösteren hiçbir husus olmadığına dayanmıştır (§ 116).

477. *Adomaitis/Litvanya*, 2022 davasında, bir cezaevi müdürüne karşı işten çıkarma şeklinde disiplin cezası verilmesine dayanak teşkil etmek üzere telefon iletişiminin gizlice dinlenmesine ilişkin olarak, Mahkeme belirli polis soruşturma/izleme yöntemlerinin gizli tutulması gereğini dikkate almıştır (§ 68). Ancak, itiraz edilen izleme tedbirinin yasal olarak emredilip emredilmediğini ve uygulanıp uygulanmadığını gözden geçirme fırsatı olmalıdır; bu tür bir gözden geçirme bağlamında, ilgili kişiye “en azından” bir iznin varlığı ve gözetime izin veren karar hakkında “yeterli bilgi” verilmelidir (§ 68).

7. Yargı kararlarının gerekçelendirilmesi

478. 6 § 1 maddesinde vurgulanan güvenceler, mahkemeler açısından kararlarına yeterli gerekçeler sunma yükümlülüğü içerir (*H./Belçika*, 1987 § 53, ve ilkelerin özetine ilişkin *Zayidov / Azerbaycan (no. 2)*, 2022, § 91). Gerekçeli bir karar, taraflara davalarının doğru bir şekilde görülmüş olduğunu gösterir; böylece kararın daha fazla kabul görmesine katkıda bulunur (*Magnin / Fransa* (k.k.), 2012, § 29). Bir ulusal mahkemenin önemli hukuki argümanları ele almaması veya gerekçe göstermemesi de “keyfilik” başlığı altında incelenmiştir (*Aykhan Akhundov/Azerbaycan*, 2023, §§ 105 ve devamı).

479. İddiaları seçmede ve delilleri kabul etmede yerel mahkemenin belli bir takdir payı olmakla birlikte, söz konusu mahkeme, kararlarına sebepler sunmak suretiyle faaliyetlerini açıklamak zorundadır (*Suominen/Finlandiya*, 2003 § 36; *Carmel Saliba/Malta*, 2016 § 73 ve 79).

480. İleri sürülen nedenler, taraflara mevcut temyiz hakkını etkili bir biçimde kullanma olanağı sağlayacak şekilde olmalıdır (*Hirvisaari/Finlandiya*, 2001 § 30 son cümle).

481. 6 § 1 maddesi, mahkemeleri kararlarına gerekçe göstermeyi zorunlu kılar; ancak söz konusu maddenin, her iddiaya ayrıntılı bir yanıt verilmesini gerektirdiği şekilde anlaşılması mümkün değildir (*Van de Hurk/Hollanda*, 1994 § 61; *Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 1999 § 26; *Jahnke ve Lenoble/Fransa* (k.k.), 2000; *Perez/Fransa* [BD], 2004 § 81).

482. Gerekçeler sunma görevinin ne ölçüde geçerli olduğu, kararın niteliğine göre değişiklik gösterebilir (*Ruiz Torija/İspanya*, 1994 § 29; *Hiro Balani/İspanya*, 1994 § 27) ve ancak davanın kendi koşullarının ışığı altında tespit edilebilir: diğerleri arasında, bir dava tarafının mahkemeler önüne getirebileceği iddiaların çeşitliliği ile kararların sunumu ve hazırlanması, kanun hükümleri, örf ve adet kuralları, hukuki görüş konusunda Sözleşmeciler Devletlerde bulunan farklılıkların göz önünde bulundurulması gereklidir (*Ruiz Torija/İspanya*, 1994 § 29; *Hiro Balani/İspanya*, 1994 § 27). Yargıtayın başvuran tarafından ileri sürülen bir temyiz gerekçesini inceleyip incelemeyeceği veya kısa bir gerekçeyle reddetmeye karar vermeden önce temyiz gerekçesinin uygunluğunu değerlendirip değerlendirmediklerine ilişkin olarak bkz. *Tourisme d'affaires / Fransa*, 2012, §§ 28 ve devamı; ve ayrıca *Higgins ve Diğerleri / Fransa*, 1998, § 43. Bir mahkemenin başvuranın şikâyetini açıkça incelemeyeceği

bir davada, Mahkeme, ilgili mahkemenin bu şikâyete ilişkin sessizliğinin davanın koşullarında makul bir şekilde zimni ret olarak yorumlanabileceğini kabul etmiştir (*Civinskaite/Litvanya*, 2020, §§ 142-144). Davanın ulusal güvenliği ilgilendirdiği durumlarda, ilgili belgelerin gizli niteliği, yargı kararları için gerekçe gösterme yükümlülüğünün kapsamını sınırlayabilir (*Regner / Çek Cumhuriyeti* [BD], 2017, § 158 son cümlesi ve bu davaya uygulanabildiği ölçüde, *Seks / Hırvatistan*, 2022, § 71 ile karşılaştırınız).

483. Bununla birlikte, bir dava tarafının görüşünün yargılamaların neticesi açısından belirleyici olduğu durumlarda, kesin ve açık bir yanıt verilmesi gereklidir (*Ruiz Torija/İspanya*, 1994, § 30; *Hiro Balani/İspanya*, 1994, § 28; ve kıyaslayınız *Petrovic ve Diğerleri / Karadağ*, 2018, § 43).

484. Bu nedenle mahkemelerin şunları incelemesi gerekir:

- dava taraflarının başlıca iddiaları (*Buzescu/Romanya*, § 67; *Donadze/Gürcistan*, § 35); spesifik, ilgili ve önemli noktalar (*Mont Blanc Trading Ltd ve Antares Titanium Trading Ltd / Ukrayna*, 2021, §§ 82 ve 84).
- Sözleşme ve Protokolleri tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklere ilişkin iddialar; ulusal mahkemelerin bu iddiaları özel önem ve dikkatle incelemesi gerekir (*Fabris/Fransa* [BD], 2013, § 72 son cümlesi; *Paun Jovanovic / Sırbistan* 2023, § 108; *Wagner ve J.M.W.L. / Lüksemburg*, 2007, § 96). Bu, ikincilik ilkesinin bir sonucudur.

485. 6 § 1 maddesi, bir temyiz mahkemesinin, hiçbir başarı ihtimali bulunmaması nedeniyle bir temyiz başvurusunu reddetmek üzere ek hiçbir açıklama yapmaksızın belli bir yasal hükmü uygulaması halinde, söz konusu mahkemenin daha ayrıntılı bir gerekçe sunmasını gerektirmez (*Burg ve Diğerleri/Fransa* (k.k.), 2003; *Gorou/Yunanistan* (no. 2) [BD], 2009 § 41; karşılaştırınız, Anayasa Mahkemesine doğrudan yapılan bir başvuru ve Anayasa Mahkemesinin davaya bakma yetkisine ilişkin bir ön koşulun açık olmamasına ilişkin olarak *Paun Jovanovic/Sırbistan*, 2023, § 109). Paun Jovanovic / Sırbistan, 2023 davasında Mahkeme, yukarıdaki ilkenin, ilgili hususlara ilişkin olarak daha önce ayrıntılı bir karar verilmiş ve/veya bir alt mahkeme önünde duruşma yapılmış olduğunu varsaydığını yinelemiştir (bkz. § 109 ve atıfta bulunulan içtihat referansları).

486. Benzer şekilde, bir üst mahkemenin şikâyetleri dinlemesi ve nihayetinde bir karar vermesi için temyiz izninin gerekli olduğu durumlarda, 6 § 1 maddesi bu tür bir izin verilmemesi yönünde alınan bir karar için ayrıntılı nedenler sunulmasını gerektirmez (*Kukkonen /Finlandiya no. 2*, 2009, § 24; bk. ayrıca *Bufferne/Fransa* (k.k.), 2002; kıyaslayınız *Gorou / Yunanistan (no. 4)*, 2007, § 22).

487. İlâveten, temyiz mahkemesi, bir temyiz reddinde, ilke olarak yalnızca alt mahkemenin kararındaki nedenleri desteklemekle yetinebilir (*Garcia Ruiz/İspanya* [BD], 1999, § 26 – kıyaslayınız: *Tatishvili/Rusya*, 2007, § 62). Bununla birlikte adil yargılanma kavramı, ister alt mahkemenin gerekçelerine katılarak isterse farklı bir şekilde olsun, kararları için az sayıda gerekçe sunan bir ulusal mahkemenin kendisine sunulan temel konuları gerçekte ele almış olmasını ve yalnızca alt bir mahkemenin sonuçlarını onaylamakla yetinmemiş olmasını gerektirir (*Helle/Finlandiya*, 1997, § 60). Bu koşul, dava tarafının iç hukukta yürütülen yargılamalarda davasını sözlü olarak sunmadığı durumlarda daha da önemlidir (*a.g.e.*).

488. Ancak hukuk yargılamalarında olgu ve kanunlara ilişkin sorunları ele almakla yetkili ve temelsiz temyiz taleplerini eleme sorumluluğu olan temyiz mahkemeleri (ikinci derece) temyiz taleplerini reddetmeleri halinde gerekçe sunmak ile yükümlüdür (*Hansen/Norveç*, 2004, §§ 77-83). Anılan davada, Temyiz Mahkemesi başvuranın ilk derece hukuk yargılamalarında verilen bir karar aleyhinde yaptığı temyiz başvurusunu Hukuk Usulü Kanunu'nun metnini yineleyerek "söz konusu temyiz

başarılı olmayacağına açık olması” gerekçesi temelinde reddetmiş.

489. İlâveten, önceki kararlarından birinden sadece önceki görüşüyle “uyuşmadığını ” ifade ederek ayrılan bir anayasa mahkemesi yeterli gerekçe sunmamıştır (*Grzçda / Polonya* [BD], § 315). Doğrudan bir anayasa mahkemesine başvurma ön koşulunun açık olmaması nedeniyle 6. maddenin ihlal edildiğine ilişkin olarak bk. *Paun Jovanovic/Sirbistan*, 2023 (§§ 105-110) ve anayasa mahkemesi hâkimlerinin görevden alınmasına ve yargı bağımsızlığının güvencelerinin korunmasına ilişkin bir uyuşmazlıkta yetersiz gerekçelere ilişkin olarak bk. *Ovcharenko ve Kolos/Ukrayna*, 2023, § 126.

490. Ek olarak Mahkeme, davanın sonucu ile ilişkili olmayan bir iddiaya -yani önemli bir nitelikten çok şekli bir hata olan bir imzanın veya damganın olmaması ve bu hatanın ivedi bir şekilde düzeltilmesine ilişkin bir iddia- mahkemenin özel olarak cevap vermediği bir durumda bir ihlal tespit etmemiştir (*Mugoša/Karadağ*, 2016, § 63). Bununla birlikte Mahkeme, örneğin bir suç fiiline ilişkin hukuki sorumluluk davalarında, mahkeme tarafından yeterli gerekçelerin sunulmasının önemini vurgulamıştır (bkz. *Carmel Saliba / Malta*, 2016, § 78 ve “cezai” konulardaki güvencelerle bağlantı). Son olarak, gerekçelerin sunulmasındaki bir eksikliğin “adaleti tanımama” ile sonuçlanabileceğine hükmetmiştir (*Ballıktaş Bingöllü/Türkiye*, 2021, § 77, ve bk. yukarıda “Dördüncü derece” başlığı altında).⁴²

B. Kamuya açık duruşma

Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi

“1. davanın, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ... konusunda karar verecek olan, ... bir mahkeme tarafından, adil bir şekilde ... görülmesini isteme hakkına sahiptir . Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.”

1. Duruşma

491. *Genel ilkeler:* İlke olarak, dava tarafları kamuya açık duruşma görülmesi hakkına sahiptirler. Zira bu hak dava taraflarını herhangi bir kamu denetimi olmadan adaletin gizli bir şekilde tecelli ettirilmesine karşı korumaktadır (*Straume / Letonya*, 2022, §§ 124-125 - Adli soruşturmaların gizliliği ilkesine ilişkin olarak, bk. *Ernst ve Diğerleri / Belçika*, 2003, §§ 67-68). Adaletin uygulanmasının görünür kılınması, 6 § 1 maddesinin amacına, yani adil yargılama amacına ulaşılmasına katkıda bulunur (*Malhous/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2001 §§ 55-56). Her ne kadar kamuya açık duruşma görülmesi hakkı 6 § 1 maddede öngörülen temel ilkelerden biri olsa da, kamuya açık bir duruşma gerçekleştirme yükümlülüğü mutlak değildir (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017, § 163). Sözlü duruşma hakkı sadece yargılamaların delillerini sözlü olarak sunacak tanıkların incelenmesini içerip içermemesi ile alakalı değildir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018, § 187). Bir mahkemenin, davanın kamuya açık olarak görülmesi şartına uyup uymadığının belirlenmesi için, yargılamaların bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekir (*Axen / Almanya*, 1983, § 28).

492. İlk ve tek derece mahkemesi önünde yürütülen yargılamalarda 6 § 1 maddesi uyarınca “halka

⁴² Dördüncü derece” bölümüne bakınız.

açık duruşma” hakkı, eğer bu tür bir duruşma yapılmamasını haklı kılan istisnai koşullar mevcut değilse (*Hesse-Anger/Almanya* (k.k.); *Mirovni Inštitut/Slovenya*, § 36), “sözlü bir duruşma” yapılmasını isteme hakkının bulunmasını gerektirir (*Fredin/İsveç* (no. 2), 1994 §§ 21-22; *Allan Jacobsson/İsveç* [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58133\(no. 2\)](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58133(no. 2)), 1998 ve § 46; *Göç/Türkiye* [BD], 2002 § 47; *Selmani ve Diğerleri/Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, 2017, §§ 37-39) Koşulların, sözlü bir duruşma yapılmamasını haklı kılabilecek şekilde istisnai nitelikte olması, temelde bu tür durumların sıklığından değil, yetkili ulusal mahkemenin hükme bağlaması gereken meselelerin, mahiyetine -örneğin, yargılamaların sadece hukuki ya da oldukça teknik meseleler ile alakalı olması (*Koottummel/Avusturya*, 2009)-, § 19 bağlıdır (*Miller/İsveç*, 2005 § 29; *Mirovni Inštitut/Slovenya*, 2018 § 37). İçtihadın özeti için bk. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá / Portekiz* [BD], 2018, §§ 188-190.

493. İlgili yargılamaların özel nitelikleri, birinci derece mahkemesi önünde duruşma yapılmış olması kaydıyla, ikinci veya üçüncü derece mahkemesi önünde duruşma yapılmamasını haklı kılabılır (*Helmerts/İsveç*, 1991, § 36, kıyaslayınız: §§ 38-39; *Salomonsson/İsveç*, 2002 § 36). Bu nedenle, temyiz izni gerektiren yargılamalar ve somut olgulara dayalı meseleler yerine yalnızca hukuk meselelerine ilişkin yargılamalar, temyiz eden kişiye temyiz mahkemesi veya Yargıtay tarafından bizzat dinlenme olanağı verilmemiş olmasa dahi, 6. madde koşullarını karşılayabilir (*Miller/İsveç*, 2005 § 60). Bu nedenle yüksek mahkeme önündeki yargılamaların özellikleri dikkate alınmalıdır.

494. Mahkeme alt derece mahkemelerinde kamuya açık duruşma gerçekleştirilmemesinin, temyiz aşamasında kamuya açık duruşma gerçekleştirilmesi ile telafi edilip edilemeyeceğini incelemiştir. Çok sayıdaki davada, temyiz yargılamalarının kapsamının kısıtlı olması ve özellikle temyiz mahkemesinin kusura karşılık verilen cezanın orantılı olup olmadığının incelenmesi kapsamında olguların değerlendirememesi de dâhil olmak üzere davanın esaslarını inceleyememesi halinde Mahkeme, temyiz mahkemeleri önünde kamuya açık olarak görülen yargılamaların, alt derece mahkemelerinin kamuya açık duruşma gerçekleştirilememesini gideremediğini tespit etmiştir. Ancak, eğer temyiz mahkemesi tam yargı yetkisine sahip ise, alt derece mahkemesi nezdinde duruşma yapılmaması üst mahkeme tarafınca giderilebilir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 192 ve burada atıfta bulunulan kararlar). Sonuç olarak, kamuya açık duruşma gerçekleştirilmemesine ilişkin bir şikâyet temyiz mahkemesi tarafından gerçekleştirilen yargı denetiminin yetersiz kapsamı hakkındaki şikâyet ile yakından bağlantılıdır (*a.g.e.*, § 193). Yargılamayı yürüten mahkemede duruşma yapılmaması, ancak temyiz mahkemesi önünde kamuya açık yeni bir duruşma yapılmasıyla telafi edilebilir (*Khrabrova/Rusya*, 2012, § 52).

495. Mahkeme, Sözleşme’nin 6. maddesinde öngörülen güvencelere uymayan bir kararı yargı denetimine tabi tutmakla yetkili olan ve temel alınan olgusal temellerin kararı yeterince haklı çıkarıp çıkaramadığını kesinleştirme görevi olan organ önündeki çekişmeli yargılamanın önemli olduğunu vurgulamıştır (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 211). Özellikle bu davada, disiplin kararı verilirken ya da daha sonraki yargı denetimi aşamasında bir duruşma gerçekleştirilmemesi ve yargı denetiminin yetersiz kalması nedeniyle 6 § 1 maddesi ihlal edilmiştir (§ 214).

496. Dolayısıyla, eğer duruşma yapılmamasını haklı kılan istisnai durumlar (içtihatların özeti için bk: *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 190), mevcut değilse, 6 § 1 maddesi uyarınca kamuya açık duruşma hakkı, en azından bir mahkeme önünde sözlü duruşma yapılmasını isteme hakkı olmasını gerektirir (*Fischer/Avusturya*, 1995 § 44; *Salomonsson/İsveç*, 2002 § 36).

497. *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 § 74 davasında Mahkeme duruşma gerçekleştirilmese de 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğini tespit etmemiştir. Mahkeme şu hususları göz önünde bulundurmuştur: her ne kadar duruşmanın gerekli olup olmadığına karar vermek

mahkemelerin görevi olsa da başvurular duruşma talep edebilmiş; mahkemeler duruşma gerçekleştirme talebini reddederken gerekçelerini sunmuş ve başvurular davalarını yazılı olarak sunma ve karşı tarafın beyanlarına yorum yapma konusunda yeterli olanaklara sahip olmuşlardır (*a.g.e.*). Duruşma gerçekleştirilmeden geçici bir tedbirin alındığı dava için bk: *Helmut Blum/Avusturya*, 2016 §§ 70-74.

498. Ayrıca, ulusal yetkililerin bazı davalarda etkinlik ve ekonomi taleplerini göz önünde bulundurması haklı olabilir (*Eker/Türkiye*, 2017 § 29). Atıfta bulunulan davada, Mahkeme iki farklı yargı seviyesinde görülen yargılamalarda duruşma yapılmadığını reddetmemektedir. Mahkeme, yasal konuların özellikle karmaşık olmadığına ve yargılamaların ivedi bir şekilde yürütülmesinin gerekli olduğuna dikkat çekmektedir. Söz konusu ihtilaf, dava dosyası üzerinden yeterince karar verilebilecek bir şekilde şekli ve teknik konularla alakalıydı. Ek olarak, yargılamalar istisnai acil durum usulleri (bir cevabın gazetede yayınlanması kararı için başvuru yapılması) içermekteydi ve Mahkeme bu durumun basının düzgün bir şekilde işlemesi menfaati kapsamında gerekli ve haklı olduğuna karar getirmiştir.

499. Ancak Mahkeme, *Straume/Letonya*, 2022 davasında, bir hava trafik kontrolörleri sendikası temsilcisinin ifade özgürlüğüne ilişkin olarak ilk derece veya temyiz mahkemeleri tarafından esasa ilişkin kamuya açık bir duruşma yapılmamış olması nedeniyle, 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme, özellikle ulusal mahkemeler tarafından halkın konu dışında bırakılmasını haklı kılmak için sunulan gerekçeleri kabul etmemiş ve uyuşmazlığın konusunun kamu denetimini gerektirdiğini vurgulamıştır (§§ 127-129).

500. Disiplin yargılamaları kapsamında, olası yaptırımların ilgili şahısların hayatları ve kariyerleri üzerindeki etkilerini ve mali sonuçlarını göz önünde bulunduran Mahkeme bu bağlamda sözlü duruşma yapılmamasının çok istisnai bir durum olması gerektiğine ve bu yöndeki bir kararın içtihadı ışığında haklı çıkarılması gerektiğine karar vermiştir (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 §§ 208-211). Atıfta bulunulan dava ayrıca, bir hâkim aleyhinde verilen disiplin cezaları bağlamında da oldukça önemlidir. Mahkeme, hâkimlere karşı açılan disiplin yargılamalarının özel bağlamını vurgulamıştır (§§ 196, 211 ve 214).

501. Mahkûmlara ilişkin yargılamalarda söz konusu şahsın hapiste olması kendi başına bir hukuk mahkemesi önünde duruşma gerçekleştirilmemesini haklı kılamaz (*Igranov ve Diğerleri/Rusya*, 2018 §§ 34-35). Pratik nedenler göz önünde bulundurulabilir; ancak adil yargılanma hakkı ilkelerine uyulmalı ve mahkûmlar duruşmaya katılmayı isteme olanağına sahip olmalıdır (*Altay/Türkiye (no. 2)*, § 2019 77). Mahkûmun duruşmaya katılmayı istemesi ulusal hukukta öngörülmemiş ve mahkûm bu yönde bir talepte bulunmamışsa; bu durum mahkûmun mahkeme önüne çıkma hakkından feragat ettiği şeklinde yorumlanamaz (§ 78).

Bu kapsamda, ilk olarak cevaplanması gereken soru söz konusu ihtilafın niteliğinin mahkûmun bizzat mahkeme önüne çıkmasını gerektirip gerektirmediğidir (*Zayidov / Azerbaycan (no. 2)*, 2022, §§ 88-89).. Eğer gerektiriyorsa, ulusal yetkililer mahkûmun hukuk davasına etkili bir şekilde katılımı sağlayacak usuli nitelikte pratik tedbirleri almakla yükümlüdür (*Yevdokimov ve Diğerleri/Rusya*, 2016 §§ 33-47- Marcello Viola/İtalya, 2006, video bağlantısı yoluyla duruşmaya katılım ve diğer uygulanabilir tedbir türlerine ilişkin olarak; bk. atıfta bulunulan içtihatlar - ve § 52).). Anılan davada, ulusal mahkemeler, hukuk yargılamalarına taraf olan mahkûmların ulusal hukukta mahkûmların mahkemeye götürülmesi için herhangi bir hükmün olmaması nedeniyle duruşmalara katılmalarına izin vermemiştir. Başvuruların davalarını etkili bir şekilde sunma olanaklarından mahrum bırakıldıklarını tespit eden Mahkeme ulusal yetkililerin adil yargılama ilkesine uyulmasını güvence altına alma yükümlülüklerini yerine getirmediğine karar vermiştir (§ 52 – ayrıca bk: *Altay / Türkiye (no. 2)*, 2019, §§ 78-

81).

Ek olarak, başvuranın hapis cezasının farklı bir ülkede infaz edilmesi nedeniyle ortaya çıkan sorunlar başvuranın duruşmaya çıkma hakkına saygı duyulabilmesi için modern iletişim teknolojilerinin kullanımı gibi alternatif usuli seçeneklerin göz önünde bulundurulmasının önüne geçmemektedir (*Pönkä/Estonya*, 2016 § 39).

502. *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 davasında, Büyük Daire duruşmanın gerekli olduğu ya da gerekli olmadığı davalardan bazı örnekleri özetlemiştir (§§ 190-191).

503. Özel uygulamalar:

- Duruşma yapılmasını gerektirecek hiçbir güven sorununun veya tartışmalı olguların bulunmadığı durumlarda, duruşma yapılması gerekli olmayabilir ve mahkemeler tarafların beyanlarına ve diğer yazılı belgelere istinaden davayı adillığe uygun ve makul bir biçimde hükme bağlayabilir (*Döry/İsveç*, 2002 § 37; *Saccoccia/Avusturya*, 2008 § 73; *Mirovni Inštitut/Slovenya*, 2018 § 37);
- Mahkeme ayrıca, duruşma yapılmasından vazgeçilmesinin, salt hukuki ve sınırlı mahiyette sorunlara yol açan (*Allan Jacobsson/İsveç* (no. 2), 1998 §§ 48-49; *Valová Slezák ve Diğerleri/Slovakya*, 2004 §§ 65-68) veya gerçeklere ilişkin sorular (*Ali Riza / İsviçre*, 2021, § 117) veya özel hiçbir karmaşık durum arz etmeyen kanun (*Varela Assalino/Portekiz (k.k.)*; *Speil/Avusturya* (k.k.), 2002) davalarda haklı olabileceğini kabul etmiştir. Aynı durum, oldukça teknik sorunlar için de geçerlidir (örn., *Ali Riza / İsviçre* 2021, § 119).. Mahkeme, sözlü tartışmadan ziyade yazılı olarak daha iyi ele alınan ve sosyal güvenlik yardımlarına ilişkin uyumsuzlukların teknik mahiyetine önem vermiştir. Mahkeme, bu alanda defalarca, ulusal makamların, verimlilik ve ekonomi gerekliliklerini göz önünde bulundurarak, duruşma gerçekleştirmekten kaçınabileceğine, zira sistematik olarak duruşmalar gerçekleştirmenin sosyal güvenlik yargılamalarında gösterilmesi gereken özel ihtimama engel teşkil edebileceğine karar vermiştir (*Schuler-Zraggen/İsviçre*, 1993 § 58; *Döry/İsveç*, 2002 § 41 ve diğer kararların yanı sıra, *Salomonsson/İsveç*, 2002 §§ 39-40).
- *Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 davasında, bazı ihtilafların teknik niteliğine rağmen yargılamalarda gündeme gelen hususların önemine göre, dava taraflarının haklarının korunması ve şeffaflığın sağlanması için kamu denetimi yapılmasının gerekli bir şart olarak görülebileceği kaydedilmiştir.
- Buna karşın, örneğin hukuki meseleler ve maddi gerçekliğe ilişkin önemli konular (*Fischer/Avusturya*, 1995, § 44) veya somut olguların yetkililerce doğru şekilde tespit edilmediğinin değerlendirilmesi (*Malhous/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2001 § 60) ve ihtilafların olgularının daha ayrıntılı incelenmesinin sağlanması (*Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz* [BD], 2018 § 211), söz konusu olduğunda ve şartlar –örneğin mahkemenin, başvurana verilecek tazminat miktarına karar vermek amacıyla uğradığı sıkıntı konusunda başvurunu dinlemesinin (*Göç/Türkiye* [BD], 2002, § 51; *Lorenzetti/İtalya*, 2012 § 33) veya başvuranın kişiliği, davranışları ve tehlikeliliği hakkında bilgi elde etmesinin (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017; *Evers / Almanya*, 2020, § 98) veya belli hususlarda açıklamalar elde etmesinin gerekli olması halinde (*Fredin/İsveç* (no. 2) 1994; *Lundevall/İsveç*, 2002 § 39) – başvuranın mahkemeye şahsen veya avukatı vasıtasıyla (*Miller/İsveç*, 2005 § 34, son cümle *Andersson/İsveç*, 2010 § 57) durumunu açıklamasını gerektirdiğinde sözlü duruşma gerçekleştirilmesinin gerekli olduğu düşünülür.

504. *Pönkä/Estonya*, 2016 davası (küçük kapsamlı şikâyetler için ayrılmış olan) basitleştirilmiş bir

usulün kullanılması ve mahkemenin duruşma yapılması talebini söz konusu yazılı usuli uygulamasındaki gerekçesini belirtmeden reddetmesi ile alakalıdır (§§ 37-40). *Mirovni Inštitut/Slovenya, 2018* davası ise bir ihale işleminde verilen teklifinin reddedilmesi kararına karşı yapılan bir itiraz ile ilgilidir. Ulusal mahkeme duruşma gerçekleştirilmesi talebini reddetme kararı için herhangi bir gerekçe göstermemiş; dolayısıyla Mahkemenin, ulusal mahkemenin sadece başvuran kurumun duruşma yapılması talebini değerlendirme konusunda ihmalkâr mı davrandığını yoksa bu talebi reddetmeye mi karar verdiğini ve öyleyse, hangi gerekçeler temelinde reddettiğini belirlemesinin önüne geçmiştir (§ 44). İki davada da Mahkeme duruşma taleplerinin reddedilmesinin 6 § 1 maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir (*Pönkä/Estonya, 2016 § 40; Mirovni Inštitut/Slovenya, 2018 § 45*). Sunulması gereken gerekçelerin kapsamına ilişkin olarak, *Cimpersek / Slovenya* davasında Mahkeme, duruşma yapılmasının reddinin davanın gerçek koşullarına dayanarak gerekçelendirilmesinin önemini vurgulamıştır (§ 45).

505. Hava trafik kontrolörleri sendikasının bir temsilcisinin ifade özgürlüğüne ilişkin olarak *Straume/Letonya, 2022* davasında Mahkeme, özellikle ulusal mahkemeler tarafından halkın kapsam dışında bırakılmasını haklı göstermek için sunulan gerekçeleri kabul etmemiş ve uyuşmazlığın konusunun kamu denetimini gerektirdiğini vurgulamıştır (§§ 127-129).

506. Spor Tahkim Mahkemesinin (CAS) önündeki duruşmaları ilgilendiren bir davada, Mahkeme başvurana doping kullanması nedeniyle verilen bir yaptırımın haklı olup olmadığına ilişkin olan ihtilafın kamuya açık bir duruşma gerektirdiğini tespit etmiştir. Mahkeme, olgulara itiraz edildiğini ve başvurana hukuki sorumluluk yükleyen yaptırımların önemli derecede bir etiketlenmeye sebep olacağını ve büyük ihtimalle başvuranın mesleki onurunu olumsuz bir şekilde etkileyeceğini gözlemlemiştir. Bu nedenle, Mahkeme CAS önünde kamuya açık duruşma gerçekleştirilmemesi nedeniyle 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Mutu ve Pechstein/İsviçre, 2018, §§ 182-183*).

507. Sözlü bir duruşma yapılması hâlinde, dava tarafları (Cumhuriyet Savcısının temyize ilişkin itirazları bağlamında duruşmanın planlanandan erken bir tarihte yapılması ve başvuranın mahkemeye çıkma hakkından mahrum bırakılması için bk. *Andrejeva / Letonya* [BD], 2009, §§ 99-101,) bu duruşmaya katılma ve sözlü beyanlarını sunma veya söz konusu yargılamalara başka bir yöntem temelinde katılma (örneğin atadıkları temsilciyi gönderme) veya söz konusu duruşmayı ertelemeyi isteme haklarına sahiptirler. Bu hakların etkili kullanılmasını sağlamak adına dava tarafları, gerekli düzenlemeleri yapabilmesi için duruşmanın yeri ve zamanı hakkında önceden yeterli bir düzeyde bilgilendirilmelidir. Mahkeme, ulusal mahkemelerin davanın esasını incelemeyi önce bildirimlerin geçerliliklerini kontrol etmek ile yükümlü olduğunu belirtmiştir. Ulusal kararlarda yapılan değerlendirme sadece adli tebligatların gönderilmesine atıfta bulunmamalı aynı zamanda duruşmaya katılmayan dava tarafının gerçekte önceden yeterince bilgilendirilip bilgilendirilmediğini gösterecek mevcut delilleri de içermelidir. Ulusal mahkemenin duruşmaya katılmayan tarafın ilgili tebligatları zamanında alıp almadığını kesinleştirmemesi ve eğer tebligatları almamışsa söz konusu duruşmayı ertelememesi kendi başına adil yargılanma ilkesi ile uyumlu olmayıp Mahkemeyi 6 § 1 maddesinin ihlalini tespit etmeye itebilir (bk: *Gankin ve Diğerleri/Rusya, 2016 §§ 39 ve 42* ve duruşma bildirimleri, taraflara bilginin sağlanması ve duruşma görülmesi hakkından feragat edilmesi hususlarına ilişkin olarak içtihatla bulunan yerleşik ilkelerin bir özeti için §§ 34-38).

508. Bazı durumlarda, şahsen hazır bulunmak sorun teşkil edebilir ve Mahkeme, bir davacının, avukatı mahkeme salonunda hazır bulunurken, video bağlantısı (Skype) aracılığıyla hukuk davalarına katılmasının, söz konusu davanın koşullarında adil yargılanma hakkı ile uyumlu olduğuna karar vermiştir (*Jallow/Norveç, 2021, ülkeye girişine izin verilmeyen yabancı bir başvurana ilişkin ebeveyn*

sorumluluğu davası ile ilgili olarak).

509. *Basının ve halkın duruşmada hazır bulunması:* Adli organlar önündeki yargılamaların kamuya açık olarak yürütülmesi, adaletin kamu gözlerinden uzak saklı olarak tecelli ettirilmesine karşı dava taraflarını korumakta ve adil yargılanma amaçlarına hizmet ederek kamunun mahkemelere olan güveninin sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır (*Diennet/Fransa*, 1995 § 33; *Martinie/Fransa* [BD], 2006, § 39; *Gautrin ve Diğerleri/Fransa*, 1998 § 42; *Hurter/İsviçre*, 2005 § 26; *Lorenzetti/İtalya*, 2012 § 30). Bununla birlikte 6 § 1 maddesi, mahkemelerin davanın özel nitelikleri ışığında bu ilkeden sapmasını yasaklamaz (*Martinie/Fransa* [BD], 2006 § 40). Yargılamaların tamamının veya bir kısmının kamera önünde yürütülmesi davanın şartlarıncı kesin olarak gerekli kılınmak zorundadır (*Lorenzetti/İtalya*, 2012 § 30). 6 § 1 maddesinin metni, bu kurala ilişkin pek çok istisna öngörür.

510. 6 § 1 maddesinin metnine göre aşağıdaki örnekler doğrultusunda, "...duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir":

- "Demokratik bir toplum içinde ahlâk, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına" (*Zagorodnikov/Rusya*, 2007, § 26; *B. ve P./Birleşik Krallık*, 2001 § 39);
- Küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde": Örneğin, ebeveynlerinin ayrılmasının ardından küçüklerin velayetine veya aynı ailenin fertleri arasındaki uyumsuzluklara ilişkin yargılamalarda, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği söz konusudur (a.g.e., § 38); bununla birlikte bir çocuğun bir kamu kurumuna yerleştirilmesini içeren durumlarda, davanın kamu denetiminden çıkarılmasına ilişkin gerekçeler dikkatli bir incelemeye tabi tutulmalıdır (*Moser/Avusturya*, 2006 § 97). Bir doktor hakkındaki disiplin yargılamalarına gelince, mesleki gizliliğin ve hastalarının özel hayatlarının korunması gerekliliği her ne kadar yargılamaların kapalı yürütülmesini haklı kılsa da, koşulların bu tür bir olayı kesin bir biçimde gerektirmesi gerekir (*Diennet/Fransa*, 1995, § 34 ve bir avukat hakkındaki yargılamalara örnek olarak *Hurter/İsviçre*, 2005, §§ 30-32);
- "veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde": Tanıkların güvenlik ve gizliliğini korumak veya adalet arayışında özgür bir biçimde bilgi ve görüş alışverişinde bulunulmasını teşvik etmek amacıyla, yargılamaların halka açık niteliği hususunda kısıtlamalar getirilmesi mümkündür (*B. ve P./Birleşik Krallık* [BD], 2001 § 38; *Osinger/Avusturya*, 2005, § 45).

511. Mahkeme, 6 § 1 maddesinde öngörüldüğü gibi (yukarı bk.) temel olarak mahkemeye beyanda bulunma hakkı ile alakalı olan duruşmaların gerçekleştirilmesine ilişkin içtihadının kamuya açık olan duruşmalara kıyas yoluyla uygulanabilir olduğunu eklemiştir. Ulusal kanunlar doğrultusunda gerçekleştirilen bir duruşma, ilke olarak kamuya açık olmalıdır. Kamuya açık duruşma gerçekleştirilmesi yükümlülüğü mutlak olmayıp kamuya açık duruşma gerçekleştirilmemesi, ulusal mahkemeler tarafından hükme bağlanacak olan konuların niteliğine bağlı olarak haklı olabilir (*De Tommaso/İtalya* [BD], 2017 §§ 163-67). "-Hükme bağlanacak kararın oldukça teknik bir nitelikte olması da dâhil olmak üzere- istisnai şartlar söz konusu özel konunun kamu denetimi gerektirmemesi şartıyla kamuya açık duruşma gerçekleştirilmemesini haklı kılabilir" (*Lorenzetti/İtalya*, 2012 § 32).

512. Dava dosyasında gizli olarak sınıflandırılmış bir bilginin bulunması, kendiliğinden kamuya kapalı bir duruşma gerçekleştirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanamaz. Bu doğrultuda, mahkemeler bir yargılamayı kamuya kapatmadan önce özellikle kamuya kapatılmanın kamu menfaatinin korunması için gerekli olup olmadığını değerlendirmeli ve tedbirlerini gözetilen amacı yerine getirmek adına mutlaka gerekli olan sınırlar çerçevesinde uygulamalıdır (belgelerin Devlet sırları olarak

sınırlandırılmasından dolayı duruşmanın kamera önünde gerçekleştirilmesine ilişkin olarak bk: *Nikolova ve Vandova/Bulgaristan*, 2013 §§ 74-77; ilkelere ilişkin olarak ayrıca bk., *Vasil Vasilev / Bulgaristan*, 2021, §§ 105-106). Benzer bir yaklaşım, bir avukatın telefon görüşmelerinin dinlenmesiyle bağlantılı olarak tazminat davaları için de geçerlidir (e.g.e., §§ 107-109).

513. Son olarak; duruşma yapılmaması, yargılamanın daha sonraki aşamalarında yeterince giderilebilir ya da giderilemeyebilir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981 §§ 60-61; *Diennet/Fransa*, 1995 § 34; *Malhous/Çek Cumhuriyeti* [BD], 2001 § 62).

514. *Kamuya açık dava hakkından feragat:* 6 § 1 maddesinin ne lafzı ne de ruhu kişiyi kendi iradesiyle, ister açık bir biçimde isterse zımnen kamuya açık dava hakkından feragat etmekten alıkoyar; ancak bu tür bir feragatin net bir biçimde gerçekleştirilmesi ve önemli herhangi bir kamu menfaatine aykırı olmaması gerekir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981 § 59; *Håkansson ve Stureson/İsveç*, 1990 § 66; *Exel / Çek Cumhuriyeti*, 2005, § 46). Mahkeme celbinin de zamanında alınmış olması gereklidir (*Yakovlev/Rusya*, 2005, §§ 20-22; *Dilipak ve Karakaya / Türkiye* 2014, §§ 79-87).

515. *Kamuya açık dava hakkından feragati düzenleyen koşullar:* İlgili kişi, kendi iradesiyle (*Albert ve Le Compte/Belçika*, § 35) rıza göstermelidir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981, § 59). Haktan, açıkça veya zımnen feragat edilebilir (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981§ 59). Ancak bu, net bir biçimde yapılmalı (*Albert ve Le Compte/Belçika*, § 35 ve *Håkansson ve Stureson/İsveç*, 1990 § 67) –Mahkemenin *Vasil Vasilev / Bulgaristan*, 2021, § 111 davasında vurguladığı üzere- ve önemli herhangi bir kamu menfaatine aykırı olmamalıdır (*a.g.e*, § 66).

516. Kamuya açık duruşma yapılmasının istenmemesi, ilgili kişinin mutlak surette bu tür bir duruşma yapılmasını isteme hakkından feragat ettiği anlamına gelmez; ilgili iç hukukun incelenmesi gereklidir (*Exel/Çek Cumhuriyeti*, 2005 § 47; *Göç/Türkiye* [BD], 2002 § 48, son cümle; ayrıca bk. *Vasil Vasilev / Bulgaristan* 2021,§ 111). Şayet geçerli iç hukuk bu imkânı açık bir biçimde kapsam dışı bırakıyorsa, başvuranın kamuya açık duruşma isteyip istemediğinin bir önemi yoktur (*Eisenstecken/Avusturya*, 2000 § 33).

517. *Örnekler:* Disiplin yargılamalarında kamuya açık dava hakkından feragat edilmesi: *Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981 § 59, *H./Belçika*, 1987 § 54. Kamuya açık dava hakkından net biçimde feragat edilmesi: *Schuler-Zraggen/İsviçre*, 1993 § 58 ve kıyaslayınız *Exel/Çek Cumhuriyeti*, 2005 §§ 48-53; ve *Vasil Vasilev / Bulgaristan*, 2021, § 111.

2. Kararların açıklanması

518. Adli kurumlar önündeki yargılamaların kamuya açık olması, dava taraflarını, adaletin gizli ve hiçbir kamu denetimi olmaksızın uygulanmasına karşı korur ve keyfiliğe karşı temel bir güvence teşkil eder (gizli olarak sınıflandırılan bir dava ile ilgili olarak *Fazliyski/Bulgaristan*, 2013, § 69 (ihlal kararı)). Bu, aynı zamanda mahkemelere duyulan güvenin sürdürülmesinin bir yoludur ((*Pretto ve Diğerleri / İtalya*, § 21). Bu aynı zamanda mahkemelere olan güveni korumanın bir yoludur (*Pretto ve Diğerleri/İtalya*, 1983, § 21). Terörist faaliyetlerle ilgili olanlar gibi tartışmasız ulusal güvenlik davalarında bile, bazı Devletler yargı kararlarının yalnızca ifşa edilmesi ulusal güvenliği veya başkalarının güvenliğini tehlikeye atacak kısımlarını sınıflandırmayı tercih etmiş, böylece yargı kararlarının aleniyeti gibi temel usuli güvenceleri tamamen ortadan kaldırmaksızın meşru güvenlik kaygılarını karşılayabilecek tekniklerin mevcut olduğunu göstermiştir (*Fazliyski/Bulgaristan*, 2013, § 69).

519. 6 § 1 maddesi “karar aleni olarak verilir” şeklinde belirtir; bu, kararın mahkeme tarafından halka açıklanması gerektiğini ortaya koyar. Bununla birlikte Mahkeme, “diğer karar açıklama yollarının” da 6 § 1 maddesiyle uyumlu olabileceğine hükmetmiştir (*Straume / Letonya*, 2022, § 126; *Moser / Avusturya*, 2006, § 101).

520. İç hukukta öngörülen alenilik biçimlerinin, 6 § 1 maddesi anlamında kararların aleni olarak verilmesi şartına uygun olup olmadığının tespit edilmesi için, “her davada, iç hukuk uyarınca kararın açıklanma biçiminin...söz konusu yargılamaların özel nitelikleri ışığında ve 6 § 1 maddesinin amaç ve konusu göz önünde bulundurulmak suretiyle değerlendirilmelidir” (*Pretto ve Diğerleri/İtalya*, 1983, § 26 ve *Axen/Almanya*, § 1983, 31). Bu bağlamda 6 § 1 maddesince güdülen amaca – yani adil yargılanma hakkının güvence altına alınması için yargının kamu tarafından denetimini sağlama amacına – bir bütün olarak ele alınması gereken yargılamalar esnasında ulaşılmalıdır (*a.g.e.*, § 32, ve *Straume / Letonya*, 2022, § 133; sınır dışı etme ve milli güvenliğe ilişkin olarak bu davaya uygulanabildiği ölçüde bk. *Raza / Bulgaristan*, 2010, § 53).

521. Kararın alenen açıklanmadığı durumlarda, başka araçlarla yeterli aleniyete ulaşıp ulaşılmamış olduğu araştırılmalıdır.

522. Aşağıdaki örneklerde yeterli aleniyete kararın alenen açıklanması dışındaki araçlarla ulaşılmıştır:

- *Temyiz taleplerini reddeden kararları alenen açıklamayan üst mahkemeler:* Yargıtay’ın kararını veriş biçiminin 6 § 1 maddesinin şartlarını karşılayıp karşılamadığının belirlenmesi için iç hukuk düzeninde yürütülen yargılamaların bütünü ve mahkemenin bu yargılamalardaki rolü göz önünde bulundurulmalıdır (*Pretto ve Diğerleri/İtalya*, 1983, § 27). Mahkeme, 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine karar verirken, davanın aşamasına ve bu mahkemelerin gerçekleştirdiği denetime – ki bu hukuk yönüyle sınırlıydı – ve başvurular açısından sonuçlarda hiçbir değişiklik yapmaksızın alt mahkemelerin kararlarını onama yönünde verdikleri kararlara özellikle dikkat etmiştir. Bu hususlar ışığında, kararın tam metninin, mahkeme yazı işleri müdürlüğüne verilmek suretiyle herkese açık hale getirilmesinin (*a.g.e.*, §§ 27-28) yanı sıra Resmi Gazete’de yayımlanması (*Straume / Letonya*, 2022, § 131 ; *Ernst ve Diğerleri / Belçika*, 2003, §§ 69-70), veya kendisi alenen verilmiş bir alt mahkeme kararını onayan üst mahkeme kararının duruşma gerçekleştirilmeksizin verilmesi halinde (*Axen/Almanya*, 1983 § 32), kararın alenen açıklanması şartının karşılanmış olduğuna kanaat getirmiştir.
- *Davanın esasını inceleyen mahkeme:* Mahkeme, bir temyiz mahkemesinin, duruşma gerçekleştiren ancak kararını aleni vermemiş olan bir ilk derece mahkemesinin kararını özetleyen ve onayan bir kararı halka açık olarak verdiği bir davada ihlal tespit etmemiştir (*Lamanna/Avusturya*, 2001 §§ 33-34);
- *Çocukların velayetine ilişkin davalar:* Yerel makamların, çocukların ve dava taraflarının özel hayatlarının gizliliğini koruma ve adaletin menfaatlerine halel getirmekten kaçınma amacıyla yargılamaları gizli olarak yürütmede haklı olduğu durumlarda ve eğer kararın alenen verilmesi bu amaçlara büyük ölçüde engel olacaksa; menfaati bulunan herhangi bir kişinin, sistematik bir şekilde yayınlanmaları bakımından özel öneme sahip olan kararların tam metnini inceleyebildiği veya elde edebildiği durumlarda – ki bu da, halkın mahkemelerin bu tür davalardaki genel yaklaşımını ve bu kararların alınmasında uygulanan ilkeleri incelemesine olanak verir – , kararların aleni olarak verilmesiyle ilgili 6 § 1 maddesi şartı karşılanmış olur (*B. ve P./Birleşik Krallık*, 2011 § 47).

523. Aşağıdaki davalarda kararın alenen açıklanmaması ihlal tespit edilmesiyle sonuçlanmıştır:

- Bir ebeveyn ile bir kamu kurumu arasındaki çocuk velayeti davasında; söz konusu davada hukuki bir menfaati bulunduğunu ortaya koyan kişilere dosya erişimi verilmesi ve özel öneme sahip kararların (çoğunlukla temyiz mahkemeleri veya Yüksek Mahkeme kararları) yayınlanması, aleniyet konusunda 6 § 1 maddesinin koşullarını karşılamaya yetmemiştir (*Moser/Avusturya*, 2006, §§ 102-103);
- İlk derece ve ikinci derece mahkemelerinin, tutukluluk nedeniyle bulunulan bir tazminat talebini, kararlarını aleni olarak vermeksizin veya diğer araçlarla yeterli aleniyet sağlanmaksızın gizli olarak incelediği durumlarda (*Werner/Avusturya*, 1997, §§ 56-60).
- Tazminat talebinin kamu hariç tutularak incelendiği ve kararların belirli bir süre sonra herhangi bir şekilde kamuya açık hâle getirilmeksizin tarafların erişimine sunulduğu hâllerde, yargılamanın taraflarına bildirimde bulunulması tek başına yeterli değildir (*Vasil Vasilev/Bulgaristan*, 2021, §§ 116-117).
- İlk derece mahkemesi kararının kamuya açık olarak açıklanmadığı durumlarda, temyiz mahkemesi kararının yalnızca hüküm kısmı kamuya açık olarak okunmuş ve kamuya açık bir duruşma yapılmamıştır; bunun sonucunda, mahkemenin takdirine bağlı olarak kararın isimsizleştirilmiş bir kopyasının verilmesini talep etmek mümkün olsa bile, yargılamalar yeterli kamu denetimine tabi olmamıştır (*Straume/Letonya*, 2022, §§ 130-133, ve atıfta bulunulan içtihat).

524. *Kararın yalnızca hüküm bölümünün halka açık bir şekilde okunduğu durumlarda:* Kamunun, açıklanmayan gerekçeli karara diğer araçlarla erişim sağlayıp sağlamadığının araştırılması gereklidir;

şayet erişim sağlanmışsa, kararın kamu denetimine tabi kılınması için kullanılan aleniyet biçimlerinin incelenmesi gerekir (*Ryakib Biryukov/Rusya*, 2008 §§ 38-46 ve içerisinde alıntılanan referanslar, §§ 33-36). Kamunun başvuranın taleplerinin reddedilme sebeplerini anlamasına olanak verecek gerekçelere erişimi olmadığından dolayı, 6 § 1 maddesiyle güdülen amaca ulaşılmamıştır (*a.g.e.*, § 45; ayrıca bk. *Straume / Letonya*, 2022, §§

C. Yargılamaların uzunluğu

Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi

"1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ... konusunda karar verecek olan, ... bir mahkeme tarafından, . makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir ..."

525. Sözleşme; davaların "makul bir süre" içerisinde görülmesini şart koşarken, adaletin etkililiğini ve güvenilirliğini tehlikeye sokabilecek gecikmeler olmaksızın uygulanmasının önemini vurgular (*H. / Fransa* 1989 § 58; *Katte Klitsche de la Grange/İtalya*, 1994, § 61). 6 § 1 maddesi, Sözleşmeciler Devletleri, kendi hukuk sistemlerini mahkemelerin 6 § 1 maddesinin çeşitli şartlarına uymasını sağlayacak şekilde düzenlemeye mecbur kılar.

526. Mahkeme; defalarca kez, etkinlik ve güvenilirliğini tehlikeye atabilecek olan adaletin gecikmeksizin tesis edilmesinin önemine vurgu yapmıştır (*Scordino/İtalya* (no. 1), 2006 [BD], § 224). Mahkemenin, belirli bir Devlette "makul süre" gerekliliğinin ihlallerinin birikmesi nedeniyle Sözleşme ile çelişen bir uygulamayı tespit etmesi halinde, bu durum "6 § 1 maddesinin ihlalini ağırlaştırıcı bir unsur" olarak değerlendirilir (*Bottazzi/İtalya* [BD], 1999, § 22; *Scordino /İtalya* (no. 1), 2006 [BD], § 225). İcra yargılamalarının uzunluğu için bk. "Kararların icrası" bölümü.

1. Yargılamaların uzunluğunun belirlenmesi

527. İlgili sürenin başlangıç noktası ile ilgili olarak, şayet idari bir makama başvuruda bulunulması mahkemede dava açılması için bir önkoşul değilse ki bu durumda söz konusu süre zorunlu ön idari dava içerebilir (*König/Almanya*, 1978, § 98; *X./Fransa*, 1992 § 31; *Kress/Fransa* [BD], 2001 § 90); süre normalde ilgili mahkeme önünde davanın açıldığı andan itibaren başlar (*Poiss/Avusturya*, 1987 § 50; *Bock/Almanya*, 1989 § 35; *Schouten ve Meldrum / Hollanda*, 1994, § 62).

528. Bu nedenle bazı durumlarda makul süre, davacının uyuşmazlığı getirdiği mahkeme önünde yargılamaları başlatan ilamın çıkarılmasından da önce işlemeye başlayabilir (*Golder/Birleşik Krallık*, 1975, § 32 son cümle; *Erkner ve Hofauer/Avusturya*, 1987 § 64; *Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Finlandiya* [BD], 2007 § 65). Bununla birlikte, bu istisnaidir ve örneğin belli ön adımların yargılamalar için gerekli bir başlangıç olduğu durumlarda kabul edilmiştir (*Blake/Birleşik Krallık*, 2006 § 40). Katılan tarafın iddialarına ilişkin bir dava için bk: *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 §§ 207-208; ; *Arnoldi / İtalya*, 2017, §§ 25-40; ayrıca bk. Mahkemenin, oğlunun ölümüne ilişkin ceza davası kapsamında başvuran tarafından bir hukuk davası açıldığı andan itibaren yargılamanın toplam süresini hesapladığı *Molchanova / Ukrayna* (k.k.), 2023, § 28).

529. 6 § 1 maddesi aynı zamanda, bütünüyle adli nitelik olmamakla birlikte, bir adli merciinin denetimiyle yakından bağlantılı yargılamalara da uygulanabilir. Örneğin, iki noter önünde nizasız olarak yürütülen, bununla birlikte bir mahkeme tarafından emredilmiş ve onanmış bir miras paylaşırma davasında durum buydu (*Siegel/Fransa*, 2000 §§ 33-38). Noterler önünde gerçekleşen yargılamanın süresi bu nedenle makul sürenin hesaplanmasında dikkate alınmıştır.

530. Sürenin ne zaman sona erdiğine gelince, süre genellikle temyiz yargılamaları dâhil olmak üzere söz konusu yargılamalarının bütünü (*König/Almanya*, 1978 § 98 son cümle) ve dolayısıyla hem geçici hem nihai kararları (*Mierla ve Diğerleri / Romanya* (k.k.), 2022, § 78 kapsar. Uyuşmazlığı son erdiren karara kadar sürer (*Poiss/Avusturya*, 1987 § 50). Dolayısıyla makul süre şartı, esasa ilişkin kararı müteakip aşamaları dışarıda bırakmayarak, uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasını amaçlayan yasal işlemlerin tüm aşamalarına uygulanır (*Robins/Birleşik Krallık*, 1997 §§ 28-29). Bu da masraf ve giderlere ilişkin nihai tespitinin incelenmekte olan dönem içinde karşılanabileceği anlamına gelmektedir (*Cicmanec / Slovakya*, 2016, § 50).

531. Herhangi bir mahkeme tarafından verilen bir kararın icrası bu nedenle ilgili sürenin hesaplanması amacıyla yargılamaların ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir (*Martins Moreira/Portekiz*, 1988 § 44; *Silva Pontes/Portekiz*, 1994 § 33; *Di Pede/İtalya*, 1996 § 24). Süre, yargılamalarda savunulan hak gerçekte yürürlük buluncaya kadar işlemeye devam eder (*Estima Jorge/Portekiz*, 1998 §§ 36-38).

532. Bir kararın kamuya açık bir duruşmada açıklanması ve kararın tam metninin yazılmasının ayrı zamanlarda gerçekleştiği durumlarda, nihai gerekçeli karar, kararı veren mahkemenin yazı işlerine tevdi edilene veya kararın açıklanması ile taraflara tebliğ edilmesi arasında uzun bir sürenin geçtiği durumlar da dâhil olmak üzere, ilgili taraflara tebliğ edilene kadar yargılama tamamlanmış olarak sayılmaz (*Mierla ve Diğerleri/Romanya* (k.k.) 2022, §§ 78 ve 82).

533. Esas hakkında hükümde bulunmaya yetkisi olmamasına karşın, bir Anayasa Mahkemesi kararının olağan mahkemeler önündeki uyuşmazlığın neticesini etkileyebildiği durumlarda, Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamalar dikkate alınır (*Deumeland/Almanya*, 1986 § 77; *Pammel/Almanya*, 1997, §§ 51-57; *Süßmann/Almanya* [BD], 1996 § 39;). Bununla birlikte, davaları makul süre içerisinde

görme yükümlülüğü, olağan bir mahkeme için yorumlandığı gibi yorumlanamaz (*a.g.e.* [BD], § 56; *Oršuš ve Diğerleri/Hrvatistan* [BD], 2010 § 109).⁴³ Bu, örneğin, davaların ele alınma sırasına veya davaların karmaşıklığının değerlendirilmesine ilişkin olabilir (*A.T. /Slovenya* (k.k.), 2022, §§ 19, 21-22).

534. Son olarak, üçüncü tarafların hukuk yargılamalarına müdahil olması ilgili olarak, şu ayırım yapılmalıdır: Başvuranın iç hukukta yürütülen yargılamalara yalnızca kendi adına müdahil olduğu durumlarda, dikkate alınması gereken süre o tarihten itibaren başlar; buna karşın, eğer başvuran yargılamaları mirasçı sıfatıyla sürdürme niyetini açıklamışsa, yargılama süresinin tamamından şikâyetçi olabilir (*Scordino/İtalya* (no. 1), 2016 § 220).

2. Makul süre şartının değerlendirilmesi

a. İlkeler

535. *Üye Devletlerin yükümlülükleri:* Üye Devletler, her şahsın medeni hak ve yükümlülüklerini ilgilendiren ihtilaflara ilişkin nihai kararın makul bir süre zarfında mahkemeler tarafından verilmesini garanti altına alacak şekilde yargı sistemlerini düzenlemekle yükümlüdür (*Comingersoll S.A./Portekiz* [BD], 2000 § 24; *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/ Romanya* [BD], 2016 § 142). Devletin Sözleşme kapsamındaki sorumluluğu, yargılamaların çeşitli yönleriyle ilgilidir ve makul olmayan gecikmelere tepki olarak kaynakların artırılmasını ve bir dizi yasal, örgütsel, bütçesel ve diğer tedbirlerin alınmasını içerebilir (*Bielinski/Polonya*, 2022, § 44).

536. *Davaya özel değerlendirme:* 6 § 1 maddesi kapsamına giren yargılama süresinin makullüğü, her davada davanın özel koşullarına göre değerlendirilmelidir (*Frylender/Fransa* [BD], 2000 § 43); bu da, genel bir değerlendirme yapılmasını gerektirebilir (*Obermeier/Avusturya*, 1990 § 72; *Comingersoll S.A./Portekiz* [BD], 2000 § 23; *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 214).

537. Yargılamanın tamamı göz önünde bulundurulmalıdır (*König /Almanya*, 1978, , § 98 son cümle).

- Farklı gecikmeler kendi başına herhangi bir soruna yol açmayabilirse de; birlikte ve toplu olarak ele alındıklarında makul sürenin aşılmasıyla sonuçlanabilir (*Deumeland/Almanya*, § 1986, 90). Her ne kadar yargılamanın her aşamasının uzunluğu (yaklaşık olarak bir buçuk yıl) makul süre kıstası ile çelişmese de, yargılamaların tümünün uzunluğu aşırı olarak değerlendirilebilir (*Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, §§ 210-11).
- Toplam yargılama süresinin aşırı olmaması kaydıyla, yargılamanın belli bir aşamasında gecikme olmasına izin verilebilir (*Pretto ve Diğerleri/İtalya*, 1983, § 37).
- Ulusal makamlar, gecikmelerin usuli hatalardan kaynaklandığı yargılamaların bütünü boyunca faal olabilir (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019, § 213).
- Açıklamasız “uzun duraklama dönemleri” kabul edilemez (*Beaumontin/Fransa*, 1994 § 33).

538. Geçen sürenin makul olup olmadığının değerlendirilmesinde, söz konusu yargılamanın özel nitelikleri de dikkate alınabilir (bkz. yirmi iki yıldan fazla süren, ölen bir kişinin mirasının mirasçılar arasında paylaşılmasına ilişkin *Omdahl/Norveç*, 2021, §§ 47 ve 54-55).

539. COVID-19 sağlık krizi gibi bir salgının gerektirdiği kısıtlamalar, davaların yerel mahkemeler tarafından görülmesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir (*Q ve R/Slovenya*, 2022, § 80) ancak bu durum ilke olarak Devleti söz konusu yargılamaların aşırı uzunluğuna ilişkin tüm sorumluluktan

⁴³ ve aşağıya bk.

kurtaramaz.

540. 6 § 1 maddesinin hazırlık duruşmalarına ya da haksız uygulamayı durdurma kararlarının da dâhil olduğu tedbir kararlarına uygulanabilirliği, belli koşulların karşılanıp karşılanmamasına bağlıdır (*Micallef/Malta* [BD], 2009, §§ 83-86).⁴⁴

541. Bir meselenin ön karar için Avrupa Birliği Adalet Divanına gönderilmesine ilişkin yargılamalar ulusal makamlar için öngörülen sürenin içine dâhil edilmez (*Pafitis ve Diğerleri/Yunanistan*, 1998 § 95; *Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017 § 208⁴⁵).

542. Eğer Devlet, makul süre sınırı ilkesinin ihlalinin giderilmesi için bir tazmin hukuk yolunu uygulamaya koymuşsa ve hukuk yolu bir bütün olarak incelendiğinde Sözleşme'nin 34. maddesi kapsamında başvuranın "mağdur" sıfatını kaybetmesine yol açmamışsa bu durum 6 § 1 maddesinin makul süre sınırının aşılması nedeniyle ihlal edilmesi kapsamında "ağırlaştırıcı bir neden" teşkil eder (*Scordino/İtalya (no. 1)* [BD], 2006 § 225).

b. Ölçütler

543. Yargılama süresinin makullüğü, Mahkeme içtihatlarınca belirlenen şu ölçütler ışığında değerlendirilmelidir: davanın karmaşıklığı, başvuranın ve ilgili makamların davranışı ve başvuran için uyumsuzlukta neyin önemli olduğu (*Comingersoll S.A./Portekiz* [BD], 2000; *Frylender/Fransa* [BD], 2000 § 43; *Sürmeli/Almanya* [BD], 2006 § 128; *Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 § 143; *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 § 209). *Bielinski / Polonya* 2022 kararı, uygulanabilir içtihat ilkelerini özetlemiştir (§§ 42-44).

i. Davanın karmaşıklığı

544. Bir davanın karmaşıklığı hem maddi gerçekliğe hem de hukuka ilişkin olabilir (*Katte Klitsche de la Grange / İtalya*, 1994, § 55). § 55; *Papachelas/Yunanistan* [BD], 1999 § 39). Örneğin, davaya çok sayıda tarafın müdahil olmasıyla (*H. / Birleşik Krallık*, 1987, § 72) veya toplanması gereken delil unsurlarının çeşitliliğiyle (*Humen/Polonya* [BD], 1999 § 63) ilgili olabilir. Bir dava, ulusal düzeyde yeterli emsalinin bulunmaması veya bir Avrupa hukukunun yorumlamasına ilişkin olarak Avrupa Birliği Adalet Divanının bir karar vermesinin beklenmesi gibi gerekçeler temelinde hukuken karmaşık olarak değerlendirilebilir *Satakunnan Markkinapörssi Oy ve Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], 2017, § 212).

545. *Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 davasında, katılan tarafın iddialarına ilişkin olan yargılamalar, çeşitli bilirkişi raporunun hazırlanmasının gerekmesi nedeniyle "olgusal yönden oldukça karmaşık" olarak değerlendirilmiştir (§ 210) – bilirkişi raporlarına ilişkin olarak, kıyaslayınız *Q ve R / Slovenya*, § 79, 2022.

546. İç hukukta görülen davanın karmaşıklığı, davanın uzun sürmesini açıklayabilir (*Tierce/San Marino*, 2003 § 31). Ancak, Mahkeme her ne kadar tasfiye işlemlerinin karmaşık olduğunu kabul etse de yaklaşık olarak yirmi beş yıl ve altı ay süren bir süre zarfının "makul süre" ölçütünü karşılamadığına karar vermiştir (*Cipolletta/İtalya*, 2018 § 44).

547. Davanın kendisi özellikle karmaşık olmasa da, ulusal kanunda netlik ve öngörülebilirliğin

⁴⁴ "Kapsam" bölümüne bk.

⁴⁵ Mahkemenin içtihadında *Avrupa Birliği hukukuna ilişkin tematik kılavuza* bk. (sadece Fransızca; İngilizce versiyonu yakında yayımlanacak).

olmaması, söz konusu davanın incelenmesini zor kılabilir ve yargılamaların uzamasına belirleyici bir şekilde katkıda bulunabilir (*Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 § 150).

ii. Başvuranın davranışı

548. 6 § 1 maddesi, başvuranların adli mercilerle aktif bir biçimde işbirliği yapmasını gerektirmez; başvuranlar iç hukuk uyarınca kendilerine sağlanan hukuk yollarını tam olarak kullanmakla (*Erkner ve Hofauer/Avusturya*, 1987 § 68) ya da tıbbi durumlarına bağlı sonuçlar nedeniyle de suçlanamazlar (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 § 211). Ancak, ulusal makamlar bu gerekçeler temelinde yargılamaların süresinin uzaması durumunda sorumlu tutulamazlar (*a.g.e.*).

549. İlgili kişinin yalnızca kendisiyle ilgili usuli adımları atmada özen göstermesi, geciktirici hamleler kullanmaktan kaçınması ve yargılama süresinin kısaltılması için iç hukukun sunduğu olanaklardan yararlanması gerekir (*Unión Alimentaria Sanders S.A./İspanya*, 1989 § 35). Mahkeme, bu tür taleplerin yargılamaların uzunluğuna etkisini değerlendirecektir (*Q ve R / Slovenya*, 2002, § 78).

550. Başvuranların davranışı, davalı Devlete atfedilmesi mümkün olmayan nesnel bir gerçek teşkil eder ve 6 § 1 maddesinde bahsi geçen makul sürenin aşılmış aşılmadığının tespit edilmesi amacıyla dikkate alınmalıdır (*Poiss/Avusturya*, § 57; *Wiesinger/Avusturya*, 1991 § 57; *Humen/Polonya* [BD], 1999 § 66). Bir başvuranın davranışı, tek başına faaliyetsiz geçen dönemleri açıklayamaz.

551. Başvuranın davranışıyla ilgili bazı örnekler:

- Savunmalarını hazırlama konusunda taraflarda atiklik olmaması, yargılamaların yavaşlamasına belirleyici şekilde katkıda bulunabilir (*Vernillo/Fransa*, 1991, § 34);
- Sık/devamlı avukat değişiklikleri (*König/Almanya*, 1978, § 103);
- Yargılamaların seyrine etki eden talepler veya ihmaller (*Acquaviva/Fransa*, 1995 § 61); veya usuli adımları izlerken gerekli titizliğin gösterilmemesi (*Keaney / İrlanda*, 2020, § 95); ayrıca bk. *Sürmeli / Almanya* [BD], 2006, § 131;
- Dostane çözüm sağlama girişimi (*Pizzetti/İtalya*, 1993 § 18; *Laino/İtalya* [BD], 1999 § 22);
- Davanın sehven yargı yetkisi olmayan bir mahkeme önünde açılması (*Beaumartin/Fransa*, 1994, § 33);
- Çok sayıdaki başvuru ve diğer iddialar ile kanıtlanmış olan ihtilafli tutum (*Pereira da Silva/Portekiz*, 2016, §§ 76-79).

552. Yerel makamların bir davalının davranışından sorumlu tutulması mümkün değilse de, taraflardan birinin geciktirmeye yönelik manevralarda bulunması, yetkililerin yargılamaların makul süre içerisinde yürütülmesini temin etme görevlerini ortadan kaldırmaz (*Mincheva/Bulgaristan*, 2010 § 68)

iii. Yetkili makamların davranışı

553. Devletler tüm makamlarından, yani sadece yargı organlarından değil tüm kamu kuruluşlarından sorumludur (*Martins Moreira/Portekiz*, 1988 § 60; Devletin sorumluluğunun kapsamı için, davaların birikmesi, bilirkişi raporları da dâhil olmak üzere raporların hazırlanmasındaki gecikmeler, yapısal eksiklikler ve yargı sistemi içerisinde alınması gereken tedbirler/kaynaklar ile ilgili olarak, bk. *Bielinski / Polonya*, 2022, § 44). “Makul süre” şartına uyulmadığının tespit edilmesini yalnızca Devlete atfedilebilir gecikmeler açıklayabilir (*Buchholz/Almanya*, 1981 § 49; *Papageorgiou/Yunanistan*, 1997 § 40; *Humen/Polonya* [BD], 1999 § 66). Mahkeme yargılamaları bir bütün olarak değerlendirmektedir.

Bu, ulusal makamlar yargılamalarda gecikmeye sebebiyet veren belirli usuli hatalardan sorumlu olsalar da 6. madde kapsamında davayı hızlı bir şekilde inceleme yükümlülüklerini yerine getirmiş olduklarının değerlendirilebileceği anlamına gelmektedir (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 § 211).

554. İnişiyatifin usulen dava taraflarında olduğu ilkesini uygulayan hukuk sistemlerinde dahi, dava taraflarının tutumu, mahkemeleri 6 § 1 maddesinin gerektirdiği ivedi yargılama sağlama yükümlülüğünün ortadan kaldırmaz (*Pafitis ve Diğerleri/Yunanistan*, 1998 § 93; *Tierce/San Marino*, 2003 § 31; *Sürmeli/Almanya* [BD], 2006 § 129).

555. Aynı durum, yargılamalar esnasında bir bilirkişi işbirliğinin gerekli olduğu durumlarda da geçerlidir; davanın hazırlanması ve yargılamanın ivedi şekilde yürütülmesi sorumluluğu hâkim üzerindedir (*Capuano/İtalya*, 1987 §§ 30-31; *Versini/Fransa*, 2001 § 29; *Sürmeli/Almanya* [BD], 2006 § 129).

556. “Makul süre” zarfında karar verilmesi yükümlülüğü bir Anayasa Mahkemesi için de geçerliyse de, bu şekilde uygulandığında olağan bir mahkeme için yorumlandığı şekilde yorumlanamaz. Anayasa’nın koruyucu rolü, bir Anayasa Mahkemesinin zaman zaman, davanın niteliği ve politik ve sosyal anlamda önemi gibi yalnız davaların kayıt listesine girdiği kronolojik sıradan başka hususları dikkate almasını özellikle gerekli kılar (karşılaştırınız: *Süßmann/Almanya* [BD], 1996 §§ 56-58; *Voggenreiter/Almanya*, 2004 §§ 51-52; *Oršuš ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2010 § 109). İlâveten, 6. madde yargılamaların ivedi olmasını gerektirirse de, daha genel bir ilke olan adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesini de vurgular (*Von Maltzan ve Diğerleri/Almanya* (k.k.) [BD], 2005 § 132). Bununla birlikte, devamlı bir aşırı yük, yargılamaların aşırı uzun olmasını haklı kılmaz (*Probstmeier/Almanya*, 1997 § 64). Anayasa Mahkemesi önündeki yargılamaların makul olmayan bir şekilde uzun sürmesine ilişkin bir örnek için bkz. *Project-Trade d.o.o. / Hırvatistan*, 2020, §§ 101-102 ve Anayasa Mahkemesi tarafından bir görüş benimsenene kadar olağan mahkemeler tarafından bir davanın incelenmesinin askıya alınması için bk. *Bielinski / Polonya*, 2022, § 47.

557. Hukuk sistemlerini herkesin makul bir süre içerisinde nihai bir karar verilmesini isteme hakkını güvence altına alacak şekilde düzenlemek, Taraf Devletlerin görevi olduğundan, aşırı bir iş yükü göz önünde bulundurulamaz (*Vocaturu/İtalya*, 1991, § 17; *Cappello/İtalya*, 1992 § 17; istisnai olarak ağır iş yüküne ilişkin bk. örneğin *Bielinski / Polonya*, 2022, § 46).). Bununla birlikte, eğer Devlet bu türden istisnai bir durumu ele almak üzere çözüme yönelik makul ve ivedi bir eylemde bulunmuşsa, geçici bir iş yığılması Devlet tarafında sorumluluğa yol açmaz (*Buchholz/Almanya*, 1981 § 51). Geçici bir çare olarak düşünülebilecek yöntemler arasında, davaların, açıldıkları tarihe değil, aciliyet ve önemlerine ve bilhassa ilgili kişiler açısından neyin önemli olduğuna istinaden, belli bir sırayla ele alınmasının tercih edilmesi yer alır. Bununla birlikte, bu tür bir dava durumu devam eder ve yapısal organizasyon sorunu haline gelirse, bu tür yöntemler artık yeterli olmaz ve Devletin etkili tedbirler alınmasını güvence altına alması gerekir (*Zimmermann ve Steiner/İsviçre*, 1983 § 29; *Guincho/Portekiz*, 1984 § 40). Bu türden iş yığılması durumlarının sıradanlaşması, yargılama sürelerinin ölçsüz uzunluğunu haklı kılmaz (*Unión Alimentaria Sanders S.A./İspanya*, 1989 § 40).

558. Ayrıca davaların incelenmesini hızlandırmaya yönelik bir reformun uygulamaya konulması gecikmeleri açıklayamaz; zira Devletler bu tür tedbirlerin yürürlüğe girmesini ve uygulamaya konulmasını, derdest davaların incelemelerinde gecikmelerden kaçınacak şekilde düzenleme yükümlülüğüne sahiptir (*Fisanotti/İtalya*, 1998 § 22). Bu bağlamda, aşırı uzun süren yargılamalar sorununa engel olmak veya çözüm sağlamak amacıyla bir üye Devlet tarafından uygulamaya konulan iç hukuk yollarının yeterliliği veya yetersizliği, Mahkeme tarafından belirlenen ilkeler ışığında değerlendirilmelidir (*Scordino/İtalya* (no. 1) [BD], 2006 §§ 178 ve müteakip paragraflar ve 223). Ulusal

adalet sisteminde belirli bir mahkemenin operasyonel kapasitesini etkileyen geniş kapsamlı bir reform, Devleti Sözleşme'de yer alan özenle hareket etme yükümlülüğünden muaf tutmaz (*Bara ve Kola/Arnavutluk*, 2021, §§ 68-71).

559. Başvuranın akli durumu hakkında aşırı yoğun adli faaliyetin görüldüğü bir davada, Devlet, makul süre şartına uymamaktan da sorumlu tutulmuştur. Yerel mahkemeler, başvuranın akli dengesini belgeleyen beş rapor bulunmasına ve iki vasilik başvurusunun reddedilmiş olmasına rağmen bu hususta şüphe duymaya devam etmiş; ayrıca dava dokuz yılı aşkın bir süre devam etmiştir (*Bock/Almanya*, 1989 § 47).

560. Baro üyelerinin grevi, tek başına, Sözleşmeciler bir Devleti "makul süre" şartına uymakla yükümlü kılmaz; ancak Devletin bunun sonucunda ortaya çıkan herhangi bir gecikmeyi azaltmak üzere sarf ettiği çabaların, şarta uyulup uyulmadığının tespit edilmesi amacıyla göz önünde bulundurulması gereklidir (*Papageorgiou/Yunanistan*, 1997 § 47).

561. Hâkimlerin her davaya aşinalık kazanmakla başlamak zorunda olması nedeniyle devamlı hâkim değişikliği yapılmasının yargılamaları yavaşlattığı durumlarda, bu durum Devletin makul süre şartı konusundaki yükümlülüklerini ortadan kaldırmaz; zira adalet uygulamasının doğru şekilde düzenlenmesini temin etmek Devletin görevidir (*Lechner ve Hess/Avusturya*, 1987 § 58).

562. Her ne kadar yerel mahkemelerin ulusal hukuku yorumlanmasını ve uygulanmasını incelemek Mahkemenin görevi olmasa da, Mahkeme daha önce bulunan tespitleri bozan ve kararları alt derece mahkemesine geri gönderen kararların, genellikle alt derece mahkemeleri tarafından yapılan hataların bir sonucu olduğu ve bu tür kararların tekrar edilmesinin adli sistemdeki eksiklikleri işaret edebileceği kanaatindedir (*Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya* [BD], 2016 § 147).

iv. Uyuşmazlıkta önemli husus

563. Nitelikleri gereği özellikle ivedilik gerektiren dava kategorilerine örnekler:

- Medeni durum ve ehliyete ilişkin davalarda özel önem gösterilmesi gereklidir (*Bock / Almanya* 1989§ 49; *Laino/İtalya* [BD], 1999 § 18; *Mikulic/Hırvatistan*, 2002 § 44).
- Çocuk velayeti davalarının hızlı bir şekilde ele alınması gereklidir (*Hokkanen/Finlandiya*, § 72; *Niederböster/Almanya*, 2003 § 39); zaman geçmesinin ebeveyn-çocuk ilişkisi açısından geri dönüşü olmayan sonuçlarının olması muhtemel durumlarda bu daha da gereklidir (*Tsikakis/Almanya*, 2011 §§ 64 ve 68) – benzer şekilde ebeveyn sorumluluğu ve görüşme haklarına ilişkin davalar da özellikle ivedi olunmasını gerektirir (Paulsen-Medalen ve Svensson/İsveç, § 39; *Laino/İtalya* [BD], 1999 § 22; *Paulsen-Medalen ve Svensson / İsveç*, 1998, § 39); Özel özen gerekliliği, torunları ebeveyn bakımından yoksun bırakılan büyükanne ve büyükbabalar tarafından başlatılan koruyucu bakım davaları için de geçerlidir (*Q and R / Slovenya*, 2022, § 80).
- İş ilişkisine ilişkin uyuşmazlıklar, doğaları itibarıyla hızlı karar verilmesini gerektirir (*Frylender/Fransa* [BD], 2000, § 45; (*Vocaturu/İtalya*, 1991, § 17; *Ruotolo/İtalya*, 1992, § 17; ayrıca bk. *Bara ve Kola / Arnavutluk*, 2021, § 72 davasındaki alıntılar). Bu uyuşmazlıklara, serbest mesleğe erişim (*Thlimmenos/Yunanistan* [BD], 2000 §§ 60 ve 62), başvuranın bir bütün olarak mesleki geçimi (*König/Almanya*, 1978 § 111), başvuranın mesleğinin devam etmesi (*Garcia/Fransa*, 2000 § 14), işten çıkarılmaya itiraz (*Buchholz/Almanya*, 1981 § 52; *Frylender/Fransa* [BD], 2000 § 45), başvuranın işten uzaklaştırılması (*Obermeier/Avusturya*, § 72), görev yerinin değiştirilmesi (*Sartory/Fransa*,

2009 § 34) veya işe iadesi (*Ruotolo/İtalya*, 1992 § 117) ya da talep edilen tutarın başvuran açısından hayati önemde olması durumu (*Doustaly/Fransa*, 1998 § 48) örnek olarak verilebilir. Bu kategori, emekli aylığına ilişkin ihtilafları da içerir (*Borgese/İtalya*, 1992 § 18; ayrıca bk. *Bielinski / Polonya*, 2022, § 48). Terfiye ilişkin bir ihtilaf için bk. *Bara ve Kola / Arnavutluk*, 2021, § 72.

- “Tedavisi mümkün olmayan” ve “yaşam süresini kısaltan” bir hastalıktan muzdarip başvuran karşısında yetkililerden istisnai özen göstermeleri istenir (*X./Fransa*, 1992, § 47; *Pailot/Fransa*, 1998 § 68; ve *A. ve Diğerleri/Danimarka*, 1996, §§ 78-81).

564. Diğer emsaller:

- Polis memurları tarafından şiddete maruz bırakıldığını iddia eden bir kişinin ileri sürdüğü şikâyeti incelemede, ilgili adli makamlardan özel ihtimam göstermesi istenmiştir (*Caloc/Fransa*, 2000 § 120).
- Başvuranın malul aylığının kaynaklarının büyük kısmını teşkil ettiği davada, başvuranın sağlığının kötüleşmesi nedeniyle söz konusu aylığın artırılmasını talep ettiği yargılamalar kendisi için özel öneme sahipti; dolayısıyla ulusal makamlar tarafında özel önem gösterilmesini haklı kılmaktaydı (*Mocié/Fransa*, 2003 § 22); ayrıca bu bağlamda bk. geçim kaynaklarında azalma olması durumunda *Bielinski / Polonya*, 2022, § 48.
- Fiziksel hasara uğrayan ve yargılamalara müdahil taraf olarak katıldığında 65 yaşında olan bir başvuranın açtığı tazminat davasına ilişkin bir davada, söz konusu mesele yerel makamların özel ilgi göstermesini gerektirmekteydi (*Codarcea/Romanya*, 2009, § 89).
- Başvuran açısından önemli mesele, eğitim hakkı da olabilir (*Oršuš ve Diğerleri/Hırvatistan* [BD], 2010 § 109).

565. Aksine, örneğin; bir trafik kazası nedeniyle uğranılan zarara ilişkin olarak tazminat talep edildiği durumlarda (*Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya* [BD], 2019 § 213) veya *Omdahl / Norveç*, 2021, §§ 63-64 davasında belirtildiği üzere, vefat eden bir kişinin mirasının mirasçılar arasında paylaşılması için özel bir özen gösterilmesine gerek yoktur.

566. Bir mahkeme kararının gerekçelerinin yazılmasındaki gecikmeye ilişkin bir dava için bk. *Mierlâ ve Diğerleri/Romanya* (k.k.), 2022, § 80.

Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihatlar, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun (“Komisyon”) karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. “(k.k.)” kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve “[BD]” kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Bu güncellemenin yayımlandığı tarih itibarıyla Sözleşme’nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme’nin 44 § 2 maddesi şu şekildedir: “Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir: a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse, veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse.” Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire Kurulu tarafından kabul edilmesi hâlinde, Daire kararı değil, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (<http://hudoc.echr.coe.int>), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notu’ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin kararları, resmi dillerinde, yani İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmi dilleri dışında, otuzdan fazla dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrimiçi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır.

—A—

- A./Birleşik Krallık*, no. 35373/97, AİHM 2002-X
A.K./Lihtenştayn, no. 38191/12, 9 Temmuz 2015
A.T. / Slovenya (k.k.), no. 20952/21, 20 Eylül 2022
A. ve Diğerleri/Danimarka, 8 Şubat 1996 , Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-I
Acar ve Diğerleri / Türkiye (k.k.), no. 26878/07 ve 32446/07, 12 Aralık 2017
Aćimović/Hırvatistan, no. 61237/00, AİHM 2003-XI
Acquaviva/Fransa, 21 Kasım 1995, Seri A no. 333-A
Adorisio ve Diğerleri/Hollanda (k.k.), no. 47315/13 ve 2 diğer başvuru, 17 Mart 2015
Bir yetişkinin evlat edinilmesine ilişkin davalarda biyolojik ebeveynin usuli statüsü ve haklarına ilişkin istişari görüş [BD], talep no. P16-2022-001, Finlandiya Yüksek Mahkemesi, 13 Nisan 2023
Aerts/Belçika, 30 Temmuz 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-V
Agrokompleks/Ukrayna, no. 23465/03, 6 Ekim 2011
Air Canada /Birleşik Krallık, 5 Mayıs 1995 , Seri A no. 316-A
Airey /İrlanda, 9 Ekim 1979, Seri A no. 32
Ait-Mouhoub/Fransa, 28 Ekim 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-VIII
Akashev/Rusya, no. 30616/05, 12 Haziran 2008
Aksoy/Türkiye, 18 Aralık 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-VI

- Aktay / Türkiye* (k.k.), no. 56064/16, 9 Ocak 2024
- Alaverdyan/Ermenistan* (k.k.), No. 4523/04, 24 Ağustos 2010
- Al-Adsani/Birleşik Krallık*, no. 35763/97, AİHM 2001-XI
- Al-Dulimi ve Montana Management Inc./İsviçre* [BD], no. 5809/08, AİHM 2016
- Alatulkkila ve Diğerleri/Finlandiya* no. 33538/96, 28 Temmuz 2005
- Albert ve Le Compte/Belçika*, 10 Şubat 1983, Seri A No. 58
- Albu ve Diğerleri/Romanya*, no. 34796/09 ve diğer 63 karar, 10 Mayıs 2012
- Aleksandar Sabev/Bulgaristan*, no. 43503/08, 19 Temmuz 2018
- Alexandre/Portekiz*, no. 33197/09, 20 Kasım 2012
- Alexandrescu ve Diğerleri / Romanya*, no. 56842/08 ve diğer 7 başvuru, 24 Kasım 2015
- Ali Rıza ve Diğerleri / Türkiye*, no. 30226/10 ve diğer 4 başvuru, 28 Ocak 2020
- Ali Rıza / İsviçre*, no. 74989/11, 13 Temmuz 2021
- Allan Jacobsson/İsveç* (no. 2),, 19 Şubat 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-I
- Alminovich / Rusya* (k.k.), no. 24192/05, 20 Ekim 2019
- Alpeyeva ve Dzhalagiya / Rusya*, nos. 7549/09 ve 33330/11, 12 Haziran 2018
- Altay/Türkiye(no. 2)*, no 11236/09, 9 Nisan 2019
- Amat-G Ltd ve Mebaghishvili/Gürcistan*, no. 2507/03, AİHM 2005-VIII
- Anagnostopoulos ve Diğerleri/Yunanistan*,, no. 39374/98, AİHM 2000-XI
- Anđelković/Sırbistan*, no. 1401/08, 9 Nisan 2013
- Andersson/İsveç*, no. 17202/04, 7 Aralık 2010
- Andrejeva/Letonya* [BD], No. 55707/00, AİHM 2009
- Andret ve Diğerleri/Fransa* (k.k.), No. 1956/02, 25 Mayıs 2004
- Andronicou ve Constantinou/ Kıbrıs*, 9 Ekim 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VI
- Andronikashvili /Gürcistan* (k.k.), no. 9297/08, 22 Haziran 2010
- Anheuser-Busch Inc. / Portekiz* [BD], no. 73049/01, AİHM 2007-I
- Ankarcrona/İsveç* (k.k.), no. 35178/97, AİHM 2000-VI
- Ankerl/İsviçre*, 23 Ekim 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-V
- Annoni di Gussola ve Diğerleri/Fransa*, no. 31819/96 ve diğer 332/93 karar, AİHM 2000-XI
- Apay/Türkiye*, no. 3964/05, 11 Aralık 2007
- APEH Üldözötteinek Szövetség ve Diğerleri/Macaristan*, no. 32367/96, AİHM 2000-X
- Apostol/Gürcistan*, no. 40765/02, AİHM 2006-XIV
- Argyrou ve Diğerleri/Yunanistan* no. 10468/04, 15 Ocak 2009
- Arlewin/İsveç*, no. 22302/10, 1 Mart 2016
- Arnoldi/İtalya*, no. 35637/04, 7 Aralık 2017
- Arribas Antón / İspanya*, no. 16563/11, 20 Ocak 2015
- Arrozpide Sarasola ve Diğerleri / İspanya*, no. 65101/16 ve diğer 2 başvuru, 23 Ekim 2018
- Arvanitakis/Fransa* (k.k.), no. 46275/99, AİHM 2000-XII
- Arvanitakis ve Diğerleri/Yunanistan* (k.k.), no. 21898/10, 26 Ağustos 2014
- Ashingdane/Birleşik Krallık*, 28 Mayıs 1985, Seri A No. 93
- Asnar/Fransa (no. 2)*, no. 12316/04, 18 Ekim 2007
- Association Burestop 55 ve Diğerleri / Fransa* no. 56176/18 ve diğer 5 başvuru, 1 Temmuz 2021
- Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon ve Karagiorgos/Yunanistan* (k.k.), no. 29382/16 ve 489/17, 9 Mayıs 2017
- Astikos Oikodomikos Synetairismos Nea Konstantinoupolis/Yunanistan* (k.k.), no. 37806/02, 20 Ocak 2005
- Atanasova/Bulgaristan*, no. 72001/01, 2 Ekim 2008
- Atanasovski/"Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti"*, no. 36815/03, 14 Ocak 2010
- Ateş Mimarlık Mühendislik A.Ş./Türkiye*, no. 33275/05, 25 Eylül 2012

Athanassoglou ve Diğerleri/İsviçre [BD], No. 27644/95, AİHM 2000-IV
Augusto/Fransa, no. 71665/01, 11 Ocak 2007
Aviakompaniya A.T.I., ZAT/Ukrayna, no. 1006/07, 5 Ekim 2017
Avotiņš /Letonya [BD], no. 17502/07, 23 Mayıs 2016
Axen/Almanya, 8 Aralık 1983, Seri A no. 72
Aydin ve Diğerleri / Türkiye (k.k.), no. 23721/11, 16 Mayıs 2023
Ay Khan Akhundov / Azerbaycan, no. 43467/06, 1 Haziran 2023
Azienda Agricola Silverfunghi S.a.s. ve Diğerleri/İtalya, no. no. 48357/07 ve 3 diğer başvuru, 24 Haziran 2014
Azzopardi ve Diğerleri/Malta (k.k.), no. 16467/17 ve 24115/17, 12 Mart 2019

—B—

B. ve P./Birleşik Krallık, no. 36337/97 ve 35974/97, AİHM 2001-III
Bacaksız / Türkiye, no. 24245/09, 10 Aralık 2019
Baka/Macaristan [BD], no. 20261/12, AİHM 2016
Bakan/Türkiye, no. 50939/99, 12 Haziran 2007
Baljak ve Diğerleri / Hırvatistan, no. 41295/19, 25 Kasım 2021
Bara ve Kola / Arnavutluk, no. 43391/18 ve 17766/19, 12 Ekim 2021
Bąkowska / Polonya, no. 33539/02, 12 Ocak 2010
Bakoyanni / Yunanistan, no. 31012/19, 20 Aralık 2022
Balan / Moldova Cumhuriyeti (no. 2), no. 49016/10, 29 Kasım 2022
Ballıktaş Bingöllü / Türkiye, no. 76730/12, 22 Haziran 2021
Balmer-Schafroth ve Diğerleri/İsviçre, 26 Ağustos 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-IV
Barač ve Diğerleri/Karadağ no. 47974/06, 13 Aralık 2011
Barik Edidi/İspanya (k.k.), no. 21780/13, 26 Nisan 2016
Baydar/Hollanda, no. 55385/14, 24 Nisan 2018
Bayer/Almanya, no. 8453/04, 16 Temmuz 2009
Beaumartin/Fransa, 24 Kasım 1994, Seri A no. 296-B
Beer/Avusturya, no. 30428/96, 6 Şubat 2001
Beg S.p.a. / İtalya, no. 5312/11, 20 Mayıs 2021
Beian/Romanya (no. 1), No. 30658/05, AİHM 2007-V (alıntılar)
Beles ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti [BD], no. 47273/99, AİHM 2002-IX
Bellet/Fransa, 4 Aralık 1995, Seri A no. 333-B
Bellizzi/Malta, no. 46575/09, 21 Haziran 2011
Ben Amamou / İtalya, no. 49058/20. 29 Haziran 2023
Beneficio Cappella Paolini/San Marino, No. 40786/98, AİHM 2004-VIII (alıntılar)
Bentham/Hollanda, 23 Ekim 1985, Seri A no. 97
Berger/Fransa, no. 48221/99, AİHM 2002-X (alıntılar)
Bertuzzi/Fransa, no. 36378/97, AİHM 2003-III
Beshiri ve Diğerleri / Arnavutluk (k.k.), no. 29026/06, 17 Mart 2020
Besnik Cani / Arnavutluk, no. 37474/20, 4 Ekim 2022
Beuze / Belçika [BD], no. 71409/10, 9 Kasım 2018
Biagioli/San Marino (k.k.), no. 8162/13, 8 Temmuz 2014
Bielinski / Polonya, no. 48762/19, 21 Temmuz 2022
Bilan / Hırvatistan (k.k.), no. 57860/14, 20 Ekim 2020
Bilgen / Türkiye, no. 1571/07, 9 Mart 2021
Blake/Birleşik Krallık, no. 68890/01, 26 Eylül 2006

Blücher/Çek Cumhuriyeti, no. 58580/00, 11 Ocak 2005
Bochan/Ukrayna, no. 7577/02, 3 Mayıs 2007
Bochan/Ukrayna (no. 2) [BD], no. 22251/08, AİHM 2015
Bock/Almanya, 29 Mart 1989, Seri A no. 150
Borgese/İtalya, 26 Şubat 1992, Seri A no. 228-B
Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda [BD], no. 45036/98, AİHM 2005-VI
Bottazzi/İtalya [BD], no. 34884/97, AİHM 1999-V
Bouilloc/Fransa (k.k.), no. 34489/03, 28 Kasım 2006
Boulois/Lüksemburg [BD], no. 37575/04, AİHM 2012
British-American Tobacco Company Ltd/Hollanda, 20 Kasım 1995, Seri A no. 331
Broda ve Bojara / Polonya, no. 26691/18 ve 27367/18, 29 Haziran 2021
Brualla Gómez de la Torre/İspanya, 19 Aralık 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VIII
Brudnicka ve Diğerleri/Polonya, no. 54723/00, AİHM 2005-II
Brumărescu/Romanya [BD], no. 28342/95, AİHM 1999-VII
Bryan/Birleşik Krallık, 22 Kasım 1995, Seri A no. 335-A
Buchholz/Almanya, 6 Mayıs 1981, Seri A no. 42
Bufferne/Fransa (k.k.), no. 54367/00, AİHM 2002-III(alıntılar)
Buj/Hırvatistan, no. 24661/02, 1 Haziran 2006
Burdov/Rusya, no. 59498/00, AİHM 2002-III
Burdov/Rusya (no. 2), No. 33509/04, AİHM 2009
Burg ve Diğerleri/Fransa (k.k.), No. 34763/02, AİHM 2003-II
Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri/Türkiye, no. 25680/05, 19 Haziran 2018
Bursac ve Diğerleri / Hırvatistan, no. 78836/16, 28 Nisan 2022
Buscemi/İtalya, no. 29569/95, AİHM 1999-VI
Buzescu/Romanya, no. 61302/00, 24 Mayıs 2005

—C—

C.G.I.L. ve Cofferati/İtalya(no. 2), no 2/08, 6 Nisan 2010
C.N. / Lüksemburg, no. 59649/18, 12 Ekim 2021
Caloc/Fransa, no. 33951/96, AİHM 2000-IX
Camara / Belçika, no. 49255/22, 18 Temmuz 2023
Camelia Bogdan / Romanya, no. 36889/18, 20 Ekim 2020
Canela Santiago/İspanya (k.k.), No. 60350/00, 4 Ekim 2001
Cañete de Goñi/İspanya, no. 55782/00, AİHM 2002-VIII
Cangı ve Diğerleri / Türkiye, no. 48173/18, 14 Kasım 2023
Cappello/İtalya, 27 Şubat 1992, Seri A no. 230-F
Capital Bank AD / Bulgaristan, no. 49429/99, AİHM 2005-XII (alıntılar)
Capuano/İtalya, 25 Haziran 1987, Seri A no. 119
Carmel Saliba/Malta, no. 24221/13, 29 Kasım 2016
Catanâ / Moldova Cumhuriyeti, no. 43237/13, 21 Şubat 2023
Cătănicu/Romanya (k.k.), no. 22717/17, 6 Aralık 2018
Cavajda/Çek Cumhuriyeti(k.k.), no. 17696/07, 29 Mart 2011
Central Mediterranean Development Corporation Limited/Malta (no. 2), no. 18544/08, 22 Kasım 2011
Centro Europa 7 S.R.L. ve di Stefano/İtalya [BD], No. 38433/09, AİHM 2012
Chapman/Belçika (k.k.), No. 39619/06, 5 Mart 2013
Chaudet/Fransa, No. 49037/06, 29 Ekim 2009
Chevol/Fransa, No. 49636/99, AİHM 2003-III

- Cavajda/Çek Cumhuriyeti*(k.k.), no. 33273/03, 22 Mart 2005
- Čela / Arnavutluk*, no. 73274/17, 29 Kasım 2022
- Central Mediterranean Development Corporation Limited / Malta (no. 2)*, no. 18544/08,22 Kasım 2011
- Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano / İtalya* [BD], no. 38433/09, AİHM 2012
- Cernius and Rinkevicius / Litvanya*, no. 73579/17 ve 14620/18, 18 Şubat 2020
- Chapman / Belçika* (k.k.), no. 39619/06, 5 Mart 2013
- Chaudet / Fransa*, no. 49037/06, 29 Ekim 2009
- Chevol / Fransa*, no. 49636/99, AİHM 2003-III
- Cicmanec / Slovakya*, n° 65302/11, 28 Haziran 2016
- Cimpersek / Slovenya*, no. 58512/16, 30 Haziran 2020
- Cindric ve Beslic / Hırvatistan*, no. 72152/13, 6 Eylül 2016
- Cingilli Holding A.Ş. ve Cingilloğlu / Türkiye*, no. 31833/06 ve 37538/06, 21 Temmuz 2015
- Cipolletta/İtalya*, no. 38259/09, 11 Ocak 2018
- Ciprova / Çek Cumhuriyeti* (k.k.), no. 33273/03, 22 Mart 2005
- Civinskaite / Litvanya*, no. 21218/12, 15 Eylül 2020
- Clarke/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 23695/02, AİHM 2005-X (alıntılar)
- Clavien/İsviçre* (k.k.), no. 16730/15, 12 Eylül 2017
- Clinique des Acacias ve Diğerleri/Fransa*, no no. 65399/01 ve 3 diğer başvuru, 13 Ekim 2005
- Cocchiarella/İtalya* [BD], no. 64886/01, AİHM 2006-V
- Çöçelli ve Diğerleri / Türkiye*, no. 81415/12, 11 Kasım 0202
- Codarcea/Romanya*, no. 31675/04, 2 Haziran 2009
- Colic / Hırvatistan*, no. 49083/18, 18 Kasım 2021
- Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox – Collectif Stop Melox and Mox /Fransa* (k.k.), no. 75218/01, 28 Mart 2006
- Colloredo Mannsfeld/Çek Cumhuriyeti*, no. 15275/11 ve 76058/12, 15 Aralık 2016
- Comingersoll S.A./Portekiz* [BD], no. 35382/97, AİHM 2000-IV
- Cooper/Birleşik Krallık* [BD], no. 48843/99, AİHM 2003-XII
- Cooperatieve Producentenorganisatie van de Nederlandse Kokkelvisserij U.A./Hollanda* (k.k.), no. 13645/05, AİHM 2009
- Cordova/İtalya* (no. 1), no. 40877/98, AİHM 2003-I
- Cordova/İtalya* (no. 2), No. 45649/99, AİHM 2003-I (alıntılar)
- Corneschi / Romanya*, no. 21609/16, 11 Ocak 2022
- Cosmos Maritime Trading and Shipping Agency/Ukrayna*, no. 53427/09, 27 Haziran 2019
- Cotora / Romanya*, no. 30745/18, 17 Ocak 2023
- Croatian Golf Federation / Hırvatistan*, no. 66994/14, 17 Aralık 2020
- Croatian Radio-Television / Hırvatistan*, no. 52132/19 ve diğer 19 başvuru, 2 Mart 2023
- Crompton/Birleşik Krallık*, no. 42509/05, 27 Ekim 2009
- Cubanit/Romanya* (k.k.), no. 31510/02, 4 Ocak 2007
- Cudak/Litvanya* [BD], no. 15869/02, AİHM 2010
- Kıbrıs /Türkiye* [BD], no. 25781/94, AİHM 2001-IV

—D—

- Dağtekin ve Diğerleri/Türkiye* no. 70516/01, 13 Aralık 2007
- Dalea/Fransa* (k.k.), no. 964/07, 2 Şubat 2010
- Dan / Moldova Cumhuriyeti* (no. 2), 57575/14, 10 Kasım 2020
- Davchev / Bulgaristan* (k.k.), no. 39247/14, 19 Eylül 2023
- Debled / Belçika*, 22 September 1994, Seri A no. 292-B

De Bruin/Hollanda (k.k.), no. 9765/09, 17 Eylül 2013
De Geouffre de la Pradelle/Fransa, 16 Aralık 1992, Seri A no. 253-B
De Haan/Hollanda, 26 Ağustos 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-IV
De Haes ve Gijssels/Belçika, 24 Şubat 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-I
De Moor/Belçika, 23 Haziran 1994, Seri A no. 292-A
De Tommaso/İtalya, no. 43395/09, AİHM 2017 (alıntılar)
Del Sol/Fransa, no. 46800/99, AİHM 2002-II
Denisov/Ukrayna [BD], no. 76639/11, 25 Eylül 2018
Deumeland/Almanya, 29 Mayıs 1986, Seri A no. 100
Devinar/Slovenya, no. 28621/15, 22 Mayıs 2018
Deweert/Belçika, 27 Şubat 1980, Seri A no. 35
Dhahbi/İtalya, no. 17120/09, 8 Nisan 2014
Di Giovanni / İtalya, no. 51160/06, 9 Temmuz 2013
Di Pede/İtalya, 26 Eylül 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-IV
Diennet/Fransa, 26 Eylül 1995, Seri A no. 325-A
Dilipak ve Karakaya/Türkiye, no. 7942/05 ve 24838/05, 4 Mart 2014
Dimopoulos/Türkiye, no. 37766/05, 2 Nisan 2019
DMD Group, A.S./Slovakya, no. 19334/03, 5 Ekim 2010
Dolca ve Diğerleri/Romanya (k.k.), no. 59282/11 ve 2 diğer başvuru, 4 Eylül 2012
Dolenc / Slovenya, no. 20256/20, 20 Ekim 2022
Dolinska-Ficek ve Ozimek / Polonya no. 49868/19 ve 57511/19, 8 Kasım 2021
Dombo Beheer B.V./Hollanda, 27 Ekim 1993, Seri A No. 274
Donadze/Gürcistan, no. 74644/01, 7 Mart 2006
Döry/İsveç, no. 28394/95, 12 Kasım 2002
Dotta/İtalya (k.k.), no. 38399/97, 7 Eylül 1999
Dos Santos Calado ve Diğerleri / Portekiz, no. 55997/14 ve diğer 3 başvuru, 31 Mart 2020
Doustaly/Fransa, 23 Nisan 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-II
Dragan Kovacevic / Hırvatistan, no. 49281/15, 12 Mayıs 2022
Driza/Arnavutluk, no. 33771/02, AİHM 2007-V (alıntılar)
Ducret/Fransa, no. 40191/02, 12 Haziran 2007
Dulaurans/Fransa, no. 34553/97, 21 Mart 2000
Durisotto / İtalya (k.k.), no. 62804/13, 6 Mayıs 2014
Dzhidzheva-Trendafilova/Bulgaristan (k.k.), no. 12628/09, 9 Ekim 2012

—E—

EEG-Slachthuis Verbist Izegem/Belçika (k.k.), no. 60559/00, AİHM 2005-XII
Efstratiou ve Diğerleri / Yunanistan, no. 53221/14, 19 Kasım 2020
Eiffage S.A. ve Diğerleri/İsviçre (k.k.), no. 1742/05, 15 Eylül 2009
Eisenstecken/Avusturya, no. 29477/95, AİHM 2000-X
Eker/Türkiye, no. 24016/05, 24 Ekim 2017
Elcomp sp. z o.o. / Polonya, no. 37492/05, 19 Nisan 2011
Elsholz/Almanya [BD], no. 25735/94, AİHM 2000-VIII
Ellès ve Diğerleri/İsviçre no. 12573/06, 16 Aralık 2010
Emesa Sugar N.V./Hollanda (k.k.), no. 62023/00, 13 Ocak 2005
Emine Araç/Türkiye, no. 9907/02, AİHM 2008
Enea/İtalya [BD], no. 74912/01, AİHM 2009
Erkner ve Hofauer/Avusturya, 23 Nisan 1987, Seri A no. 117

Ernst ve Diğerleri/Belçika, no. 33400/96, 15 Haziran 2003
Essaadi/Fransa, no. 49384/99, 26 Şubat 2002
Estima Jorge/Portekiz, 21 Nisan 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-II
Eternit/Fransa (k.k.), no. 20041/10, 27 Mart 2012
Evers / Almanya, no. 17895/14, 28 Mayıs 2020
Exel/Birleşik Krallık, no. 48962/99, 5 Temmuz 2005
Ezgeta / Hırvatistan, no. 40562/12, 7 Eylül 2017

—F—

Fabris/Fransa [BD], no. 16574/08, AİHM 2013 (alıntılar)
Farange S.A./Fransa (k.k.), no. 77575/01, 14 Eylül 2004
Fayed/Birleşik Krallık, 21 Eylül 1994, Seri A no. 294-B
Fazia Ali/Birleşik Krallık, no. 40378/10, 20 Ekim 2015
Fazliyski/Bulgaristan, no. 40908/05, 16 Nisan 2013
Feilazoo / Malta, no. 6865/19, 11 Mart 2021
Feldbrugge/Hollanda, 29 Mayıs 1986, Seri A no. 99
Fernandes de Oliveira/Portekiz [BD], no. 78103/14, 31 Ocak 2019
Ferrazzini/İtalya [BD], no. 44759/98, AİHM 2001-VII
Ferreira Alves/Portekiz (no. 3), no. 25053/05, 21 Haziran 2007
Fisanotti/İtalya, 23 Nisan 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-II
Fischer/Avusturya, 26 Nisan 1995, Seri A no. 312
Fiume/İtalya, no. 20774/05, 30 Haziran 2009
Fleischner / Almanya, no. 61985/12, 3 Ekim 2019
Florindo de Almeida Vasconcelos Gramaxo / Portekiz, no. 26968/16, 13 Aralık 2022
Flux/Türkiye (no. 2), no. 31001/03, 3 Temmuz 2007
Fociac/Romanya, no. 2577/02, 3 Şubat 2005
Fodor/Almanya (k.k.), no. 25553/02, 11 Aralık 2006
Fogarty/Birleşik Krallık [BD], no. 37112/97, AİHM 2001-XI (alıntılar)
Fomenko ve Diğerleri / Rusya (k.k.), no. 42140/05 ve diğer 4 başvuru, 24 Eylül 2019
Forrer-Niedenthal/Almanya, no. 47316/99, 20 Şubat 2003
Fraile Iturralde/İspanya (k.k.), no. 66498/17, 7 Mayıs 2019
Frantzeskaki/Yunanistan (k.k.), no. no. 57275/17 ve 2 diğer başvuru, 12 Şubat 2019
Fredin/İsveç (no. 2), 23 Şubat 1994, Seri A no. 283-A
Fretté/Fransa, no. 36515/97, AİHM 2002-I
Frezadou/Yunanistan, no. 2683/12, 8 Kasım 2018
Frydlander/Fransa [BD], no. 30979/96, AİHM 2000-VII
Fuklev/Ukrayna, no. 71186/01, 7 Haziran 2005

—G—

G.L. ve S.L./Fransa (k.k.), no. 58811/00, AİHM 2003-III(alıntılar)
Gajtani/İsviçre, no. 43730/07, 9 Eylül 2014
Ganci/İtalya, no. 41576/98, AİHM 2003-XI
Gankin ve Diğerleri / Rusya, no. 2430/06 ve diğer 3 başvuru, 31 Mayıs 2016
Garcia/Fransa, no. 41001/98, 26 Eylül 2000
García Manibardo/İspanya, no. 38695/97, AİHM 2000-II

García Ruiz/İspanya [BD], no. 30544/96, AİHM 1999-I
Gaspari/Slovenya, no. 21055/03, 21 Haziran 2009
Gautrin ve Diğerleri/Fransa, 20 Mayıs 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-III
Georgel ve Georgeta Stoicescu/Romanya, no. 9718/03, 26 Temmuz 2011
Georgiadis/Yunanistan, 29 Mayıs 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-III
Geraguyn Khorhurd Patgamavorakan Akumb/Ermenistan (k.k.), no. 11721/04, 14 Nisan 2009
Gerasimov ve Diğerleri / Rusya, no. 29920/05 ve 10 diğer başvuru, 1 Temmuz 2014
Ghrenassia / Lüksemburg, no. 27160/19, 7 Aralık 2021
Gnahoré/Fransa, no. 40031/98, AİHM 2000-IX
Göç/Türkiye [BD], no. 36590/97, AİHM-2002-V
Golder/Birleşik Krallık, 21 Şubat 1975, Seri A no. 18
Golubović/Hırvatistan, no. 43947/10, 27 Kasım 2012
Gorou/Yunanistan (no. 2)[BD], no 12686/03, 20 Mart 2009
Gorou / Yunanistan (no. 4), no. 9747/04, 11 Ocak 2007
Gorraiz Lizarraga ve Diğerleri/İspanya, no. 62543/00, AİHM 2004-III
Grace Gatt / Malta, no. 46466/16, 8 Ekim 2019
Gracia Gonzalez / İspanya, no. 65107/16, 6 Ekim 2020
Granos Organicos Nacionales S.A./Almanya, no. 19508/07, 22 Mart 2012
Grazuleviciute / Litvanya, no. 53176/17, 14 Aralık 2021
Grzçda / Polonya [BD], no. 43572/18, 15 Mart 2022
Gudmundur Andri Astráðsson / İzlanda [BD], no. 26374/18, 1 Aralık 2020
Gülmez/Türkiye, no. 16330/02, 20 Mayıs 2008
Guigue ve SGEN-CFDT/Fransa (k.k.), no. 59821/00, AİHM 2004-I
Guincho/Portekiz, 10 Temmuz 1984, Seri A no. 81
Gumenyuk ve Diğerleri / Ukrayna, no. 11423/19, 22 Temmuz 2021
Gutfreund/Fransa, no. 45681/99, AİHM 2003-VII
Gyulumyan ve Diğerleri / Ermenistan (k.k.), no. 25240/20 ve diğer 3 başvuru, 21 Kasım 2023

—H—

H./Belçika, 30 Kasım 1987, Seri A no. 127-B
H./Fransa, 24 Ekim 1989, Seri A no. 162-A
H./Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1987, Seri A no. 120
Håkansson ve Sturesson/İsveç, 21 Şubat 1990, Seri A no. 171-A
Hamzagic / Hırvatistan, no. 68437/13, 9 Aralık 2021
Hansen / Norveç, no. 15319/09, 2 Ekim 2014
Hanzevacki / Hırvatistan, no. 49439/21, 5 Eylül 2023
Harabin / Slovakya, no. 58688/11, 20 Kasım 2012
Harisch/Almanya, no. 50053/16, 11 Nisan 2019
Hasan Tunç ve Diğerleri/Türkiye no. 19074/05, 31 Ocak 2017
Hayati Çelebi ve Diğerleri/Türkiye no. 582/05, 9 Şubat 2016
Helle/Finlandiya, 19 Aralık 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VIII
Helmerts/İsveç, 29 Ekim 1991, Seri A no 212-A
Hentrich/Fransa, 22 Eylül 1994, Seri A no. 296-A
Herma/Almanya (k.k.), no. 54193/07, 8 Aralık 2009
Hesse-Anger ve Anger ve Diğerleri/Almanya (k.k.), no. 45835/99, AİHM 2001-VI
Higgins ve Diğerleri / Fransa, 19 Şubat 1998, *Kararlar ve Hükümler Derlemesi* 1998-I

Hiro Balani/İspanya, 9 Aralık 1994, Seri A no. 303-B
Hirvisaari/Finlandiya, no. 49684/99, 27 Eylül 2001
Hokkanen/Finlandiya, 23 Eylül 1994, Seri A no. 299-A
Holding ve Barnes PLC/Birleşik Krallık (k.k.), no. 2352/02, AİHM 2002-IV
Holub/Birleşik Krallık, no. 24880/05, 14 Aralık 2010
Hôpital local Saint-Pierre d'Oléron ve Diğerleri/Fransa, no. no. 18096/12 ve 20 diğer başvuru, 8 Kasım 2018
Hornsby/Yunanistan, 19 Mart 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-II
Hotter/Avusturya (k.k.), no. 18206/06, 7 Ekim 2010
Howald Moor ve Diğerleri / İsviçre, no. 52067/10 and 41072/11, 11 Mart 2014
Hudáková ve Diğerleri/Slovakya no. 23083/05, 27 Nisan 2010
Humen/Polonya [BD], no. 26614/95, 15 Ekim 1999
Hurter/İsviçre, no. 53146/99, 15 Aralık 2005
Hussein ve Diğerleri / Belçika, no. 45187/12, 16 Mart 2021

— I —

I.T.C.Ltd/Malta (k.k.), no. 2629/06, 11 Aralık 2007
Igranov ve Diğerleri/Rusya, no. 63246/10, 9 Ocak 2018
Ilseher/Almanya [BD], no. 10211/12 ve 27505/14, 4 Aralık 2018
Immeubles Groupe Kosser/Fransa, no. 38748/97, 21 Mart 2002
Immobiliare Saffi/İtalya [BD], no. 22774/93, AİHM 1999-V
Indra/Slovakya, no. 46845/99, 1 Şubat 2005
Işyar/Bulgaristan, no. 391/03, 20 Kasım 2008
Ivan Atanasov/Bulgaristan, no. 12853/03, 2 Aralık 2010

— J —

J.C. ve Diğerleri / Belçika, no. 11625/17, 12 Ekim 2021
Jahnke ve Lenoble / Fransa (k.k.), no. 40490/98, AİHM 2000-IX
Jakutavicius / Litvanya, no. 42180/19, 13 Şubat 2024
Jallow / Norveç, no. 36516/19, 2 Aralık 2021
James ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 21 Şubat 1986, Seri A no. 98
Janacek / Çek Cumhuriyeti, no. 9634/17, 2 Şubat 2023
Jann-Zwicker ve Jann / İsviçre, no. 4976/20, 13 Şubat 2024
Jenita Mocanu / Romanya, no. 11770/08, 17 Aralık 2013
John / Almanya (k.k.), no. 15073/03, 13 Şubat 2007
Jones ve Diğerleri / Birleşik Krallık, no. 34356/06 ve 40528/06, AİHM 2014
Jovanovic / Sırbistan, n° 32299/08, 2 Ekim 2012
Juricic/ Hırvatistan, no 58222/09, 26 Temmuz 2011
Juriscic ve Collegium Mehrerau / Avusturya, no. 62539/00, 27 Temmuz 2006
Juszczyszyn / Polonya, no. 35599/20, 6 Ekim 2022

— K —

K.D.B./Hollanda, 27 Mart 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-II

K.S./Finlandiya, no. 29346/95, 31 Mayıs 2001
Kakamoukas ve Diğerleri/Yunanistan [BD], no. 38311/02, 15 Şubat 2008
Kalogeropoulou ve Diğerleri/Yunanistan ve Almanya (k.k.), no. 59021/00, AİHM 2002-X
Kamenos/ Kıbrıs , no. 147/07, 31 Ekim 2017
Kamenova/Bulgaristan, no. 62784/09, 12 Temmuz 2018
Karahasanoğlu / Türkiye, no. 21392/08 ve diğer 2 başvuru, 16 Mart 2021
Károly Nagy/Macaristan [BD], no. 56665/09, AİHM 2017
Katte Klitsche de la Grange/İtalya, 27 Ekim 1994, Seri A no. 293-B
Kemmache/Fransa (no. 3), 24 Kasım 1994, Seri A no. 296-C
Kerojärvi/Finlandiya, 19 Temmuz 1995, Seri A no. 322
Kılıç ve Diğerleri/Türkiye no. 33162/10, 3 Aralık 2013
Kingsley/Birleşik Krallık [BD], no. 35605/97, AİHM 2002-IV
Kinsky / Çek Cumhuriyeti, no. 42856/06, 9 Şubat 2012
Kitanovska ve Barbulovski / Kuzey Macedonia, no. 53030/19 ve 31378/20, 9 Mayıs 2023
Klausecker / Almanya, no. 415/07, 6 Ocak 2015
Klauz / Hırvatistan, no. 42856/06, 9 Şubat 2012
Kleyn ve Diğerleri/Hollanda [BD], no. 39343/98 ve 3 diğer başvuru, AİHM 2003-VI
Kök/Türkiye, no. 1855/02, 19 Ekim 2006
König/Almanya, 28 Haziran 1978, Seri A no. 27
Koottummel/Avusturya, no. 49616/06, 10 Aralık 2009
Kožemiakina/Litvanya, no. 231/15, 2 Ekim 2018
Kraska/İsviçre, 19 Nisan 1993, Seri A no. 254-B
Krčmář ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti, no. 35376/97, AİHM 2002-IX
Kress/Fransa [BD], no. 39594/98, AİHM 2001-VI
Kreuz/Polonya, no. 28249/95, AİHM 2001-VI
Kübler/Almanya, no. 32715/06, 13 Ocak 2011
Kukkonen/Finlandiya (no. 2), no 47628/06, 13 Ocak 2009
Kulykov ve Diğerleri / Ukrayna, no. 5114/09 ve diğer 17 başvuru, 19 Ocak 2017
Kunert/Polonya, no. 8981/14, 4 Nisan 2019
Kurkut ve Diğerleri / Türkiye, no. 58901/19 ve diğer 6 başvuru, 25 Haziran 2024
Kurşun/Türkiye, no. 22677/10, 30 Ekim 2018
Kushoglu/Bulgaristan, no. 48191/99, 10 Mayıs 2007
Kutić/Hırvatistan, no. 48778/99, AİHM 2002-II
Kuzhelev ve Diğerleri / Rusya, no. 64098/09 ve diğer 6 başvuru, 15 Ekim 2019
Kyprianou/ Kıbrıs [BD], no. 73797/01, AİHM 2005-XIII
Kyrtatos/Yunanistan, no. 41666/98, AİHM 2003-VI (alıntılar)

L./Birleşik Krallık (k.k.), no. 34222/96, AİHM 1999-VI (alıntılar)
L'Érablière A.S.B.L./Belçika, no. 49230/07, AİHM 2009
Lady S.R.L./Moldova Cumhuriyeti, no. 39804/06, 23 Ekim 2018
Laidin/Fransa (no. 2), no. 39282/98, 7 Ocak 2003
Laino/İtalya [BD], no. 33158/96, AİHM 1999-I
Lamanna/Avusturya, no. 28923/95, 10 Temmuz 2001
Langborger/İsveç, 22 Haziran 1989, Seri A no. 155
Laskowska/Polonya, no. 77765/01, 13 Mart 2007
Lavents/Letonya Cumhuriyeti, no. 58442/00, 28 Kasım 2002

Le Calvez/Fransa, 29 Temmuz 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-V
Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika, 23 Haziran 1981, Seri A no. 43
Lechner and Hess /Avusturya, 23 Nisan 1987, Seri A no. 118
Legros ve Diğerleri / Fransa, no. 72173/17 ve diğer 17 başvuru, 9 Kasım 2023
Letinčić/Hırvatistan, no. 7183/11, 3 Mayıs 2016
Levages Prestations Services/Fransa, 23 Ekim 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-V
Levrault / Monako (k.k.), no. 47070/20, 8 Temmuz 2024
Libert/Belçika (k.k.), no. 44734/98, 8 Temmuz 2004
Liga Portuguesa de Futebol Profissional/Portekiz (k.k.), no. 49639/09, 3 Nisan 2012
Lithgow ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 8 Temmuz 1986, Seri A no. 102
Lobo Machado/Portekiz, 20 Şubat 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-I
Loiseau/Fransa (k.k.), no. 46809/99, AİHM 2003-XII
Loizides / Kıbrıs, no. 31029/15, 5 Temmuz 2022
Lopez Ribalda ve Diğerleri / İspanya [BD], no. 1874/13 ve 8567/13, 17 Ekim 2019
Loquifer / Belçika, no. 79089/13 ve diğer 2 başvuru, 20 Temmuz 2021
Lorenzetti/İtalya, no. 32075/09, 10 Nisan 2012
Lorenzo Bragado ve Diğerleri / İspanya, no. 53193/21 ve diğer 5 başvuru, 22 Haziran 2023
Loste / Fransa, no. 59227/12, 3 Kasım 2022
Lovric / Hırvatistan, no. 38458/15, 4 Nisan 2017
Luka/Romana, no. 34197/02, 21 Temmuz 2009
Lunari/İtalya, no. 21463/93, 11 Ocak 2001
Lundevall/İsveç, no. 38629/97, 12 Kasım 2002
Luordo/İtalya, no. 32190/96, AİHM 2003-IX
Lupaş ve Diğerleri/Romanya, no. 1434/02 ve 2 diğer başvuru, AİHM 2006-XV (alıntılar)
Lupeni Greek Catholic Parish ve Diğerleri/Romanya [BD], no. 76943/11, AİHM 2016 (alıntılar)

—M—

M.H. / Polonya, no. 73247/14, 1 Aralık 2022
M.K. ve Diğerleri / Fransa, no. 34349/18 ve diğer 2 başvuru, 8 Aralık 2022
M.N. ve Diğerleri / Belçika (k.k.) [BD], no. 3599/18, 5 Mayıs 2020
M.L. / Slovakya, no. 34159/17, 14 Ekim 2021
Maaouia/Fransa [BD], no. 39652/98, AİHM 2000-X
M.M. / Fransa (k.k.), no. 13303/21, 16 Nisan 2024
Mackay ve BBC İskoçya/ Birleşik Krallık, no. 10734/05, 7 Aralık 2010
Magomedov ve Diğerleri/Rusya, no. 33636/09 ve diğer 9 başvuru, 28 Mart 2017
Majorana/İtalya (k.k.), no. 75117/01, 26 Mayıs 2005
Malhous/Çek Cumhuriyeti[BD], no. 33071/96, 12 Temmuz 2001
Mamatkulov ve Askarov/Türkiye [BD], no. 46827/99 ve 46951/99, AİHM 2005-I
Manoilescu ve Dobrescu/Romanya ve Rusya (k.k.), no. 60861/00, AİHM 2005 VI
Mantovanelli/Fransa, 18 Mart 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-II
Manzano Diaz / Belçika, no. 26402/17, 18 Mayıs 2021
Marc-Antoine / Fransa (k.k.), no. 54984/09, 4 Haziran 2013
Marcello Viola / İtalya, no. 45106/04, AİHM 2006-XI (alıntılar)
Maric / Hırvatistan (k.k.), no. 37333/17, 10 Kasım 2020
Marina Aucanada Group S.L. / İspanya, no. 7567/19, 8 Kasım 2022
Marini / Arnavutluk, no. 3738/02, 18 Aralık 2007
Markovic ve Diğerleri/İtalya [BD], no. 1398/03, AİHM 2006-XIV

Martinie/Fransa [BD], no. 58675/00, AİHM 2006-VI
Martins Moreira/Portekiz, 26 Ekim 1988, Seri A no. 143,
Marušić/Hırvatistan (k.k.), no. 79821/12, 23 Mayıs 2017
Masson ve Van Zon/Hollanda, 28 Eylül 1995, Seri A no. 327-A
Matheus/Fransa, no. 62740/00, 31 Mart 2005
Mats Jacobsson/İsveç, 28 Haziran 1990, Seri A no. 180-A
McElhinney/İrlanda [BD], no. 31253/96, AİHM 2001-XI (alıntılar)
McGinley ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 9 Haziran 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-III
McGonnell/Birleşik Krallık, no. 28488/95, AİHM 2000-II
McMichael/Birleşik Krallık, 24 Şubat 1995, Seri A no. 307-B
McVicar/Birleşik Krallık, no. 46311/99, AİHM 2002-III
Melnyk/Ukrayna, no. 23436/03, 28 Mart 2006
Menchinskaya/Rusya, no. 42454/02, 15 Ocak 2009
Mercieca ve Diğerleri/Malta, no. 21974/07, 14 Haziran 2011
Mérigaud/Fransa, no. 32976/04, 24 Eylül 2009
Mežnarić/Hırvatistan, no. 71615/01, 15 Temmuz 2005
Micallef/Malta [BD], no. 17056/06, AİHM 2009
Mierla ve Diğerleri / Romanya (k.k.), no. 25801/17 ve diğer 2 başvuru, 17 Mayıs 2022
Miessen/Belçika, no. 31517/12, 18 Ekim 2016
Mihova/İtalya (k.k.), no. 25000/07, 30 Mart 2010
Mihail Mihailescu / Romanya, no. 3795/15, 12 Ocak 2021
Mikhail Mironov / Rusya, no. 58138/09, 6 Ekim 2020
Mikhno/Ukrayna, no. 32514/12, 1 Eylül 2016
Mikulić/Hırvatistan, no. 53176/99, AİHM 2002-I
Milatová ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti [BD], no. 61811/00, AİHM 2005-V
Miller/İsveç, no. 55853/00, 8 Şubat 2005
Mincheva/Bulgaristan, no. 21558/03, 2 Eylül 2010
Miragall Escolano ve Diğerleri/İspanya, no. 38366/97 ve 9 diğer başvuru, AİHM 2000-I
Mirojubovs ve Diğerleri/Letonya, no. 798/05, 15 Eylül 2009
Mirovni İnstitut/Slovenya, no. 32303/13, 13 Mart 2018
Miryana Petrova/Bulgaristan, no. 57148/08, 21 Temmuz 2016
Mocié/Fransa, no. 46096/99, 8 Nisan 2003
Molchanova / Ukrayna (k.k.), no. 4465/18, 26 Eylül 2023
Molla Sali/Yunanistan [BD], no. 20452/14, 19 Aralık 2018
Momcilovic / Hırvatistan, no. 11239/11, 26 Mart 2015
Momcilovic / Sırbistan, no. 23103/07, 2 Nisan 2013
Monnell ve Morris / Birleşik Krallık, 2 Mart 1987, Seri A no. 115
Mont Blanc Trading Ltd ve Antares Titanium Trading Ltd / Ukrayna, no. 11161/08, 14 Ocak 2021
Montcornet de Caumont / Fransa (k.k.), no. 59290/00, AİHM 2003-VII
Morawska / Polonya (k.k.), no. 3508/12, 7 Ocak 2020
Moreira de Azevedo/Portekiz, 23 Ekim 1990, Seri A no. 189
Moreira Ferreira/Portekiz (no. 2) [BD], no. 19867/12, AİHM 2017 (alıntılar)
Morel/Fransa, no. 34130/96, AİHM 2000-VI
Moroko/Rusya, no. 20937/07, 12 Haziran 2008
Moser/Avusturya, no. 12643/02, 21 Eylül 2006
Mosteanu ve Diğerleri/Romanya, no. 33176/96, 26 Kasım 2002
Mustafa Tunç ve Fecire Tunç/Türkiye [BD], no. 24014/05, 14 Nisan 2015

Musumeci/İtalya, no. 33695/96, 11 Ocak 2005

Mutu ve Pechstein/İsviçre, no. 40575/10 ve 67474/10, 2 Ekim 2018 Salı

—N—

N.D. ve N.T. / İspanya [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, 13 Şubat 2020

Nalbant ve Diğerleri / Türkiye, no. 59914/16, 3 Mayıs 2022

Naït-Liman/İsviçre [BD], no. 51357/07, 15 Mart 2018

Naki ve AMED Sportif Faaliyetler Kulübü Derneği / Türkiye, no. 48924/16, 18 Mayıs 2021

Naku / Litvanya ve İsveç, no. 26126/07, 8 Kasım 2016

Nataliya Mikhaylenko / Ukrayna, no. 49069/11, 30 Mayıs 2013

National & Provincial Building Society, Leeds Permanent Building Society and Yorkshire Building Society/Birleşik Krallık, 23 Ekim 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VII

Nazsız/Türkiye (k.k.), no. 22412/05, 26 Mayıs 2009

Ndayegamiye-Mporamazina/İsviçre, no. 16874/12, 5 Şubat 2019

Nedelcho Popov/Bulgaristan, no. 61360/00, 22 Kasım 2007

Nejdet Şahin ve Perihan Şahin/Türkiye [BD], no. 13279/05, 6 Ekim 2011

Nicholas/ Kıbrıs, no. 63246/10, 9 Ocak 2018

Nicholas/ Kıbrıs (k.k.), no. 37371/97, 14 Mart 2000

Nicolae Virgiliu Tănase/Romanya [BD], no. 41720/13, 25 Haziran 2019

Nideröst-Huber/İsviçre, 18 Şubat 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-I

Niederböster/Almanya, no. 39547/98, AİHM 2003-IV (alıntılar)

Nunes Dias/Portekiz (k.k.), no. 2672/97 ve 69829/97, AİHM 2003-IV

—O—

Obermeier/Avusturya, 28 Haziran 1990, Seri A no. 179

Oerlemans/Birleşik Krallık, 27 Kasım 1991, Seri A no. 219

OGIS-Institut Stanislas, OGEK Saint-Pie X and Blanche de Castille ve Diğerleri/Fransa, no. 42219/98 ve 54563/00, 27 Mayıs 2004

Ohneberg/Avusturya, no. 10781/08, 18 Eylül 2012

Okay ve Diğerleri/Türkiye, no. 36220/97, AİHM 2005-VII

Oleksandr Volkov/Ukrayna, no. 21722/11, AİHM 2013

Oleynikov/Rusya, no. 36703/04, 14 Mart 2013

Olsson/İsveç (no. 1), 24 Mart 1988, Seri A no. 130

Olujić/Hırvatistan, no. 22330/05, 5 Şubat 2009

Organisation nationale des syndicats d'infirmiers libéraux (ONSIL)/Fransa (k.k.), no. 39971/98, AİHM 2000-IX

Oršuš ve Diğerleri/Hırvatistan [BD], no. 15766/03, AİHM 2010

Ortenberg/Avusturya, 25 Kasım 1994, Seri A no. 295-B

Osinger/Avusturya, no. 54645/00, 24 Mart 2005

Osman/Birleşik Krallık, 28 Ekim 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-VIII

Ovcharenko ve Kolos / Ukrayna no. 27276/15 ve 33692/15, 12 Ocak 2023

Ouzounis ve Diğerleri/Yunanistan, no. 49144/99, 18 Nisan 2002

—P—

P., C. ve S./Birleşik Krallık, no. 56547/00, AİHM 2002-VI

Pabla Ky/Finlandiya, no. 47221/99, AİHM 2004-V

Pafitis ve Diğerleri/Yunanistan, 26 Şubat 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-I
Pajgk ve Diğerleri / Polonya, no. 25226/18 ve diğer 3 başvuru, 24 Ekim 2023
Pailot / Fransa, 22 Nisan 1998, Kararlar ve Hükümler Derlemesi 1998-II
Paksas/Litvanya [BD], no. 34932/04, AİHM 2011
Paluda / Slovakya, no. 33392/12, 23 Mayıs 2017
Pammel/Almanya, 1 Temmuz 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-IV
Panjeheighalehei/Danimarka (k.k.), no. 11230/07, 13 Ekim 2009
Papachelas/Yunanistan [BD], no. 31423/96, AİHM 1999-II
Papaioannou / Yunanistan no. 18880/15, 2 Haziran 2016
Papageorgiou/Yunanistan, 22 Ekim 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VI
Paparrigopoulos / Yunanistan, no. 61657/16, 30 Haziran 2022
Papon/Fransa (k.k.), no. 344/04, AİHM 2005-XI
Parlov-Tkalčić/Hırvatistan, no. 24810/06, 22 Aralık 2009
Parol/Polonya, no. 65379/13, 11 Ekim 2018
Pasquini/San Marino , no. 50956/16, 2 Mayıs 2019
Paulsen-Medalen ve Svensson/İsveç, 19 Şubat 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-I
Paun Jovanovic / Sırbistan, no. 41394/15, 7 Şubat 2023
Pedro Ramos/İsviçre, no. 10111/06, 14 Ekim 2010
Pellegrin/Fransa [BD], no. 28541/95, AİHM 1999-VIII
Pellegrini/İtalya, no. 30882/96, AİHM 2001-VIII
Pengezov / Bulgaristan, no. 66292/14, 10 Ekim 2023
Peñafiel Salgado/İspanya (k.k.), no. 65964/01, 16 Nisan 2002
Pereira da Silva/Portekiz, no. 77050/11, 22 Mart 2016
Perez/Fransa [BD], no. 47287/99, AİHM 2004-I
Pérez de Rada Cavanilles/İspanya, 28 Ekim 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-VIII
Peruš/Slovenya, no. 35016/05, 27 Eylül 2012
Pescador Valero/İspanya, no. 62435/00, AİHM 2003-VII
Petko Petkov/Bulgaristan, no. 2834/06, 19 Şubat 2013
Petrella / İtalya, no. 24340/07, 18 Mart 2021
Petrovic ve Diğerleri / Karadağ, no. 18116/15, 17 Temmuz 2018
Pétur Thór Sigurðsson/İzlanda, no. 39731/98, AİHM 2003-IV
Philis/Yunanistan (no. 1), 27 Ağustos 1991, Seri A no. 209
Philis/Yunanistan (no. 2), 27 Haziran 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-IV
Pierre-Bloch/Fransa, 21 Eylül 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VI
Pini ve Diğerleri/Romanya, no. 78028/01 ve 78030, AİHM 2004-V (alıntılar)
Pinkas ve Diğerleri / Bosna Hersek, no. 8701/21, 4 Ekim 2022
Pişkin / Türkiye, no. 33399/18, 15 Aralık 2020
Pizzetti/İtalya, 26 Şubat 1993, Seri A no. 257-C
Platakou/Yunanistan, no. 38460/97, AİHM 2001-I
Plazzi / İsviçre , no. 44101/18, 8 Şubat 2022
Pocius/Litvanya, no. 35601/04, 6 Temmuz 2010
Podbielski and PPU Polpure/Polonya, no. 39199/98, 26 Temmuz 2005
Poiss/Avusturya, 23 Nisan 1987, Seri A no. 117
Polyakh ve Diğerleri / Ukrayna, no. 58812/15 ve diğer 4 başvuru, 17 Ekim 2019
Pönkä/Estonya, no. 64160/11, 8 Kasım 2016
Posti ve Rahko / Finlandiya, no. 27824/95, AİHM 2002-VII
Potocka ve Diğerleri/Polonya, no. 33776/96, AİHM 2001-X

Pravednaya/Rusya, no. 69529/01, 18 Kasım 2004
Preda ve Dardari/İtalya (k.k.), no. 28160/95 ve 28382/95, AİHM 1999-III
Pretto ve Diğerleri/İtalya, 8 Aralık 1983, Seri A no. 71
Pridatchenko ve Diğerleri/Rusya, no. 2191/03 ve 3 diğer başvuru, 21 Haziran 2007
Prince Hans-Adam II of Liechtenstein/Almanya [BD], no. 42527/98, AİHM 2001-VIII
Probstmeier/Almanya, 1 Temmuz 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-IV
Procola/Lüksemburg, 28 Eylül 1995, Seri A no. 326
Prodan/Moldova, no. 49806/99, AİHM 2004-III (alıntılar)
Project-Trade d.o.o. / Hırvatistan, no. 1920/14, 19 Kasım 2020
Pudas/İsveç, 27 Ekim 1987, Seri A no. 125-A
Puolitaival ve Pirttiaho/Finlandiya no. 54857/00, 23 Kasım 2004

—R—

R.P. ve Diğerleri/Birleşik Krallık, no. 38245/08, 9 Ekim 2012
R.S. / Almanya (k.k.), no. 19600/15, 28 Mart 2017
RTBF / Belçika, no. 50084/06, AİHM 2011
Radomilja ve Diğerleri / Hırvatistan [BD], no. 37685/10 ve 22768/12, 20 Mart 2018
Ramljak/Hırvatistan, no. 5856/13, 27 Haziran 2017
Ramos Nunes de Carvalho e Sá/Portekiz [BD], no. 55391/13 ve 2 diğer başvuru, 6 Kasım 2018
Raylyan/Rusya, no. 22000/03, 15 Şubat 2007
Regner/Çek Cumhuriyeti[BD], no. 35289/11, 19 Eylül 2017
Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 41340/98 ve 3 diğer başvuru, 3 Ekim 2000
Repcevirág Szövetkezet/Macaristan, no. 70750/14, 30 Nisan 2019
Reuther/Almanya (k.k.), no. 74789/01, AİHM 2003-IX
Ringeisen/Avusturya, 16 Temmuz 1971, Seri A no. 13
Robins/Birleşik Krallık, 23 Eylül 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-V
Rocella / İtalya, 44764/16, 15 Haziran 2023
Roche/Birleşik Krallık [BD], 32555/96, AİHM 2005-X
Rolf Gustafson/İsveç, 1 Temmuz 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-IV
Romańczyk/Fransa, no. 7618/05, 18 Kasım 2010
Ronald Vermeulen / Belçika, no. 5475/06, 17 Temmuz 2018
Rotaru / Romanya [BD], no. 28341/95, AİHM 2000-V
Rousounidou / Kıbrıs (k.k.) no. 38744/21, 25 Ocak 2024
Rozalia Avram/Romanya, no. 19037/07, 16 Eylül 2014
Ruianu/Romanya, no. 34647/97, 17 Haziran 2003
Ruiz-Mateos/İspanya, 23 Haziran 1993, Seri A no. 262
Ruiz Torija/İspanya, 9 Aralık 1994, Seri A no. 303-A
Ruotolo/İtalya, 27 Şubat 1992, Seri A no. 230-D
*Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd ve Diğerleri/Gürcistan**, no 16812/17, 18 Temmuz 2019
Ryabykh/Rusya, no. 52854/99, AİHM 2003-IX
Ryakib Biryukov/Rusya, no. 14810/02, AİHM 2008

—S—

S., V. ve A. / Danimarka [BD], no. 35553/12 ve diğer 2 başvuru, 22 Ekim 2018
Sabeh El Leil/Fransa [BD], no. 34869/05, 29 Haziran 2011
Sabin Popescu/Romanya, no. 48102/99, 2 Mart 2004
Sablon/Belçika, no. 36445/97, 10 Nisan 2001

- Saccoccia/Avusturya* (k.k.), no. 69917/01, 5 Temmuz 2007
- Saccoccia/Avusturya*, no. 69917/01, 18 Aralık 2008
- Sace Elektrik Ticaret ve Sanayi A.Ş. / Türkiye*, no. 20577/05, 22 Ekim 2013
- Sacilor Lormines/Fransa*, no. 65411/01, AİHM 2006-XIII
- Sailing Club of Chalkidiki "I Kelyfos" / Yunanistan*, no. 6978/18 ve 8547/18, 21 Kasım 2019
- Sakellarpoulos/Yunanistan* (k.k.), no. 38110/08, 6 Ocak 2011
- Salesi/İtalya*, no. 26 Şubat 1993, Seri A no. 257-E
- Salomonsson/İsveç*, no. 38978/97, 12 Kasım 2002
- Şamat / Türkiye*, no. 29115/07, 21 Ocak 2020
- San Leonard Band Club/Malta*, no. 77562/01, AİHM 2004-IX
- Sanglier/Fransa*, no. 50342/99, 27 Mayıs 2003
- Sanofi Pasteur / Fransa* no. 25137/16, 13 Şubat 2020
- Santambrogio/İtalya*, no. 61945/00, 21 Eylül 2004
- Santos Pinto/Portekiz*, no. 39005/04, 20 Mayıs 2008
- Saoud/Fransa*, no. 9375/02, 9 Eylül 2007
- Sara Lind Eggertsdóttir/İzlanda*, no. 31930/04, 5 Temmuz 2007
- Sartory/Fransa*, no. 40589/07, 24 Eylül 2009
- Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy/Finlandiya* [BD], no. 931/13, AİHM 2017 (alıntılar)
- Savino ve Diğerleri/İtalya*, no. 17214/05 ve 2 diğer başvuru, 28 Nisan 2009
- Savitsky/Ukrayna*, no. 38773/05, 26 Temmuz 2012
- Schipani ve Diğerleri/İtalya* no. 38369/09, 21 Temmuz 2015
- Schouten ve Meldrum/Hollanda*, 9 Aralık 1994, Seri A no. 304
- Schuler-Zraggen/İsviçre*, 24 Haziran 1993, Seri A no. 263,
- Scordino/İtalya (no. 1)* [BD] , no. 36813/97, AİHM 2006-V
- Sdružení Jihočeské Matky/Çek Cumhuriyeti*(k.k.), no. 19101/03, 10 Temmuz 2006
- Selin Aslı Öztürk/Türkiye* no. 39523/03, 13 Ekim 2009
- Selmani ve Diğerleri/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, no. 67259/14, AİHM 2002-IX
- Sharxhi ve Diğerleri/Arnavutluk* no. 10613/16, 11 Ocak 2018
- Siatkowska/Polonya*, no. 8932/05, 22 Mart 2007
- Siegel/Fransa*, no. 36350/97, AİHM 2000-XII
- Siegle/Romanya*, no. 23456/04, 16 Nisan 2013
- Sigalas/Yunanistan*, no. 19754/02, 22 Eylül 2005
- Sigma Radio Television Ltd/ Kıbrıs*, no. 32181/04 ve 35122/05, 21 Temmuz 2011
- Šikić/Hırvatistan*, no. 9143/08, 15 Temmuz 2010
- Silva Pontes/Portekiz*, 23 Mart 1994, Seri A no. 286-A
- Sine Tsaggarakis A.E.E./Yunanistan* , no. 17257/13, 23 Mayıs 2019
- Skorobogatykh/Rusya* (k.k.), no. 37966/02, 8 Haziran 2006
- Słomka/Polonya*, no. 68924/12, 6 Aralık 2018
- Smirnov/Rusya* (k.k.), no. 14085/04, 6 Temmuz 2006
- Société anonyme d'habitations à loyers modérés Terre et Famille/Fransa* (k.k.), no. 62033/00,
17 Şubat 2004
- Societe de gestion du port de Campoloro and Societe fermiere de Campoloro / Fransa*, no. 57516/00,
26 Eylül 2006
- Sokurenko ve Strygun/Ukrayna*, no. 29458/04 ve 29465/04, 20 Temmuz 2006
- Sommerfeld/Almanya* [BD], no. 31871/96, AİHM 2003-VIII (alıntılar)
- Somorjai/Macaristan*, no. 60934/13, 28 Ağustos 2018
- Sotiris ve Nikos Koutras ATTEE/Yunanistan*, no. 39442/98, AİHM 2000-XII
- Sovtransavto Holding/Ukrayna*, no. 48553/99, AİHM 2002-VII

Speil/Avusturya (k.k.), no. 42057/98, 5 Eylül 2002
Sporrong ve Lönnroth/İsveç, 23 Eylül 1982, Seri A no. 52
Spulis ve Vaskevics / Letonya (k.k.), no. 2631/10 ve 12253/10, 18 Kasım 2014
Sramek/Avusturya, 22 Ekim 1984, Seri A no. 84
Stanev/Bulgaristan [BD], no. 36760/06, AİHM 2012
Stankiewicz/Polonya, no. 46917/99, AİHM 2006-VI
Stankov/Bulgaristan, no. 68490/01, 12 Temmuz 2007
Star Cate Epilekta Gevmata ve Diğerleri/Yunanistan (k.k.), no. 54111/07, 6 Temmuz 2010
Staroszczyk/Polonya, no. 59519/00, 22 Mart 2007
Stavroulakis/Yunanistan (k.k.), no. 22326/10, 28 Ocak 2014
Steck-Risch ve Diğerleri/Lihtenştayn, no. 63151/00, 19 Mayıs 2005
Steel ve Morris/Birleşik Krallık, no. 68416/01, AİHM 2005-II
Stegarescu ve Bahrin/Portekiz, no. 46194/06, 6 Nisan 2010
Stepinska/Fransa, no. 1814/02, 15 Haziran 2004
Stichting Mothers of Srebrenica ve Diğerleri/Hollanda (k.k.), no. 65542/12, AİHM 2013

(alıntılar)

Stoimenovikj ve Miloshevikj / Kuzey Makedonya, no. 59842/14, 25 Mart 2021
Stoianoglo / Moldova Cumhuriyeti, no. 19371/22, 24 Ekim 2023
Storck/Almanya, no. 61603/00, AİHM 2005-V
Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis/Yunanistan, 9 Aralık 1994, Seri A no. 301-B
Stubbings ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 22 Ekim 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-IV
Sturua / Gürcistan, no. 45729/05, 28 Mart 2017
Stylianidis / Kıbrıs (k.k.), no. 24269/18, 8 Şubat 2024
Succi ve Diğerleri / İtalya, no. 55064/11 ve diğer 2 başvuru, 28 Ekim 2021
Suda/Çek Cumhuriyeti, no. 1643/06, 28 Ekim 2010
Suküt/Türkiye (k.k.), no. 59773/00, 11 Eylül 2007
Suominen/Finlandiya, no. 37801/97, 1 Temmuz 2003
Sürmeli/Almanya [BD], no. 75529/01, AİHM 2006-VII
Süßmann/Yunanistan, 16 Eylül 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-IV
Švarc ve Kavnik/Slovenya no. 75617/01, 8 Şubat 2007
Svilengacanin ve Diğerleri / Sırbistan, no. 50104/10 ve diğer 9 başvuru, 12 Ocak 2021
Syndicat National Des Journalistes ve Diğerleri / Fransa, no. 41236/18, 14 Aralık 2023
Syngelidis/Yunanistan, no. 24895/07, 11 Şubat 2010
Szücs/Avusturya, 24 Kasım 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VII

—T—

Tabbane / İsviçre (k.k.), no. 41069/12, 1 Mart 2016
Tabor/Polonya, no. 12825/02, 27 Haziran 2006
Tamazount ve Diğerleri / Fransa, no. 17131/19 ve diğer 4 başvuru, 4 Nisan 2024
Taratukhin / Rusya, no. 74778/14, 15 Eylül 2020
Taşkın ve Diğerleri/Türkiye, no. 46117/99, AİHM 2004-X
Tatishvili/Rusya, no. 1509/02, AİHM 2007-I
Tel / Türkiye, no. 36785/03, 17 Ekim 2017
Tence / Slovenya, no. 37242/14, 31 Mayıs 201
Ternovskis/Letonya, no. 33637/02, 29 Nisan 2014
Terra Woningen B.V./Hollanda, 17 Aralık 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-VI
Test-Achats / Belçika, no. 77039/12, 13 Aralık 2022

Teteriny/Rusya, no. 11931/03, 30 Haziran 2005
The Holy Monasterie/Yunanistan, 9 Aralık 1994, Seri A no. 301-A
Thiam/Fransa, no. 80018/12, 18 Ekim 2018
Thlimmenos/Yunanistan [BD], no. 34369/97, AİHM 2000-IV
Tiemann/Fransa ve Almanya (k.k.), no. 47457/99 ve 47458/99, AİHM 2000-IV
Tierce/San Marino, no. 69700/01, AİHM 2003-VII
Tığrak / Türkiye, no. 70306/10, 6 Temmuz 2021
Timofeyev ve Postupkin / Rusya no. 45431/14 ve 22769/15, 19 Ocak 2021
Tîmpâu / Romanya, no. 70267/17, 5 Aralık 2023
Tinnelly & Sons Ltd ve Diğerleri ve McElduff ve Diğerleri/Birleşik Krallık, 10 Temmuz 1998,
Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-IV
Tocono and Profesorii Prometeiști/Moldova, no. 32263/03, 26 Haziran 2007
Tolstoy Miloslavsky/Birleşik Krallık, 13 Temmuz 1995, Seri A no. 316-B
Toivanen / Finlandiya, no. 46131/19, 9 Kasım 2023
Torri/İtalya, 1 Temmuz 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-IV
Tosti / İtalya (k.k.), no. 27791/06, 12 Mayıs 2009
Tourisme d'affaires / Fransa, no. 17814/10, 16 Şubat 2012
Toziczka/Polonya, no. 29995/08, 24 Temmuz 2012
Transado - Transportes Fluviais Do Sado, S.A. / Portekiz (k.k.), no. 35943/02, AİHM 2003-XII
Trapeznikoz ve Diğerleri/Rusya, no. 5623/09 ve 3 diğer başvuru, 5 Nisan 2016
Tre Traktörer Aktiebolag/İsveç, 7 Temmuz 1989, Seri A no. 159
Tregubenko/Ukrayna, no. 61333/00, 2 Kasım 2004
Treska/Arnavut ve İtalya (k.k.), no. 26937/04, AİHM 2006-XI (alıntılar)
Trevisanato / İtalya, no. 32610/07, 15 Eylül 2016
Tsanova-Gecheva / Bulgaristan, no. 43800/12, 15 Eylül 2015
Tsfayo/Birleşik Krallık, no. 60860/00, 14 Kasım 2006
Tsikakis/Almanya, no. 1521/06, 10 Şubat 2011
Tuleya / Polonya , no. 21181/19 ve 51751/20, 6 Temmuz 2023
Turczanik/Polonya, no. 38064/97, AİHM 2005-VI
Tuziński/Polonya (k.k.), no. 40140/98, 30 Mart 1999

—U—

UAB Ambercore DC ve UAB Arcus Novus / Litvanya no. 56774/18, 13 Haziran 2023
Uçar/Türkiye (k.k.), no. 12960/05, 29 Eylül 2009
Ullens de Schooten and Rezabek/Belçika, no. 3989/07 ve 38353/07, 20 Eylül 2011
Ulyanov/Ukrayna (k.k.), no. 16472/04, 5 Ekim 2010
Unédic/Fransa, no. 20153/04, 18 Aralık 2008
Unión Alimentaria Sanders S.A./İspanya, 7 Temmuz 1989, Seri A no. 157
Urechean and Pavlicenco/Moldova Cumhuriyeti, no. 27756/05 ve 41219/07, 2 Aralık 2014
Užkauskas/Litvanya, no. 16965/04, 6 Temmuz 2010

—V—

Valová, Slezák ve Slezák/Slovakya, no. 44925/98, 1 Haziran 2004
Van de Hurk/Hollanda, 19 Nisan 1994, Seri A no. 288
Van Marle ve Diğerleri/Hollanda, 26 Haziran 1986, Seri A no. 101
Van/Belçika, 25 Haziran 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-III
Vardanyan ve Nanushyan/Ermenistan, no. 8001/07, 27 Ekim 2016

Varela Assalino/Portekiz (k.k.), no. 64336/01, 25 Nisan 2002
Vasilchenko/Rusya, no. 34784/02, 23 Eylül 2010
Vegotex International S.A. / Belçika [BD], no. 49812/09, 3 Kasım 2022
Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri / İsviçre [BD], no. 53600/20, 9 Nisan 2024
Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (no. 2), no. 32772/02, 4 Ekim 2007
Verlagsgruppe News GmbH/Avusturya (k.k.), no. 62763/00, 16 Ocak 2003
Vermeulen/Belçika, 20 Şubat 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-I
Vernillo/Fransa, 20 Şubat 1991, Seri A no. 198
Versini/Fransa, no. 40096/98, 10 Temmuz 2001
Victor Laurentiu Marin / Romanya, no. 75614/14, 12 Ocak 2021
Vilho Eskelinen ve Diğerleri/Fransa [BD], no. 63235/00, AİHM 2007-II
Vocaturò/İtalya, 24 Mayıs 1991, Seri A no. 206-C
Voggenreiter/Almanya, no. 47169/99, AİHM 2004-I (alıntılar)
Von Maltzan ve Diğerleri/Almanya (k.k.) [BD], no. 71916/01 ve 2 diğer başvuru, AİHM 2005-V

—W—

Wagner ve J.M.W.L./Lüksemburg, no. 76240/01, 28 Haziran 2007
Waite ve Kennedy/Almanya [BD], no. 26083/94, AİHM 1999-I
Wațsa / Polonya, no. 50849/21, 23 Kasım 2023
Wallishauser/Avusturya, no. 156/04, 17 Temmuz 2012
Warsicka/Polonya, no. 2065/03, 16 Ocak 2007
Weissman ve Diğerleri/Romanya, no. 63945/00, AİHM 2006-VII (alıntılar)
Werner/Avusturya, 24 Kasım 1997, Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VII
Wettstein/İsviçre, no. 33958/96, AİHM 2000-XII
Wierzbicki/Polonya, no. 24541/94, 18 Haziran 2002
Wiesinger/Avusturya, 30 Ekim 1991, Seri A no. 213
Woś/Polonya, no. 22860/02, AİHM 2006-VII
Wynen and Centre hospitalier interrégional Edith-Cavell/Belçika, no. 32576/96, AİHM 2002-VIII

—X—

X/Fransa, 31 Mart 1992, Seri A no. 234-C
X ve Diğerleri / Rusya, no. 78042/16 ve 66158/14, 14 Ocak 2020
Xavier Lucas / Fransa, no. 15567/20, 9 Haziran 2022
Xero Flor w Polsce sp. z o.o. / Polonya, no. 4907/18, 7 Mayıs 2021
Xhoxhaj / Arnavutluk no. 15227/19, 9 Şubat 2021

—Y—

Yagtzilar ve Diğerleri/Yunanistan, no. 41727/98, AİHM 2001-XII
Yakovlev/Rusya, no. 72701/01, 15 Mart 2005
Yankov/Bulgaristan (k.k.), no. 44768/10, 18 Haziran 2019
Yavorivskaya/Rusya, no. 34687/02, 21 Temmuz 2005
Yevdokimov ve Diğerleri/Rusya, no. 27236/05 ve 10 diğer başvuru, 16 Şubat 2016
Yvon/Fransa, no. 44962/98, AİHM 2003-V

—Z—

- Z ve Diğerleri/Birleşik Krallık* [BD], no. 29392/95, AİHM 2001-V
Zagorodnikov/Rusya, no. 66941/01, 7 Haziran 2007
Zalli/Arnavutluk (k.k.), no. 52531/07, 8 Şubat 2011
Zander/İsveç, 25 Kasım 1993, Seri A no. 279-B
Zapletal/Çek Cumhuriyeti(k.k.), no. 12720/06, 30 Kasım 2010
Zappia/İtalya, 26 Eylül 1996, Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-IV
Zavodnik/Slovenya, no. 53723/13, 21 Mayıs 2015
Ziegler/İsviçre, no. 33499/96, 21 Şubat 2002
Zielinski, Pradal, Gonzalez ve Diğerleri/Fransa [BD], no. 24846/94 ve 9 diğer başvuru, AİHM 1999-VII
Zimmermann ve Steiner/İsviçre, 13 Temmuz 1983, Seri A no. 66
Zollmann/Birleşik Krallık (k.k.), no. 62902/00, AİHM 2003-XII
Zolotas/Yunanistan, no. 38240/02, 2 Haziran 2005
Zubac/Hırvatistan [BD], no. 40160/12, 5 Nisan 2018
Zumtobel/Avusturya, 21 Eylül 1993, Seri A no. 268-A
Zvolský ve Zvolská/Çek Cumhuriyeti [BD], no. 46129/99, AİHM 2002-IX